

GÜZELYURT ÖRNEĞİNDE, KAPADOKYA BÖLGESİ
YIĞMA TAŞ KONUT MİMARİSİNİN KORUNMASI İÇİN
BİR YÖNTEM ARAŞTIRMASI

34756

Yük. Mimar Demet Ulusoy BİNAN

F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı, Röhlöve-Restorasyon
Programında hazırlanan
DOKTORA TEZİ

Tez Savunma Tarihi : 8 Şubat 1994
Tez Danışmanı : Prof. İsmet AĞARYILMAZ (Y.T.Ü.)
Jüri Üyeleri : Prof. Haluk SEZGİN (M.S.Ü.)
Prof. Dr. Metin SÖZEN (İ.T.Ü)

İSTANBUL, ŞUBAT 1994

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Anadolu Taşçı Ustalarına

ÖNSÖZ

Güzelyurt ile ilgili araştırmaların başladığı 1983 yılından beri, gerek sahada, gerek se daha sonra beraberce çalıştığım ve 1985 ten bu yana tezimin oluşturulmasında desteğini esirgemiyeen hocam Prof.ismet Ağarıılmaz'a çok teşekkür ederim.

Kaynakların bir kısmına ulaşmamı sağlayan, çalışmam için gerekli ortamı oluşturmama yardımcı olan ve destek veren hocam Prof. Haluk Sezgin'e içtenlikle teşekkür ederim.

Bütün bu araştırmanın başlangıcını Yıldız Üniversitesine çağrı yaparak sağlayan, Güzelyurt Belediye eski başkanı Efraim Sökmen'e, daha sonra göreve gelen Sami Gök'e, ve şimdiki Belediye başkanı Yaşar Özmel'e Fen işleri şefi şevki Kaya'ya, ve belediye elemanları Yaşar Vurgun ve Süleyman şahin'e ve araştırma gezilerimiz süresince bize büyük konukseverlik gösteren tüm GÜZELYURT halkına, çok teşekkür ederim. Bölgenin yöresel yapıım sistemini çözümlenmede yardımcı olan Taşçı Ustaları Veysel Sağdıç ve Recep Hamurcu'ya da burada özellikle teşekkür ederim.

1983-1985 tarihleri arasında, Güzelyurt'taki Yüksek Lisans tezi araştırmalarımızı hazırlarken, hep özlemle anımsadığım çalışma ortamını paylaştığımız, bu tezin alt yapısının oluşumunda katkıları olan arkadaşlarım; Sedef Er, Cengiz Can, Uğur Çetin, Refik Yüksek, Hatice Çubukçuoğlu, Deniz Kinney, Engin Binogul ve Yeşim Ustaooğlu'na, çalışmamın son aşamasında, MSÜ Restorasyon ABD'da çalışma ortamındaki görevlerimi olabildiğince üstlenerek bana yardımcı olan ve bu konuda anlayış gösteren Araştırma Görevlisi arkadaşlarıma, öğretim elemanları Dr.ilgi Y.Aşkun ve Dr.Oğuz Ceylan'a, tercümelerimde bana yardımcı olan Osman Binan ve Hasan Ulusoy'a, ve çalışma ortamımın iyileştirilmesinde katkıları olan, destek veren başta Sema Binan olmak üzere tüm aileme ve çalışmanın başından itibaren benimle birlikte olup, tüm aşamalarda yardımcı olan eşim, Dr.Can Binan'a teşekkür ederim.

Demet Ulusoy BinAN 17 Eylöl 1993

İÇİNDERİLER

ÖZET	111
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
1. KAPADOKYA BÖLGESİ VE GÜZELYURT GEBELERİ'NİN FİZİKSEL VE TARİHSEL GELİŞİMİ	5
1.1. Kapadokya Bölgesi Fiziksel ve Tarihsel özellikleri	5
1.1.1. Konum ve Sınırları	5
1.1.2. Coğrafi özellikleri	7
1.1.2.1. Topografik Yapı	7
1.1.2.2. Jeolojik Yapı	8
1.1.2.3. İklim	11
1.1.3. Tarihsel Gelişim	12
1.1.3.1. Tarihsel Yapı	12
1.1.3.2. Sosyal - Ekonomik Yapı	20
1.1.3.3. Demografik Yapı	33
1.2. Güzelyurt'un Fiziksel ve Tarihsel özellikleri	36
1.2.1. Coğrafi özellikleri	36
1.2.1.1. Topografik Yapı	36
1.2.1.2. Jeolojik Yapı	37
1.2.1.3. İklim	37
1.2.2. Tarihsel Gelişim	38
1.2.2.1. Tarihsel Yapı	38
1.2.2.2. Sosyal - Ekonomik Yapı	44
1.2.2.3. Demografik Yapı	50
2. KAPADOKYA BÖLGESİ YÖRESEL KONUT MİMARİSİ	52
2.1. Yayılma Alanı ve Sınırları	52
2.2. Yöresel Konut Mimarisini Oluşturan Fiziksel ve Sosyal Etkenler	54
2.2.1. Fiziksel Etkenler	54
2.2.1.1. Topografik Yapı	54
2.2.1.2. Jeolojik Yapı	54
2.2.1.3. İklim	55
2.2.2. Sosyal Etkenler	55
2.2.2.1. Anadolu Kent Fiziksel Oluşumunda ve Yapı Alanında Etken Olan Kanun, Yönetmelik ve Örgütsel Düzenlemeler	55
2.2.2.2. Sosyo-ekonomik Etkenler	64
2.3. Yöresel Konut Mimarisi Özellikleri	66
2.3.1. Yerleşme Dokuları Genel Özellikleri	66
2.3.2. Konutların Genel Özellikleri	68
2.4. Anadolu'daki Diğer Geleneksel Konut Mimarileri ile Karşılaştırma	73
2.4.1. Anadolu Geleneksel Konut Mimarisi içinde Kapadokya Bölgesi Yöresel Konut Mimarisi	73
2.4.2. Konutların Oluşumlarında Eş zamanlı ve Derin Zamanlı Etkileşimler	76

3. GÜZELYURT YERLEŞİM DOKUSUNUN GELİŞİMİ, ÖGELERİ VE YÖRESEL KONUT MİMARİSİ	87
3.1. Güzelyurt Yerleşim Dokusunun Gelişimi ve Ögeleri.....	87
3.1.1. Yapılar	90
3.1.1.1. Sivil Yapılar	90
3.1.1.2. Teknik ve Ekonomik Yapılar	107
3.1.1.3. Dinsel Yapılar	113
3.1.2. Yol Dokusu	119
3.2. Güzelyurt Yöresel Yiğma Sistem Konut Mimarisi	126
3.2.1. Konum Planı Özellikleri.....	126
3.2.1.1. Yapı-Parsel ilişkisi	126
3.2.1.2. Yapı- Sokak ilişkisi	130
3.2.2. Plan Özellikleri	130
3.2.2.1. Plan Elemanları	130
3.2.2.2. Plan Karakteri Oluşumu	135
3.2.2.3. Plan Tipolojisi	144
3.2.3. Cephe Özellikleri	144
3.2.3.1. Cephe Elemanları	144
3.2.3.2. Cephe Karakteri Oluşumu.....	165
3.2.3.3. Cephe Tipojisi	170
3.2.4. Yapım Sistemi Özellikleri	170
3.2.4.1. Taşıyıcı Sistem Özellikleri ve Elemanları	170
3.2.4.1.1. Taşıyıcılar	171
3.2.4.1.2. Örtü Sistemi.....	174
3.2.4.2. Yapıyı Oluşturan Diğer Ögeler ve Yapı Elemanları.....	187
3.2.4.3. Malzeme Özellikleri	204
3.2.4.4. Yapım Süreci Özellikleri	207
3.2.5. Bölüm Sonucu: Güzelyurt Yöresel Konut Mimarisinin Kapadokya Bölgesi Konut Mimarisi ile Karşılaştırılması	211
4. GÜZELYURT YÖRESEL KONUT MİMARİSİ KORUMA SORUNLARI	213
4.1. Konutların Bozulma Nedenleri	213
4.1.1. Fiziksel Nedenler	213
4.1.1.1. Doğal Olayların Oluşturduğu Nedenler.....	213
4.1.1.2. İnsana Bağlı Etkenler.....	214
4.1.2. Sosyal Nedenler	217
4.1.2.1. Sosyal Yapıda Değişimler	217
4.1.2.2. Ekonomik Yapıda Değişimler	218
4.1.2.3. Yönetmel Yapıda Değişimler	219
4.2. Konutların Bozulma Şekilleri	220
4.2.1. Biçimsel Bozulmalar	220
4.2.1.1. Konum Planı Ölçeğinde Bozulma.....	220
4.2.1.2. Plan Düzeninin Bozulması.....	221
4.2.1.3. Cephe Düzeninin Bozulması	222
4.2.1.4. Dekorasyonun Bozulması	223
4.2.2. Yapısal Bozulmalar	224
4.2.2.1. Taşıyıcı Sistem Bozulmaları	224
4.2.2.2. Yapıyı Koruyucu Sistemin Bozulması.....	225
4.2.2.3. Yapı Elemanlarının Bozulması	227
4.2.2.4. Malzeme Bozulmaları	229
4.3. Bölüm Sonucu:örnek Yapı Adası Bozulma Durumu Çözümleme Tablosu	235

5. ÇAĞDAŞ KORUMA OLGUSU VE TÜRKİYE AÇISINDAN KORUMA SORUNLARI.....	240
5.1. Çağdaş Koruma Olgusu.....	240
5.1.1. Çağdaş Koruma Olgusunun Oluşumunda Uluslararası Etkinlikler ve Örgütlenme.....	240
5.1.2. Çağdaş Koruma Kavramı.....	244
5.1.3. Çağdaş Koruma Uygulamaları Teknik ve Yöntemleri.....	247
5.1.3.1. Kargir Taşıyıcı Sistem Korunmasında Kullanılan Teknik ve Yöntemler.....	247
5.1.3.2. Taş Malzeme Korunmasında Kullanılan Yöntemler.....	252
5.2. Türkiye Açısından Koruma Sorunları	258
5.2.1. Yasal ve Yönetmelik Sorunları.....	258
5.2.2. Ekonomik Sorunlar.....	262
5.2.3. Kültürel Sorunlar.....	264
5.2.4. Teknik ve Teknolojik Sorunlar.....	264
6. SONUÇ: TEMEL KORUMA ÖLÇÜTLERİ GELİŞTİRİLMESİ	267
6.1. Kuramsal Yaklaşım.....	267
6.1.1. Yapıların Korunması Gerekli Değerleri.....	267
6.1.2. Korumada Önceliklerin Saptanması.....	269
6.1.3. Koruma Uygulamaları.....	270
6.1.4. Öneriler.....	272
6.1.4.1. Yasal ve Örgütlenme Açısından Öneriler.....	272
6.1.4.2. Ekonomik Açısından Öneriler.....	276
6.1.4.3. Kültürel ve Eğitsel Açısından Öneriler.....	280
6.2. Koruma ölçütleri önerileri.....	282
6.2.1. Kent ölçeğinde.....	282
6.2.2. Yapı ölçeğinde.....	284
6.2.2.1. Biçimsel.....	284
6.2.2.2. Yapısal.....	290
KAYNAKLAR.....	307
EKLER	317
EK1: KATALOG.....	318
EK2: FOTOĞRAFLAR.....	354
EK2-1: BÖLÜM 1,2,3,4 FOTOĞRAFLARI	
EK2-2: ÖRNEK YAPI ADASI	
EK2-3: GÜZELYURT	
EK2-4: KAPADOKYA BÖLGESİ	
EK3: ICOMOS-CIAV YÖRESEL MİMARİ KARTASI.....	355
ÖZGEŞMİŞ.....	359

ÖZET

Bu tezin amacı; Güzel yurt örneğinde, Kapadokya Bölgesi yığma sistem taş konutların korunmasında bir yöntem oluşturmaktır.

Tezin izlediği yol; yöresel konut mimarisinin olduğu sosyal ve fiziksel çevrenin incelenmesi ve yığma taş konutların mimari özellikleri, bozulma durumları açısından çözümlenmelerinin yapılarak, çağdaş koruma olgusu ve korumada bölgesel ve ülke ölçeğinde sorunlar doğrultusunda kuramsal ve uygulama açısından koruma ölçütlerinin belirlenmesidir. Tez altı bölümden oluşmaktadır:

1. Bölümde; Kapadokya Bölgesi ve Güzel yurt fiziksel ve tarihsel özellikleri açısından incelenmiş ve yöresel konut mimarisinin olduğu çevre coğrafi özellikler ve tarihsel gelişim içinde tarihsel, sosyo-ekonomik ve demografik yapı olarak ortaya konulmuştur.

2. Bölümde; Kapadokya Bölgesi Yöresel Konut Mimarisini olgusu ve sınırları, oluşumunu belirleyen fiziksel ve sosyal etkenler doğrultusunda tanımlanmıştır. Bu konutların Anadolu konut mimarisini içindeki yeri, yakın ve uzak çevrelerden gelen eş ve derinzamanlı etkiler altında karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur.

3. Bölümde; Güzel yurt yerleşim dokusu ve konut mimarisini ayrıntılı olarak çözümlenmiştir. Yerleşim dokusu çözümlenmesi yapılırken; yapılar ve yol dokusu olarak ikiye ayrılmıştır. Yapılar da, sivil, teknik ve ekonomik, dinsel olarak ayrılarak incelenmiştir. Konut mimarisini çözümlenmesinde; Güzel yurt'ta yer alan kayaoyma, kayaoyma-yığma sistem taş ve yığma sistem taş konutlar incelenmiş ve yığma sistem taş konutların konum planı ölçeğinde plan özellikleri, cephe özellikleri, yapı sistem özellikleri açısından çözümlenmesi yapılmıştır. Bölüm sonucunda, bu çözümlenmeler doğrultusunda, Güzel yurt yöresel konutlarının Kapadokya Bölgesi yöresel konut Mimarisiniyle karşılaştırılması yapılmıştır.

4. Bölümde; Güzel yurt yöresel konut mimarisini koruma sorunları; konutların bozulma nedenleri ve şekillerine bağlı olarak ortaya konulmuştur. Bozulmaların nedeni olan fiziksel ve sosyal etkiler; doğal olayların oluşturduğu nedenler, insana bağlı nedenler ve sosyal, ekonomik, yönetsel yapıda değişimler doğrultusunda incelenmiştir. Bunlara bağlı olarak ortaya çıkan bozulma şekilleri, biçimsel ve yapısal olarak çözümlenmiştir. Bu bölümün sonucu olarak; Güzel yurt ve Kapadokya Bölgesi konutlarında uygulanabilir olan ve bozulmaların çözümlenmesinde kullanılabilir, önsel bir çalışmayı içeren "Bozulma Durumu Saptama Tablosu" oluşturulmuştur.

5. Bölümde; Çağdaş anlamda Koruma gelişiminde ve yaygınlaşmasında etkili olan uluslararası toplantılar, alınan kararlar ve örgütler incelenmiştir. Bu doğrultuda çağdaş koruma olgusu ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca çağdaş koruma kavramı doğrultusunda uygulamalarda kullanılan teknik ve yöntemlerden, inceleme konumuza uygun olarak kargir yapılarda taşıyıcı sistem ve malzeme korunmasında kullanılan teknik ve yöntemler incelenmiştir. Çağdaş koruma olgusunun Türkiye'ye yansımaları ve ülkemizin yasal, yönetsel, ekonomik, kültürel,

teknik-teknolojik gerçekleri doğrultusunda oluşan sorunlar irdelenmiştir.

6. Bölümde; Güzelyurt örneğinde yöresel konut mimarisinin korunmasında, 3. bölümdeki konutların biçimsel ve yapısal çözümlenmeleri doğrultusunda oluşturulan "Korunması Gerekli Değerler" belirlenmiştir. Bu değerler, 4. Bölümdeki "Bozulma Durumu Çözümlenmeleri " ile birlikte irdelenerek, konutlar için "Koruma önceliklerinin Saptanmasında" kullanılacak bir yöntem oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha önce geliştirilmiş kuramsal yaklaşımlar ve konutların bozulma durumları birlikte ele alınarak, yapılacak müdahalelerin derinliği ile ilgili ölçütler belirlenmiştir. çağdaş koruma kavramı ve ülkemiz açısından koruma sorunları doğrultusunda yöresel konutların korunması için vasal, örgütsel, ekonomik ve kültürel-egitsel acıdan öneriler geliştirilmiştir. Konutların korunması için geliştirilen kuramsal yaklaşımlar doğrultusunda, kent ölçeğinde ve yapı ölçeğinde "Koruma ölçütleri" oluşturulmuştur.

SUMMARY

The aim of the thesis is to create a method to be applied in the process of the conservation of the mass type of stone dwellings of Cappadocia examining Güzelyurt as the field of research. The methodological setting of the thesis is based on a system as follows: to examine the social and physical environment in which the vernacular dwelling architecture was developed, to analyse the architectural characteristic and states of deterioration of the mass-type of stone dwellings in the region and subsequently, in the light of the said analysis, to set constructive and formative criterion both in theory and in practice with respect to the concept of contemporary conservation and the problems in conservation in regional and countrywide scales.

The thesis consists of 6 chapters:

In chapter 1; the region of Cappadocia and Güzelyurt in particular have been examined regarding the physical and historical characteristics of the said region. In this direction the environment where the vernacular dwelling architecture developed has been put forward within historical, socio-economical and demographical perspectives taking account of geographical characteristics through historical development.

In chapter 2; the vernacular architecture of the Cappadocia Region and its borders has been presented as regards physical and social factors that have characterized the emergence of the said region. And its standing with the vernacular architecture of Anatolia has been put forward comparatively in the light of the diachronic and synchronic effects stemming from near and far environmental distances.

In chapter 3; the settlement pattern and the vernacular architecture of Güzelyurt have been analyzed. Through the analysis, the settlement pattern has been examined as regards the buildings and road structure similarly the buildings have been searched being categorized in civilian, technical, commercial and buildings.

In analysing the vernacular architecture rock carved, rock carved+ mass type of dwellings and the mass type of stone dwellings have been examined and the mass type of stone dwellings with regard to plan, facade and structural system characteristics have been analyzed in urban planning scale. In line with these analyses subsequently comparison of the vernacular dwellings Güzelyurt with the local vernacular architecture of the Cappadocia region has been realized.

In chapter 4; the problems faced in the conservation of the vernacular dwelling architecture of Güzelyurt have been presented with reference to the causes and types of the deterioration of dwellings. Physical and social effects which are the causes of deterioration, have been examined taking account of causes arising from natural occurrences and human effects, as well as the changes in social, economical and administrative structures.

Afterwards, the types of deterioration emerged as the consequence of

these mentioned causes have been analysed constructionally and morphologically.

Subsequently the analysis chart for the state of deterioration applicable to the buildings in Güzelıyurt and the Cappadocia region and has been developed which constitutes a preliminary method in the process of analyzing deterioration.

In chapter 5; International conferences, organizations and the decisions duly taken in these activities regarding the concept of conservation that facilitated its development and promotion in the contemporary sense have been examined. Moreover of the technics and methods used in the field of the contemporary conservation of the structural system and the material of stone buildings been examined. Furthermore, an examination has been also done on the reflection of this concept of contemporary conservation on to Turkey and the problems in this field arising from the realities of Turkey in legal, administrative, economical, cultural and technological terms.

In chapter 6; the values to be conserved, which have been presented in chapter 3 in the direction the morphological and constructional analysis, have been stated in the process of the conservation of the vernacular architecture in Güzelıyurt case.

Scrutinizing these values together with the analysis of the state of deterioration as examined in chapter 4, it has been sought for creating a model to be applied for determining conservation preferences for the dwellings.

Taking into consideration the previously developed theoretical approaches together with the states of deterioration of dwellings the criterion regarding the extend of intervention have been indicated.

Furthermore, a number of proposals in legal, organizational, economical and cultural perspectives have been developed aiming at the conservation of local buildings in the direction of the contemporary conservation and the conservation problems in Turkey.

In the light of the theoretical approaches developed for the conservation of dwellings, a number of conservation scales both in urban and building scales have been set.

GİRİŞ

AMAÇ

Bu araştırmada, Ülkemizde yöresel konutların korunmasında neyi ve nasıl korumalıyız sorusuna yanıt bulunmaya çalışılmıştır. Doktora tezinde, çalışmanın belli bir zaman ve mekânla sınırlanmasının yöntem oluşturmada önemi doğultusunda, Güzelyurt'ta ayrıntılı olmak üzere, Kapadokya Bölgesi genelinde, yığma taş konutların korunması için bir yöntem geliştirilmeye çalışılmıştır. Konutların korunmasında, geleneksel üretim biçimlerinin ve malzemelerin tanınmasının önemi büyüktür. Bu yaklaşıma bağılı olarak, örnek araştırma alanında yöresel konut mimarisini tanımayı amaçlayan araştırmalar yapılmıştır. Kapadokya bölgesi genelinde ve Güzelyurt'ta kayaoyma, kayaoyma+yığma ve yığma taş sistemde yapılmış konutlar bulunmaktadır. Bu tezde tüm bu konut mimarisi incelenmiş olmakla birlikte, koruma ölçütleri geliştirilmesinde yığma taş konutlar ele alınmıştır.

incelediğimiz bu konutların hemen hepsi 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına, kesin tarih vermek gerekirse, 1856 İslahat Fermanı ve 1858 Arazi Kanunu sonrası ile 1923 Yunanistan'la yapılan Karşılıklı Göçmen Değişimi Antlaşması arasındaki zaman diliminde yapılmış konutlardır. Bu dönem Anadolu genelinde, sosyal ve ekonomik açıdan varsıllaşan Rum ve Ermeniler'in buldukları yerlerde konut edinmede yoğun sürecin yaşandığı bir dönemdir.

Kapadokya yöresel konutları içinde kayaoyma sistem konutlar, oluşturulacak koruma ölçütlerinin sadece drenaj ve enjeksiyon gibi müdahalelerle sınırlı olacağı nedeniyle seçilmemiş, koruma yöntemi geliştirme açısından yığma sistem konutlar incelenmiştir. Yığma taş konutların seçilme nedeninin bir diğeri de, bu konutlar için oluşturulacak olan koruma yönteminin, diğeri yığma taş konutlar için de uygulanabilir olmasıdır. Bu tezde kullanılan çözümleme modelleri Kapadokya bölgesi içinde aynen, Anadolunun diğeri bölgeleri için ise, yerleşim ve yapıların özgün koşulları değerlendirilerek kullanılabilir.

YÖNTEM

Yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda oluşturulan araştırmada inceleme yöntemi; konutun inşa edildiği çevrede, bir mimarı "ürün" olduğu kadar, bir "süreç" in de yansıması olduğu kavrayışı ile oluşturulmuştur. Konutun olduğu çevrenin coğrafi özellikleri ve sosyo-ekonomik yapı, demografik yapı ve tarihi yapısı, tarihsel gelişim içinde ortaya konulmasıyla oluşturulan doğal ve sosyal çevre incelenmiştir.

Kapadokya Bölgesi Yöresel Konut Mimari olgusu ve sınırları oluşumunu belirleyen fiziksel ve sosyal etkenler doğrultusunda incelenerek özellikleri ve Anadolu konut Mimarisi içindeki yeri; tasarım, yapım sistemi açısından yakın ve uzak çevreden gelen eşzamanlı ve derinzamanlı etkiler doğrultusunda karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur. Tek tek bu etmenlerin karmaşık etkileşimlerinin "ürün"ü olan konutlar aynı zamanda bir "süreç" in de somut yansımasıdır.

Konum planı, plan, cephe ve elemanların "tasarımı, yapım sistemi, malzeme ve yapım ilişkilerini içeren "süreç" in yansıması olan konutun bu doğrultuda çözümlemesi yapılmıştır. Araştırma konumuz olan yığma taş konutların çözümlemesi; genelden birime (konum planı, malzeme) bir sıralama içinde ve biçimsel ve yapısal olarak oluşturulmuştur.

Koruma yöntemi geliştirilecek olan yığma taş konutlar tanımlandıktan sonra koruma sorunları; bozulma neden ve şekilleri olarak incelenmiştir. Bozulmaların oluşum nedenleri ve şekilleri biçimsel ve yapısal olarak incelenerek belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bozulma çözümlemeleri doğrultusunda, konutları korunmasında bozulmanın kapsamını ve boyutunu ortaya koyan önsel bir bozulmaları saptama yöntemi (Bozulma Durumu Saptama tablosu) belirlenmiştir. Bu yaklaşım ile sit alanlarındaki konutların bozulma durumları karşılaştırmalı olarak saptanabilir. Bunun için bozulmanın şekline ve yerine göre sayısal bir değerlendirme ve bu doğrultuda bir sıralama yapılabilir. Bu sıralama, konutların korunmasında temel ölçütleri geliştirmede kullanılacak en önemli verilerden biridir.

Güzelyurt konutları, bozulma durumu çözümlenmesinden sonra, çağdaş koruma olgusu oluşturulmasında ve yaygınlaştırılmasında etkili olan uluslararası toplantılar, alınan kararlar ve örgütler incelenmiştir. Bu doğrultuda tanımlanan çağdaş koruma kavramını, korumada temel ölçütler geliştirmede yararlanacak olan çağdaş koruma uygulaması teknik ve yöntemleri izlemiştir. Ayrıca çağdaş koruma olgusunun Türkiye' ve yansıması ve ülkemizin yasal, yönetsel, ekonomik, kültürel ve teknolojik gerçekleri doğrultusunda oluşan sorunlar ortaya konulmuştur.

Sonuçta, Güzelyurt yığma taş konutlar için geliştirilen ve Kapadokya bölgesinde uygulanabilir olan "Temel Koruma Ölçütleri" oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda önce kuramsal yaklaşımlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Kuramsal yaklaşım olarak öncelikle korunması gerekli değerlerin neler olduğu ve bu değerlerle, bozulma durumu çözümlenmesinde önerilen bozulma durumu saptamalarını birarada değerlendirilerek, konutların hangi sıra içinde korunması gerektiği saptayan bir yaklaşım önerilmiştir. Bu amaçla "Koruma Öncelikleri Tablosu" oluşturulmuştur. Ülke gerçekleri ve olanakları gözönüne alındığında, konutların koruma için taşıdıkları öncelikler göre bir sıra içinde korunmasının gerçekçi bir çözüm olacağı açıktır.

Bu doğrultuda koruma önceliklerine göre bir sıralama içinde koruma için, öncelikle ülke genelinde tüm korunması gerekli kültür ve doğal varlıkları dolayısıyla konutları da içeren envanter çalışması yapılmalıdır. Bu çalışmanın yasal yönetsel ve ekonomik olanaklar doğrultusunda uzun bir süreç oluşturacağı gözönüne alınarak, yerleşimler ölçeğinde sit alanlarındaki korunması gerekli konutlar, kullanıcı katkısıyla, belediye- üniversite-kullanıcı işbirliği ile oluşturulmuş örgütlerin oluşturulması ile önerilen yöntem uygulanabilir. Yerleşim genelindeki konutların korunmasını koruma önceliklerine göre oluşturacak olan bu örgüt, tek elden parasal kaynak oluşturma ve yönlendirmeyi yapabilecektir. Bu konuda yasal açıdan oluşabilecek sorunların çözümlenmesi gereği vurgulanarak, ülke genelinde varolan koruma sorunlarına bağlı olarak kültürel-egitisel,

ekonomik açıdan öneriler oluşturulmuştur.

Kuramsal olarak, yerleşim genelinde koruma uygulaması yaklaşımı olan "Koruma Önceliklerinin Belirlenmesi" ni, yine kuramsal olarak yapı ölçeğinde koruma uygulaması yaklaşımlarının neler olduğu izlemektedir.

Yerleşim ve yapı ölçeğinde oluşturulan kuramsal yaklaşımları, "uygulama açısından koruma ölçütleri" izlemektedir. Koruma ölçütleri; konutun mimarı ve bozulma durumu açısından çözümlenmesinde izlenen sıra ve ayırım doğrultusunda, kent ölçeğinden, yapı ölçeğine ve yapı ölçeğinde de biçimsel ve yapıım özelliklerine göre, genelden birime uzanan sıra içinde oluşturulmaya çalışılmıştır.

1. KAPADOKYA BÖLGESİ VE GÜZELYURT'UN TARİHSEL VE FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

1.1.Kapadokya Bölgesi Tarihsel ve Fiziksel Özellikleri

1.1.1. Konum ve Sınırlar

Milattan önce 6. yy da bölgeye Kapadokya (Katpatuka) ismini de veren Perslerin egemenliğindeki bölgenin ilk sınırları; Batıda Kızılırmak, Doğuda Fırat, Güneyde Toroslar ve Kuzeyde Karadeniz'le belirlenmiştir.(1)

Thierry, Kappadokya bölgesini Orta Anadolu'da güneyde Toros dağları batıda tuz gölü Doğuda Fırat nehri Kuzeyde ise Kırıkkale-Sivas çizgisine kadar uzanan bölge olarak tanımlar.(2)

Bölgenin siyasi sınırları yüzyıllar boyunca değişken kalmış fakat canlı çekirdeğini merkezi Güney bölgesinde devam ettirmiştir bu alan ise; güney ve Doğudan volkanik Erciyes ve Hasan Dağları, Kuzeyde Kızılırmak nehrinin orta bölümlerine açılan ve derin yarılarla ayrılmış vadiler .Batıda Tuz gölü çöküntüsüyle sınırlanır.(3)

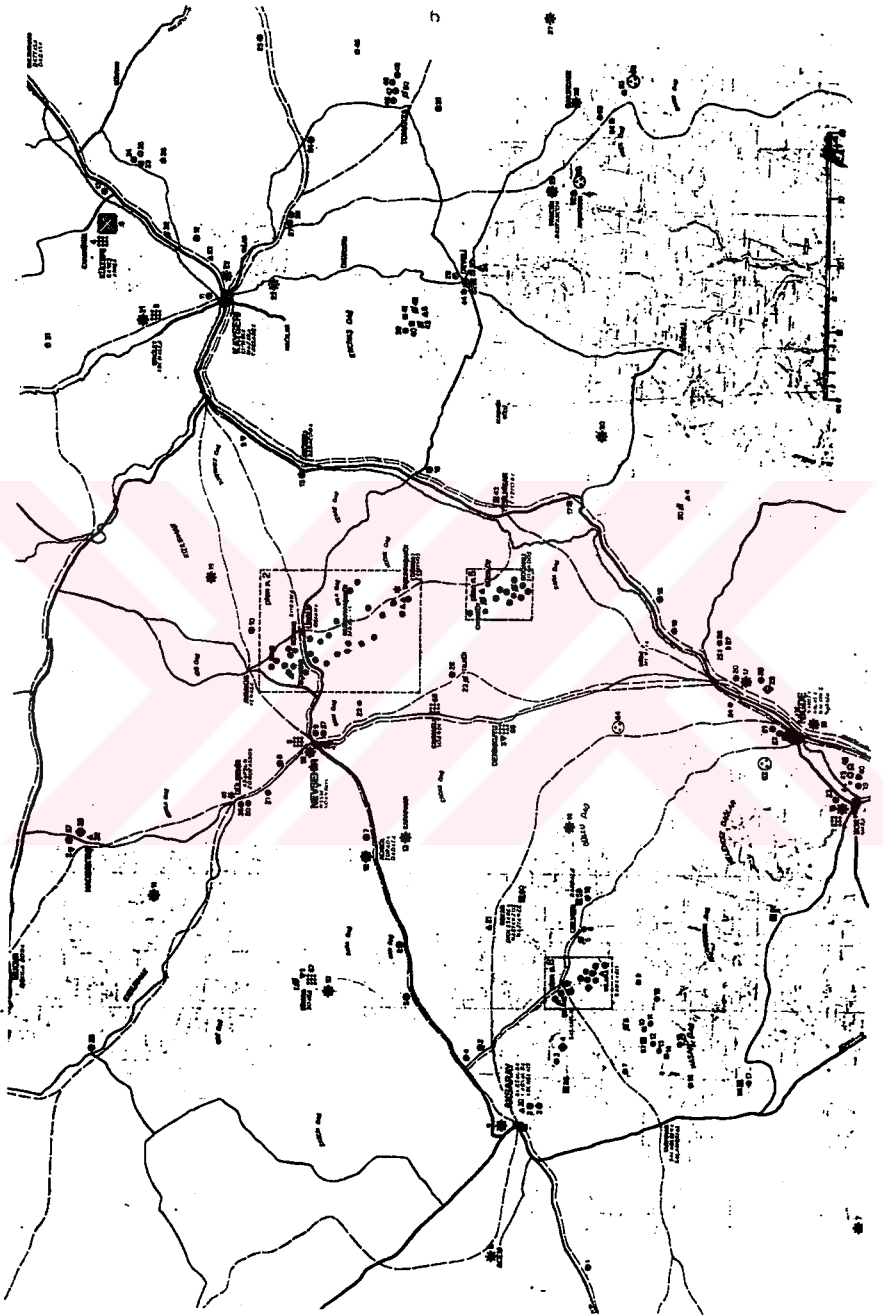
Morfolojik karaktere dayalı Coğrafi sınır 23 Şubat 1973 tarih 7/5811 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile "Turistik Gelişmede Öncelikli Bölge" adı altında ; Nevşehir ili sınırları içinde kalan alan Kayseri ili sınırları içinde yer alan Soğanlı Vadisi koordinatlar belirtilerek

---

(1). Ş. Günaltay, Persler'den Romalılar'a Kadar Selevkos'lar, Nebatiler, Galatlar, Bitinya ve Bergama Krallıkları, Yakın Şark IV. C.1. T.T.K.Yay., Ankara, 1951, s.22-25.

(2). N. Thierry, "La Cappadoce depuis L'antiquite", Historie et Archeologie, S.63, 1982, s.6.

(3). U. Andolfato, F. Zucchi, "L'aspetto Fisico Della Regione", Arte Della Cappadocia, 1971, s.51.

Şekil.1.1.1.

"Kapadokya Bölgesi" olarak tanımlanmıştır.(4)

Jeolojik açıdan Kapadokya Bölgesi sınırları ile, buna bağlı olan malzeme ve yapım sistemi özelliğinin birliktelik taşıdığı yöresel mimari oluşum sınırları aynıdır. Buna göre Kapadokya Bölgesi yöresel konut mimarisinin sınırları; ortalama olarak, kuzeyde Kızılırmak sınır olmak üzere, batıda Aksaray ve Tuz gölü çöküntüsü, güneyde Niğde ili ve Hasan Dağı, doğuda Erciyes Dağından itibaren, İncesu, Yeşilhisar yerleşimleridir. (Şekil 1.1)

1.1.2. Coğrafi Özellikler

1.1.2.1. Topografik Yapı

Bölgenin günümüzdeki topografik karakterini başlıca 4 ayrı bölge belirlemiştir:

1. Bölgenin kuzeybatı tarafında yer alan volkanik karakterli olmayan ve erozyon sonucu yuvarlak formları almış ortalama rakımları 1500-1700m. arasında değişen **Volkanik Olmayan Yükseltiler Bölgesi**.

2. Güneybatı sınırı Melendiz Dağlarıyla sınırlanan 900m. rakımlı Tuz Gölü çöküntüsü arazısı ve Aksaray'ın batı kesimindeki alüvyon ovasından oluşan **Göller ve Ovalar Bölgesi**.

3. Erciyes, Dereli, Melendiz, Keçiboydoran ve Hasan Dağlarıyla çevrili 250 km. boyunca uzanan **Birincil Derecede Volkanik Yükseltiler Bölgesi**

4. Tuz Gölü havzasının doğusundan Kızılırmak nehrinin vadilerine kadar uzanan 1000-1500m. rakımlı tüf tabakalarıyla örtülü olan ve Acıgöl yöresinde yükselen **Antik Plato Bölgesi**. Antik Plato Bölgesi ise

---

(4). S. Yavuz, "Kapadokya Bölgesinin Genel Tanımı ve Göreme Yapısal Koruma Projesi", Milliyet Kültür Mirasımızı Koruma Semineri, İstanbul, 1984, s.114.

önemli akarsular boyunca ver almış vadilerin oluşturduğu **Birincil Derecede Vadiler Kesimi**; dar ve derin vadiler, kademelerle inen vadiler ve peri bacaları tipik görüntülerdir. (Zelve, Göreme)

Akarsuların neden olduğu vadilerin dışında kalan kesimde, yüksek ısı sonucu aniden oluşmuş yüksek düzlükler olan **Antik Platonun Tortul Kesimi**.

Çok yüksek olmayan, şiddetli erozyona uğrayan ve ver ver Antik Platonun Tortul Kesimi'ne karışan volkanik tepeler dizisi olan **ikincil Volkanik Yükselti Kesimi**'dir. (İncesu, Nevşehir, Ortaköy)

Antik Platonun Tortul Kesimi ve **ikincil Volkanik Yükselti** bölgeleri arasında akarsuların asındırmalarının dışında oluşmuş, daha çok kapalı alanlar şeklinde daha az derin vadiler olan **ikincil Vadi Kesimi**'dir. (Derinkıvı) (5) (Şekil 1.2)

1.1.2.2. Jeolojik Yapı

Çağlar boyunca Kapadokyanın jeolojik yapısı, tarihsel geçmişinde ve insan yapısı fiziksel çevrenin biçimlenmesinde önemli bir etken olmuştur.

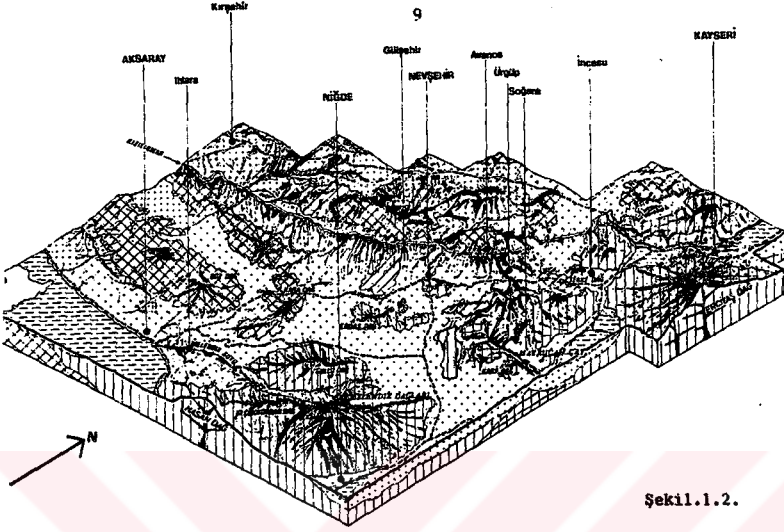
Bölge karakter olarak volkanik oluşumlar sonucu oluşan volkanik tepeler, dik varlar, kayan lavların oluşturduğu alçak dağ etekleri ve geniş düzlüklerden ibarettir. Dünyadaki en son volkanik oluşum örneğine sahiptir. (6)

Bölgenin jeolojik yapısı günümüzden 60 milyon yıl önce Üçüncü Jeolojik Devir başlarında Alp Sistemine bağlı Toros Platosunun yükselmesiyle

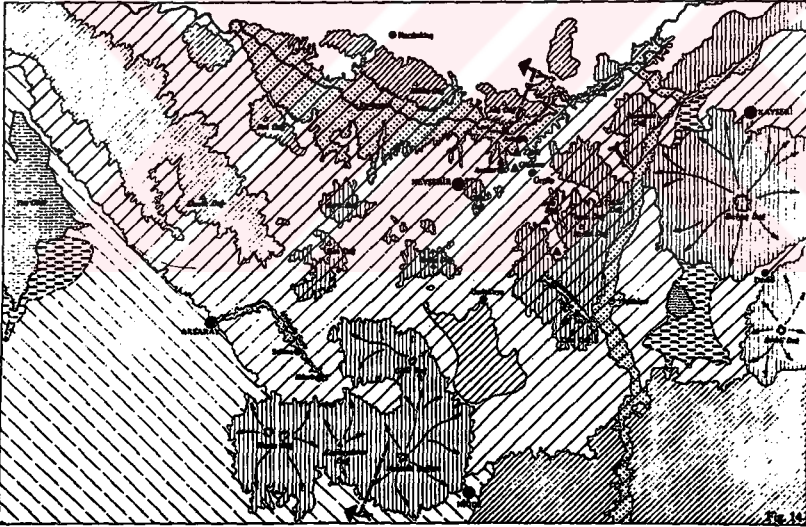
---

(5). U. Andolfato, F. Zucchi, "L'aspetto Fisico Della Regione". Arte Della Cappadocia, 1971, s.52-54..

(6). U. Andolfato, F. Zucchi, "L'aspetto Fisico Della Regione". Arte Della Cappadocia, 1971, s.51.

Şekil.1.2.

Kapadokya'nın Jeolojik Bölgeleri

- Volkanik Olmayan Yükseltiler B.
- Birincil Derecede Volkanik Yük. B.
- Göller ve Ovalar Bölgesi

- Antik Plato Bölgesi
- Birincil Derecede Vadiler K.
- Antik Platonun Tortul Kesimi
- İkincil Volkanik Yükseltiler K.

başlar. Bu yükselti nedeniyle sıkışan platoda oluşan çatlaklar sürekli faaliyet gösteren volkanların oluşmasına neden olmuştur. Hasan ve Erciyes Dağları bu sırada oluşmuş ve bölge topografyasında önemli yer tutan iki büyük yanardağ külesidir. Lav ve küllerle kaplanan plato alanları altta bazalt içeren sağlam bir kabuk ve üstte çimentolaşmış volkan küllerinden oluşan düşük dirençli tüf ve kayaç tabakalarıyla kaplanmıştır.(7)

Oluşan bu tüf formlar her yıl lcm. ye varan erimeye maruz kalmaktadır.(8)

. İklim, Bitki Örtüsü

İklim özellikleri açısından bölge Orta Anadolu'nun kara iklimi kuşağında bulunmakta, fakat topografik özellikleri dolayısıyla oluşmuş ve mikro-klimatik özellikler gösteren ulak havzaları bulunmaktadır. Volkanik dağlar bölgesinde görülen dağ iklimi, Tuz Gölü ve Kızılırmak arasındaki bölgelerde karasal iklim görülür. Mevsimler ve gece -gündüz arasında sıcaklık farkları fazladır. Yazın alçak alanları gündüz çok sıcak, yüksek yayla düzlüklerinde ve dağ yamaçlarında nispeten serin olur.(9)

Bölgede 30 yıllık sıcaklık ortalamaları verilerine göre en sıcak aylar 23-24°C ile Temmuz ve Ağustos ,en soğuk aylar 0-1°C ortalama ile Ocak ve Şubat aylarıdır. Ocak ve Mayıs aylarında en yüksek ortalama yağış miktarı, Türkiye ortalamasına oranla düşüktür. Bölgede hakim rüzgar kuzeybatı ve kuzeydoğu

---

(7). Z. Derlen, "Kapadokya'nın Jeolojik Oluşumu ve Tarihi", Milliyet, İstanbul'dan Göremeye Kültür Mirasımız, Fasikül 16, 1984, s.122.

(8). S. Yavuz, "Kapadokya Bölgesinin Genel Tanımı ve Göreme Yapısal Koruma Projesi", Milliyet Kültür Mirasımızı Koruma Semineri, İstanbul, 1984, s.116.

(9). B. Darkot, "Türkiye Cumhuriyeti; Coğrafya, Jeoloji, Ziraat, Sanayi ve Ticaret", Meydan-Larousse, C.12, 1973, s.356.

rüzgarlarıdır.(10)

Bitki örtüsü topografik farklılıklar gösteren alanlarda değişik özellikler taşır. Tuz Gölü bölgesi tamamen çöl görünümü göstermesine karşılık,ova alanlarında bodur ağaçlı step karakterli bitki örtüsü hakimdir. Yağışların yetersiz olması ve yazın buharlaşmanın fazla olması gibi etkenler sonucu bölgede ormanlar yoktur. İklim özelliklerinin doğal sonucu olarak bölgede dikkate değer morfoloji ve habitat farklılıklarına sahip türleri içeren otsu bitkiler yaygındır. Milli Parklar Dairesi elemanlarının 1970 yılında yaptıkları çalışmalar sonucu bölgedeki flora ve fauna listesi hazırlanmıştır. (11)

1.1.3. Tarihsel gelişim

1.1.3.1. Tarihsel Yapı

Kapadokya adı eski Pers dilinde "Katpatuka" yani Tuka (Tucha)'ların toprakları, ya da "güzel atların ülkesi" anlamındadır. Perslerin "Katpatuka" ismini verdikleri bu bölgede yaşayan çeşitli toplulukların en önemli kısmını Grekler'in "Beyaz Suriyeli" (Leuco Syriens) olarak isimlendirdikleri kavim oluşturuyordu.(12)

Persler Anadolu'ya M.ö.VI. yüzyılında girmiş olduğuna göre bu ismin 2500 yıllık bir geçmişi vardır.

Pers egemenliği öncesi Kapadokya Bölgesi M.ö.5000 ve M.ö.4000 de otonom küçük topluluklar şeklinde organize olmuş,önemli merkezler tarafından yönlendirilen Anadolu Haiklarının yerleşme bölgesidir. (13)

---

(10). Göreme Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı, USAID/T, Temmuz 1972, s.16.

(11). Göreme Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı, USAID/T, Temmuz 1972.

(12). "Cappadocia", Encyclopedia Britannica, C.4, 1964, s.817.

(13). A. Dinçol, "Hititler Öncesinde Anadolu", Anadolu Uygarlıkları

Kapadokya Bölgesinin kuzeydoğusundaki Catalhöyük M.ö.6000' e.Kültepe Höviği M.ö.4000'e tarihlenmektedir. M.ö. 3000 de doğudan gelen ve M.ö. 2500-2000 arasında bu bölgede etkili olan Hattiler en yüksek rahip sıfatıda tasıvan kralların yönettiği küçük beylikler halinde din.töre.mitoloji ve sanat bakımından önemli bir varlık göstermişlerdir.(14)

Hattilerin medeniyetini M.ö.2000 de Kuzey Avrupadan Kafkasya yoluyla Anadoluya gelen Hititler devralmış ve ilk yazılı eserler oluşmaya başlamıştır. Bu Anadolu'nun en zengin dönemidir ve Asurlular Anadolu'da birçok ticaret kolonisi (Karum) kurarlar.(15)

M.ö.1800 yıllarında Hitit Krallığının coğrafi merkezi Kapadokyadır ve ileri bir uygarlık hüküm sürmektedir.Hitit Krallığı M.ö.1200 yılında Ege Göçü ve Balkan Halklarının Anadolu'yu istilasını sonunda Kapadokya Hitit Krallığı ortadan kalkar.(16)

M.ö. 1180 de yıkılan Hitit Krallığından sonra M.ö.XII. yüzyıldan VI yüzyıla kadar sırasıyla Kapadokya ;Frigyalılar.Lidyalılar ve Karvalıların yönetiminde kalmış ve M.ö:VI.yüzyılda Pers egemenliğine geçerek Kapadokya Krallığı kurulmuştur.(17)

Persler M.ö.550 de Kros tarafından Akmanişler adı altında

Ansiklopedisi, C.1. 1982. s.12.

(14). Ş. Günaltay. Yakın Şark II. Bölüm: Anadolu, En Eski Çağlardan Ahemenişler istilasına Kadar, T.T.K. Yay.. S.VIII. no 3/2. Ankara, 1937. s.61.

(15). E. Akurgal, Ancient Civilations and Ruins of Turkey, Çev. John Whybrow & Mollie Emre, İstanbul, 1983. s 31.

(16). E. Akurgal, "Tarih Öncesi Çağlardan Osmanlılara". Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat, s.30, 1983. s.5.

(17). N. Thierry, Nouvelles Eglises Rupestres de Cappadoce Region Hassan Dağı, Paris. 1963. s.4.

birleştirilmiş İranlı kabilelerdir.(18)

Bölge Persler tarafından kuzeyde Pontik Kapadokya ,güneyde ise Büyük Kapadokya diye iki satraplığa ayrılır.(19)

Çevredeki yerel krallıklar Grek Kültürü altına girerken Kapadokyada Pers etkisi devam eder. Kapadokyalılar M.ö.332 de Pers soylularından Ariarathes I'i kral yapıp bağımsız Kapadokya Krallığını kurarlar.(20)

M.ö.332 de Ariarathes I ölünce Makedonyalı Satraplarca bir sliire yönetilen Kapadokya Ariarathes II ile tekrar bağımsız Ariaranne Krallığına kavuşur. M.ö.190 yılında Ariarates IV doğudan korunmak amacıyla Roma İmparatorluğu himayesine girer ve Krallık,M.S.17 de Tiberius tarafından doğrudan Roma'ya bağlanana kadar devam eder. Kapadokya, Roma Vilayeti haline gelir ve yönetim bölgedeki Roma Garnizonuna bağlı yerel prenslerin(Magnat) elinde kalır.

Roma Vilayeti olan Kapadokya, Roma tarafından görevlendirilen valilerce yönetilmiştir. M.S.74' te Vespasianus Galatia ile Kapadokya'yı birleştirir ve bunun sonucunda arazinin büyüklüğünden dolayı çıkan yönetim sorunlarına bağlı olarak tekrar Kapadokya Galatia'dan ayrılır.(21)

M.S. 284 yılında imparator Diocletianus Anadolu'daki eyaletleri yönetim açısından küçük bölgelere ayırma gereğine bağlı olarak, Kapadokya'yı Pontus, Pontus Polemerniakos, Kapadokya ve Armenia olarak dörde ayırır. (22)

(18). U. Göker, E. Özden, "Kappadokya", Meydan-Larousse, C.6, 1971, s.908.

(19). "Cappadocia", Encyclopedia Britannica, C.4, 1964, s.817.

(20). Ş. Günaltay, Yakın Şark IV.-II. Bölüm: Romalılar Zamanında Kapadokya, Pont ve Artaksiad Krallıkları, T.T.K.Yayıncılık, S.VIII, No 3/5, Ankara, 1951, s.259.

(21). M. Özsait, "Anadolu'da Roma Egemenliği", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, C.2, 1982, s.335.

M.S. 4. yüzyılın sonuna doğru doğudaki küçük bir bölüm olan Armenia avrı bir evalet olur. (23)

Kapadokya Roma'ya bağlı vilayetken, bölgeyi Ege'ye bağlayan ve Archelais (Aksaray) ve Caesarea (Kayseri) den geçip Fırat vadisine ulaşan çok önemli bir yol yapılmıştır. (24)

M.S.III.yüzyıl ve IV.yüzyıl Kapadokya'sında köylere Magnat'ların mali olup, sakinleri de kötü yaşam koşulları içinde varı köle durumunda idiler. Bu nedende Hıristiyanlık en çok bunlar arasında M.S.2. yüzyıldan itibaren yayılmaya başlar. M.S. 313 yılında Hıristiyanlık imparatorluğun resmi dini olur ve Caesarea Piskoposluğu kurulur. Resmi dinin Hıristiyanlık olmasıyla bölgede hakim olan İran'ın Maf'lar kültürü Magnatların Hıristiyanlığı Roma imparatorluğuna ters düşmemek için kabul etmeleriyle yok olmamış ve bölgede Pagan kültürün izleri devam etmiştir. (25)

M.S.III. yüzyıl sonları ve IV. yüzyıl başlarında Mısır, Filistin ve Suriye'de başlayan manastır hayatı 373 yılında dini koloniler şeklinde Kapadokya'ya ulaşır ve burada gelişme imkanı bulur. Bu dönemde Kapadokya'da Hıristiyan aleminin üç büyük din adamı yetişmiştir. Bunlar büyük toprak sahibi yönetici ailelerin soyundan gelen ve bu yöneticilik geleneklerini dinsel kişilikleriyle de birleştirmiş olan Caesarea'lı Büyük Basileios, Nvsse'li Gregorios ve Nazianzos'lu Gregorios'tur. Bu üç dini lider Kapadokya Kiliselerinin oluşumu ve dinsel yaşantının kurallarını belirlemişler ve koydukları kurallar zamanla Kapadokya'dan tüm Akdeniz Hıristiyan Kültürüne yayılmıştır. (26)

(22). M. Özseit. "Anadolu'da Roma Egemenliği". Anadolu Uygarıkları Ansiklopedisi, C.2, 1982, s.347.

(23). N. Thierrv. Nouvelles Eglises Rupestres de Cappadoce Region Hassan Dağı, Paris, 1963, s.5.

(24). M. Özseit. "Anadolu'da Roma Egemenliği". Anadolu Uygarıkları Ansiklopedisi, C.2, 1982, s.355.

(25). G. Ostrogorsky. Bizans Devleti Tarihi, Cev. Fikret Kızıltan, T.T.K. Yay., X.đizi, no.7, Ankara, 1981, s.23.

Bu din büyüklerinin kilise üzerinde artan güçleri Arien Mezhebinden olan İmparator Valens'i rahatsız etmiş ve 371 de Kapadokya'yı Piskopos Basileios'un arazisini küçültmek ve etkisini azaltmak için Caesareia ve Tyana diye iki bölgeye ayırmıştır.(27)

M.S.515 yılında Hunların bölgeye yaptığı akınlar ve 544 yılında başlayıp üç yıl süren şiddetli veba salgını çok artmış olan Kapadokya nüfusunu büyük oranda azaltır.(28)

VI. ve VII.yüzyıllarda Kapadokya'da Erken Hıristiyan dekor ve sembolleri ile süslenen kayaoyma kiliseler yapılmaya başlanır. IV. ve VIII.yüzyıllar Kapadokya'da bugün bilinen en eski ilk hıristiyanlık anıtlarının yapıldığı devirdir. Komana Harabeleri,Eski Andaval Çavuşın,Aziz Jean Baptiste Kilisesi,Macan (Avcılar) Durmuş Kilisesi hep bu dönemden kalma yapılardır.(29)

VII. yüzyıl başında Bizans İmparatorluğu'nu iktisadi ve idari bakımdan mahvolmuş haldeydi. İmparatorluğun gücünün azalmasına bağlı olarak Balkanlar'da İslav ve Avar'lar, Önasyada İran istilası yayılır. Doğudan İranlı'lar, kuzeyden Avar ve İskandinavlar'ın saldırıları sonucunda Anadolu arazisi "thema" denilen askeri bölgelere ayrılır. (30)

Bizans İran savaşları 628'de Bizans'ın galibiyetiyle sonuçlanır. Fakat

---

(26). U. Neri, "Cristiani Dei Primi Secoli in Cappadokia", Arte Della Cappadocia, 1971, s.123.

(27). İ.H. Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi, C.3, İstanbul, 1974, s.88.

(28). G. Abu'l-Farac, Abu'l-Farac Tarihi, Çev. Ömer Rıza Doğul, C.2, T.T.K. Yay., Ankara, 1945-1950, s.142.

(29). N. Thierry, Nouvelles Eglises Rupestres de Cappadoce Region Hassan Dağı, Paris, 1963, s.4.

(30). G. Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, Çev. Fikret Kızıltan, T.T.K. Yay., X.dizi, no.7, Ankara, 1981, s.86-90.

yüzyıllarca aralıklı sürmüş olan Bizans İnan savaşları her iki devleti de zayıflatmış ve bu nedenle Arapların yolunu açmıştır. 636 yılında Arapların Bizans kuvvetleri üzerinde Yermuk yakınındaki savaşı kazanmaları ile Bizans mukavemeti kırılmıştır.(31)

VII.yüzyıl başında Kapadokya, Araplar tarafından tarafından işgal edilir ve 647 yılında Suriye valisi Muaviye Kayseri'ye girer, topladığı ganimetlerle geri döner.(32)

Araplar VIII. yüzyıl başında Kapadokya'ya girer ve Bizans'ın i karışıklıklarla zayıfladığı bu dönemde Anadolu'da ilerleyip Kilikya'dan geçip birçok kaleyi zaptederek Khysopolis'e (İstanbul-Üsküdar) ilerlerler.(33)

Bu dönemden itibaren Hasan Dağı yöresinde savunma amaçlı gözetleme ve haberleşme amacıyla Arap akınlarının sürekli olarak yapıldığı güzergahta zorunlu geçitlere, dağ boyunlarına ve su kaynaklarına hakim kaleler şebekesi oluşturulmuştur. Gelecek saldırıları önceden haber vermek amacıyla çok iyi organize edilmiş bir haberleşme sistemi kurulmuştur. (34)

büyük bölümü "Anatolik" adı verilen themaya bağlanmıştır. Arap akınlarına sürekli hedef olması ve genişliği nedeniyle savunması oldukça zor olan Anatolik Bölgesi parçalara ayrılmıştır. Saldırılarına en çok hedef olan Tyana ve Hasandağı çevresi "Küçük Kapadokya Kalesi" adı verilen bir idare altına alınır ve IX. yüzyılda bu bölge genişletilerek Theophilos zamanında Kapadokya bir askeri-idari birlik yönetimi altına girer ve sonradan "Thema" statüsüne yükseltilir. (35)

Bölgede X.yüzyıl başından XI.yüzyıl sonuna kadarki dönemde, güçlenen ve Thema teşkilatı şeklindeki idaresini kuran Bizans'ın idaresinde rahat baskınlardan uzak bir süre geçirilir. 950 yıllarından itibaren Kapadokya Kiliselerinde Klasik Bizans Stili resimler yapılmaya başlanır. Bu dönemde çok sayıda kayaoyma kilise de yapılmıştır.

1067 de Selçuklu Türkleri tarafından Kayseri'nin alınmasıyla Türkler bu bölgede hakimiyeti ele geçirmeye başlarlar. 1082 de Kayseri, 1080 yılında kurulmuş olan Selçuklu Devletine bağlanır. Kutalmışoğlu Süleyman Sah Kapadokya'ya hakim olur. 1097 de Anadolu bir süre I. Haçlı Seferine maruz kalır. XII. yüzyılda Türklerin bölgede etkinlikleri artar ve bu yüzyıl ile XIII.yüzyılda Kapadokya Bölgesi yoğun Selçuklu yapılanmasına sahne olur. Selçuklu yapılarının bölgede artmasının yanında Hıristiyan Kolonilerinde de bir canlanma olur ve çeşitli kiliseler inşa edilir. Belisırmada 1283-1295 tarihli St. George Kilisesi bu dönem yapılarındandır.(36)

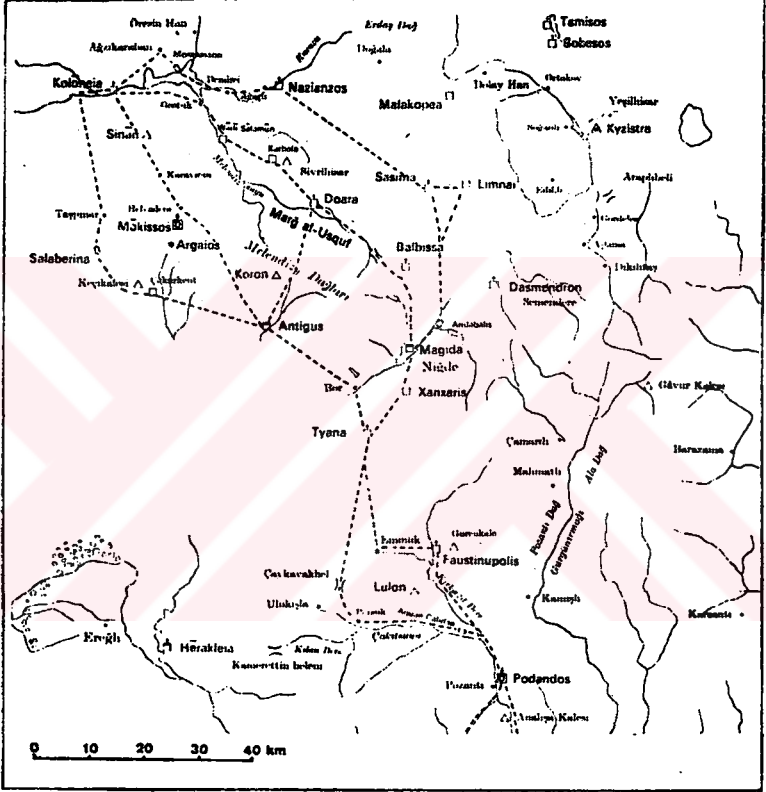
XIII. yüzyıl sonunda Moğol akınları etkili olur ve 1318 de Anadolu Selçuklular'ın yıkılmasıyla Kapadokya Bölgesinde görülen karışıklık XV. yüzyılda Osmanlıların bölgede birlik çalışmasına kadar devam eder.

---

(35). N. Thierry, Nouvelles Eglises Rupestres de Cappadoce Region Hassan Dağı, Paris, 1963, s.12.

(36). N. Thierry, "Le Chiese Rupestri", Arte Della Cappadocia, 1971, s.131.

XV. yüzyıla kadar Kapadokya sırasıyla;1343 de Moğolları yenerek hükümdarlığını ilan eden ve Sivas,Kayseri,Niğde ve Aksaray'da hüküm süren Alaaddin Eretna, sonra Karamanoğulları idaresine girmiştir.(37) Bölge XV. yüzyılda Osmanlıların idaresine geçer.(38)

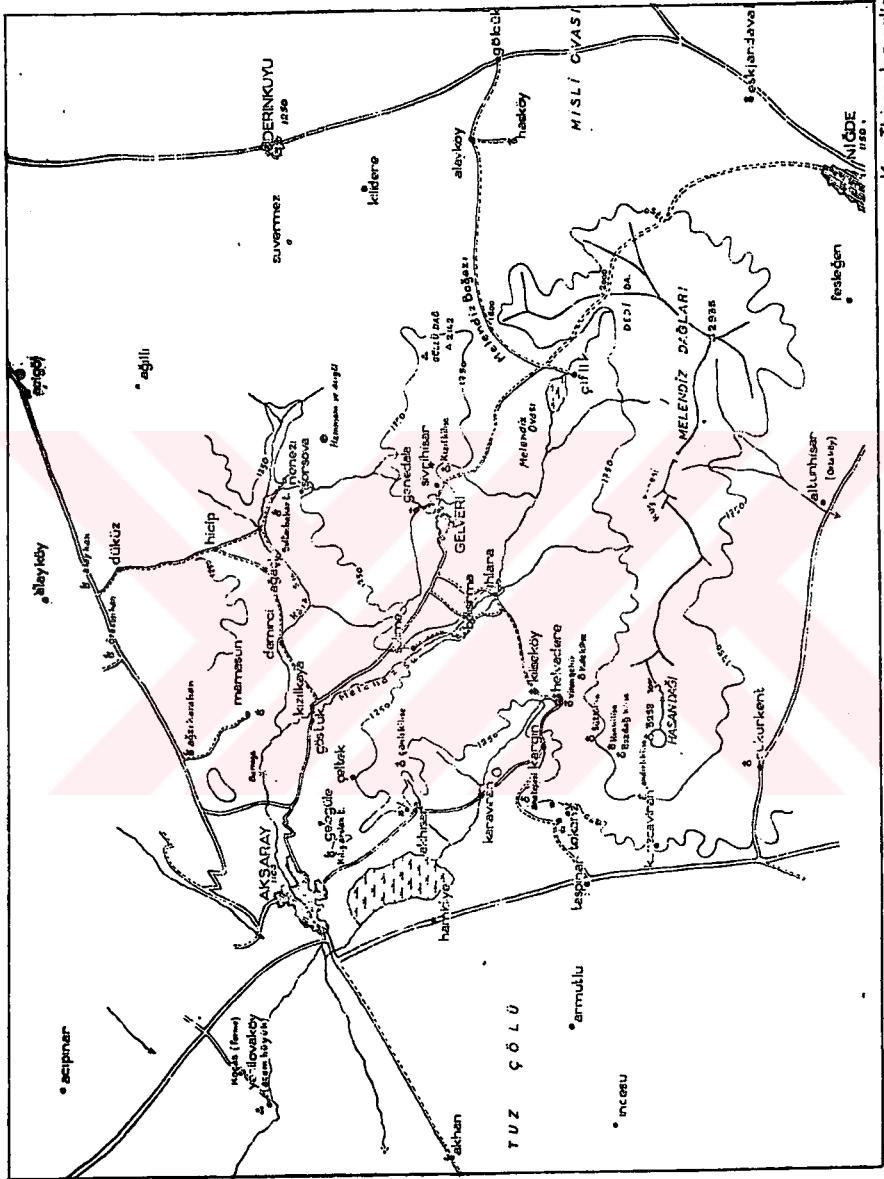
BIZANS YOLLARI

K: Hid - Restle

Şekil.1.2a

(37). İ.H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi I. Cilt, Kuruluştan İstanbul'un Fethine Kadar, T.T.K. Yay., S. XIII. no 16/1, Ankara, 1947, s.143.

(38). İ.H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi II.Cilt İstanbul'un Fethinden

Kay: Thierry les eglişes...

Şekil.1.1.3.

Bu yüzyılda Kapadokya Bölgesinde yer alan önemli kentler Kavseri, Niğde ve Aksaray'dır.

XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı hakimiyetinde olan Kapadokya Bölgesi, 1920 Sevr Antlaşması ile İtalyanlara bırakılmış fakat bu madde Kurtuluş Savaşı nedeniyle uygulama alanı bulamamıştır.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde olan Kapadokya Bölgesi, Anadolu'yu etkileyen birçok kültürün izlerini taşıyan ve zengin tarih birikimine sahip olması nedeniyle bu tarihsel kültürün maddi yansıması olan sayısız esere sahip bir bölgedir.

1.1.3.2. Sosyal- Ekonomik Yapı

Anadolu Selçukluları döneminde Selçuklu Sultanları, Konya'ya başkent yaptıkları sonra bölgenin Türkleşmesi için çalışmışlardır. Bölgede varolan Hıristiyan halk asimile edilmeve çalışılmaz aksine, büyük kentlere yerleşip tarımsal bir temele ihtiyaç duyan Selçuklular tarafından bölgedeki Türklerin tarım yapmayan varı göçebe olmaları nedeniyle, sahipsiz kalan tarlaları işleyip veterli üretimi sağlayabilmek için Hıristiyan halka bazı ayrıcalıklar tanınır. Bu şekilde sahip oldukları haklarla zengin bir Hıristiyan topluluk oluşur.

(39)

Selçuklular, bir yandan Hıristiyan halkı bölgede tutup üretimi artırmaya çalışırken diğer yandan Anadolu'nun Türkleşmesine caba sarfederler. Bölgedeki büyük şehirlerde Hıristiyan nüfus azalır ve önemli bazı kentler küçülür. (Tyana, Nazianzos v.s.) Büyük şehirlerde Hıristiyan nüfus azalırken köyler geniş ölçüde Hıristiyan kalır. Bu dönemde sosyal ve ekonomik yönden oldukça gelişen Aksaray, Niğde birer

---

Kanun Sultan Süleymanın Ölümüne Kadar, T.T.K. Yay., S.XIII, no 16/2, Ankara, 1949, s.162.

(39). D. Avcıoğlu, Türklerin Tarihi, Kitap 5, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1982, s.2011.

İslam ve Türk Kenti olurlar.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Kapadokya Bölgesi Müslüman Türkler, Ortodoks Rumlar ve Gregoryen, Katolik, Protestan Ermeniler'den oluşmaktadır. Osmanlı kuruluşunda önemli bir teşkilat olan Ahilik, bu bölgedeki Kayseri, Niğde ve Aksaray'da oldukça güçlüdür.(40)

Bu kentlerde gayrimüslimler nüfus olarak oldukça yoğundur. Osmanlı toplum yapısında Müslüman halk, gayrimüslüm halk arasında bir ek vergi olan cizye dışında hiçbir fark görülmezse de, statüsü hiçbir zaman belirlenmemiş şehir ahali için durum aynı değildir. Müslüman şehir ahali ya ulema sınıfından, ya askeri bürokrat, ya da loncalara dahildir. Hıristiyanlar ve Museviler bunların hiçbirine dahil olamaz. Etnik ve dini azınlıkların bürokrasi karşısındaki bu zorunlu bağımsızlıkları, onların bir burjuvazi olarak biçimlenmelerini sağlamıştır. Burjuvazinin bu ilk nüvesi ülkenin sömürülmesi amacıyla Avrupa kapitalizmiyle girilen işbirliğinin tabanını oluşturmuştur. (41)

Onyedinci yüzyılda Yahudiler özellikle mali işlemlerde uzmanlaşırken Ermeniler de uluslararası ticarete el attıp, Batı Asya'nın Avrupa'yla yaptığı bütün ticaretin simsarı haline gelirler.(42)

Ticaret yolları üzerinde bulunmanın bütün olanaklarından yararlanmış bulunan Osmanlı İmparatorluğu için, Güney Afrika deniz yolunun keşfedilmesiyle kara ticareti ve yolları bakımından tehlike çanları çalmıştır. XVII. yüzyıldan sonra ipek ve baharat ile diğer doğu ürünleri deniz ticaret yolları ile Batıya taşınmaya başlanır. Bu olay, Şam, Halep, Bağdat, Diyarbakır, Bursa gibi kumaş sanayi gelişmiş

---

(40). F. Köprülü, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, T.T.K. Yay., S. VIII, no 8, Ankara, 1984, s.89.

(41). S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap:1, Bizans'tan Tanzimata, Belge Yay., İstanbul, 1986, s.435-436.

(42). S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap:1, Bizans'tan Tanzimata, Belge Yay., İstanbul, 1986, s.436.

kentlerin de önemlerini yitirmelerine neden olur. Ticaret ve sanavideki cöküntü etkilerini ziraatte de göstermeye başlar. Osmanlı imparatorluğu'nun lehine olan ihracaat farkı azalmaya yüz tuttar. 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren buharlı gemilerin yapılmasıyla ticaret yollarının kısalması, kervanlarla ve Osmanlı topraklarından geçerek yapılan Asya-Avrupa ticaretine son darbevi indirir ve Osmanlı devleti bundan böyle ticaret bakımından Avrupa ile Asya arasında, atılı bir duruma düşer. (43)

Kapadokya Bölgesinde veralan ve Osmanlı imparatorluğunun önemli ticaret kentleri olan Niğde, Aksaray ve Kayseri gibi kentlerinin tahtı, afyon, pamuk, tiftik, yünlü ve pamuklu dokuma, kitre otu, cehri otu gibi ürünlerden oluşan dışsatımı 19 yüzyılda Avrupanın sanayileşmesi ile azalmış ve yeni dışsatım değerleriyle Avrupanın işlenmiş mallarından oluşan dışalım arasındaki -bu kentler lehine olan- dengeler bozulmuştur. (44)

18. yüzyılda Anadolu'yu ziyaret eden gezginler ticaretin genellikle müslümanlar elinde olduğunu, Ermenilerin ise büyük transit ticaret ile uğraştığını görürler. Rumların ise bu yüzyılda ticaret alanındaki üstünlüklerini gösteren bilgi yoktur. Greffiths, yünlü kumaş ve halı ticaretiyle uğraşan bazı Rumlara rastlarsa da, Rum köylerinde genel durum; ülkede hüküm süren sefaletten ibarettir. (45)

Bölgede ver alan diğer azınlık olan Rumlar, 1774 yılında imzalanan Kaynarca Antlaşması ile imparatorlukta Ortodoks ahali üzerinde

(43). M. Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.178.

(44). "Kayseri, Niğde, Nevşehir" . Yurt Ansiklopedisi, C.7-8, Anadolu Yay., İstanbul, 1982-1983.

(45). S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap:2, Tanzimat'tan I.Dünya Savaşına, Belge Yay., İstanbul, 1986, s.22.

M.P. Greffiths, "Travels in Europe, Asia Minor and Arabia (1785-86)", Londra, 1805.

gözetim ve himaye hakkı kazanan Rusların desteğiyle deniz ticaretinde üstünlüğü ele geçirmiş ve Rusların simsarları haline gelmişlerdir. Rumların ticarete atılmaları Odessa ile başlar ve Osmanlı İmparatorluğunun bütün limanlarına yayılır. 19. yüzyıl başlarında Avrupa burjuvazisi ticareti bırakıp kendini sanayiye verdiği ve doğu kumpanyaları önemini kaybetmeye başladığı zaman iyi oturmuş bir deniz ticaret ağına sahip Rum tüccarlara karşı Avrupa'da ilgi uyanır. Rumların Avrupa'nın simsarı olmaları istenir. Böylece Avrupa kapitalizminin arzuladığı islahat hareketlerinin desteği ve mamul yabancı malların ülkeye akmasıyla, Anadolu Rumlarının özellikle Müslüman halkın zararına bir tüccar millet haline dönüşmesini sağlayacak süreç başlar. Bu sürecin başlangıcında Anadolu'da ticareti elinde tutanlar yine Türkler ve Ermenilerdir, Rumlar ve Yahudiler genel olarak voksul insanlardır.(46)

19. yüzyıl başında gerçekleşen endüstri devriminin etkilerinden kurtulmak için başvurulabilecek etkin önlemlerden birisi de endüstri bir yandan korunurken öte yanda Avrupa yöntem ve teknikleriyle modernleşmevidi. Fakat 16. yüzyıldan beri bazı Avrupa devletlerine tanınan Kapitülasyon adı altındaki kolaylıklar buna olanak vermiyordu. Kapitülasyonların ticaretle ilgili olanlarında 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Anlaşması ile yapılan yeni düzenlemelere kadar ancak %3 gümrük alınabiliyordu. Bunu tek taraflı olarak değiştirmek yönetimin elinde değildi. Düşük orandaki gümrük ödendikten sonra Osmanlı topraklarına giren yabancı mallar, iç piyasada rahatlıkla satıyor, biryerden diğerine aktarılıyordu. Buna karşın yerli mallar iç gümrüklerden ötürü bu kolaylığa sahip olmuyor, bir kentten diğerine aktarılan kimi ürünlerden alınan iç gümrükler, %12 den %50 ye kadar değişebilen ve çeşitli adlarla anılan vergilere bağlanıyordu.(47)

---

(46). S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap:2, Tanzimat'tan I.Dünya Savaşına, Belge Yay.,İstanbul, 1986, s.21.

(47). M. Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.178.

Avrupa ülkeleriyle imzalanan 1838 Ticaret Antlaşması ticaretle uğrasan Türkleri, yabancılar ve onların himayesindeki azınlıklar karşısında kötü duruma düşürmüştür. Bu ortamda, Türklerden vetererli ekonomik ve siyasal güce sahip olanlar bürokrasiye ve vevâ toprak mülkiyetine sığınmış;geri kalanlar ise şehir küçük burjuvazisine vevâ ulema, esnaf ve memur sınıfına dahil olmuşlardır. Ticareti azınlıklara kaptıran bu sınıf tepki olarak Hıristiyanlık düşmanı Avrupa düşmanı ve Avrupa'dan gelen her veniliğe karşı olurlar. İmparatorlukta batılasmâ adına yapılan ıslahat hareketleri bu ulema sınıfı tarafından başlangıcından itibaren reddedilir.(48)

19. yüzyılda İmparatorluk içindeki azınlıklarla ticari etkinlikleri geliştirme işine ilk kalkışan ve kendi mezhebinden olanları himavesi altına alan Rusya, Fransız devriminin ilkeleriyle yoğurulmuş milliyetçilik hareketlerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunda eski kurumların ayakta tutulması, yeni oluşan gelişmelerin gözardı edilmesi İmparatorlukta parçalanmalara ve bölgede gittikçe güçlenen Rusya'ya uydu küçük devletlerin doğmasına neden olacaktır. Bu durumda azınlıklara İmparatorluk bünyesi içinde daha geniş hürriyetler veren ve azınlıkların tehlikeli bağımsızlık hayellerini kafalarından uzaklaştırmalarını sağlayacak reformların yapılması gerekivordu. Bövlece bölgedeki varolan düzenin bozulmasını istemeyen Fransa ve İngiltere tarafından destek bulan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çağdaş uvgarlığın gerisinde kalmasını istemeyen aydın kesim tarafından Mustafa Reşit Paşa önderliğinde İslahat hareketine girişilir.(49)

Bu şartlar altında 1839 yılında Tanzimat Fermanı 0 sıralar haricive

---

(48). S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap:2, Tanzimat'tan I.Dünya Savaşına, Belge Yay.,İstanbul, 1986. s.24-25.

(49). S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap:2, Tanzimat'tan I.Dünya Savaşına, Belge Yay.,İstanbul, 1986. s.38.

F.E. Bailey, "British policy and Turkish reform movement". Cambridge, 1942.

nazırı olan Mustafa Reşit Paşa tarafından hazırlanır. Tanzimat Fermanı, önemli reformlar getirmeyen, önemi, içeriği değil varlığı olan bir oluşumdur. Fermanla ülkedeki azınlıklar saltanatın uyuğu milletler olarak tanımlanmış ve can, mal, ırz ve namuslarının padişah tarafından güvenceye alındığı vurgulanmıştır.(50)

Tanzimat Fermanından sonra, 1856 yılında İslahat Fermanı Hümayunu ilan edilir. 1839 Fermanından hayli uzun olan bu Hatt-ı Hümayunun üçte ikisi azınlıkların ayrıcalıklarına, geri kalan kısmı da Osmanlı İmparatorluğundaki yabancıların ayrıcalıklarına ayrılmıştır. Bu fermanın vermede çalıştığı; Osmanlılık denen ortak milliyet duygusu etrafında birleşmiş çeşitli halklardan oluşan Osmanlı İmparatorluğu izlenimidir. Fermanın en önemli maddelerinden biri; satış, emlak tasarrufu ve gelir maddelerini içeren kanunların memleketin bütün uyrukları için eşit olduğu ve asıl yerli ahalinin ödedikleri yükümlülükleri yerine getiren yabancılarla bile sultanla yabancı devletler arasında yapılacak düzenlemelerden sonra mülklerin tasarruf izninin bağışlanacağını belirten maddedir.(51)

İslahat Fermanında bahsedilen reformlar daha sonra birbiri ardınca çeşitli kanunlar yoluyla gerçekleşmeye başlamıştır. Anadolu Kent Dokusunun tarihsel gelişimi açısından önem taşıyan kanunlardan ilki 1858 tarihli Arazi Kanunudur. Arazi kanunnamesinin resmi amacı 1839 yılında Tımar düzeniyle ilgili mevzuatın kaldırılmasıyla oluşan hukuksal boşluğu doldurmak olarak gözükmekteyse de, asıl hedef, toprak gelirlerinden mümkün olan en fazlayı devlet hazinesine aktarma amacıyla özel mülkiyeti pekiştirme ve devletin denetimini artırmaktır. (52)

---

(50). S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap:2, Tanzimat'tan I.Dünya Savaşına, Belge Yay.,İstanbul, 1986, s.46.

(51). S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap:2, Tanzimat'tan I.Dünya Savaşına, Belge Yay.,İstanbul, 1986, ek.2, s.501.

(52). S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap:2, Tanzimat'tan I.Dünya Savaşına, Belge Yay.,İstanbul, 1986, ek.2, s.104.

1856 Islahat Fermanı ve bunu takipeden 1858 Arazi Kanunu ve 1867 tarihli yabancı uyruklara Taşınmaza Tasarruf Hakkı Veren kanunlar sonucunda, 19. yüzyıl sonundan itibaren ülkedeki gayrimüslimler ve yabancı uyruklular ekonomik gelişmişlikleriyle kosut olarak Anadolu kentlerinde dikkat çekici boyutlarda konut yaptıırma etkinliğinde bulunurlar. Özellikle Azınlıkların yoğun olduğu Kapadokya Bölgesinde bu tarihten itibaren yoğun bir yapıya kargir konut inşaaası görülür. Coğunluğu azınlıklara ait olan bu konutlar 19.yüzyıl sonu ile 20.yüzyıl başına tarihlenmektedir.

19.yüzyıl sonunda Anadolu'ya gelen Ramsay, Grek Kapadokya kövleri olarak nitelediği Rum halkın yoğun olduğu kövleri, genellikle geniş, iyi inşa edilmiş ve Müslüman kövlerinin sefalet ve yoksulluğuyla dikkati çeker derecede kontrast teşkil edencesine zengin ve konforlu görünüşe sahip olduğunu söyler. Ayrıca bu bölgelerde Hıristiyanlar arasında güc. gelişme ve kalkınmanın gözle görülür derecede olduğunu ifade eder.(53) Bu gözlem, bundan tam bir yüzyıl önce Anadolu'ya gelen Greffith'in gözleminin tam tersidir. Bu iki gözlem, ülkedeki azınlıklara verilen ayrıcalıkların, Müslüman halkın alevhine nasıl sonuçlar doğurmuş olduğunu göstermeleri bakımından ilginçtir.

19. yüzyılda Kapadokya Bölgesinde veralan kentlerin yönetsel bölünmeleri sıklıkla değışmekle birlikte, 1877' den Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna kadar olan yönetsel yapı; Niğde,Konva Vilayetine bağılı bir sancak, Nevşehir ve Aksaray, Ürgüp ise Niğde Sancağına bağılı kazalar olarak düzenlenmiştir. Bölgede veralan Kavseri ise, Ankara Vilayetine bağılı bir sancaktır. Bu yüzyılda Niğde sancağında, azınlık olarak Ortodoks Rumlar diğere Hıristiyan halka nazaran çoğunlukta, Kayseri sancağında ise, azınlıklar arasında çoğunluğu Gregoryen olan, Katolik ve Protestan Ermeniler Ortodoks Rumlara nazaran çoğunlukta dır.

---

(53). W.M. Ramsay, impression of Turkey During Twelve Years' Wanderings, London, 1897. s.243.

Kapadokya Bölgesi olarak nitelediğimiz bölgeyi oluşturan kentleri yönetimi altına toplayan Niğde Sancağı, bu yüzyılda, en büyük gelir kaynağı tarım olan, havvancılıkta dolayısıyla tiftik üretiminde gelişmiş ve tiftiğe bağlı olarak verel sanavisi dokumacılık (halı, kilim, seccade) olarak bicimlenmiş bir ekonomik yapıya sahiptir. Niğde sancağının başlıca dışsattım malları tahıl, afyon, pamuk, tiftik, işlenmemiş ve varı işlenmiş hayvan postudur. Dışarıdan ise, Avrupa'nın işlenmiş malları alınmaktaydı. Bu yüzyılda Niğde Sancağı'nın dışalım ve dışsattımdan oluşan toplam ticaret hacmi 900.000 OL'yi bulmaktadır. (54)

Kayseri Sancağı ise, veterince tarıma elverişli topraklara sahip olmamasına bağlı olarak ekonomisi tarıma bağlı olmayıp, tarih içinde bir ticaret kenti görünümünü korumuştur. Kayseride dericilik, halı, kilim ve cici dokumacılığı gelişmişti. Bu yüzyılda Kayserinin başlıca dışsattım ürünleri halı, zann yapımında kullanılan kitre otu ve boya yapımında kullanılan cebrî otudur. Dışalım malları ise, vünlü ve pamuklu dokumalar, tütün, pirinç, kahve vs. dir. Bu yüzyılda Kayseri'nin dışalım ve dışsattımdan oluşan toplam ticaret hacmi 1050 OL'dir. Bölgede önemli bir ticaret kenti olan Surive ve Mezopotamyadan başka Anadolu'nun her yeri ile ticaret ilişkisi olan Kayseri, 19. yüzyılın ortalarından sonra, gerek buharlı gemileri ticaret yaşamında gittikçe artan ağırlığı gerek se Osmanlı imparatorluğu ile savaşa tutuşan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya bağlı orduların Anadolu'da bulunmaları ve Orta Anadolu'da ticaretin güven içinde olmaması gibi nedenlerle eski canlılığını yitirmiştir. (55)

19. yüzyılda dışsattım ve dışalımdaki mallar bize vukarıda da sözlü ettiğimiz, Avrupa'nın sanayileşmesi ve imparatorlukca alınan yanlış ekonomik kararlar sonucu, işlenmemiş mal satımı ve işlenmiş mal alımına bağlı olarak dış ticaretteki Osmanlı imparatorluğu aleyhine olan durumu göstermektedir.

(54), "Niğde", Yurt Ansiklopedisi, C.8, s. 6168-6169.

(55), "Kayseri", Yurt Ansiklopedisi, C.7, s. 4698-4699.

19.vüzyıl. Rumların ticaretteki aracı rollerinin artışı ve tefeci tüccar mekanizmasıyla toprak üzerindeki denetimlerini çoğaltması ile Batı Anadolu'ya Ege Adalarından yaklaşık 200.000 kişi göç etmiştir. Daha sonra İmparatorluk, 1911 yılında Balkan Savaşı ile başlayan, 1913 yılında I. Dünya Savaşı ile devam eden bir kaosu içine girmiştir. 1913 yılında, Osmanlıların Girit'in, Ege Adaları'nın büyük kısmını ve Makedonya'ya Yunanistan'a vermeleriyle sonuçlanan Balkan Savaşı sonrasında, İmparatorlukta Türk Ulusculuğu diye bir kavram ortaya çıkmış ve devleti etkileyen bir politika haline gelmiştir. Dünya Savaşı sırasında İmparatorluk içindeki dış destekli ulusculuk akımları sadece Müslüman olmayan gruplara değil aynı zamanda Müslüman gruplara da yayılmıştır. Bu doğrultuda İmparatorluğun maruz kaldığı dışardan göç sorunu da ulusalcı düşünce açısından değerlendirilmekteydi. (56)

Ege Bölgesi'nde artan Rum nüfusun gelecekte bir tehlike oluşturacağı kavgası içinde daha çok İttihat ve Terakki Partisi kanalıyla Ege Rumlarında tedirginlik yaratılarak Rum tüccarlara karşı bir ekonomik bozkır örgütleniyordu. Bu tutum, Ege'den yaklaşık 150.000 Rum'un Yunanistan'a gitmesi sonucunu doğurmuş ve 1914 yılında Yunanistan'la Osmanlılar arasında yapılan bir antlaşma ile Doğu Trakya'da ve Ege sahillerinde 30 km. derinlikte olan alanlardaki Rumlar'la Makedonya Türkleri'nin ve mallarının değişimi öngörülmüştü. (57)

Osmanlı İmparatorluğu 1914 yılında katıldığı I. Dünya Savaşından Osmanlıların savaşta yenilgiyi kabul ederek Mondros Mütarekesini imzalamaları üzerine, mütareke döneminde, 1914 yılında Ege'den ayrılan Rumlar, Yunanistan'ın Ege'yi işgaliyle, Ermeniler de Güneydoğu Anadolu'yu Fransız kuvvetlerinin işgaliyle geriye dönmeye başladılar. Savaş sonrasında Osmanlı İmparatorluğuna davatılan İmparatorluğun

---

(56). İ. Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu", Toplum ve Bilim Dergisi, Birikim Yayınları, İstanbul, S.50 Yaz 1990, s.59.

(57). Y.H. Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C.II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1983, s.252-262.

nihavi Balkanlaştırma belgesi olan Sevr Antlaşması Türkiye tarafından kabul edilmeyince Kurtuluş Savaşı başladı. Çok uluslu bir imparatorluktan ulusal devlete geçişin savaşında önce Kafkasya'da kurulan Ermeni ve Gürcü devletlerine karşı verilen savaş, sonra Ege'de Yunanistan'a karşı verilen savaş kazanılmıştı. Bunun sonucunda Ege bölgesinde bulunan yaklaşık 1.350.000 Rum önemli kayıplar vererek Türkiye'yi terketmiştir. (58)

Ege ve Karadeniz'deki Rumlar ve Anadolu'daki Ermenilerin ayrılıkçı hareketleri Anadolu'nun diğer bölgelerinde ve Kapadokya Bölgesinde yaşayan Rum halkı içinde destek bulmamış ve Milli Mücadele Döneminde Türklerle'le barış içinde birarada yaşama yolunu seçerek bu alanda çaba göstermişlerdir. (59)

1923 Lozan Mübadele Antlaşmasıyla Türk topraklarındaki Rum ve Ortodoks dininde bulunan Türk uyruklularla, Yunan topraklarındaki Müslüman dininde bulunan Yunan Uyrukluların zorunlu karşılıklı değişimi kararlaştırılmıştı. Antlaşma İstanbul'daki Rumlarla, Batı Trakya'daki

---

(58). İ. Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu", Toplum ve Bilim Dergisi, Birikim Yayınları, İstanbul, S.50 Yaz 1990, s.60-61.

(59). Bu çabalara somut örnek olarak, Temmuz 1922 tarihinde Kayseri'de, Zincidere Manastırında toplanan Anadolu Türk Ortodoksları Kilise Kongresini gösterebiliriz. Yalnızca Kayseri'li Rumların değil, Anadolu'nun hemen her yöresinden Ortodoksların katıldığı bu kongrenin öncülüğünü Kayseri Rum Metropolit'i Meletvus Efendi ve daha sonra Eskişehir milletvekili olan İstamat Zihni (Özdamar) yapmışlardır. Kongrenin aldığı en önemli kararlar; Fener Rum Patrikhanesi ile tüm ilişkileri kesmek ve başında Patrik Eftim Efendi'nin bulunduğu Bağımsız Türk Ortodoks Kilisesi'ne bağlılığını açıklamak ve Anadolu Ortodoksları'nın Milli Mücadeleyi desteklediğini ve Ankara'daki Büyük Millet Meclisinden başka bir siyasal gücü tanımadıklarını belirtmek olmuştur. "Kayseri", Yurt Ansiklopedisi, C.7, s. 4711.

Musulmanları kapsamı dışında bırakmıştır.(60)

Osmanlı İmparatorluğunda ekonomik alanda önemli rolü olan Rum ve Ermeni nüfusun. hem sanayi üretiminde hem ticaretle önemli işlevlere sahiptiler. Bu iki topluluğun ayrılması bu alanlarda bir boşluk yaratmıştır. Bu boşluk bir sorun olduğu kadar Türkler'in bu alanlara girmesi için bir fırsat da yaratmış. ekonomide ulusal denetimin kurulmasını kolaylaştırmıştır. Dört beş yıllık bir süre içinde gerek tarım gerek diğer alanlarda ekonomi savaş öncesi üretim düzeylerini büyük ölçüde yakalamıştır. Savaş sonrasında Anadolu'yu terkedenlerin toprak ve gayrimenkullerinin devlet eliyle dağıtılması yeni rejimin siyasal destek sağlamasında, kadrolarını oluşturmada etkili araçlardan biri olmuş olmalıdır. Yaşanan bu büyük çalkantının en önemli sonucu ulusalcı temelde bir Cumhuriyetin kurulabilmesi için nesnel ve özel koşulları sağlamasıydı. Ne vazık ki bu konuda hemen hemen hiçbir araştırma bulunmamaktadır.(61)

Cumhuriyet Döneminde bölgenin demografik olarak değişen yapısına bağlı olarak ekonomik alanda bir gerileme olmuştur. Tarıma bağlı olan ekonomi ve hızla artan nüfus ve vetersiz iş olanakları sonucunda bölgedeki illerden ve küçük yerleşimlerinden dışarıya bir göç olgusu yaşanmıştır.

Bölgenin doğu sınırını oluşturan Kayseri iline, Cumhuriyetin ilk yıllarında ulaştırma, enerji ve imalat savi alanında birçok önemli devlet yatırımı yapılmış ve 1930'larda uygulanan devletçilik politikasından öncelikle yararlanan il olmuştur. Buna bağlı olarak gelişen sanayileşme 1950 sonrası hızlanmıştır. Kayseri günümüzde metal eşya ve makine olarak imalat sanayi oldukça gelişmiş bir kenttir. Bu özelliğiyle, Kapadokya Bölgesindeki ekonomiğe bağlı bölge dışına olan

---

(60). C. Gerav, R. Keles, F.Yavuz, C. Hamamcı, "Şehircilik", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.9, s.2358-2384.

(61). İ. Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu", Toplum ve Bilim Dergisi, Birikim Yayınları, İstanbul, S.50 Yaz 1990, s.62.

göçü büyük ölçüde tutmuştur.

Bölgenin yönetsel yapısı 1954' te Nevşehir'in Niğde'den ayrılıp il yapılmasıyla değişmiştir. Tarıma dayalı ekonomide sahip, dokumacılık, sarapçılık ve tarıma dayalı gıda sanayinin gelişme başladığı bölgede Niğde ili 1973 yılında kalkınmada öncelikli iller arasında alındıktan sonra Niğde ve özellikle Aksaray'da imalat sanayi gelişmiştir. Bölgede 1987 de il olan Aksaray günümüzde tarım ve imalat sanayide Niğde ve Nevşehir'e göre daha gelişmiş ekonomide sahiptir. Tarıma dayalı ve nüfusa göre vetersiz ekonomisi olan Nevşehir ili. 1960'larda ilginç doğal yapısı ve tarihsel zenginliğiyle - dış turizme hizmet amaçlı Tursan otelivle- dış turizme açılmış ve 1973 yılında Nevşehir ili. Göreme çevresi, Uchisar, Ortahisar, Kavgaklı, Derinkuyu, Kavseri il sınırı içinde olan Soğanlı Vadisi, Niğde il sınırı içinde kalan İhlara Vadisi ve çevresi "Turizm Gelişme Alanı" olarak belirlenmesiyle bölgeye verilen teşviklerle, günümüzde ekonomisinin büyük kısmını turizm gelirlerinden aldığı payla zenginleştirmiştir.

Kapadokya Bölgesi Turizm Potansiyeli

Kapadokya günümüzde ülkemizin en önemli turist çeken bölgelerinden biridir. Turizm Bakanlığının tesbitlerine göre bölgeye 1973 de 150 000 turist gelmiştir.(62)

Bunun 90 000 den vanı %60 ından fazlası yabancıdır. ülkemizdeki turizm amaçlı tur güzergahlarının %36 sı bölgeyi içermektedir. Kapadokya, üç medeniyet adı altında tertiplenen İstanbul, İzmir ve Bursa'yı içeren turdan sonra %18,75 ile yabancı turistlerin en fazla rağbet ettiği 2. sınavı teşkil etmektedir.(63)

Kapadokyanın Turizm hareketi doğal ve tarihi sitlerin çekiciliği

---

(62). Ortahisar Araştırma-Değerlendirme ve Genel Koruma Projesi, Aşama 1, Rapor 2. T.C. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1975. s.18.

(63). D.P.T. Turizm ve Tanıtma, C.1, D.P.T. Yayın ve Teksir Şubesi, Ankara, Ocak 1977. s.240-254

sonucunda olduğundan deniz ve güneşe dayanan dinlenme turizminden farklı. Kültür Turizmi seklindedir ve turistlerin bölgede kalış süreleri kısadır.

Kapadokya bölgesi 23 Subat 1973 gün ve 7.5611 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile turizm önceliği olan "Gelişme Alanı" olarak belirlenmiştir.(64)

Yapılan istatistiklere göre bölgeye gelen toplam turist sayısının ülkeye gelenlere oranı giderek artma eğilimi göstermektedir 1980 de 104 000 turist ile ülke içindeki turist çekme payı %7.9 iken 1982 de yaklaşık 134 000 turist ile ülke içindeki turist çekme payı %10.2 ye çıkmıştır. 1985 de yaklaşık 180 000 turist ile ülke içindeki turist çekme payı %13.7 ye varmış ve her yıl artmaktadır.(65)

Kapadokya bölgesinin turizm sezonu nisan - ekim aylarıdır. Kapadokya Bölgesinin ülke turizm pazarındaki veri yıllara göre %8 ila %16 arasında değişmektedir. 1981 - 1987 yılları ortalaması %11.05'tir. Bölgeye gelen yabancı turist sayısı 1986 yılında 137611 iken, 1989 yılında 169423 olmuştur. (66)

Nevşehir. Avanos. Ürgüp. Uçhisar. Göreme. Ortahisar. Mustafapasa kent merkezlerindeki tesislere ait belgeli konaklama tesislerinden, otellerin toplam vatak sayıları 1991 yılı için 8236, pansiyon ve belediye belgeli tesislerin toplam vatak sayıları 4378'dir.(67)

Günümüzde Güzelvurt'ta belediye - özel şirket ortaklı otel ve pansiyona ait vatak sayısı 40 adettir.

Kapadokya bölgesinde Turizm ve Tanıtma Bakanlığı. Turizm Planlaması

(64). Kapadokya Bölgesi Turizm Geliştirme Raporu.s.4.

(65). Nevşehir ili Turizm Bölge Md. İstatistik kayıtları.

(66). Turizm Bakanlığı. Konaklama İstatistikleri Bültenleri. 1986-1989.

(67). Nevşehir Turizm Müdürlüğü İstatistik Belgeleri. 1991.

Genel Müdürlüğünce hazırlanmış ve İmar ve İskan Bakanlığınca onanmış olan 1/25000 ölçekli "Çevre Düzeni Planı" çeşitli alanlar için değişik koruma ve gelişme kararları getirmektedir. Söz konusu koruma alanları için Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulundan A-69 sayılı ve 10/7/1976 tarihli "Kapadokya Bölgesi 1/25000 ölçekli Genel Koruma Planı" kararı alınmıştır. Bu karar 1/25000 ölçeğinin özellikleri çerçevesinde , tarihi ve doğal karakteri belirgin olan geniş alanlara koruma kararları getirmekte, turizm yerleşme alanlarına ilişkin bölge imar planlarının yapımını ve yerel mimari özelliklerin henüz kaybolmamış yerleşimlerin de koruma planlarının yapılmasını öngörmektedir.

1973 yılında, 7/5811 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile turizm önceliği olan "Gelişme Alanı" olarak belirlenen Kapadokya Bölgesi içinde yer alan İhlara ve Güzelyurt 18/1/1990 tarih, 90/70 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Turizm Merkezi ilan edilmiştir.

1.1.3.3. Demografik Yapı

19. yüzyıla ait salnamelere göre Kapadokya Bölgesi; Müslüman Türklerin yanında, Müslüman çoğunluğun en fazla olduğu veya daha az olan Hıristiyan topluluklardan oluşmaktaydı. Hıristiyan topluluk; Ortodoks Rumlar Gregorven, Katolik ve Protestan Ermeniler'den oluşmaktaydı. Kayseri dışındaki Niğde, Nevşehir, Aksaray gibi kentlerde ve köylerinde yaşayan Hıristiyan azınlığın çoğunluğu Ortodoks Rum olup çeşitli mezheplerden olan Ermeniler azınlıktadır. Kayseri'de ise Hıristiyan azınlıklar içinde çoğunlukta olan topluluk Ermeniler'dir.

Bölgede yer alan kentlere ait 19. yüzyıl salnameleri incelendiğinde nüfusun etnik ve dinsel dağılımı hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Bunlardan 1887 yılına ait Konya Salnamesi'ne göre Nevşehir'de; 29.140 Müslüman, 8.528 Rum Ortodoks, 469 Ermeni Gregorven, 20 Ermeni Protestan, 14 Ermeni Katolik olmak üzere toplam 38.191 kişi (kadın+erkek). Ürgüp'te ise; 55.207 Müslüman, 11.397 Rum Ortodoks, 485

Ermeni Gregoryen, 20 Ermeni Protestan, 34 Katolik Ermeni olmak üzere toplam nüfus 28.952 dir. 1887 Konya Vilayet Salnamesi'nde Niğde Sancağı'nın nüfusunun etnik ve dinsel dağılımı; 112.731 Müslüman, 18.245 Rum Ortodoks, 1.298 Ermeni Gregoryen olmak üzere toplam 132.274 tür. 1889 Ankara Vilayet Salnamesi'ne göre, Kayseri Sancağı nüfusunun etnik ve dinsel dağılımı; 136.590 Müslüman, 43.318 Ermeni Gregoryen, 1.575 Ermeni Katolik, 1.800 Ermeni Protestan ve 25.449 Rum Ortodoks olmak üzere toplam 208.732 dir. (68)

Farklı halkların oluşturduğu zengin kültür mozağine sahip Kapadokya Bölgesi, tüm Anadolu'yu etkisi altına alan 1911 yılında başlayan Balkan Savaşı ve onu takip eden Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşları ve bu savaşlara bağlı olarak dışardan olan göçlerle gerek demografik gerek se sosyo-kültürel yönden değişime uğramıştır. Bölgede demografik, kültürel ve ekonomik olarak asıl önemli değişim tüm 1923 yılı göçmen değişimidir. 1923 Lozan Mübadele Antlaşmasıyla Türk topraklarındaki Rum ve Ortodoks dininde bulunan Türk uyruklularla, Yunan topraklarındaki Müslüman dininde bulunan Yunan Uyrukluların zorunlu karşılıklı değişimi kararlaştırılmıştı. Antlaşma İstanbul'daki Rumlarla, Batı Trakya'daki Müslümanları kapsamı dışında bırakmıştır. (69)

1923-1926 yılları arasında 189.916 Rum Anadolu'dan Yunanistan'a, 355.635 Türk Yunanistan'dan Türkiye'ye taşınmıştır. (70)

Rum ve Türk halkın karşılıklı olarak değişimi anlaşmasına bağlı olarak Kapadokya bölgesinde yaşayan ve anadili Türkçe olup Grekçe alfabe

(68). "Niğde". "Kayseri". Yurt Ansiklopedisi, C.7, C.8.

(69). C. Geray, R. Keleş, F.Yavuz, C. Hamamcı, "Şehircilik", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.9, s.2358-2384.

(70). İ. Tekeli. "Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu". Toplum ve Bilim Dergisi. Birikim Yayınları, İstanbul, S.50 Yaz 1990, s.61.

Başvekalet Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü Çalışmaları, Ankara, 1955, s.18.

kullanılan ve Rum olarak anılan Ortodoks Hıristiyan halk ta Yunanistan'a gönderilmiştir. (71)

Bölgedeki bu önemli nüfus hareketi ve buna bağlı sosyal ve ekonomik değişimden sonra bölgede hızla artan nüfus, tarıma dayalı ekonominin hızla artan nüfusa yeterli iş imkanları yaratamaması sonucu 1950 yılından sonra Niğde, Aksaray, Nevşehir gibi önemli kentlerden ve kırsal kesimden bölge dışına göç olmuştur. 1970' li yıllarda bölgede sulu tarıma geçilmesi, traktörün tarıma girmesi gibi tarımdaki iyileşmeye bağlı olarak ve kentsel alanda turizm, ticaret alanında iş olanaklarının artmasıyla bölgeden göç yavaşlamıştır. (72)

1970' li yıllarda Niğde ili'nin kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınmasıyla özellikle Aksaray' da sanayi yatırımları hızla artmış ve kırsal kesimden kopan nüfus iş olanakları artan Niğde ve Aksaray'a yerleşmiştir. Tüm bu gelişmelere rağmen bölgedeki illerde nüfus yeterli derecede iş olanaklarına kavuşamadığından bölge dışına göç evlemi yavaşlamasına karşın sürmüştür. (73)

Nevşehir ve Niğde ili ve kırsal kesiminden il dışına yönelen göçün en önemli özelliklerinden biri, bunun daha çok "tekil erkek" ve da "aile reisi" göçü niteliği taşımasıdır. Bunlar, çalışmak üzere büyük sanayi

---

(71). Bölgedeki Hıristiyan evlerinin üzerinde veralan yapım kitabeleri, bölgede yaşayan ve Rum olarak adlandırılan topluluğun ana dillerinin Türkçe olup, Grek alfabesi kullandıklarının somut belgeleridir.

Buradaki Hıristiyan halkın Türkçe konuşmaları ve konuşma dilinin Karamanlıca deyimler içermesi, bu bölgenin Karamanlı soyundan Türkmenlerin egemenliğinde kalması ve bunun dil üzerindeki etkisi ile açıklanmaktadır. Bu konuda bakınız: S. Vryonis Jr., The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century, University of California Press, 1971, s.452.

(72). "Nevşehir", Yurt Ansiklopedisi, C.8, s.6100.

(73). "Niğde", Yurt Ansiklopedisi, C.8, s.6155-6156.

ve ticaret merkezlerine gitmiş kişilerdir. G c edenlerin büyük çoğunluğu. Ankara. istanbul'a k c k bir bölümü de Kayseri'ye verleşmiştir.(74)

Kayseri ise 1960' tan sonra sanayi ve ticarete gelişim sonucu 1965' ten sonra il dışından g c almıştır. B lgedısına olan g clerin bir kısmını Kayseri toplamıştır. Kayseri gelişmiş ekonomisine bağlı olarak, yurt dışından gelen g cmenlerin topluca yerleştirildiği iller icinde yer almış ve 1950' lerde Balkan ülkelerinden. 1960' larda Uzakdoğudan g ceden pekçok Türkistan g cmeni. 1980' de de Afganistan'dan gelenlerin bir bölümü il sınırları icine yerleştirilmiştir. (75)

1.2. Güzelyurt'un Fiziksel ve Tarihsel Değerlendirilmesi

1.2.1. Coğrafi  zellikler

1.2.1.1. Topografik Yapı

Aksaray'a bağlı ilçe olan Güzelyurt, Kapadokya Bölgesinin güneybatı kesiminde yer alır. Aksaray-Niğe karayolu üzerinde 35. kilometredir. 2004 m. v kseklikte bir tepenin eteklerinde, kuzevbatıya bakan bir yamakta kurulmuştur. Kapadokya Bölgesi icinde topografik olarak avrılan bölgelerden, ortalama 1000-1500 m. rakımlı Antik Plato Bölgesi icinde yer alan Güzelyurt arazi olarak Antik Plato Bölgesi icinde yer alan Birincil Derecede Volkanik v kseltiler Bölgesi olan, 2935 m.'lik Melendiz Dağlarının kuzevbatı, doğuda ise 2143 m. v ksekliğindeki G ll  Dağının batıya batıya bakan yamaclarına ve kuzevbatı-batı v n nde uzanan hafif mevilli az dalgalı geniş alanlardan ibarettir.Rakım 2495 m. dir.(76)

---

(74). "Nevşehir, Niğe". Yurt Ansiklopedisi, C.8. s.6100. 6200.

(75). "Kayseri". Yurt Ansiklopedisi, C.7. s.4735.

(76). Niğe il Yıllığı, Aksaray-Gelveri Bölgesi, s.1.

1.2.1.2. Jeolojik Yapı

Güzelyurt jeolojik yapı olarak Hasan Dağı-Melendiz Dağı Volkanları ile Nevşehir'in güneybatısındaki Henjen-Kuvaterner Volkanizmasının arasında yer alır.(77)

Kapadokya Bölgesi içinde jeolojik karakter olarak farklılık gösteren Güzelyurt, büyük oranda Gelveri İgnimbriti diye adlandırılan 15 m. kalınlığında gri renkli, orta derecede kavrulanmış içinde 80 cm.'ve yaklaşan süngertası blokları ve yaşlı andezit lavların parçaları bulunan gözenekli volkan tüfü vatağı şeklindedir. Yerleşmenin doğu kesimi ise Gelveri Lavı diye adlandırılan fazlara ayrılmış andezitik lav tabakası ile kaplıdır.(78)

1.2.1.3. İklim

Topografik özelliğine bağlı olarak kara iklimi kuşağında olan Kapadokya Bölgesi içinde mikro-klimatik özellikler gösteren ufak alanlardan olan Güzelyurt'ta, yayla iklimi hüküm sürmektedir. Mevsimlere göre ısı durumu: yazın maksimum 32 derece, minimum 2 derece, kışın maksimum 20 derece, minimum -20 derece arasında değişir. Yıllık minimum nem niceliği %5, yıllık maksimum yağmur niceliği 361 mm. dir. Zeminde maksimum don derinliği 50 cm.dir. Mevsimlere göre en hızlı esen rüzgar ve egemen rüzgar yönleri; ilkbahar: Kuzeydoğu-Kuzey Yaz: Kuzeydoğu-Kuzey Sonbahar: Kuzeydoğu Kış: Kuzeydoğu iklim koşullarına göre yapı yapmaya elverişli süre 15 Mayıs-1 Ekim tarihleri arasındır.(79)

(77). İ. Ketin, Türkiye Jeolojisine Genel Bakış, İ.T.Ü. Yav., İstanbul, 1983, s.438.

(78). İ. Ketin, Türkiye Jeolojisine Genel Bakış, İ.T.Ü. Yav., İstanbul, 1983, s.441.

(79). Niğde İl Yıllığı, s. 10.

1.2.2. Tarihsel Gelişim

1.2.2.1. Tarihsel Yapı

Guzelvurt ve çevresi hakkındaki ilk yazılı bilgileri, Nazianzos'lu Gregorios diye bilinen Ortodoks Kilisesi büvüğü Hagios Thelogos (330-390)' dan ediniyoruz. (80)

Nutuk, mektup ve destanları olan Nazianzos'lu Gregorios'a ait yazılı kaynaklarda Güzelyurt, Karbala adıyla geçmektedir. Güzelyurt araştırmacı ve sevvahlar tarafından Gelvedery (Ainsworth, 1842), Karbala (Ramsay, 1890), Gelvere (Kiepert, 1908- Ramsey ve Belli, 1909) isimleriyle anılmıştır. Karamanoğlu ve Osmanlı Belgelerinde ise Gelveri sekliyle anılır. (81)

Yakın zamana kadar Gelveri olan ismi 1961 yılında Güzelyurt olarak değiştirilmiştir. Eski Roma yolları üzerinde bir verleşim olduğuna dair kesin bilgiler olmavan Güzelyurt'un Bizans devrinde Kapadokya'daki yollar üzerinde bir merkez olduğu kesindir. Aksaray'dan başlayan Tyana (Kemerhisar) va. oradan Tarsus'a kadar uzanan yolun, Aksaray-Niğde arasındaki üç ayrı varyantından birinin üzerinde ver almıştır. Roma haritalarında rastlanmayan ve Bizans imparatorluğunun ilk dönemlerinden itibaren kullanılmaya başlandığı varsayılan bu yol, zor gecitler ve kalelerle korunmaya alınmıştır. Yol güzergahı Salaman-Karbala-Sivrihisar-Doara-Balbissa-Niğde-Tyana veya Doara-Koron-Antigus-Tyana olarak belirtilmiştir. Arap akınlarına hedef olan bu yolun menzillerine Arap kaynaklarında da rastlıyoruz. Karbala Arap kaynaklarında Falugari (Qalu'ari) olarak geçmektedir. (82) Üzerinde bulunan kalelerle korumaya alınan bu yol, kalelerin haberleşme amacıyla kullanılmasıyla Arap

---

(80). Gregor Von Nazianz. Briefe, Nr.203. An Valentiniaus. Stuttgart. 1981.

(81). İ.H. Konyalı; Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi, C.3. İstanbul, 1974, s.1943.

(82). F. Hild, Das Byzantinische Strabensystem in Kappadokien. Wien, 1977. s.48.

akınlarının veya diğer saldırıların kısa sürede imparatorluğa bildirişmesini sağlayan haberleşme amaçlı bir voidur. Gelveri'ye 2km uzaklıktaki Sivrihisar Kalesi haberleşme amacıyla yapılmış yakın çevredeki kalelerden biridir. Gerek vazılı kavnaktan edinilen bilgiler, gerek se halen bulunan kilise ve şapellerden IV.vüzyıla kadar uzanan bir yerleşim olduğu tesbit edilen Güzelvurt'un, batısındaki Alipsis Manastırı çevresi ve günevindeki Manastır Vadisi yolu üzerinde bulunan taş, obsidven aletler, keramik parçaları gibi buluntular bölgenin tarih öncesi dönemde de bir yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir. Bu bölgelerde yapılacak araştırma kazısı yerleşimin tarihlenmesi açısından önemlidir.

Hıristiyanlığın ortaya çıkmasından itibaren hızla geliştiği bir bölge olan Kapadokya'da büyük arazi sahiplerinin oluşturdudu feodal sistem içinde bu zengin arazi sahipleri dini görevleri de üstlenmişlerdi. 3.yüzyıl sonlarında bölgede, Musevilerin, Pers kökenli pagan diniyle birleşerek kurdukları yeni bir din sistemi hakimdi.Bu mezhep, Putperestlik ile Yahudi dininin bir karışımı olup, sadece Hypsistos denilen tanrıyı kabul eder, ateşe savgıyı telkin eder ve cumartesi gününü istirahat günü olarak alırdı.(83)

Hypsistario adı verilen bu dini kuruluşun rahipleri bölgenin zengin, büyük arazi sahibi kişileri idi.

M.S. 4.yüzyıldan itibaren bölgede dini bir merkez olarak ortaya çıkan Güzelvurt, bu yüzyılda Kapadokya'da gelişen Hıristiyanlığın Ortodoks Mezhebinin en büyük teologlarından olan ve bu mezhebin Kapadokya'da yayılmasını sağlayan Nazianzos'lu Gregorios'un (M.S.330-390) sahip olduğu arazi içindedir.(84)

(83). İ.A. Akakiadis, KΑΡΒΑΝΗ ΝΑΖΙΑΝΖΟΥ ΚΑΙ Ο ΒΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ. (Gelveri-Nazianzos ve St.Gregorios Theologos'un Havatı). Atina, 1928, s.22.

(84). Gregor Von Nazianz. Briefe, Nr.203. An Valentinianus. Stuttgart, 1981. s.154.

Gelveri yakınlarında bulunan ve Arianzos olarak adlandırılan arazinin sahibi olan Baba Gregorios. aynı zamanda bu bölgedeki Hysistarioslar adlı mezhebin rahibiydi. Daha sonra Hıristiyan olan Gregorios. Nazianzos Piskoposu olmuştur. Oğul Gregorios ise döneminin en iyi eğitimini almış, ilerde beraber eğitim gördüğü kişilerden Konstantin'in oğlu Iulianus; imparator. Basileios ise Kavseri Baspiskoposu olmuştur. Oğul Gregorios daha sonra arkadaşı Basileios ile birlikte bölgede Ortodoks Mezhebinin gelişimini sağlayan önemli bir teolog olmuştur. İncil yazarı İoannis (Yahya) den sonra, birtek Gregorios. Theologos (ilahiyatçı, Tanrıbilir) ünvanını kazanmıştır. (85)

Gregorios Theologos (Nazianzos) ve Basileios'un kurmuş oldukları sistem ve kilise üzerinde artan güçleri. Arian Mezhebiden olan İmparator Valens'i rahatsız etmiş ve Kavseri Baspiskoposu olan Basileios'un gücünü azaltmak amacıyla Kapadokya Bölgesi, merkezleri Kavseri(Caesarea) ve Kemerhisar(Tyana) olmak üzere M.S. 371 de iki bölgeye bölünmüştür.(86)

Basileios. Kavseri Piskoposu olarak kalmış. Gregorios Nazianzos ise Basileios'un önerdiği Sasima Kenti piskoposluğunu reddederek Nazianzos'a dönmüştür. M.S. 380 yılında İmparator Theodosios tarafından Konstantinopolis'te patrik ilan edilmiş ve mezhep mücadelelerinden doğan olumsuz ortam sonucu istifa ederek Nazianzos'a dönmüştür. Nazianzos'un da o sıralar Apolinaristler mezhebinin kavgaları ile çalkalanması ve Nazianzos Kilisesinin Gregorios'a piskoposluk vermemesi üzerine doğduğu yer olan Gelveri yakınındaki Arianzos'a gitmiş. sonra Gelveri'ye gelerek buradaki manastırlarda inzivaya çekilmiştir. (87)

Gelveri. o sıralar dünya nimetlerinden uzak yaşayan vahiplerin

---

(85). Gregorios Nazianzos. THRESKEYTIKE KAI ETHIAI ENGYKLOPAIDEIA. C.4. Atina, 1964.

(86). İ.H. Konyalı. Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi. C.3. İstanbul, 1974. s.88.

(87). A.M. Lebedes. Kappadokias. Konstantinopels, 1899, s.125.

bulunduğu bir verdi ve adı Kellivar Manastırıydı.(88)

Gregorios Nazianzos, burada olduğu sürede birçok eserler yazmış ve Hagios Stauros adına bir kilise inşa ettirmiştir. Gelveri'de kadınlar için de manastırlar bulunmaktaydı. Çevre köylerden buraya gelip verlesen kadınlar, hayatın kötülüklerinden arınmak ve kaçmak için, kendilerini tanrıya adıyorlardı.(89)

Arien mezhebinden olan İmparator Valens'in yaptığı ikinci darbe; Gelveri'ye çok sayıda kadın verlestirmek suretiyle buradaki keşişleri rahatsız edip Gelveri'deki Ortodoks Kilise sistemini zayıflatmaya çalışmak olmuştur.(90)

Tüm bu engellemelere rağmen Gelveri'de dini yaşam tüm canlılığıyla sürmüştür. Gregorios Theologos (Nazianzos)'un kurduğu kilise sistemi devam etmiştir. M.S.385 tarihinde Gregorios Theologos tarafından yaptırılan Hagios Stauros kilisesi en eski kilise olup, Gelveri'ye ait ilk verleşimin de bunun çevresinde olduğunu söyleyebiliriz. Gregorios Nazianz M.S.390 yılında Arianos'ta öldüğünde arkasında Nutuklar, Mektuplar ve Destanlar olmak üzere pekçok yazılı eser bırakmıştır. H.Gregorios cenazesi İmparator Konstantin Parphrogennetos zamanında İstanbul'a getirilerek 12 Havari kilisesinde (bugünkü Fatih Camisinin bulunduğu yer) muhafaza edilmiş. Aziz'in başı ise Aynaroz'daki Vatopedion Manastırına hediye edilmiş ve orada korunmaktadır.(91)

4.yüzyıldan sonra 8.yüzyıla kadar hiçbir kaynakta geçmeyen Gelveri'yi Bizans İmparatorluğuna yapılan Arap akınları sırasında, Arap

---

(88). İ.A. Akakiadis, ΚΑΡΒΑΝΗ ΝΑΖΙΑΝΖΟΥ ΚΑΙ Ο ΒΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, (Gelveri-Nazianzos ve St.Gregorios Theologos'un Hayatı) Atina, 1928, s.29.

(89). A.M. Lebedes, Kappadokias, Konstantinopels, 1899, s.126.

(90). Gregor Von Nazianz, Briefe, Nr.203, An Valentiniaus, Stuttgart, 1981, s.202.

(91). Gregorios Nazianzos, ΤΗΡΕΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΤΗΙΑΙ ΕΝΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ, C.4, Atina, 1964.

haritalarında. Melendiz Ovasında Kilikya Gecidi ve Tvana hattında Faluarı (Qalu'arı) adıyla bir istasyon olarak görüyoruz. (92)

Arap akınları ikonoklast Döneminde Güzelvurt'ta dini vasatı devam etmiştir. 11.vüzyılda Anadolu'da gıcikenen Türklesme ve 12.vüzyılda Selcuklu Sultanlarının Konya'yı baskent yapmalarıyla bölgede dini acıdan zavıflama başlamıştır. 13.vüzyılda Bizans imparatoru Mikail Paleolog zamanında Gelveri'de Gregorios Thelogos'un kurduğu kilise sistemi bozulmaya başlamış ve kiliselerde bulunan rahiplerin çoğunluğu İstanbul'a gitmişlerdir.(93)

Bu vüzyılda Gelveri ve civarı. II. İzzeddin Kevkavus'un mülkü olarak görölmektedir.(94)

Selcuklu Sultanı II. Gıvasettin Keyhüsrev'in oğlu olan İzzettin Kevkavus. Kızılırmak sınır olmak üzere ülke yönetim olarak. kardeşi I. Kılıcarıslan ile arasında bölündükten sonra Gelveri'nin de icinde bulunduğu Kızılıрмаđın batısını 1261 yılına kadar yönetmiştir.(95)

1259 yılında Gelveri köyünün tamamı İzzettin Kevkavus'un yönettiği toprakların başkenti Konya'nın Subaşısı Eb-ul-Mücahid Mehmed İbn-i Hüseyin İbn-i Eb-ul Fevaris'e tüm haklarıyla. işlenmiş. işlenmemiş toprakları. vıkkık ve sağlam evleri. üzüm bağları. cesmeleri. dereleri v.s. ile 1200 kırmızı Mısır altınına satılmıştır. Satış antlaşmasında sınırda Sivrihisar. İllisu. Susandoz. Çavuslu. Kanudala. Silendoz. Alanvurt. Mandama. Kökmas. Ağaclı. Balga. Yarasun. Hisarcık. Güvercinlik ve Salime köylerinin yer aldığı Gelveri'nin büyük bir

---

(92) F. Hild. M. Restle. Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos). Wien. 1981. s.201.

(93). İ.A. Akakiadis. ΚΑΡΠΑΝΗ ΝΑΖΙΑΝΖΟΥ ΚΑΙ Ο ΒΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ. (Gelveri-Nazianzos ve St.Gregorios Theologos'un Havatı). Atina. 1928. s.23.

(94). H. Sahillioğlu. "İkinci Kevkavus'un Bir Mülknamesi". Vakıflar Dergisi. S.8. 1969. s.57-65.

(95). H. Sahillioğlu. "İkinci Kevkavus'un Bir Mülknamesi". Vakıflar Dergisi. S.8. 1969. s.59.

arazive sahip olduğu anlaşılmaktadır.(96)

1290 yılında veniden satılan Gelveri'nin, 1476 yılındaki Karaman Evkafı Defterlerine göre sahibi Paşa Celebi bin Muhsin'dir. 1482 tarihli Aksaray Mufassallındaki bilgilere göre bu şahsın Gelveri'de 81/4 hissesi vardır.(97)

Sevh Muhittin ve Paşa Celebi oğlu Celebi Bev'in de Gelveri'de kendi hisseleri vardı ve hisselerini vakfa dönüştürmüşlerdir. Bu vakfiyede Gelveri'nin sınırları; güneyde Ilısu, doğuda Sivrihisar, batıda Selendis kuzeyde Ağaçlı ile çevrili olan alan olarak tanımlanmaktadır.(98)

Vakfiyelerden anlaşıldığına göre Gelveri köyünden elde edilen gelirler, Paşa Celebi ve Seyh Muhittin'in çocukları ve torunları tarafından bu iki vakıf kanalıyla pavlaşılmıştır.

1470 yılında Aksaray ve çevresi Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine alınana kadar Gelveri, Eretna ve Karaman Beyliklerinin toprakları içinde kalmıştır. Fatih Sultan Mehmet Devrinde 1477 de Aksaray'ın tüm vakıfları ve emlakı tesbit ettirilmiştir.Gelveri bu kavnaklarda Muhsinoğlu Pasa Celebi malikanesi olarak geçmektedir.(99)

Yavuz Sultan Selim Devrinde 1514 yılında hazırlanmış kayıtlarda Gelveri, Mevlana Muhsin Celebi'nin oğlu ve varisi Mevlana Şeyh Muhiddin'in mülkü olarak görülmektedir. Bu kayıtlarda Gelveri'deki erkek nüfus 91 olarak tesbit edilmiştir.(100)

---

(96). İ.H. Konvalı. Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi. C.3. İstanbul. 1974. s. 364.

(97). H. Sahillioğlu. "İkinci Kevkavus'un Bir Mülknamesi" Vakıflar Dergisi. S.8. 1969. s.59.

(98). İ.H. Konvalı. Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi. C.3. İstanbul. 1974. s. 946.

(99). İ.H. Konvalı. Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi. C.3. İstanbul. 1974. s. 516.

(100). İ.H. Konvalı. Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi.

Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Gelveri'ye ait bilgilere tıyazıcı Defterinin 599 uncu sayfasından itibaren Gelveri'nin bağlı bulunduğu Bekir Nahiyesine ait kavıtlarda rastlıyoruz.(101)

Bu tarihten 19. yüzyıla kadar Gelveri hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. 19. yüzyılda Gelveri'ye gelen yabancı gezginlerden bölgenin sosyal ve ekonomik durumunu öğrenebiliyoruz.

Türk ve Rum toplumunun yüzyıllara varan birliktelikleri 1923 yılında, Türkiye Yunanistan arasında yapılan, iki ülke arasında karşılıklı göçmen değişimini içeren Lozan Antlaşması'na bağlı olarak sona ermiştir. 16 Haziran 1931 yılında Aşağı ve Yukarı Mahalle adlarıyla iki muhtarlığa ayrılarak Bucak olan Güzelvurt, 1989 yılında ilçe olmuştur.(102)

1.2.2.2. Sosyal-Ekonomik Yapı

18. yüzyılda Anadolu'yu ziyaret eden gezginler ülkede genel bir sefaletin hüküm sürdüğünü, ticaretin genellikle müslümanların elinde olduğunu, Ermenilerin ise büyük transit ticaret ile uğraştığını görürler. Rumların bu yüzyılda ticaret alanındaki üstünlüklerini gösteren bilgi yoktur. Griffiths, yünl kumaş ve halı ticaretiyle uğraşan bazı Rumlara rastlarsa da, Rum köylerinde genel durum ülke genelindeki sefaletten ibarettir.(103)

19. yüzyılda seyyah ve araştırmacılar Gelveri'yi Hıristiyan nüfus

---

C.3. İstanbul, 1974, s. 572.

(101). İ.H. Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi, C.3. İstanbul, 1974, s. 605.

(102). 15.5.1989 tarih, 3578 sayılı Resmî Gazete.

(103). S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap:2. Tanzimat'tan I.Dünya Savaşına, Belge Yav., İstanbul, 1986, s.22.

M.P. Griffiths, "Travels in Europe, Asia Minor and Arabia (1785-86)", Londra, 1805.

ağırlıklı bir yerleşim olarak nitelerler. 1815 te Gelveri'de bulunan Patrik Kyrillos, kavalat arasında çoğunluğunda Hıristıyanların oturduğu 300 ev ve bunların yakınında bulunan 100 den fazla kilisenin yer aldığından söz etmektedir. (104) 1839 yılında Gelveri'ye gelen Ainsworth insanların kayaların yüksekçe kısımlarına doğru, ön yüzleri inşa edilmiş, geri kalan kısımları kavanıma evlerde oturduklarından bahsederek Rumların bu evleri gerektiğinde tamir ettirebildiklerinden söz eder. Gelveri'nin aşağı kısımlarında vanı tamir edilmiş kiliseler bulunduğunu söyler. (105) 1890 yılında Gelveri'ye gelen Ramsay.

Kapadokya'daki Rum kövlerinin genellikle geniş, iyi inşa edilmiş ve Müslüman kövlerinin sefalet ve voksulluğuvla dikkat çekici derecede kontrast teşkil edercesine zengin ve konforlu görünüşe sahip olduğunu söyler. Bu bölgede hıristıyanlar arasında güc, gelişme ve kalkınmanın gözle görünür şekilde olduğundan bahseder Nazianzos'lu Gregorios tarafından günümüze kalan eski adı Karbala olan Gelveri'nin yerleşim olarak kavalatın üst kısmına doğru geliştiğini ve birbiri ardına sıralanan kavanıma evler, kiliselerden oluşan dar bir kayalık vadide yeraldığını söyler. (106)

19. yüzyılda Avrupa Kapitalizminin desteklediği islahat hareketleri ve Anadolu'da'ki ticaret alanında yeni gelişmelere bağlı değişiklikler sonucu Rumların ticaret alanında kısa zamanda edindikleri üstünlük Gelveri'de de geçerli olmuştur. Bu yüzyılda Türklerden daha varlıklı ve ticareti elinde tutan İstanbul ve İzmir'de ticaret vapan Rum nüfus bölgede ağırlığını hissettirmektedir. 1839 Tanzimat Fermanı ile ülkedeki tüm azınlıkların; can, mal ve namusları padişah tarafından güvenceve alınan saltanatın uyuğu milletler olarak tanımlanması ve

(104). D. Petropoulos, H. Andreadis, La Vie Religieuse Dans La Region d'Akseray-Ghelveri, Atheenes, CEAM, 1970, s.63.

(105). W.F. Ainsworth, Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotomia Chaldea and Armenia, London, 1842, s.202-203.

(106). W.M. Ramsay, Impression of Turkey During Twelve Years' Wanderings, London, 1897, s.243.

daha sonra 1856 Islahat fermanıyla emlak tasarrufu, satışı ve gelir maddelerini içeren kanunların memleketin bütün uvrukları için eşit olduğunun ilan edilmesi, bunları takiben 1858 yılında köy-kent sınırları içinde kalan ya da bu sınırların bitişiğinde varım dönemden küçük olan ve konutun tamamlayıcısı niteliğindeki araziye özel mülk kapsamına sokan Arazi Kanununun çıkmasıyla, (107) Gelveri'de kavaoyma konutlardan

çıkarak, Yukarı Mahalle denilen yerde bugün gördüğümüz vığma konutları yaptırmışlardır. Bazı evlerde bulunan kitabelerdeki tarihler ve teşekkür, sevinc ifadeleri bu dönemin yazılı göstergelerindedir. (Foto 1.1.1.2) Bu hızlı yapılaşma döneminde kiliseler de onarılmıştır. 1884 yılında Papaz Panteleimonidis'in öncülüğüyle Ava Anargiros Kilisesi onarılmış. 1894 yılında bugün Yüksek Kilise diye bilinen Analipsis Manastırı, eski bir kilise kalıntısı üzerine veniden inşa edilmiş. Manastır Vadisindeki bazı kiliseler de onarılmıştır. (108)

Gelveri'de programlı olarak Rum eğitimi, 1802 yılında Gregorios Nazianse Kilisesi yakınında kavaoyma bir yapıda varıeğitilmiş papaz diye nitelenen kişilerce yapılmaktaydı. Öğrencilere vazi ve dualar öğretilmekteydi. (109)

Yazılı bir belge olmamakla birlikte Türklerin de Kaya Cami veya diğer iki camide dini eğitim verdikleri olasıdır. 1856 yılında eğitim Yukarı Mahallede yapılan vığma bir yapıda sürdürülür, önce karma eğitim veren okulda 1893 yılında ikinci katın yapılmasıyla alt kat kızlara, üst kat erkeklere olmak üzere eğitim sürdürülmüştür. 1912 yılında civar köylerden gelenlerle artan sayı karşısında okulun yakınına yeni bir okul yaptırılmış ve tek katlı olarak inşa edilen bu yapıda kızlar eğitimlerini sürdürmüşlerdir. Daha sonra Birinci Dünya Savaşı nedeniyle

(107). S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap:2, Tanzimat'tan I.Dünya Savaşına, Belge Yay., İstanbul, 1986, s.96-105.

(108). D. Petropoulos, H. Andreadis, La Vie Religieuse Dans La Region d'Akseray-Ghelveri, Atheenes, CEAM, 1970, s.71-74.

(109). E. Karaca, " I Paideia sto Gelveri tes Kappadokias." Deltio Kentru Mitrasiatikan Spcidon, C.3. Atina, 1982, s.127.

eğitime ara verilmiştir.(110)

Bölgede bunun dışında Aksaray, Helvadere, Sivrihisar ve Çeltekte de Rumca eğitim veren okullar kurulmuştur.(111)

Kilise ve okuldaki Rumca, günlük yaşamda yerini Türkçe'ye bırakmıştır. Ortak dil Türkçe idi. Bölge ticaretini elinde tutan Rumlara kilise her konuda destek olmuştur. 1923 yılı göçmen değişiminden birkaç yıl önce, özel bir izinle Aya Gregorios Theologos Kilisesi para bastırmıştır. Üzerinde Gregorios Theologos'un resmi bulunan, lkuruş ve 10 para olarak bastırılan paralar kilisede değiştirilmektedir. Gelveri çevresindeki yaklaşık tüm alışverişlerde kullanılan bu para, kilisenin kontrolü ve garantisi altındaydı. (112)

Erkek nüfusun çoğunluğu Gelveri dışında çalışmaktaydı. Asvesti her yıl yaklaşık 200 kişinin Mersin'e, 400 kişinin İstanbul'a çalışmaya gittiğinden bahseder. Aynı kaynaktaki Gelveri'deki meslek sınıflamasına göre yaklaşık 8 ila 10 kişi çiftçi, 20 ila 30 kişi bakkal, 10 kişi demirci, 10 kişi çömlükci, 3 bezirgan, 10 kunduracı, 4 ila 5 kişi Rum terzi, 30 kadar da her malı satan tüccar bulunmaktaydı. Bu yüzyılda Türklerin çoğunluğu inşaat işlerinde veya zengin Rumların yanında tarım işçiliği veya bağ bekçiliği yaparak çalışmaktaydılar.(113)

Ekonomik yönden incelendiğinde mesleklerin dağılımlında Türkler aleyhine bir dengesizlik sözkonusudur. Bu dengesizlik iki toplum arasında hiçbir zaman önemli bir sorun yaratmamıştır. Yaşayan eski Gelveri'lilerden öğrendiğimize göre Rumlar ve Türkler birbirlerinin dini yaşamlarına,

---

(110). E. Karaca, " I Paidera sto Gelveri tes Kappadokias," Deltio Kentru Mitrasiatikan Spcidon, C.3, Atina, 1982, s.30.

(111). D. Petropoulos, H. Andreadis, La Vie Religieuse Dans La Region d'Akseray-Ghelveri, Atheenes, CEAM, 1970, s.17.

(112). D. Petropoulos, H. Andreadis, La Vie Religieuse Dans La Region d'Akseray-Ghelveri, Atheenes, CEAM, 1970, s.68.

(113). M. Asvesti, Epagelmatikes Asholies ton Hellenon tes Kappadokias, Atina, 1980, s.29.

geleneklerine saygılı, hoşgörülü ve çok iyi anlaşılan iki topluluk olarak yaşamışlardır. İki toplum birarada pekçok adeti ve mekanı paylaşmışlardır. Bayram törenleri, yortular ve kutsal günler birarada kutlanırdı. Hıdrellez olarak kabul edilen 1 Mayıs günü iki toplumun birarada kutladığı önemli günlerden biridir. Bu günde Manaastır vadisinde çeşitli eğlenceler ve piknik düzenlenmekteydi. Ayrıca yağmur duasında birlikte gerçekleştirilen eylemlerdendir. Sivişli Kilise, Ayazma ve Manastır Vadisi zaman zaman, camaşır yıkama yeri olan Yumak ise iki toplumun sürekli ortak kullandıkları mekanlardandır. (114)

Gelveri'deki bazı önemli gelenekleri incelersek; gurbete çalışmaya giden bir kişinin toprağını bırakmaz. fakir Rum veya Türk'e verirdi. Tarlayı işleyen kişi de ürünün varısını tarla sahibinin karısına verirdi. Bu olaya "Misaka" denirdi. (bu gelenek "raivyetlik" ve ona bağlı yaptırımlara bağlı olarak ortaya çıkmış olmalıdır. Bkz: Bl. 2.2.2.1.)

Bazı meslekler babadan oğula geçerdi. Bunlar özellikle demircilik, çömlekçilik, değirmenciliktir. Demirciler aralarında çevre köyleri paylaşır ve buna göre bir dayanışma içinde çalışırlardı. Bu dayanışmaya "Geto" denirdi.

Haftada iki gün pazar kurulur ve çevre köylerle alışveriş yapılırdı. Pazarda satılan önemli ürünler arasında ebru ve ilaç yapımında kullanılan Kitre, şarap, rakı ve beziryağını sayabiliriz. Özellikle Genatala'nın olmak üzere yörenin toprağı çömlek yapımı için çok elverişli olduğundan çömlekçilik çok gelişmişti. Hemen hemen her evde halı, kilim ve çuha imalatı gerçekleştirilirdi. (115)

Anadolu halı ve kilim sanatında önemli bir yer tutan bu ürünler, günümüze çok az sayıda ulaşmış oldukça kıymetli ürünlerdir. Günümüzde

---

114). D. Petropoulos, H. Andreadis, La Vie Religieuse Dans La Region d'Akseray-Gelveri, Athenes, CEAM, 1970, s.15.

(115). M. Asvesti, Epangelmatikes Asholies ton Hellenon tes Kappadokias, Atina, 1980, s.29.

Gelveri'ye özgü özellikler taşıyan bu halı ve kilimler artık üretilmemektedir.

Güzelyurt'taki sosyo-ekonomik yapı, 1923 yılında Yunanistan'la imzalanan Karsılıklı Göçmen Değişimi antlaşmasına bağlı nüfus hareketi ile çok büyük değişime uğramıştır. Ekonomik olarak gelişmiş ve bölge dışında bağlantıları olan Rum nüfusun gitmesi ve yerine Yunanistan'dan Türklerin gelmelerine bağlı olarak Güzelyurt'ta tüm sosyal ve ekonomik dengeler bozulmuştur. Tarıma dayalı ekonominin nüfusa göre başından beri yetersiz kaldığı verleşimde, ekonominin kaynağı; bölge dışında, büyük kentlerde ticaret yapan ve aileleri Güzelyurt'ta oturan Rumların elindeydi.

Rumlar'ın bölgeden gitmeleri ve yerine yeni nüfusun gelmesiyle ekonomik olarak nüfusa yetersiz olan tarım alanlarının ve tarımsal olanakların azlığına bağlı olarak sanayileşen Ankara, İstanbul ve kısmen Kayseri gibi büyük kentlere kısmen aile göçü, genelde aile reisi ve yetişkin erkek çocuk göçü olmuştur. 1983 yılında saptanan durum ayıdır ve aile reisi göçleri Libya, Suudi Arabistan gibi dış ülkelere de kaymıştır.

Bölge dışında, büyük sanayi kentleri ve ülkeleriyle erkek nüfusun göç olgusuna bağlı ilişkiler, gelişen kitle iletişim araçları ve gelişen ulaşım ağı gibi gelişmelere bağlı olarak sosyo-kültürel olarak değişen Güzelyurt tarihsel değerlerinin tanınması ve bölgede gelişen turizmde payını almak için caba içine girmiştir. 1983 yılında belediyenin daveti ile Güzelyurt'a gelen Yıldız Üniversitesi'nin bilimsel desteğiyle yapılan otel ve pansiyonla bölgede başlatılan turizm etkinliği, Bakanlar Kurulunun 18/1/1990 tarihli kararına göre Turizm Alanı ve Turizm Merkezi olarak ilan edilmesi, (116) tüm yerleşimde turizme yönelik

etkinlikler yaygınlaşmıştır. Güzelyurt 1989 yılında ilçe olması ve buna bağlı yeni iş olanaklarının artması ve turizmin gelişimine bağlı olarak dışarıya verdiği erkek göçü tekrar toplama yoluna girmiştir. Ayrıca

---

(116). 5 Mart 1990 Pazartesi tarih. 20452 sayılı Resmî Gazete.

bölgede sulu tarıma geçilme, tarımda gübreleme ve makineleşme bağlı çağdaşlaşma beraberinde tarımsal ürün verimini ve tarıma bağlı iş gücünde artışı getirmiştir. Yine de tarım alanlarından elde edilen gelir azdır.

Güzelvurt'un sosyal ve ekonomik gelişiminde önemli katkısı olan diğer olgu ulaşımıdır. Ana ticaret yolları üzerinde olmayan verleşimin, 1975 yılında yapımına başlanan ve 1982 yılında tamamlanan Niğde-Aksaray yolu ile Anadolu ulaşım ağında işler olarak yerini almıştır.

İlçe olan Güzelvurt'ta halen iki ilkokul, bir orta okul ve bir lise vardır.

1.2.2.3. Demografik Yapı

Gelveri'nin nüfusuyla ilgili vazırlı bulabildiğimiz en eski bilgi 1514 tarihli Osmanlı kayıtlarındadır. Buna göre bu tarihte Gelveri'deki erkek nüfus 91 olarak belirtilmiştir. (117)

Bu belgede nüfus, Hıristiyan Rum halkla Müslüman Türk halkın beraber yaşadığı Gelveri'de, Rum - Türk halk ayırımı yapılmadan belirtilmiştir. Türkler 23 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması hükümlerine bağlı olarak Yunanistan sınırları içindeki Türkler ile Türkiye sınırları içindeki Rumların karşılıklı değişimi ile Gelveri'deki bu iki topluluğun ortak vasahtısı sona ermiş ve 1924 yılında Gelverinin Rum halkı Yunanistan'da Kavala yakınlarında Nea-Kalvari ismi verdikleri bir kasabaya verleşmişlerdir. Giden Rumların yerine Kavala, Selanik, Kesriye ve Manastırdan gelmiş Türkler yerleştirilmiştir.

Yunanistan'la karşılıklı göçmen değişimi yapılan 1924 yılında, değişim öncesi Eleni Karaca'nın vazdığına göre 800 tane Rum evi vardır. (118)

---

(117). İ.H. Konvalı. Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi. C.3. İstanbul, 1974, s. 572.

(118) E. Karaca. " I Paideia sto Gelveri tes Kappadokias." Deltio Kentru Mitrasiatikan Spcidon, C.3. Atina, 1982, s.127.

1970 yılı nüfus sayımı sırasında belirlenen ev sayısı ise 600'dür.(119)
Bu sayılar bize göçmen değişimi ve sonrasında
Gelveri'nin önemli oranda nüfus kavbına uğradığını göstermektedir. 1960
nüfus sayımında 2196 olan nüfusu. 1970 sayımında 2881 olmuştur.(120)
Güzelyurt'un son nüfus sayımına göre nüfusu 3773 kişidir.

---

(119). İ.H. Konvalı, Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi,
C.3. İstanbul. 1974. s.1924.

(120). İ.H. Konvalı, Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi,
C.3. İstanbul. 1974. s.1924.

2. KAPADOKYA BÖLGESİ YÖRESEL KONUT MİMARİSİ

2.1. Kapadokya Bölgesi Yöresel Konut Mimarisinin Yayılma Alanı Sınırları

Kapadokya bölgesinin tarih içinde değişen siyasal sınırları bize inceleme konumuz olan yöresel konut mimarisinin sınırlarını az çok vermekle birlikte, kesin ayırım bölgenin jeolojik konumu ile bağlantılı olarak yapılmıştır. 1985-1993 yılları arasında yapılan seyahatler sonucu tespit edilen yöresel konut alanı sınırları ile bölgenin jeolojik haritasındaki özellikler çakışmaktadır. (Şekil 2.1) Buna göre Kapadokya bölgesi yöresel konut mimarisinin sınırları; ortalama olarak, kuzeyde Kızılırmak sınır olmak üzere, batıda Aksaray ve Tuz Gölü Çöküntüsü, güneyde Niğde ili ve Hasan Dağı, doğuda Erciyes Dağından itibaren, İncesu, Yeşilhisar yerleşimleridir.

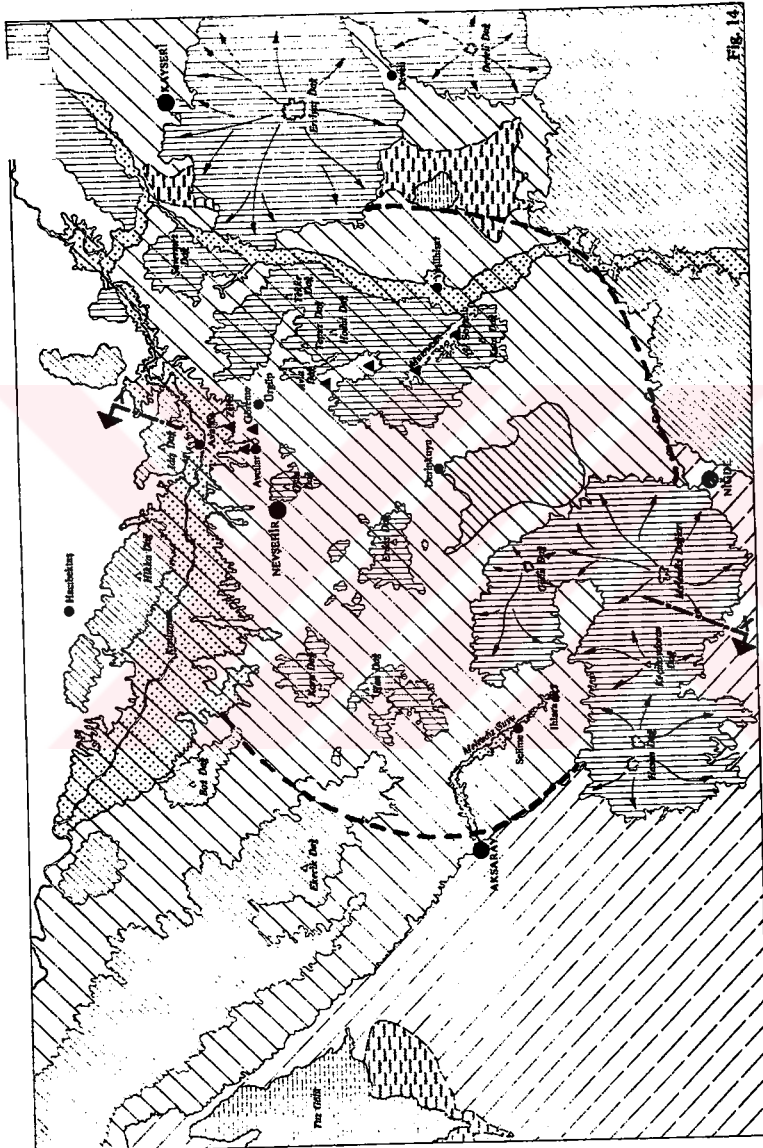
Volkanik arazi içinde yeralan Kayseri ve çevresi Kapadokya Bölgesi Yöresel Mimarisinin bütün olarak tüm özelliklerini taşımayan ama aynı mimarinin uzantısıdır. Kayseri'yi Kapadokya Bölgesi Yöresel Mimarisi içinde geçiş alanı olarak niteleyebiliriz. Kapadokya bölgesinin eğimli arazide yeralan ve bölgenin karakteristik dokusu olan kayaoyma konutlar, Kayseri ve yakın çevresinin doku özelliği değildir. Yığma sistem konutlar ise planlama ve dekorasyondaki bazı farklılıklar dışında yapım sistemi ve yapı elemanları ve cephe düzeni açısından benzerlik gösterirler. Kapadokya Bölgesi Yöresel Mimarinin en önemli özelliğinden biri olan örtü sistemi atkı kemerli tonozla, bölgede ahşabın bol olmasından dolayı konutlarda bodrum ya da zemin katta, hizmet mekanları ve eyvanlarda rastlıyoruz. Asıl katı oluşturan yaşama mekanlarının örtü sistemi ahşap kirişleme (hezen) dir. (121)

---

(121). Kayseri konut mimarisi için bakınız:

N. Çakıroğlu, Kayseri Evleri, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1952.

G. Gündoğdu, Kayseri Sit Alanı İçinde Yeralan Sivil Mimarlık Örnekleri Üzerine Bir Araştırma, M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Y.Lisans Tezi, İstanbul, 1986.

Şekil.2.1.

2.2. Yöresel Konut Mimarisini Oluşturan Fiziksel ve Sosyal Etkenler

2.2.1. Fiziksel Etkenler

2.2.1.1. Topografik Yapı

Kapadokya Bölgesi yöresel mimarisini oluşturan verleşimler, bölgenin topografik özellikler kısmında sözü edilen Birincil Derecede Volkanik Yükseltiler Bölgesi ve Antik Plato Bölgesinde verelirlir. Bölgenin jeolojik yapısına bağlı olarak biçimlenen topografyaya göre verleşimler; düz arazide kurulu, vadi yamacına kurulu ve büyük volkanik tüf kaya eteğine kurulu verleşimler olarak biçimlenmişlerdir. Ayrıca bölgede Birincil Derecede Vadiler kesimi olan Zelve ve Goreme'deki peri bacası olarak adlandırılan konik oluşumlar bölgenin karakteristik verleşim alanları olarak, topografya ile uyum içinde ve bölge toğrafyasıyla kavnaşmış dokulardır.

2.2.1.2. Jeolojik Yapı

Kapadokya Bölgesi jeolojik yapı olarak, Birincil Derecede Volkanik Yükseltiler Bölgesi olarak adlandırılan iki büyük vanardağ kütlesi (Ercives ve Hasandağı) ve Antik Plato Bölgesi denilen, altta bazalt içeren sağlam bir kabuk ve üstte cimentolasmış volkan küllerinden oluşan düşük dirençli tüf ve kavac tabakalarıyla kaplanmış alanlardan oluşmuştur.

Bölgede jeolojik özellikler doğrultusunda, yapı malzemesi olarak; içinde sünger taşı blokları ve vaşlı andezit lavların parçaları bulunan ve "ignimbrit" olarak adlandırılan gözenekli volkan tüfü ve cimentolasmış volkan küllerinden oluşan daha düşük dirençli tüf kullanılır. Tüfler malzeme özelliği olarak kolay işlenebilir ve işlendikten sonra sertleşen ve dayanıklı bir yapıya sahiptir.

Bölgenin kolay işlenebilir ve dayanıklı tüflerle kaplı olusu "peri bacası" denilen ve zaman içinde doğal etkenlerle oluşan konik

oluşumların içine , vadi yamaçlarına ve değişik kotlarda yeraltına yatayda ve düşeyde gelişmiş olarak yapılmış kayaoyma yerleşimlere olanak vermiştir. Bölge jeolojik yapı özelliğine bağlı olarak yapılan kayaoyma konutlardan başka, tüfün ocaktan çıkarıldığında yumuşak olması, kolay işlenme özelliği ve işlendikten sonra zamanla sertleşip oldukça dayanıklı bir malzeme olması gibi nedenlerle, yağma konutlar da yöresel malzeme olan tüften yapılmıştır.

Antik Plato bölgesinde gelişen Kapadokya Bölgesi Yöresel Konut Mimarisi; endüstri öncesi yerel konutlarda görülen ve biçimlerin açıklıkonlu, üreyebilir olmaları özelliğine olanak veren ve yöresel mimari oluşumun en önemli öğelerinden olan jeolojik yapı - malzeme özelliğine bağlı olarak biçimlenmiştir.

2.2.1.3. iklim

Kapadokya Bölgesinde topografik özellikler dolayısıyla oluşmuş ve mikro-klimatik özellikler gösteren ufak havzalar dışında genelde karasal iklim hakimdir. Volkanik dağlar bölgesinde yayla iklimi hüküm sürer. Karasal iklime bağlı olarak gece-gündüz ve yaz-kış arasında ısı farkı fazladır. Yaz-kış arasındaki ısı farkı nedeniyle bölgede pekçok yerleşimdeki konutlarda yaz ve kış mevsimine göre mekansal ayırım yapılmıştır. Mekansal ayırımın olduğu konutlarda, zemin katındaki servis mekanlarının yanında yaşama mekanı olarak kış odası yer alır. Konutu oluşturan birimler arasında zemin kat ve üst katta yer alan yarıaçık ışıklar olan eyvanlar, konut girişlerinin önünde yer alan sütunlu giriş arkadları ve balkon mekanları oldukça sıcak geçen yaz mevsimi boyunca insanların nefes aldıkları, serinledikledikleri mekanlar olarak yapılmışlardır.

2.2.2. Sosyal Etkenler

2.2.2.1. Anadolu Kenti Fiziksel Oluşumunda ve Yapı Alanında Etken Olan Kanun, Yönetmelik ve Örgütsel Düzenlemeler

Anadolu Kent Dokusunun tarihsel gelişimi açısından önem taşıyan

kanunlardan ilki 1858 tarihli Arazi Kanunudur. Arazi kanunnamesinin resmi amacı 1839 yılında Tımar düzeniyle ilgili mevzuatın kaldırılmasıyla oluşan hukuksal boşluğu doldurmak olarak gözükmekteyse de, asıl hedef, toprak gelirlerinden mümkün olan en fazlayı devlet hazinesine aktarma amacıyla özel mülkiyeti pekiştirme ve devletin denetimini artırmaktır. (122)

İslam Hukukuna göre Anadolu fethedilmiş memleket olduğundan dolayı bütün topraklar Miri (devlete ait) sayılıyordu. Toprağı elinde bulunduran ve kendisi bizzat ekip biçen çiftçi halk ise ister Müslüman, ister Hıristiyan olsun kiracı sayılmaktaydı. Şu halde kiracı (köylü) ektiği tarlanın icarını sahibine (devlete) ödemek zorundaydı. Köylünün tasarrufuna bırakılan toprak hudutsuz değildi. Arazinin verimine göre her biri 80 ila 150 dönüm arasında değişen çiftlikler olarak sınırlanmıştı. Devlete verilen icar Hıristiyanlar için nakit Harac-ı Muvazzaf, mahsul olarak Harac-ı Mukassem. Müslümanlar için Cift Resmi ve Öşür olarak isimlendiriliyordu. (123)

Arazinin mülkiyeti devlette ve tasarrufu da çiftçide olduğu için, Osmanlı imparatorluğunda toprak alım-satımı yoktu. Ekim toprağı tasarruf hakkı kendisine verilen köylü onu satamaz, birine bağışlayamaz, rehin koyamaz vakıf da yapamazdı. Bunun yerine arzu edenin kendisine ait tasarruf hakkını (devlet razı olmak şartıyla) devretme hakkı vardı. Yeni tasarruf sahibi hazineye tapu resmi denilen vergiyi öderdi. İcarcı köylüye "Raiyyet" deniyordu. Raiyyetliğe girmiş çiftçi köyünde oturmak ve toprağı kendisi işlemek zorundaydı. Toprağı ekmediği yıl için devlet "öşür"den (üründen alacağı pavyan) yoksun kalacağı için devlete "çift bozan resmi" adlı bir tazminat ödemek zorundaydı. Kendisine raiyyet çiftliği verilmiş bulunan köylü, köyünü terketse bile raiyyetlikten kurtulamaz çift bozan vergisini ödemek

(122). S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap:2. Tanzimat'tan I.Dünya Savaşına. Belge Yav. İstanbul. 1986. ek.2. s.104.

(123). M. Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, C.I Cem Yavinevi, İstanbul, 1974. s.511-517.

zorunda kalırdı. Ayrıca devlet isterse köyünü terketmiş raiyeti (çiftçiyi) geri getirme hakkı vardı. Ancak köylerinden göçmüşlerin raiyetlik görevlerinin devam süresi 10 yılı aşamazdı, yani şehre ve da başka köye göçmüş icarcı köylü 10 yıldan sonra yeni verleştiği yerin statüsüne geçme hakkını kazanmış olurdu. Raiyet, kişi ölürse oğluna geçerdi. (124)

Çiftçi elindeki toprağı mazaretsiz olarak kesintisiz üç sene boş bırakırsa, tasarruf hakkını kaybediyor ve o zaman devlet bu gibi verlerin tasarrufunu başka ihtivacı olana devrediyordu. 1858 Arazi Kanunundan önce Osmanlı toplumunun ilk döneminde, kent toprağı mülkiyet birimleri olarak değil, yararlanma alanları olarak bölünmekteydi. Toprağın çıplak mülkiyeti (rakabe) devletindir; özel mülk olan üstüne yapılan yapılarıdır. Köylü tasarrufunda bulunan toprağı imar ederse (icine ev yapmak, bağ dikmek, ağaçlandırmak suretiyle bahçe yapmak gibi) mülkiyet devletten kendisine geçiyordu. Kent toprağı üzerinde ev, birk benzeri yapılar kuran, bağ bahçe yapan kentli sınıf "avarız akcesi" denen bir cesit vergi ödüyordu ki aslında bu da bir icardı.(125) Sahip olduğu araziye imar edip mülkiyetini kazanan kişi burayı istediği gibi kullanır, isterse satabilirdi.(126)

1858 de çıkarılan Arazi Kanunu, köv-kent sınırları icinde kalan, ya da bu sınırların bitisiğinde varım dönemden küçük olan ve konutun tamamlayıcısı (kuvu kazmak, odun kesmek, araba çekmek türünden işlere yarayan) niteliğindeki araziye özel mülk kapsamına sokmaktadır.(127)

(124). M. Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, C.II, Cem Yayınevi, İstanbul, 1974, s.125-126.

(125). M. Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, C.I, Cem Yayınevi, İstanbul, 1974, s.511-517.

(126). M. Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, C.II, Cem Yayınevi, İstanbul, 1974, s.280.

(127). A. Düren, Toprak Hukuku Dersleri, O.D.T.Ü., Ankara, 1972, s.19.

Anadolu Kentlerinin gelişimini etkileyen diğer önemli kanun 18 Haziran 1867 (7 Safer 1284) tarihli "Tebaa-ı Ecnebivenin Emlake Mutasarrıf Olmaları Hakkında" ki yabancı devletlerin uvruklarına tanınan Tasınmaza Tasarruf Hakkı veren kanundur.(128)

Bu kanunla yabancı devletin uvrukları İmparatorluk içinde, Hicaz bölgesi dışında her yerde devletin uvrukları gibi onları vükümlü oldukları şartları yerine getirmek şartıyla mülk sahibi olabilecekler. mülklerin tasarruf, intikal, ferâğı ve istiğlali hakkında halen yürürlükte olan kanunlar ve belediye ve zabıta nizamlarına tabi olacaktı. Böylece 1856 İslahat Fermanında yer alan yabancılarla toprak mülkiyeti verilmesiyle ilgili hüküm kanunlaşmakta, yabancılar bu kanunla kapitülasyon rejimine tabi olmadan, Osmanlı uvruklarıyla aynı şekilde uygulamadan yararlanı hale gelmekteydi.(129)

Tanzimatın ilanından (1839) sonra konutların vükseklığı konusunda esitsizlik giderildiği halde, müslüman mahallelerde yabancı reavatin mülk sahibi olmasına bir süre daha dikkat edilmiştir. Yeni bina ve ek yaptırılması, tamirat için hassa basımından ruhsat alınması gibi konular azınlık topluluklarının ileri gelenleri ve da vakıf mütevellilerinin Bab-ı Ali ile ilişki kurmaları ile yapılmaktaydı.(130)

özel mülkün vasalara bağlanması, konut yatırımını ve güvenli yatırım için konutların yasam sürelerinin uzatılması ve başlıca düşmanı olan yangın tehlikesinin engellenmesi konularını gündeme getirmiştir. Bunun için artarda çıkarılan yasalarla yol genişlikleri, yapı biçimleri

(128). H. Güneri, "Azınlık Vakıflarının İncelenmesi", Vakıflar Dergisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını S.X, 1973, s.87.

7 Sefer 1284 Tarihli Kanun, I.Tertip Düstur, C.I, s.230.

(129). S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap:2, Tanzimat'tan I.Dünya Savaşına, Belge Yav.,İstanbul, 1986, s.124-126.

(130). S. Denel, Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, O.D.T.Ü. Mimarlık Fak. Yay., Ankara, 1982 s.59.

belirtilmiş. ahsap yerine kargir malzeme kullanılması öngörülmüştür. Bu vasalar çoğu kez. Tanzimat Dönemi Osmanlı toplum yapısındaki çelişkiler yüzünden uygulanamamış; geleneksel kurumların kaldırılmasını öngören batıcı çevrelerin varattıkları iktisadi çerçeve. bu kurumların verini alabilecek çağdas belediye örgütlerinin gelişmesini engellemiştir.(131)

Klasik dönemde Osmanlı şehrinin. civarındaki köv ve nahiyelerin mülki amiri ve vargıcı olan kadı. şehir yönetiminin tek sorumlusuydu. 19.vüzyıla kadar Osmanlı imparatorluğunun Anadolu ve daha doğudaki şehirlerinde de klasik geleneksel idari yapı sürmüştür. Osmanlı şehirlerini şehrin sakinleri değil. hükümdar adına onun memurları yönetmiş; beledi ve mülki fonksiyonlar birbirinden ayrılmamıştır. Osmanlı şehrinin yöneten amir olan kadı aynı zamanda beledi hizmet görevlisidir. Kadının yardımcıları olan resmi görevlilerin bir kısmı veniceri ocağına mensuptu.(132)

Tanzimattan önce II. Mahmut döneminde veniceri ocağının kaldırılmasıyla (1826). Kadı'nın da veniceri ocağına davanan böcekbaşı. Subası, Cöplüksubaşısı gibi. venicelerin yürüttüğü kolluk ve güvenlik kurumları baltalanmıştır.(133)

Kadının yaptırımcı gücünün büyük ölçüde zarar görmesine bağlı olarak 1826 yılında baskentte ihtisap Nazırlığı. eyaletlerde de ihtisap Müdürlükleri kurulmuştur. 1836 yılında kurulan Evkaf Nazırlığı da Kadı'nın vakıf denetçisi görevini üstlenmiştir. ihtisap kurumu, yıkılan klasik yönetimin yarattığı boşluğu dolduramamış ve bu dönemde oluşan

---

(131). İ. Ortavlı. "Türk Belediyesinin Denetim Yetkisinin Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu". Amme İdaresi Dergisi. C.6. s.4. 1973. s.14-24.

(132). İ. Ortavlı. Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği. Hil Yayın. İstanbul. 1965. s.112-113.

(133). İ. Ortavlı. "Türk Belediyesinin Denetim Yetkisinin Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu". Amme İdaresi Dergisi. C.6. S.4. 1973. s.17.

volsuzluklar sonucu 1845 yılında güvenlik ile ilgili görevleri yeni kurulan Zabıta Müdiriyetine devrolmuştur. (134)

1831 yılında hassa basımını ve şehrinin memuriyetini birleştirilerek Ebnive-i Hassa Müdiriyeti kuruldu. (135) Ülkenin bavinlik ve imar denetimine

ilişkin işleri üzerine alan bu dairenin çalışmaları sonucu ilk olarak 1264-1848 yılında İstanbul ve "Rilad-ı Selase" için bir "Ebnive Nizamnamesi" çıkarılmıştır. Bu tüzükte cadde ve sokakların genişletilmesi için kamulaştırma yapılabileceği, cadde ve sokak genişlikleri, yapı yükseklikleri, yapı ilkeleri ve Resim karşılığı Ebnive Müdürlüğünden ruhsat alma şartı ve yapının kalfa gözetiminde yapılması gibi konular ele alınmıştır. (136)

Osmanlı şehirlerinin düzensiz durumundan rahatsız olan Tanzimatçı devlet adamları, şehirlerde modern şehir hizmetlerinin yerine getirilmesi, ulaşım, su, sağlık sorunlarının çözülmesini istemektedirler. (137)

Tanzimat yönetimi, taşra kentlerinde Osmanlı geleneksel yönetim sistemi çökmesinden dolayı öncelikle şehir güvenliğinin sağlanması için yönetimde veniden düzenlemelere gitmiştir. ihtisap ağılığı tatalarda belediye kuruluşunun gecikmesi nedeniyle daha uzun zaman belki de 19.yüzyıl boyunca sürmüştür.

İhtisap sisteminin volsuzca uygulanışı ve buna olan tepkiler sonucu Tanzimat hareketiyle birlikte vilayetlerde kurulan muhassallık meclisleri mali ve beledi görevleri vüklendiğinden bu sistem 1854

(134). İ. Ortaylı, Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, Hil Yayın, İstanbul, 1985, s.116-120.

(135). İ. Ortaylı, Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, Hil Yayın, İstanbul, 1985, s.179.

(136). Aktukmac, Türk İmar Hukuku, Ankara, 1977, I.Böl., s.19-24.

(137). İ. Ortaylı, Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, Hil Yayın, İstanbul, 1985, s.116-120.

vilanda kaldırılarak, belediye denetim görevleri yeni kurulan Şehremaneti örgütüne devredilmiştir. 1864 tarihinde hazırlanan Vilayet Nizamnamesiyle imparatorluk içinde az sayıdaki bazı şehirlerde özerk olmayan, idari bir varlık olarak belediyeler tanınmıştır. Bunu takip eden 1871 Vilayet Nizamnamesi; vali, mutasarrıf ve kaymakamın bulunduğu her kentte bir belediye meclisi bulunmasını öngörüyordu. Belediye meclisi; reis, reis muavini ve seçilen altı üyeden kurulacaktı. Üyeler iki yılda bir seçimle değişecek ve çeşitli dini cemaatlerden olacaktı. Böylece belediyeler; Osmanlı imparatorluğunun idari yapısı içinde yer alan kuruluşlar haline gelmişler ve bu ilk uygulama dönemi Türkiye'nin yerel yönetim geleneğini oluşturmada rol oynamıştır.(138)

1864 yılında bu nizamnamenin yerini alan ve Taşra Kentlerinde de valiler, mutasarrıflar ve kaymakamlarca uygulanması istenen "Turuk ve Ebnive Nizamnamesi" nde (Sokaklar ve Yapılar Tüzüğü) ; yapı ve sokakların yapılış biçimi, yükseklik, genişlikleri belirtilmiş, yeni oluşturulacak yollar için kamulaştırma esasları açıklanmış, yeniden yapılacak dini/sivil yapıların buldukları sokağa uygun bir durum ve mimari usluhta yapılması, yeni yapılacak yapıların cumba, balkon gibi sokağa bakan çıkmaalarının boyutları, yüksekliklerinin sokak sınıfına göre saptanması, kepenk tenteleri, kapı eşikleri yükseklik ve boyutları, vağaur olukları ve sacaklara ait ilkeler gibi konular ele alınmıştır.

Tanzimat döneminin son yapı yasası olan 1882 Ebnive Kanunu'nda ise; sokakların genişlik bakımından beş sınıfa ayrılması, çıkma sokak yapımının yasaklanması, sokak genişliklerinin İstanbul'da şehremaneti, vilayetlerde belediye meclislerince saptanması, yapılarla ilgili olarak; varan mahallelerin belediyelerce haritalarının yaptırılması ve durumlarının saptanması, yapıların ikinci ve üçüncü katlarında sokağa bakan balkon ve şehnişinlerin ne biçimde yapılacağı, kapı eşiklerinin ve dükkan kepenklerinin boyutları, yapıların yüksekliklerinin yapı

---

(138). İ. Ortaylı, Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, Hil Yayın, İstanbul, 1985, s.157-162.

cinsine göre açıklanması, vangını önlevici tedbirlerin alınması, yıkılmak tehlikesi gösteren yapılar için gerekli işlemlerin belirtilmesi gibi konular içermektedir.(139)

1864 Vilayet Nizamnamesinin 4. maddesi " her köy bir belediye dairesi sayılır" hükmünü tasılamakta idi. Ancak bunun dışında köy ve kasabalarda belediye örgütlenmesine ilişkin hükmi kapsamamakta idi. 1867 de onaltı bentlik bir talimatname çıkarılmış ve imparatorluğunun başlıca büyük kentlerinde uygulamanın nasıl olacağına dair kurallar belirlenmiştir.(140)

Vilayet Nizamnamesi 1877 yılında kanunlaşmış ve bu kanunla her şehir ve kasabada bir belediye meclisi kurulması öngörülmüştür. 1877 Vilayetler Belediye Kanunu belediye idarı bir varlık, belediye meclisini de tüzel kişi olarak tanımlar. Kanunda şehrin imarı için istimlak yetkisi açık olarak düzenlenmekte ve işletmeci bir belediyeceliğe olanak verilmektedir. Taşra belediyelerinde İstanbul Belediyesinde bulunmayan, belediye meclisi ile o yerin idare meclisinin birleşmesinden doğan Cemiyet-i Belediye organı vardı. Belediye Meclisine secilme şartı; Türkçe konuşabilmeydi. Kanuna göre belediye personeli; tabib, haytar, mühendis gibi meclisin müşavir üyeleri dışında; belediye vazifelerini sorumlu katip, belediye muhasebe sefi sandık emini, yol ve bina inşaatına nezaret edecek ve imar nizamını gözetecek daire mühendisinden ibaretti. Kanunda şehir ve kasabanın tarifinin yapılmaması olmasında uygulamada bazı sorunlar getirmiştir. 19. yüzyılda belediyelerin mali kaynaklarının kıtlığı ve bu kıt kaynakların dahi merkezi hükümetin tam kontrolü altında kullanabilmesi kentlere veterince beledi hizmet götürmelerini engellemiştir.(141)

(139). O. Ergin. Mecelle-i Umur-u Belediye. Cilt 1. İstanbul. 1922.

(140). M. Cadırcı. Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları. Türk Tarih Kurumu Yayını. Ankara. s.275.

(141). İ. Ortaylı. Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği. Hil Yayın. İstanbul. 1985. s.170-176.

İstanbul için geliştirilip sonradan taşra kentleri için genelleştirilen yapı nizamnamelerinin çoğunun temel kaygısı olan yangınları önleme gereği, mülkiyetin güvenliğini sağlama açısından yorumlanmalıdır. Bütün bu nizamnamelerle kentlerde yapı ve yol denetimi yapılarak, düzenli ve yangınlara karşı daha kontrollü kentler oluşturulmaya çalışılmıştır.

1137/1725 tarihli bir hükümlerle, binaların boyutlarını müslüman-gayrimüslim ayırımı içinde sınırlandırmıştır. Müslüman evler 12 zıra (9m.), gayrimüslimlerininkiler 9 zıra (7m.) olarak yükseklikler belirlenmiştir. 1233/1818 tarihli bir hükümlerle, müslüman evlere 14 zıra (10.5m.), gayrimüslimlere 12 zıra (9m.), reaya evlerine 10 zıra (7.5m.) yükseklik hakkı verilmiştir. Kat sayısı belirtilmemiştir. 1242/1827 tarihli hükümlerle, müslüman evleri için 14 zıra (10.4m.) reayanınkilere 12 zıra (9m.) inşa etme hakkı tanınmıştır.(142)

Ebniye Nizamnamesine göre kat yüksekliği sınırlaması getiren müslüman-gayrimüslim ayırımının Tanzimat'ın ilanından sonra kalkması, inşaat ayrıcalığı çerçevesi içinde görünürdeki ayırımı kaldırmış ve malzeme farklılaşmasına göre kat yükseklikleri belirlenmiştir.

Bu dönem içinde yürürlükte olan sınırlamalar: 1264/1848 tarihli Ebniye Nizamnamesinde ahşap yapılara 22 zıra (16.5m.), kargir yapılara ise 30 zıra (23m.) yükseklik verilmiştir.

1264/1848 tarihli Ebniye Bevanamesi ahşap konut yapılarına 18 zıra (13.5m.), kargir yapılara 22 zıra (16.5m.) verilmesini önermiştir.

1265/1849 tarihli 2. Ebniye Nizamnamesinde ahşap konutlara 14 zıra (10.5m.), kargir yapılara 20 zıra (15m.) yükseklik tanınmıştır.

1280/1864 tarihli Tarik ve Ebniye Nizamnamesinde ise konut yapıları

---

(142). S. Denel. Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri. O.D.T.Ü. Mimarlık Fak. Yay., Ankara, 1982. s.77-79.

için bu boyutlar kabul edilmiş, ancak 6. Belediye Dairesi içinde yapılacak binalar ahşap sa 16 zıra (12m.), kargir se 24 zıra (18m.) yüksekliğe izin verilmiştir.

1299/1883 tarihli Ebnüye Bevanamesinde ise boyutlar çok farklılaşmış, ahşap konut yapıları için konan 20 zıra (15m.) ve kargir binalar için konan 30 zıra (21m.) boyutları oranların tekrar büyümesine yol açmıştır. (143)

Tüm nizamnamelere rağmen, ülkede geniş ölçüde işleyen rüşvet kurumu yanında, zira, mimar arşını, carşı arşını gibi bölgeden bölgeye değişen, standartlaşmamış ölçü düzenleri uygulamaları saptırmış, ve da tümüyle engellemiştir. (144)

2.2.2.2. Sosyo-ekonomik Etkenler

Bölgenin jeolojik yapı özelliğine bağlı olan kayaoyma verleşim geleneği, tarih içinde pekçok uygarlığa barınak olma özelliğini devam ettirmiştir. Bölgenin karakteristik özelliği olan kayaoyma konutlardan yığma sistem taş konutlara geçiş yoğun olarak 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. 19. yüzyıl tüm Anadolu'da olduğu gibi Kapadokya Bölgesinde de yoğun sosyo-ekonomik gelişim ve değişimlerin yaşandığı bir dönemdir.

Kapadokya Bölgesi'nde Bizans İmparatorluğundan itibaren Ortodoks Rumlar ve Gregorven Ermeniler Hıristiyan topluluk olarak Osmanlı İmparatorluğunda da yaşamışlardır. Osmanlı İmparatorluğunda ticaret

---

(143). S. Denel, Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, O.D.T.Ü. Mimmarlık Fak. Yay., Ankara, 1982, s.77-79.

(144). E. Acar, Ankara-Osmanlı Anadolu Kentinde Mülkiyet/Doku İlişkileri, O.D.T.Ü. Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Ankara, 1975, s.31. Ergin, Mecelle-i Umur-u Belediye, C.1, İstanbul, 1922.

19. yüzyıl başına kadar Türklerin elindedir. 17. yüzyılda imparatorluk içindeki Ermeniler uluslararası ticarete başlayıp, Batı Asya'nın Avrupa ile yaptığı ticaretin samsarı haline gelerek çoğunlukla transit ticaretle uğraşmışlardır. Anadolu'daki Rumlar ise 19. yüzyıl başına kadar küçük çapta halı ve yünlü kumaş ticareti yapmakla birlikte genel ekonomik durumları oldukça kötüdür. 19. yüzyıl başında Avrupa'da Endüstri Devriminin başlaması süreciyle birlikte Rumlar Avrupa ile Osmanlı imparatorluğu arasında yapılan ticareti üstlenerek ekonomik olarak oldukça zengin bir topluluk haline gelirler. Bu yüzyıl, Avrupa ülkeleri ve Osmanlı imparatorluğu arasında yapılan ticaret anlaşmaları ve kapitülasyonlarla Türkler'in , yabancılar ve onların himayesindeki azınlıklar karşısında ekonomik açıdan kötü duruma düşüp, ticaretin azınlıkların eline geçtiği bir sürecin yaşandığı dönemdir. (Bkz: Bl. 1.1.3.2.)

Bu dönemde, Türkleri varolan konutlarının yanında, ekonomik olarak gelişen Hıristiyan halk, 1856 Islahat Fermanı, onu takip eden kanunlar ve 1858 Arazi Kanunu sonucunda Türkler'le gerek yasal yönetmelik ve gerek se boyut yönünden belli sınırlamalar içinde bulunan konut edinmelerindeki farklılıkların kalkması ve müslümanlarla tamamen eşit haklara sahip olmalarıyla tüm Anadolu'da olduğu gibi Kapadokya Bölgesindeki verleşimlerde yoğun olarak konut yapma etkinliğine girmişlerdir.

19. yüzyıl sonuna kadar Müslüman halkla, Müslüman olmayan halk arasında varolan, Müslüman olmayan halkın yapı yapma hakkı daha küçük boyutlarda ve yapı yapma ve onarmada Bab-ı Aliye kadar uzanan izin isteme prosedürü ile kontrol altına alınmış durumdadır. Yüzyıl sonunda vukarıda sözü edilen vasal düzenlemelerle; Müslüman halkla, Müslüman olmayan halklara ait konutlar arasında varolan boyutsal farklar, yerini malzemeve farklılığından gelen avırıma bırakmıştır.

Bu yüzyılda yapılmış Türkler'e ait evlerle, Ermeni, Rum'lara ait evler cephe düzeni ve bezemede görülen aşırı süsleme ile birbirinden ayırt edilebilirler.

Kapadokya Bölgesinde bu yüzyılda Kayseri, Niğde ve Aksaray gibi önemli ticaret merkezleri olan büyük kentlerin bulunması, küçük yerleşimlerdeki erkek nüfusun yerleşimin sınırlı ekonomik şartlarını aşmak için çevre illere ve özellikle Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde, yılın büyük bir bölümünde yasamaları gibi özellikler ve bölgede 1960 yılından sonra etkin olarak başlanan turizme yönelik çalışmalar, bölgenin içe kapalı olmayan dışa açık bir sosyal ve ekonomik yapısı olduğunu bize göstermektedir.

Bölgenin bu özelliği doğrultusunda, çeşitli sosyo- kültürel ve ekonomik özelliklerin maddi yansıması olan mimari özelliklerin yerel özelliklerle birleştirilerek kullanılması bölgeye özgü yöresel mimarinin oluşmasını sağlamıştır.

2.3. Yöresel Konut Mimarisini Özellikleri

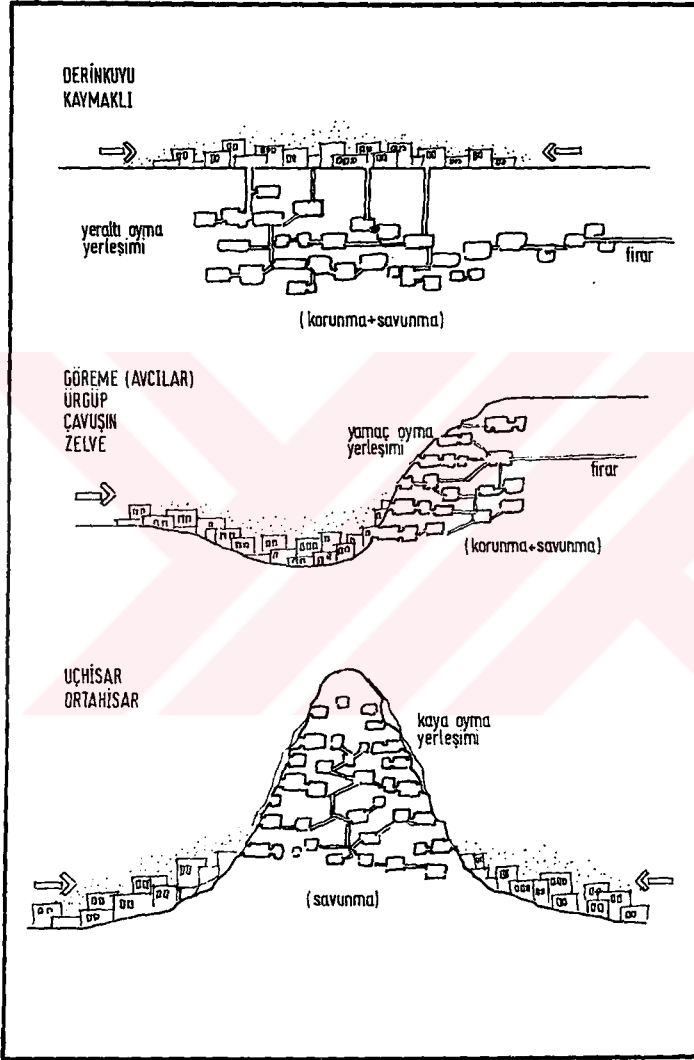
2.3.1. Yerleşim Dokuları Genel Özellikleri

Kapadokya Bölgesi içinde yer alan yerleşim dokuları incelendiğinde, tarih içinde sık sık olan dinsel amaçlı saldırılar nedeniyle savunma ve korunma amaçlı olarak farklı yerleşim dokuları oluşturulduğu gözlenir. Bölgede varolan yerleşimler konularına göre sınıflama yapılırsa:

Düz Araziye Kurulu Yerleşimler; Bu tür yerleşimlerde yerleşimin altında ikinci bir koruma amaçlı yerleşim vardır. Örnek: Derinkuyu, Kaymaklı.

Vadi Yamacına Kurulu Yerleşimler; Vadinin içinde ve yamacında olan asıl yerleşimin yukarısında yamaca oyularak yapılmış koruma amaçlı yerleşim vardır. Örnek: Avcılar, Çavuşin, Zelve.

Büyük Volkanik Tüf Kaya Eteğine Kurulu Yerleşimler; Büyük tüf kayanın eteğine kuruluş asıl yerleşimin gerisinde tüf kaya oyularak savunma-korunma amaçlı yerleşim oluşturulmuştur. Örnek: Ortahisar.

Şekil.2.2.

Uchisar, (145) (Sekil 2.2)

2.3.2. Konutların Genel Özellikleri

Yapım sistemine bağlı olarak ayırım yapılsa üç konut tipi belirlenir. Bunlar; sırasıyla Kayaoyma, Kayaoyma+Yığıma ve Yığıma Konutlardır.

Kayaoyma Konutlar: bölgenin jeolojik yapı özelliğinden yararlanılarak verdiği olanaklar doğrultusunda, ilk yerleşmeler, vadi yamaçlarında veya peribacası denilen oluşumların içinde, oyma konut gruplarıdır. Vadi yamacında yer alan oyma konutlar genellikle tek katlı, peribacası içine ovulan konutlar ise birkaç kattan oluşmaktadır. Oyma Konutlar sokaktan avlu ile ayrılır ve avluda ahır, samanlık gibi servis mekanları oyma veya yığıma birimler olarak yer alır. Yamaca vasıf oyma konutlar daha çok Ürgüp, Avcılar, Ortahisar, Uchisar, Cavusin ve Zelve'de görülür. Peribacasına ovulmuş konutlar ise Avcılar, Uchisar ve Zelve'de yer alır.

Vadi yamaçlarında yer alan kavaoyma konutlar, vavavda ve düşey doğrultuda ihtiyac oldukça yeni birimlerin ovularak oluşturulmasıyla gelişen açıksonlu ve sözedilebilir belli bir plan karakteri göstermeyen oluşumlardır. (Sekil 2.3)

Kayaoyma+Yığıma Konutlar: oyma konut birimine yığıma bir birimin ilavesi ile oluşurlar. Bu konutlar, düz arazide ve yamaca vasıf olarak tanımlanabilirler. Düz arazide yer alan Yarıoyma Konutlar, Derinkuyu ve Kaymaklı'dadır ve yeraltında bulunan oyma birimlerin üzerine yığıma konut birimlerinin ilavesiyle gelişmiş konutlardır. Yeraltındaki hacimler genelde erzak deposu, samanlık ve ahır olarak kullanılır. Yaşam hacimleri ver üstünde yer alır.

---

(145). L. Giovannini, Arte Della Cappadocia, Geneve, Nagel Publishers, 1971. s. 76-77.

Yamaca vaslı kavaoyma+viğma konutlar, acıksonlu ve iirevebilir kavaoyma konutların plan özelliklerini devam ettiren, kavaoyma birimlerin önlerrinde duvar va da mekan olarak viğma sistem insaatın eklenmesiyle oluşın konutlardır.

Kavaoyma konut geleneğiyle viğma konutlar arasında geçiş olan kavaoyma+viğma konutlar, kavaoyma konutların acıksonlu iirevebilir özelliklerini sürdürmekle birlikte yakın ve uzak çevredeki konut gelişiminin eşzamanlı ve derin zamanlı etkilerini de üzerinde taşıyan konutlardır.

Kavaoyma+viğma konutlar, Anadolu'da verleşmiş geleneksel mimari olgu olan, konut biriminden bağımsız Konuk Odası geleneği ve uygulama biçimlerini vansıtan konutlardır.

ic mekan düzenlenişi açısından, konut birimi icinde veralan baş odalardan hiçbir farkı olmavan ve konut mekanlarından işlevsel bağımsızlığı sağlanmış olan konut biriminden bağımsız baş odalar(konuk odası), ahır, depo gibi mekanların üzerinde avludan acıkta çıkılan bir merdivenle ulaşılan, vükseltiilmiş birimlerdir. Avludan merdivenle ulaşılan sütunlu varıacak mekana (dış sofava, açılan tek hacimden oluşmuş, icinde veme oturma, yatma gibi eylemleri barındıran ve gerek dış cephedeki taş süslemeleri gerek mekan icindeki süslü taka ve ahşap dolapları, -ahşap kirisleme (hezen) örtü sistemli mekanlardaki- tavan süslemeleriyle "Baş Oda" diye tanımlayabileceğimiz, bölgede "Konuk Odası" olarak isimlendirilen çok özel birimler de vardır. Erkeklerin konuklarını ağırladıkları bu odalar aynı zamanda ebeveynlerin yatak odasıdır. Sütunlu giriş kısmı olan ve tek hacimden oluşın, manzara ve vola hakim olarak üst katta veralan bu oda, vola cepheli örneklerde; çıkma ile vola taşar ve gerek avludan gerek se sokaktan anıtsal yapısı ile farkedilir.

Bu mekan dışında, konutu oluşturan diğler birimler tek kat olarak vatay doğrultuda gelişmiştir. Viğma birimlerin manzaraya bakan asıl cepheleri kesme taş, çoğunlukla süslemelidir. Güzelyurt'ta kavaoyma+viğma konutlarda bu tip Konuk Odalı örnekler, Kapadokya Bölgede veralan diğler

yerleşimlerden daha yoğun ve sütunlu yarıaçık giriş bölümüyle dikkat çekicidir.

Kayaoyma+yığma konutlarda. kayaoyma mekanlar geneelde mutfak, erzak deposu, samanlık ve ahır gibi servis mekanları olarak kullanılır. Yaşama mekanı olarak yığma birimler kullanılır. Kayaoyma+yığma konutlarda görülen eyvan, giriş eyvanı olarak ve tandır evi denilen yaz mutfağında avluya açık bir plan elemanı olarak yer alır. (Bkz: Örnek Güzelyurt Kayaoyma Konutlar)(Şekil 2.4)

Yığma Konutlar; bölge konut tipolojisi gelişiminin son halkasıdır. Avluların yol cepheleri üzerinde, hane halkı gereksinimleri doğrultusunda farklı büyüklük ve düzende planlanmışlardır. Genellikle iki katlı ve eyvanlı olan konutların zemin katlarında oturma odası, tandır evi, mutfak bulunur. Üst katlar günlük yatma odaları ve sofadan oluşur. Samanlık, ahır, hela gibi ek birimler konutların avlularında yığma veya oyma birimler olarak yer alırlar.

Bölgede yer alan önemli bir merkez olan Nevşehir, kayaoyma ve kayaoyma+yığma konutların yanısıra yığma konutların da olduğu bir yerleşimdir.

Kapadokya Bölgesi Yöresel Mimarinin en son aşaması olan yığma konutlar; endüstri öncesi yerel konutlarda görülen biçim özelliklerinden olan(146). bölgenin jeolojik yapı özelliğiyle birleşmesi sonucu oluşturulan açıksonlu ve üreyebilir kayaoyma konut planlamasının devamı olan, ihtiyaç oldukça yeni birimlerin eklenmesiyle oluşan konut mimarisine sahip olduğu gibi. 19. yüzyıl sonundan itibaren Osmanlı imparatorluğu topraklarında oluşan sosyal, ekonomik ve demografik değişimlere bağlı olarak, yöresel özelliklere başka eşzamanlı etkilerin katılması sonucu oluşmuş konutlardır.

---

(146). Endüstri öncesi yerel konut biçimlerinde görülen özelliklerden biri, biçimlerin açık sonlu ve üreyebilir olmalarıdır. Bu özellik yardımıyla konutların zaman içinde, hane halkı değişikliklerine göre

Yığma konutlarda, örtü sistemi tonoz olanlarda, konutun dış duvarları üzerinde bırakılmış tonoz başlangıç taşları; bu endüstri öncesi yerel konut biçimlerinde görülen özelliklerden olan açık sonlu ve üreyebilir anlayışın göstergeleridir.(Foto.2.0) Tümel biçimlenme ilkesine bağlı olarak tek kerede yapılmış yığma konutlardan ayrı olarak görülen bu tip yığma evlerin taş bezeme yönünden fakir olmaları -konutun önemli sosyal statü göstergesi olduğu gözönüne alınır- bu evlerin daha düşük gelir grubundan kişilerin evleri olduğunu bize gösterir. (Bkz: Örnek Güzelyurt Yığma konutlar)

Bu tür geleneksel anlayışla yapılmış yığma konut dışında, ekonomik olarak Anadolu'nun diğer kentleriyle ilişkide olan kesimin yaptırdığı konutlar 19. yüzyıl sonu itibariyle diğer büyük kentler de de gördüğümüz plan özelliklerini taşıyan, bu özelliklere geleneksel değerlerini de katarak tümel biçimlenme ilkesine bağlı olarak tek kerede inşa edilmiş, konutlardır.

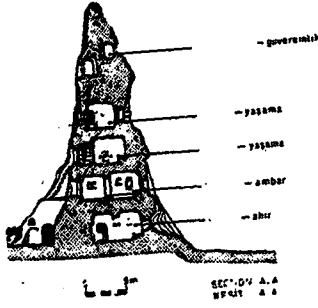
Yığma konut yapımında görülen iki ayrı yaklaşım, yığma sistem konut tasarımının; mimari tasarımın söz konusu olduğu "önsel planlama" da geçerli olan iki zıt davranış ya da yöntemle açıklanmasını da olanaklı kılmaktadır. Bu zıt yöntemler; belli bir işletme şemasına göre yapı programının önsel kabule dayanan bir form içinde çözümlenmesi ile açıklanan "Tümdengelim" ile, tekil fonksiyonların gene belli bir işleme şemasına göre organize edilerek tümel forma gidilmesi olan "Tümevarım" olarak adlandırılan yöntemlerdir. (147)

Yığma konutlar içinde tümdengelim yönemiyle açıklanabilir konutlar

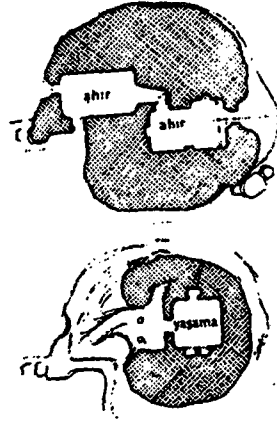
---

kolayca farklılaşabilmeleri sağlanmaktadır. B. Maude, The Conflict Between Environment and Accessibility in Areas of High Attraction and Means of Solving it, Ekistiks 184, Mart 1971, s.213-215.

(147). G. Gökçe, Dünyada ve Bizde Vernaküler Mimari Üzerine Bir Deneme, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1978,s.76.

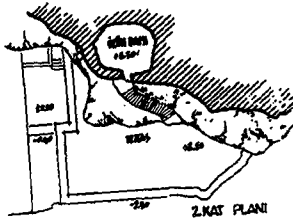
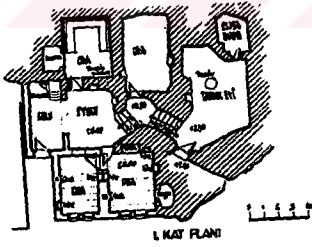
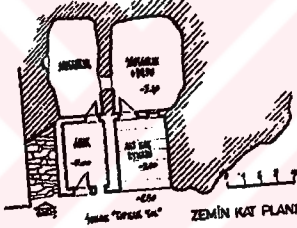

PERİBACASI KONUT

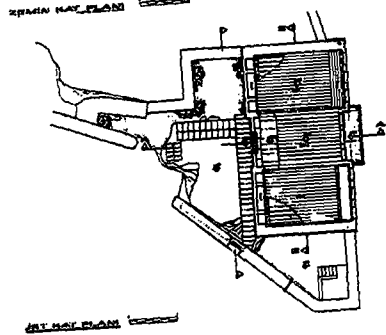
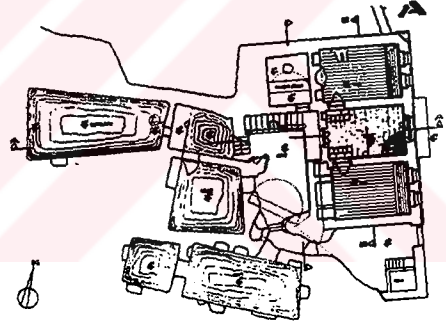
Şekil.2.3

GÖREME KONUT

Şekil.2.4.

ÜRGÜP KONUT

Şekil.2.5.

tümel ve genelde simetrik biçimleriyle diğer yapı sistem konutlardan ayrılırlar. (Bkz: Örnek Güzelyurt)

Yine bölgede kayaoyun+yapı sistem konutta olan ve özel bir yere sahip Baş Oda (Konuk Odası), yapı sistem konutlarda eve bitişik ve avludan ulaşılan ayrı girişi olan veya evin içinde olan ve sofaya açılan bir oda olarak planlamada yer alır.

Kapadokya Bölgesi içinde sosyo-ekonomik ve kültürel olarak gelişmiş, halkı İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerle ekonomik olarak ilişkide olan yerleşimlerde; 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başına tarihlenen ve yöresel mimarinin, çevreden gelen derin zamanlı ve eş zamanlı etkiler sonucu oluşan şemalarla desteklenmesiyle gelişmiş, zengin plan ve cephe düzenine sahip yapı sistem konutlar yoğun olarak yapılmıştır. Yöredeki taş işçiliğinin üst düzeydeki örneklerine sahip olan Güzelyurt ve bölgede yer alan Mustafapaşa (Sinassos) bozulmadan kalabilmiş bu tür yerleşimlerdenidir. (Şekil 2.5)

2.4. Anadolu'daki Diğer Geleneksel Konut Mimarileriyle Karşılaştırma

2.4.1. Anadolu Geleneksel Konut Mimarisinde Kapadokya Bölgesi Yöresel Konut Mimarisini

Malzemenin ve ona bağlı gelişen yapı tekniğine bağlı olan ortak yapı sistemi, bölgenin tarih içinde gelişen sosyal, kültürel, ekonomik yapısına bağlı olarak ve aynı zamanda çevreden gelen eş zamanlı ve derin zamanlı sosyo-kültürel etkiler sonucu oluşan, yapı sistemi, plan, cephe düzenleriyle; yapısal ve biçimsel olarak ortak özelliğe sahip mimarinin oluşmasını sağlamıştır.

Yöresel mimari olarak isimlendirilen ve yerel veya bölgesel mimari olan bu olgu, kültürel, sosyal, ekonomik özellik ve malzeme değişimleri doğrultusunda evrim gösterir. Yöresel Mimari toplumun günlük yaşam biçimi, geçmişi, yaratıcı güçleri ve kökleri hakkında bilgiler verir. (148)

CIAV - ICOMOS tarafından 1992 yılında Selanikte oluşturulan "Yöresel Mimari Kartası". yöresel kültür mirasının taşıdığı şartları belirlemiştir. Bu karta. 1993 Eylül ayında Singapur'daki Icomos toplantısından sonra geçerlilik kazanacaktır.(149) Bu şartlar:

- Ana fikir ve yapımda sistematik ve bilimsel olmayan bir beceri;
- Belirli bir topluluk tarafından uygulanan yapı vöntemleri;
- Yöresel bir kültürel devamlılığın evrimi;
- Yerel zanaat ve sanat tekniklerinin kullanımı;
- Ahsap, toprak, taş v.b.bilesimler gibi yerel malzeme kullanımı;
- Zaman içinde ortaya çıkan yeni durumlara ve gereksinmelere uyum yeteneği.

Tüm bu özellikleri bünyesinde toplayan konut mimarisine sahip Kapadokya Bölgesi, Anadolu konut mimarisi içinde "yöresel konut mimarisi" olgusuna sahip bir bölgedir. Anadolu'da geleneksel konut mimarisi, bölgesel özellikler doğrultusunda ayrılarak tanımlanmaya çalışılmıştır.

D.Kuban, Anadolu konut mimarisini, bölgesel farklılıkları saptayarak yedi ayrı bölgeye ayırmıştır. (150)

---

(148). Charte de l'Architecture vernaculaire. CIAV - ICOMOS, Selanik, 1992, s.1-2.

(149). Charte de l'Architecture vernaculaire. CIAV - ICOMOS, Selanik, 1992, s.1-2.

(150). D. Kuban, Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1982, s.196-197.

Bu bölgesel ayırımı göre Kapadokya Bölgesi; Kapadokya bölgesi sınırları tanımından uzak olarak. Kayseri ve Niğde ile sınırlanan ve kaynakta - Güneydoğu Anadolu'da olduğu gibi- Kuzey Suriye ile buluşan taş mimari özelliklerine sahip bölge olarak ortaya konmuştur.

H.Sezgin ise. geleneksel konutun dağılımında Anadolu'yu iki temel bölgeye ayırarak incelemiştir. (151)

Bu bölgelerden Anadolu Sentezi Bölgesi; oluşumunda Orta Asya plan şemaları. İran Selçukluları ve Anadolu'nun Türklerden önce varolan kültürlerinin etkisi gibi farklı olgular sonucunda oluşmuş. yüzyıllar boyunca bu faktörlerin etkisi altında oluşan planlama ve yapımla ilgili bazı standartlara ulaşmış geleneksel "Türk Evi"nin yer aldığı bölgedir. Diğer bölge: yukarıda özelliklerini anlattığımız ve Batı Karadeniz Bölgesinin sahil kesimleri, Marmara ve Trakya, Orta Anadolu ve Batı Anadolu Bölgeleri dışında kalan Geçiş Bölgesi olarak isimlendirilen bölgedir. Geçiş bölgesini oluşturan bölgeler, çevre kültürlerin orijinal ve karakteristik olan özelliklerinin baskısıyla sentezlerini yapamamışlardır. Bu bölgeler; Ege adalar mimarisiyle benzer olan Bodrum ve çevresi, kuzeyi Kafkasyanın devamı bir mimari, orta bölümü Anadolu'nun eski kültür katlarında yer alan Hitit konut mimarisinin devamı gibi bir mimari gösteren olan Doğu Anadolu Bölgesi, Kuzey mezopotamya konut mimarisiyle benzerlik gösteren Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Kapadokya Bölgesi, Kayseri örneği irdelenerek Geçiş Bölgesine yer alan bölge olarak ortaya konmuştur. (152)

Güneydoğu Anadolu konut mimarisi ile taş malzeme kullanımı benzerliğinden başka, plan ve cephe düzeni olarak Anadolu eski kültür katlarından, yakın çevrede yer alan Irak, Kuzey Suriye İran konut mimarisinden ortak etkiler taşınmaları gibi benzerlikler göstermektedir. Güneydoğu Anadolu yöresel mimarisi Kuzey Suriye ile benzer özellikler

---

(151). H. Sezgin, Architecture Traditionnelle des Balkans Turquie, Editions Melissa. Athens. 1992. s.48.

(152). H. Sezgin, Architecture Traditionnelle des Balkans Turquie, Editions Melissa. Athens. 1992. s.48-56.

tasımla birlikte. Kuzey Mezopotamya ve İran mimarisinden de etkileneştir. Kapadokya Yöresel Konut Mimarisinde görülmeyen avlunun dört bir taraftan mekanlarla çevrilmesiyle oluşan "orta avlulu ev" olgusu ve cephe biçimlenişlerindeki "anıtsallık" gibi özellikler yanında malzemenin biçimlenmesi, bezeme özellikleri yapım sistemi özellikleri gibi pek çok yapısal öğelerde de yöresel mimarı oluşumu kavramına bağlı olarak farklılıklar görülür. (153)

Kapadokya Bölgesi konut mimarisi, gerek Anadolu'nun eski kültür katlarına uzanan derinzamanlı etkileri gerek Anadolu coğrafi sınırlarının dışında bulunan çevrelerden gelen derin ve eşzamanlı etkileri birarada taşıyan, bu etkilerin doğrudan biçimleniş yanında Türkler ve göçebelik kavramlarıyla açıklanabilen taşınabilir yaşam düzeni ve çok amaçlı mekan kavramı olgusu olan "oda" yı da içeren bir mimaridir. Tüm bu etkileri, üzerinde, sentez oluşturmadan katıksız taşıyan Kapadokya Bölgesi Yöresel Konut Mimarisi, bu görünümüyle, Geleneksel Türk Evi Olgusu'nun tüm özelliklerini üzerinde barındıran çözümleme (analiz) tablosu gibidir.

2.4.2. Konutların Oluşumunda Eş Zamanlı ve Derin Zamanlı Etkileşimler

---

(153). Güneydoğu Anadolu Konut mimarisi için bakınız:

D. Erginbaş. Diyarbakır Evleri. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Doçentlik Çalışması. İstanbul. 1953.

M. Alper. Urfa'nın Mekansal Yapısı, Türk İslam Mimarisindeki Yeri ve Önemi. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul. 1987.

F. Alioğlu. Geleneksel Mardin Şehir Dokusu ve Evleri Üzerine Bir Deneme. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul. 1989.

Toplumsal - kültürel olgulardaki sürekliliğin, dalgalanmaların, değişik zaman aralıklarında vinenmelerinin açıklanmasında öne sürülen düşünsel sistemler arasında gelişen ortak görüğe göre, toplumsal-kültürel olgular "varatıcılıkla tekrarlanan" bir oluşum ve değişim süreci icermektedirler.(154)

Yöresel konutlarda gerek mekansal gerekse biçimsel özellikler olarak varatıcılıkla yenilenen bir süreç içinde bugüne ulaşmış eski kültürlerin izlerini bulmak olasıdır.

incelenen ve açıklaması yapılacak her olguda gözlemlenen özellikler ile bu özellikler arasında gizlenmiş, varatıcılıkla tekrarlanmış bir kültürel süreç ilişkisi vardır.

iki uzun dikdörtgen planlı vasama birimi ile bunların arasında veralan evvandan oluşmuş konut birimi ve bu birimin yukarıda anlatıldığı gibi tekrarivla oluşan konutlarda veya bu birime cephe genişliğince ve cepheye paralel odaların eklenmesiyle oluşan konutların giriş cephelerinde varolan giriş arkadı olarak cephe elemanlarında incelediğimiz evvan genişliğince yapı cephesinde veralan sütunlu girişler, tarihte içinde derin zamanlı ilişkilere bağlı olarak Hilaniler'le benzer özellikler taşır.

Hilani ismi, Hitit dilindeki "kapı binası" anlamına gelen "Hilammar" kelimesinden çıkmıştır ve ortak özellikleri; bir iki ya da üç sütunlu portik sekinde giriş kısmı ve esas aksları birbirine paralel iki uzun dikdörtgen salonlardır.(155)

Hilani olarak adlandırılan yapı tipinin, Hitit'lerin saray tarzı olduğu

(154). P.A. Sorokin, Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri, Çeviren M.Tuncay, Bilgi Yay., Ankara, 1972, s.191.

(155). R. Duru, "Bit-Hilani Hakkında Genel Bir Derleme", S. Eyice, Karadağ Binbirkilise ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler, İstanbul, 1971, s.189 -190.

ve batıda bu isimle anıldığını soyleven R.Noumann. Hitit vazıtlarında "Ehilamar Hilamar" diye geçen ve hemen her Hitit Templi planında olan ve "ön sofa" manasında olan mekan olduğunu belirtmiştir.(156)

R.Noumann planlama olarak hilanivi; ön yüzünde bir ve da iki avaklı geciti, bunun arkasında ise, çevresinde küçük oda toplulukları bulunan, enine verlestirilmiş, ocaklı bir anaodası bulunan yapılar olarak tanımlar ve bu yapı tipinin, yeni yapı tarihi biliminde "Hilani" (bit-hilani) teknik terimi ile adlandırıldığını belirtir.(157)

Zincirli kazılarında ortaya çıkarılan Hilaniler(158)

simetrik tümel yapılar olmaları ve orta aksta yer alan sütunlu girişleriyle; iki yanında oda bulunan orta evvanlı konutlarla, gerek simetrik tümel yapı olmaları gerek se sütunlu girişleriyle benzer özellikler gösterirler.

M.ö. I. bin yılının ilk çeyreğinde Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'de görülen Hilani yapı tipi.(159) Zincirli

Höyük, Acana ve Tavinat Höyükleri (Amuk Ovası), Sakkagözü-Coba Höyük (İslahive Ovası) ve Tel Halaf'ta (Mardin'in 100 km. güneybatısında Suriye sınırları içinde) yapılan kazılarla ortaya çıkarılmış ve en parlak dönemleri M.ö.8.yüzyılın ikinci yarısı olarak belirlenmiştir.(160)

(156). B.Ünsal, Mimari Tarihi, Teknik Okulu Yayınları, Sayı 53, İstanbul, 1949, s.145.

(157). R. Naumann, Eski Anadolu Mimarlığı, Türk Tarih Kurumu Yayını, IV. Dizi, S.9, Ankara, 1975,s.421.

(158). R. Naumann, Eski Anadolu Mimarlığı, Türk Tarih Kurumu Yayını, IV. Dizi, S.9, Ankara, 1975, Res.553 ve Res.567.

(159). R. Duru, "Bit-Hilani Hakkında Genel Bir Derleme", S. Eyice, Karadağ Binbirkilise ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler, İstanbul, 1971, s.189.

(160). G. Akın, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde

Güzelvurt konutları içindeki bazı örnekler, Kuzey Mezopotamya konut mimarisinde görülen ve Irak 'taki geleneksel konut mimarisinde "Tarma Evi" olarak adlandırılan konut tipi ile planlama yönünden benzer özellikler taşır.

Irak geleneksel ev mimarisine adını veren "Tarma" üç tarafı diğer mekanlarla çevrili olan ve ön yüzüyle avluya açılan mekandır. Tarma'nın iki yanında veralan birer oda, bir dizi dikmenin veraldığı acık ön yüze sağır birer van kanat oluştururlar. Tarma'nın iki yanında veralan uzun eksenleri cepheye dik odaların olmadığı örneklerde, tarmanın kısa kenarını boyunca duvar uzar veya Tarma'nın kısa kenarını sınırlayan duvarlar öne doğru dönerek ön cepheye sağır olan van kanatlar ile bitimlendirirler.(161)

iki sağır vankanat ve bunlar arasındaki mekanın dışı bir dizi ahşap direk ile acılması gibi özellikler Tarma Evi'nin Hilani ile benzer özellikleridir. Tarma Evi'ni Hilani geleneği ile ilişkili görmek olasıdır.(162)

Tarma'nın gerisinde veralan odaların tarma eksenine dik konumda olduğu örneklerde; direkli tarma mekanının iki yanında, tarmanın kısa kenarları boyunca duvar uzar ve tarma mekanı sadece ön yüz boyunca dışarıya açılır. Güzelvurt konutlarının Tarma Evi ile ortak özelliği; iki vandan duvar ile sınırlanmış Tarma mekanıdır. Güzelvurt konutları plan tipolojisinde bu mekan sütunlu ön sofa olarak isimlendirilmiştir.

Güzelvurt konutlarında en önemli öğelerden olan ve vörede Konuk Odası olarak isimlendirilen ve taşıdığı özelliklerle konutta en önemli mekan

---

Anlam, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1985, s.16.

(161), O. Reuther, Das Wohnhaus in Bagdad und Anderen Städten des Irak, Verlag Von Ernst Wasmuth, A.G., Berlin, 1910, s.2-10.

(162), G. Akın, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde

Anlam, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1985, s.23.

olan Baş Oda, vıġma konutlarda bazı örneklerde konuta bitişik ve konut girişinden bağımsız olarak avluva açılan örneklerde önündeki sütünlü ön mekanla işlevsel biçimlenişleri bünyesinde barındıran bütünü ile bitmiş bir birim olarak. Anadolu'ya özgü en eski konut birimlerinden olan Megaron'la özdeşlikler gösterir.

Anadolu toprakları üzerinde görülen en eski ve kesin örneği Batı Anadolu'da Troya'da görülen ve M.ö. 3000 'e tarihlenen Megaron. prehistorik dönemde Beycesultan, Gordion'da görülür.(163) ve Yunan sanatının Arkaik, Klasik ve Helenistik devirlerinde zamana ve verleşmeve bağlı olarak, değişik yapısal ve mekansal oluşum özellikleri taşır.

Megaron, iki uzun yan duvarın belirlediği dikrekl bir ön geçitle avluva açılan uzun dikdörtgen odadan oluşan evdir.(164)

Megaron açık ön avlulu, dörtbir yanlı boş olan yapılarda kullanılması gerektiği kanısı bu kavramın kapsamını daraltmaktadır. Megaron, bir ya da iki yanına odaların eklenmesiyle oluşan evlerde evin bir bölümü olarak bulunur. Megaron, sözcük anlamı olarak Homer dilinde "erkeklerin ocaklı toplantı salonu" anlamına gelmektedir.(165)

Megaronun sözcük anlamı, avluva açık Konuk Odalarının Megaron'la, gerek işlev gerek se biçimsel özellikler olarak gösterdiği derin zamanlı özdeşleşmevi vurgulaması açısından oldukça ilginçtir. (166)

---

(163). E. Akurgal, Ancient Civilations and Ruins of Turkey, Cev. John Whvrbrow & Mollie Emre, İstanbul, 1983, s.14.

(164). S. Lloyd, Beycesultan, vol. III-part.1, London: British Institute of Archaeology,1972, fig.4.

(165). R. Naumann Eski Anadolu Mimarlığı, Türk Tarih Kurumu Yayını, IV, Dizi, S.9 Ankara 1975, Res.553 ve Res.567.

(166). Toplumsal - kültürel olgulardaki sürekliliğin, dalgalanmaların, değişik zaman aralıklarında vinelemelerinin açıklanmasında öne sürülen düşünsel sistemler arasında gelişen ortak görüşe göre, toplumsal-

Megaron ön avlulu girişi ve kendi kendine yeten, bitmiş kristal yapısıyla Hilani'ler le benzerlikler taşır.(167)

Kapadokya Bölgesinde plan karakteri olarak oldukça yoğun görülen ve işlevsel konut birimi olarak kabul ettiğimiz, iki oda arası evvandan oluşan plan özelliğinin Anadolu' nun eski kültür katlarıyla ilişkisi, bugüne kadar yapılan kazılar ve araştırmalarla ortaya konulamamıştır.

iki oda arası evvandan oluşan plan motifinin kaynağı üzerinde çeşitli görüşler vardır.(168)

Bu plan motifinin Orta Asya ve Orta Doğu'daki konut ve saraylarda verilmesi; bu plan motifinin, gerek Türk'lerin göçebelik olgusu sonucu

kültürel olgular "varatıcılıkla tekrarlanan" bir oluşum ve değişim süreci içermektedirler.

P.A. Sorokin. Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri, Ceviren M.Tuncay, Bilgi Yay., Ankara 1972. s.191.

(167). H. Frankfort. "The Origin Of the Bit-Hilani", Iraq, Vol.XI.V. London. B.S.A. in Iraq. 1952. s.121.

(168). H. Sezgin. bu plan motifinin; Orta Asya konut ve saray mimarisinde kullanılmış olduğunu vurgulayarak, bu planlar doğrultusunda, köken olarak Orta Asya' va bağlamaktadır.

Architecture Traditionnelle des Balkans Turquie, Editions Melissa, Athens, 1992. s.24.

D.Kuban ise bu plan motifinin kaynağının Orta Doğu'nun eski kültür katlarında olduğunu öne sürer ve İslam Mimarisinin oluşma çağlarında Suriye ve Irak'ta yapılan saraylarda, Fuslat kazılarında ortaya çıkan bu düzene Arapça "beyt" adı verildiğini söyler, İslam mimarisinde "talar" adı verilen yapı tipinin de bu plan motifivle benzer şemaya sahip olduğunu söyler.

Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1982. s.198.

Anadolu'ya taşınmış olabirliğini gerek se yakın çevre olan Orta Doğu'dan doğrudan etkilenilmesi sonucu Anadolu'da oluşmuş olabileceğini bize göstermektedir.

Kesin olan. bu plan motifinin; kavnağının Anadolu dışı olması. fakat Anadolu kültür ortamını oluşturan cesitli halkların yaşam şartlarına ve gereksinmelerine cevap verebilen. uygun ve benimsenmiş bir motif olarak yüzvillardır bu topraklarda varolmasıdır.

Günevdoğu Anadolu'da taş malzemede uzmanlaşmış yapı geleneğine sahip Gaziantep. Urfa. Diyarbakır. Mardin gibi dört kentte yoğun olarak gördüğümüz evvanlı evlerin. bu bölgeyle ortak bir taş yapı geleneği olan Kapadokya Bölgesinde de bulunması evvanlı evin taş yapı malzemesine bağlı olduğunu düşündürebilir.

Eyvanlı ev mimarisinde ve eğrisel örtüde yetkin bir düzeye sahip Günevdoğu Anadolu Bölgesinde.evvan; genelde tüm acıklığı cepheve yansıyan besik tonoz şeklindedir. Eyvanlı ev. Günevdoğu Anadolu'da sık sık olarak simetrik biçimlenmiş bir tümel yapı olarak karşımıza çıkar. Ancak özellikle büyük ölçekli yerleşmelerde. evvanlı evin bu özelliğini koruyamadığı da görüyoruz. Bunun nedeni olasılıkla bölgedeki 1c avlulu ev geleneğinde tümel biçimlenme ilkesinin karşıtı olan bitişkenlik ilkesinin geçerli olmasıdır. (169)

Kapadokya bölgesindeki van ve orta evvanlı evlerde. endüstri öncesi geleneksel konutların planlanmasında. tümel biçimlenme ilkesinin karşıtı olan bitişkenlik ilkesinin geçerli olmasından dolayı. van evvanlı ve orta evvanlı işlevsel konut birimine evvanın kısa eksenini doğrultusunda oda eklenmesiyle tümel biçimlenme ilkesini koruyamadığı görülmüştür.

Eyvanlı ev; kuzev sınırı. Günevdoğu Toroslar'ın günev tamacı ve Kahta -

(169). G. Akın. Doğu ve Günevdoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam. İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Yayını. İstanbul. 1965. s.40.

Eğin - Hani - Silvan çizgisinin kuzeyinden geçen, doğu sınırı Bitlis ve Siirt'in batısından geçer. Batıda kesin sınırı olamayan ve Akdeniz boyunca ver ver süren evvanlı evin dağılım alanı güneyde Surive'deki evvanlı ev dağılım alanı ile bütünleşir. Evvanlı ev, Güneydoğu Anadolu, Surive, Lübnan'ı içeren bir bölgede bulunur. Evvanlı evin yayılma alanı, aynı zamanda zorunlu iskan programlarının uygulanmaya başlandığı Cumhuriyet dönemine kadar kesintisiz olarak süren, doğal ve yapay mağaralarda barınma geleneğinin en yoğun olduğu alandır.(170)

Anadolu'da evvanlı tas evlerin dışında; bazı kırsal yörelerde yer alan ve ön yüzü dışa açık, derinliği odalarla aynı olan bir orta mekânla, ona açılan iki yanındaki birer odadan oluşan kerpic konutlar "Hilani" olarak isimlendirilmiştir.(171)

Tarihteki hilani konutlarla simetri, tümel bicimlenme ve giriş kısmındaki dışa açık mekân gibi özellikler nedeniyle benzerlik gösteren bu kırsal konutların Hilani olarak isimlendirilmeleri tartışılır.

Anadolu'da varolan eszamanlı evvanlı ev geleneğiyle gerek mekansal kurgu gerekse cephe bicimlenişi açısından aynı olan bu konutları da evvanlı evler olarak kabul ettiğimizde yukarıda belirtilen evvanlı ev sınırlarının daha da genişlediği görülür.

(170). G. Akın, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1985, s.38-42.

(171). Asur metinlerinde "Bit-Hilani" olarak geçen sözcük, Zincirli kazılarını yapan R. Koldewey'in buluntularını adlandırmak için kullandığı kısaltılmış "Hilani" adından sonra, asur bölgesi dışındaki yapılar için kullanılmaya başlanmıştır.

H. Weidhaas, "Der Bit Hilani", Zeitschrift für Assyriologie und vorderasiatische Archæologie, S.45, 1939, s.133.

F. Oelmann, "Hilani und Liwanhaus", Jahrbücher des Vereins von Altertumsfreunden im Rheinlande, s.127-128, 1922-1923, s. 190.

Coğrafi dağılım olarak Amanos Dağlarının doğu vamaçından ve islahiye Ovası'ndan başlayıp, kuzeydoğuya doğru Aksu Irmağının suladığı ovalar ve bu ovaları çevreleyen dağların vamaçlarındaki yerleşmelerle Adıyaman'a yönelen Adıyaman'dan Kahta ilçesinin köylerine dek uzanan bir vatede, yoğun olarak bulunur. (172)

Çağdas toplumlarda görülen uzmanlaşmış denetim organlarının bulunmadığı, ilkel endüstri öncesi yerel toplumlarda gelenekler denetim görevini yüklenirler. Geleneklere bağlı bu toplumlarda, konut biçimleri zaman içinde değişikliklere karşı kuvvetle direnirler. Biçimler üzerinde gereksinmelere göre yapılan uyarlamalar sonucu, bu aşamada oluşan mimari biçim, toplumun bütün fiziksel ve kültürel gereksinmelerini en üst düzeyde karşılar. (173)

Ancak G.Akın hilani olarak isimlendirdiği kırsal orta evvanlı konutun, başka ev tiplerinden oluşan yerleşmelerde de, bir değişimin habercisi olarak zaman zaman ortaya çıktığına işaret etmektedir.

Yukarıda belirtilen durum; "yaratıcılıkla tekrarlanma" olgusu doğrultusunda açıklanabilir. (174)

Bu kırsal konutlar, tarih içinde ventilenen bir sürecin ürünü gibi görünmekle birlikte, aslında varolan bir geleneği sürdüren, tarih içinde sosyo-ekonomik değişimlere koşut olarak, belli dönemlerde tekrar tekrar ortaya çıkan konutlardır. Ekonomik ve buna bağlı sosyal

---

(172). G. Akın, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1985 s.16.

(173). A. Rapoport, s.21.

(174). Toplumsal - kültürel olgulardaki sürekliliğin, dalgalanmaların, değişik zaman aralıklarında yinelenmelerinin açıklanmasında öne sürülen düşünsel sistemler arasında gelişen ortak görüşe göre, toplumsal-kültürel olgular "yaratıcılıkla tekrarlanan" bir oluşum ve değişim süreci içermektedirler. P.A. Sorokin, Bir Bunayım Çağında Toplum Felsefeleri, Çeviren M.Tuncay, Bilgi Yayıncılık, Ankara, 1971, s.191.

elismelere kosut olarak farklı konut tiplerinin vavgın olduğu erleşimlerde ortava çıkan bu yapılar, kendini bitişken yapılardan ovutlavan ve simetrik tümel bicimleri, vüksek subasmanları, basamaklı irişleriyle verlesik ev tiplerine carpıcı bir karşıtlık oluştururlar.

evvanlı evin yayılma alanının, doğal ve yapay mağaralarda barınma eleneğinin en voğun olduğu alan olan Güneydoğu Anadolu ve Kapadokva ölgesi olması (175) ve bu bölgelerde kavaovma konutlarda evvanın ulunması, bölgede konut gelişiminin en son asaması olan viğma konutlardaki evvan olgusunu kısmen de olsa açıklamaktadır.

Orta evvanlı simetrik tümel konutlar, bitişken yapıların voğun olduğu bölgelerde örneğın Doğu Anadolu Bölgesinde tüteklilikli veraltı konutlarının olduğu verlesimlerde, bu bölgedeki sosyo-ekonomik gelişme ve değışmeye uygun düşen zamanlamayla, bir subasman üzerinde vükselerek, kendini bitişken ve köhne hücrelerin yıkıntısından soyutlayan, kendine verilmiş olan eski ortamı eleştirip, tepki gösteren, kitleve uvumdan kurtulup, kitleden kopma ve ona egemen olma isteğini gösteren, gücü ve bireysellesmeyi simgeleyen yapılar olarak ortava çıkmışlardır.(176)

Bu durum saptaması; Güzelvurt'taki Rum halkın, 1856 İslahat Fermanı ve onun vansıması olan kanunlar doğrultusunda gavrımsülim halka tanınan ayrıcalıklarla, ekonomik ve sosval gelişim ve değışimle karşı karşıya kalması - gerek İslahat Fermanı öncesinde yapı yapma sınırlamasının olması gerek se ekonomik ve sosval vetersizlikler nedeniyle kavaovma mekanlardan oluşmuş konutlarda yaşamaları gibi olguların hirarava gelmesivle - sonucunda voğun olarak vaptıkları viğma konutları,

(175). Günkut Akın, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam, İ.T.İ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1985, s.16-19.

(176). G. Akın, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam, İ.T.İ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1985, s.42-59.

özellikle Asağı Mahalle olarak isimlendirilen ve birinin avlusu diğzerinin damı olan. birbiri icine geçmiş kavaovma ve kavaovma+vıgma konut verlesimlerinde yapılan; verden vükseltilmis orta evvanlı simetrik tümel birim olan vıgma konutların tasadıkları simgesel özellikleri açıklamaktadır.

Bu tip vıgma konutlar incelendiğinde; Asağı Mahalle, Kör Sokak'ta varolan eski doku ile karşıtlık icinde olan verden vükseltilmis, orta evvanlı simetrik tümel birim sekindeki konut, vukarıda belirtilen özellikleri en iyi vurgulayan örnektir. (Bkz. Katalog No:12) (Fotoğraf 2.1)

3. GÜZELYURT YERLEŞİM DOKUSUNUN FİZİKSEL GELİŞİMİ, ÜGELERİ VE YÖRESEL KONUT MİMARİSİ

3.1. Güzelyurt Yerleşim Dokusunun Gelişimi ve Ügeleri

Elimizde olan yazılı bilgiler Güzelyurt yerleşmesinin tarihinin 4. yüzyıla kadar indiğini göstermektedir. (177)

Bölgede daha öncesinde yerleşme olup olmadığı konusunda bilgi yoktur. En eski dini yapı olan Hagios Gregorios Kilisesi (günümüzde Kilise Cami olarak anılmaktadır) bize ilk yerleşimin bulunduğu yeri belirtmektedir. Bir tehlike sözkonusu olmadıkça ibadet yerinin yerleşimin içinde ya da yakınında olması gereği, bize Gelveri'nin ilk yerleşiminin bulunduğu yerin burası olması gerektirdiğini göstermektedir. Bu yerleşim büyük olasılıkla arazinin jeolojik yapısının uygun olması nedeniyle kayaiçi oyma mekanlarda yaşam şeklindeydi.

Gelveri hakkında 4. yüzyıldan sonra, 8. ve 9. yüzyıllarda Anadolu'ya yapılan Arap Akınları sırasında bilgilere rastlıyoruz. Arap yol haritalarında Gelveri, Faluari (Qalu'ari) isimyle Melendiz Ovasında bir istasyon olarak görülmektedir. Araplar bu bölgede kayaiçi yerleşime Matamir ismi vermişlerdir. (178)

Bu yüzyıldan sonra ilk olarak Gelveri hakkında yazılı bilgi 13.yüzyılda II. İzzettin Keykavus'un mülkleri arasında olduğunu belirten kaynaktır. (179)

Bu yüzyılda Anadolu'daki yerleşim alanlarına Türk nüfusum yerleştirilmesi politikasına bağlı olarak Gelveri'ye de Türk nüfus

---

(177). Gregor Von Nazianz, Briefe, Nr.203, An Valentinianus, Stuttgart, 1981.

(178). F. Hild, Das Byzantinische Strabensystem in Kappadokien, Wien, 1977, s.48.

(179). İ.H. Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi, C.3, İstanbul, 1974, s.364.

yerleştirilmesi büyük olasılıktır. Bu yüzyılda Gelveri'deki kayaıcı yerleşim, nüfusun artmasıyla birlikte alt kısımlardan yukarılara doğru genişlemeye başlamış olmalıdır. Güzelyurt'un 19.yüzyıl sonundaki yerleşim yapısı incelendiğinde bugün Yukarı mahalle olarak isimlendirilen alanda yerleşimin olduğu görülür. Bu yüzyılda yerleşim yedi mahalleve ayrılmıştır. Bunlar; Yukarı Mahalle, Demirciler mahallesi, Kapanbaşı Mahallesi, Kurutoz Mahallesi, Zopoğlu Mahallesi, Horonlar Mahallesi ve Osmanlı Mahallesi'dir. (180) (Şekil 3.1)

Günümüzde Güzelyurt; Yukarı Mahalle, Aşağı Mahalle ve Yeni Mahalle olmak üzere üç mahalleve ayrılmıştır. Afet konutlarının verildiği ve yeni yerleşime açılan Yeni Mahalle dışındaki iki mahalle yöresel konut mimarisinin verildiği alanlardır. Yerleşimin tarihsel gelişimi içinde Aşağı mahalle ilk yerleşilen alandır ve kavaovma ve kavaovma+viğma yapıların oluşturduğu doku özelliğindedir. Yukarı mahalle viğma sistem taş konutların olduğu, okul ve çarşı alanının verildiği, anayolun iki yanında gelişmiş bir alandır. Günümüzde burası, yerleşimin merkezi durumundadır. Su ve elektrik gibi alt yapı hizmetlerinin olduğu Güzelyurt'ta kanalizasyon şebekesinin oluşturulmamıştır. Günümüzde eski yerleşimin yaklaşık % 60'ı yerel imkanlarla oluşturulan bölgesel kanalizasyon ile Silindiz Çayı'na atıklarını atmaktadır.

---

(180). İ.A. Akakiadis. ΚΑΡΒΑΝΗ ΝΑΖΙΑΝΖΟΥ ΚΑΙ Ο ΒΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, (Gelveri-Nazianzos ve St.Gregorios Theologos'un Hayatı). Atina. 1928.

3.1.1. Yapılar

3.1.1.1. Sivil Yapılar

. Konutlar

Gelveri konutlarına ait yazılı bilgilere 19. yüzyıl başından itibaren bölgeye gelen seyyahların notlarında rastlıyoruz. 1815 yılında Gelveri'de bulunan Patrik Kyrillos, kavalier arasında, çoğunluğu Hristiyanların oturduğu 300 ev olduğundan ve bunların yakınında 100 den fazla kilisenin yeraldığından bahsetmektedir. Leon Diakonos ise Gelveri'de bahara kadar mağaralarda ve havalarda ısınınca çadırlarda yaşadığından bahseder. (181)

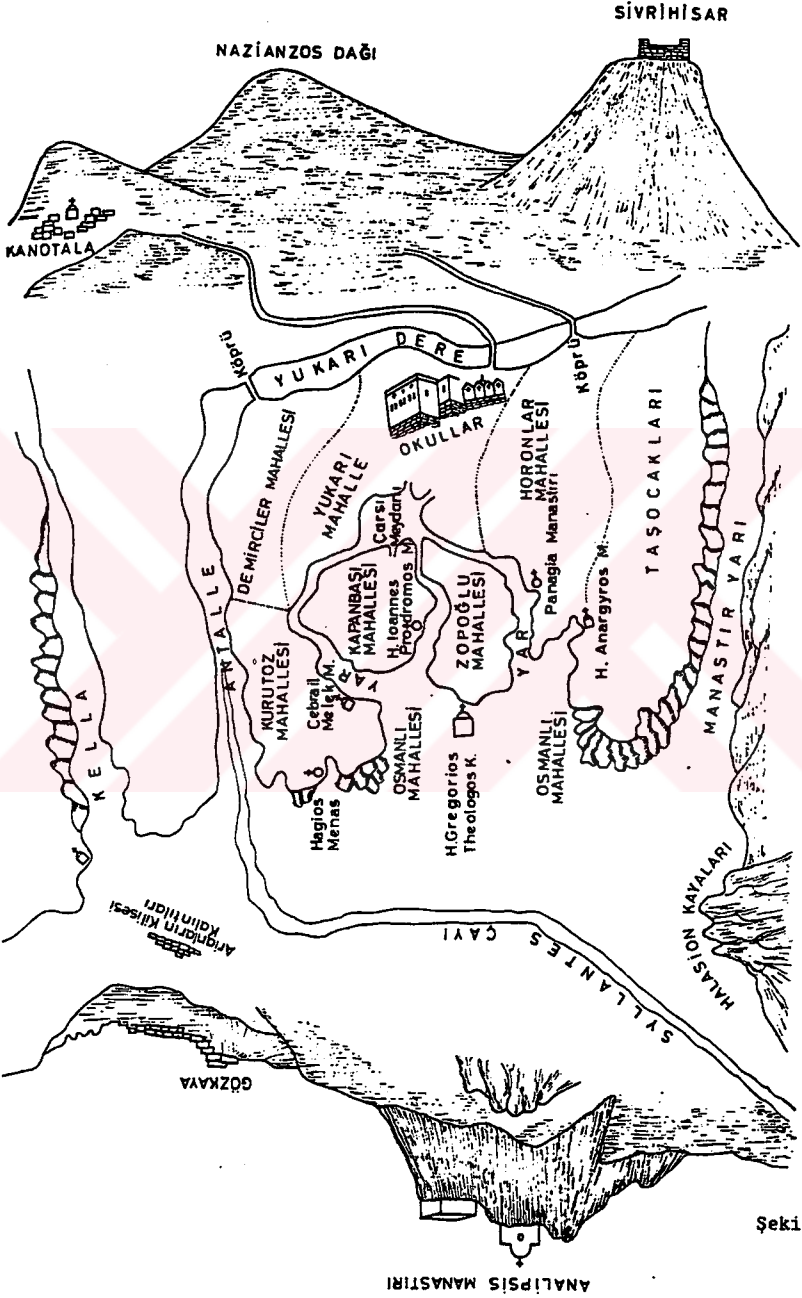
1839 yılında Gelveri'ye gelen Ainsworth, evleri yarı-yeraltı (semi-subterranean) olarak adlandırır ve "mağaraların çoğu, önleri inşa edilmiş durumdaydı. sadece oyuklarda değil. tüm vamaç yüzeyinde yerleşim vardı ve dar bir yarıda uzanıp üst tarafta iyice yoğunlaşıyorlardı" şeklinde yerleşimi tanımlar. Ainsworth çadırlardan bahsetmez, çünkü Güzelyurt'tan fırtınalı ve yağurlu bir nisan ayında geçmiştir. (182)

1890 yılında Gelveri'ye giden Ramsay ise burayı kayalık vamaçta tepeye doğru gelişen bir yerleşim olarak tanımlar. Gelveri'deki yerleşimin; birbiri ardına sıralanan evler, kiliseler ve oylumlardan oluşan dar kayalık bir vadide yeraldığını yazar. Kayalık vadiyi aşağıdan yukarıya kadar alışılmadık ve gerçeküstü görünümde tanımlayan Ramsay, "vumuşak kayalar dış etkilerle acıip bir şekilde aşınmış ve kayaovmalar bu acıip görünüğe eklenmiş. aynı taş bloklarının kesilmesiyle inşa edilen modern

---

(181). D. Petropoulos, H. Andreadis, La Vie Religieuse Dans La Region d'Akseray-Gelveri, Atheenes, CEAM, 1970, s.63.

(182). W.F. Ainsworth, Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotomia Chaldea and Armenia, London, 1842. s.202.

Güzelyurt (Gelveri) nin eski isimleriyle mahalleleri

Şekil.3.1.

ANALİPSİS MANASTIRI

evler kayalık tepeden çok zor ayrılabilir ve tepenin yapısına uyum sağlamış. farkedilmez olmuşlardır" diye yerleşimin yapısını anlatır.(183)

Güzelvurt' daki varolan yerleşim dokusu incelendiğinde gerek Ainsworth'un gerek se Ramsay'in sözünü ettikleri yar. bugünkü Kör Sokak mevki olmalıdır. Burada yerleşim kayaların üst kısmına doğru gelişmiş ve **kayaoyma** konutların yanısıra. kayaoyma mekanların önünün, atkı kemerli tonoz örtü sistemli eklerle oluşmuş **kayaoyma+yığıma** konutlarla vamac boyunca özgün bir yapı tarzı oluşturmıştır.

Kayaoyma Konutlar

Aşağı Mahalledeki kayaoyma konutlar belli bir plan tipine sahip olmayıp ihtiyaç oldukça kare yada dikdörtgen formlu mekanların oyulmasıyla oluşturulan saptanabilen önemli ölçütleri olmayan organik plana sahiptirler. Moloz taş duvarla sınırlanmış avlularında hela, ambar, ahır gibi yığıma sistem inşa edilmiş mekanlar yer alır. Kayaoyma sokaklar, merdivenler, şapeller ve sığınaklarla zenginleşen bu özgün doku. Gelveri'nin 19.yüzyıla kadarki geleneksel yerleşim dokusunu oluşturmıştır. İlk yerleşim yeri olan Aşağı Mahallede yaşayan Türkler'in büyük bir kısmı, 1924 mübadelesi sonucu Yukarı Mahallede yaşayan Rumların buradan gitmeleriyle onların evlerini satın alarak Yukarı Mahalleve geçmişler, Aşağı Mahalledeki eski kayaoyma konutlarını ise ambar, ahır olarak kullanmaya başlamışlardır. (Foto 3.1)

Günümüzde ver ver afet bölgesi ilan edilmiş olan Aşağı Mahalle, düşük gelir grubundan kişilerin oturduğu bir yerleşim haline gelmiştir. Yukarı Mahalle'nin doğu kesiminde bu bölge sakinlerine afet evlerinin yapılması. buradaki yerleşme yoğunluğunun düşmesinde önemli etken olmuştur. Burada veralan Kilise Cami cemaatsizlik yüzünden kapanmış. müze olarak kullanıma açılacağı günü beklemektedir.

---

(183). W.M. Ramsay. Impression of Turkey During Twelve Years Wanderings, London, 1897, s.243.

Kayaovma+viğma Konutlar

Kayaovma konutlardan vamaç üzerinde olanlarının çoğu, giriş cephesi viğma sistem eklenti yapılmış birimlerdir. Kayaovma mekânların önünde veralan viğma sistem birimlerden başka, bazı konutlarda avludan merdivenle ulaşılan kolonatlđ dış sofaya açılan tek hacimden ibaret içinde veme, oturma, yatma gibi evlemleri barındıran ve gerek dış cephedeki taş süslemeleri gerek mekân içindeki süslü taca ve ahşap dolapları, -ahşap kirisleme (hezen) örtü sistemli mekânlardaki- tavan süslemeleriyle "Bas Oda" diye tanımlavabileceğimiz, bölgede "konuk odası" olarak isimlendirilen çok özel birimler de vardır. Erkeklerin konuklarını ağırladıkları bu odalar avm zamanda ebeveynlerin yatak odasıdır. Giriş kısmı kolonatlđ tek hacimden oluşan ve üst katta veralan bu oda vola cephe örneklerde: çıkma ile vola tasan ve gerek avludan gerek se sokaktan anıtsal vapısı ile farkedilir. (Sekil 3.2, 3.3.) (Foto 3.3, 3.4)

Zemin katta veralan yaşama ve hizmet mekânları avluyu iki ya da üç yandan sarmıştır. Bu evlerde zemin kat kayaovma birimler şeklinde olup bazı mekânların tamamı veya birbölümü viğma sistemle yapılmış olup, yaşama mekânlarına giriş çoğu örnekte sütunlu vartacak önsofa şeklindedir. Konutu oluşturan diğer birimler tek kat olarak yatay doğrultuda konulmuştur. Viğma birimlerin manzaraya bakan asıl cepheleri kesme taş, çoğunlukla süslemelidir. Kayaovma+viğma konutlarda kayaovma mekânlar genelde mutfak, erzak deposu, samanlık ve ahır gibi servis mekânları olarak kullanılır. Yaşama mekânı olarak viğma birimleri kullanılır.

Kayaovma+viğma sistem olarak adlandırdığımız bu konutlar Akakiades haritasında belirtilen eski Osmanlı Mahallesinin ve Yukarı Mahalleye çıkan yamaçların genel karakterini oluşturlar.

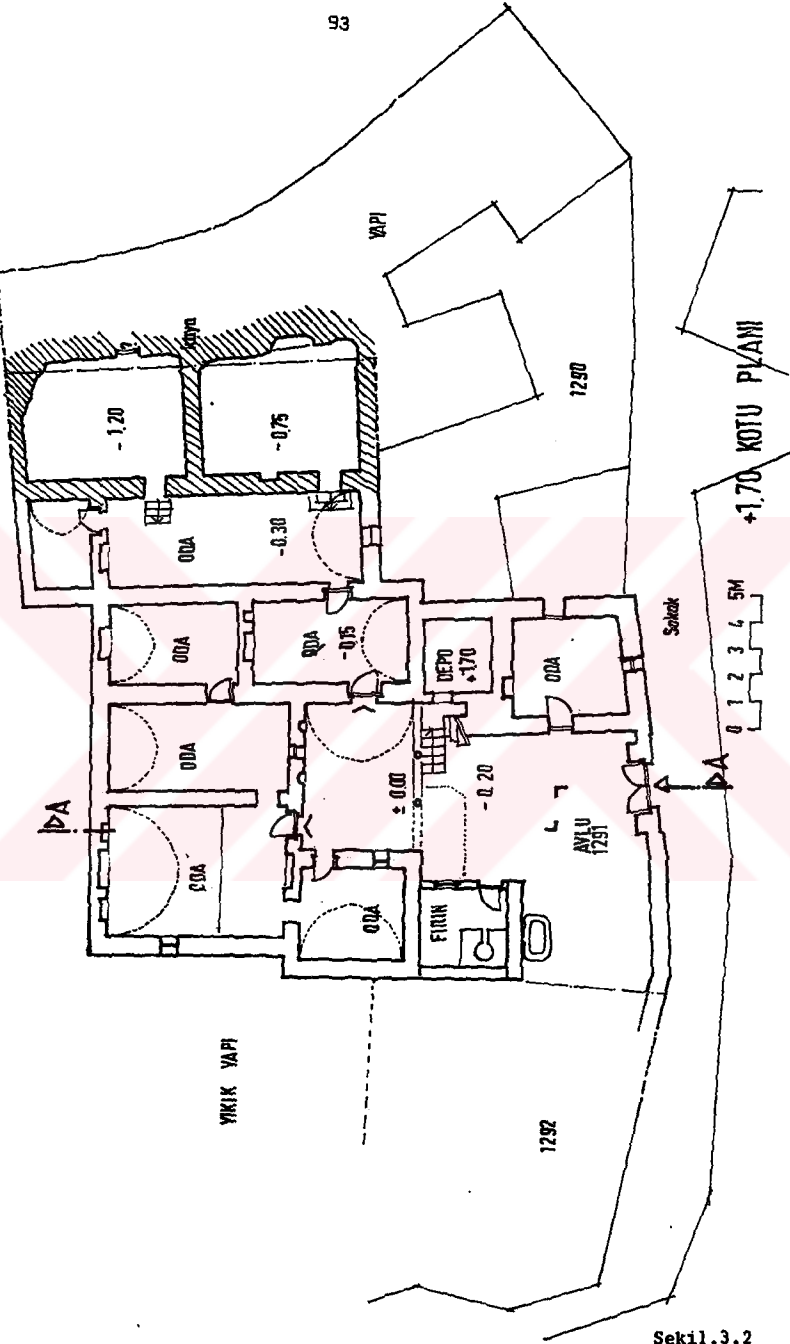
Parseller icine devrilmiş kayaici verlesimler, yamaça asılmıscasına duran avlulu kayaovma konutlar ve viğma birimler, kayaovma sapeller, az

UZLETTIRI TUNANI MAMALLE

Kaya oyma + yigma sistem konut

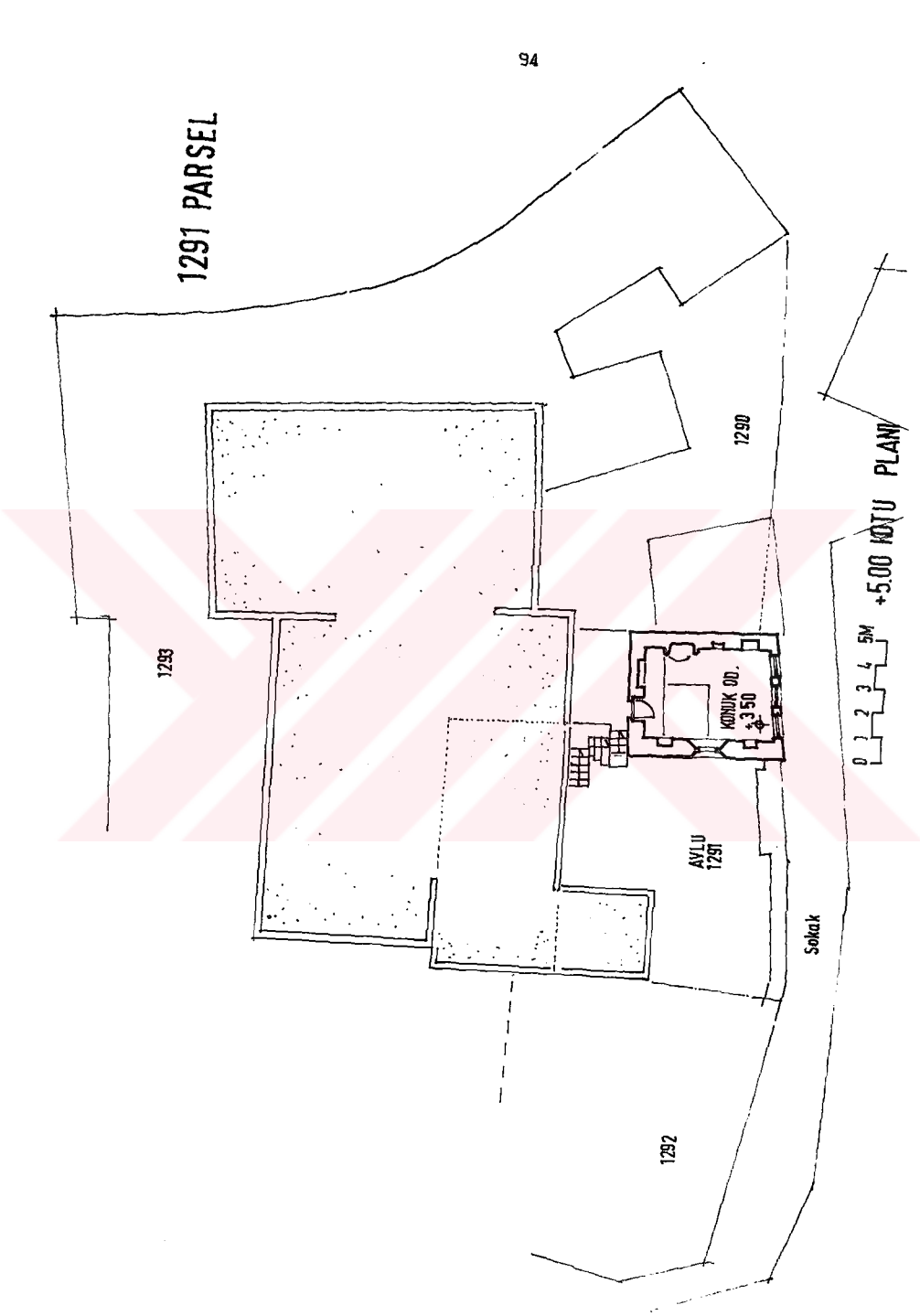
1291 PARSEL

VAPI

Şekil.3.2

1291 PARSEL

1293

1290

1292

AVLU
1291

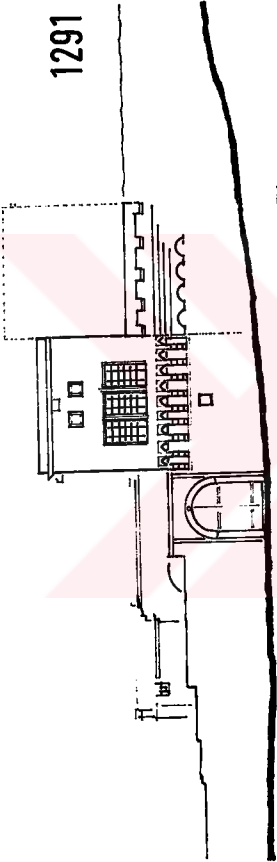
KONSIK OD.
± 3.50

Sokak

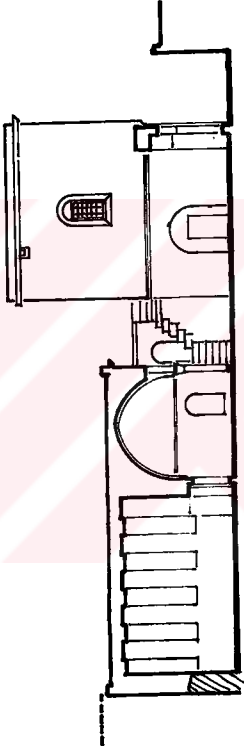
0 1 2 3 4 5M
+5.00 KÖTÜ PLANI

1291 PARSEL

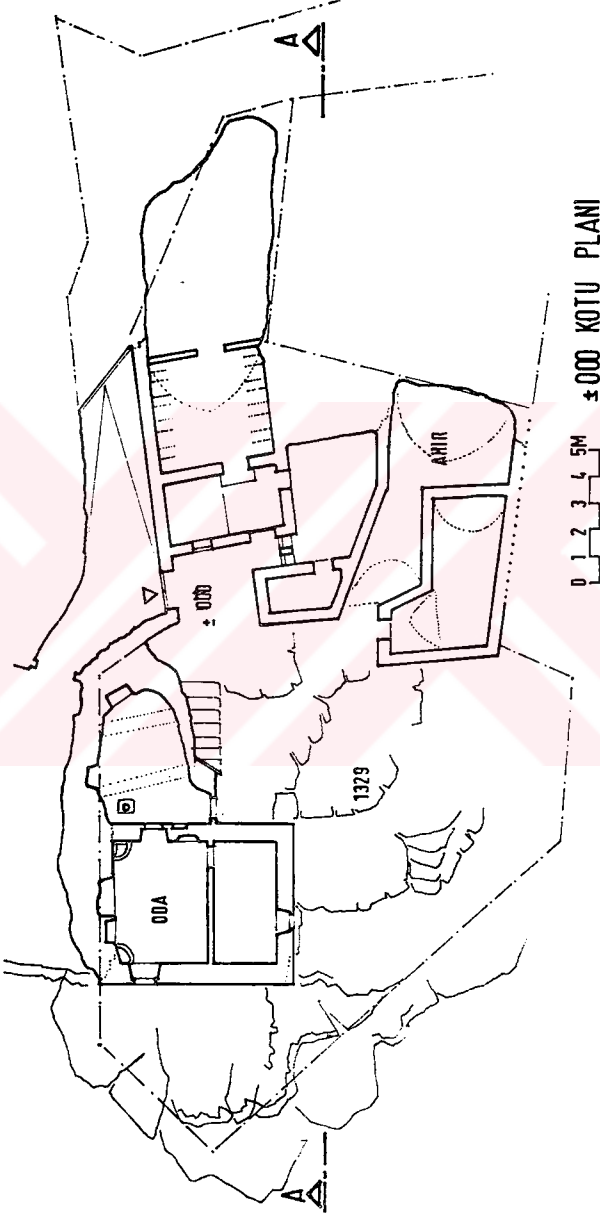
0 1 2 3 4 5M Sokak Cephesi

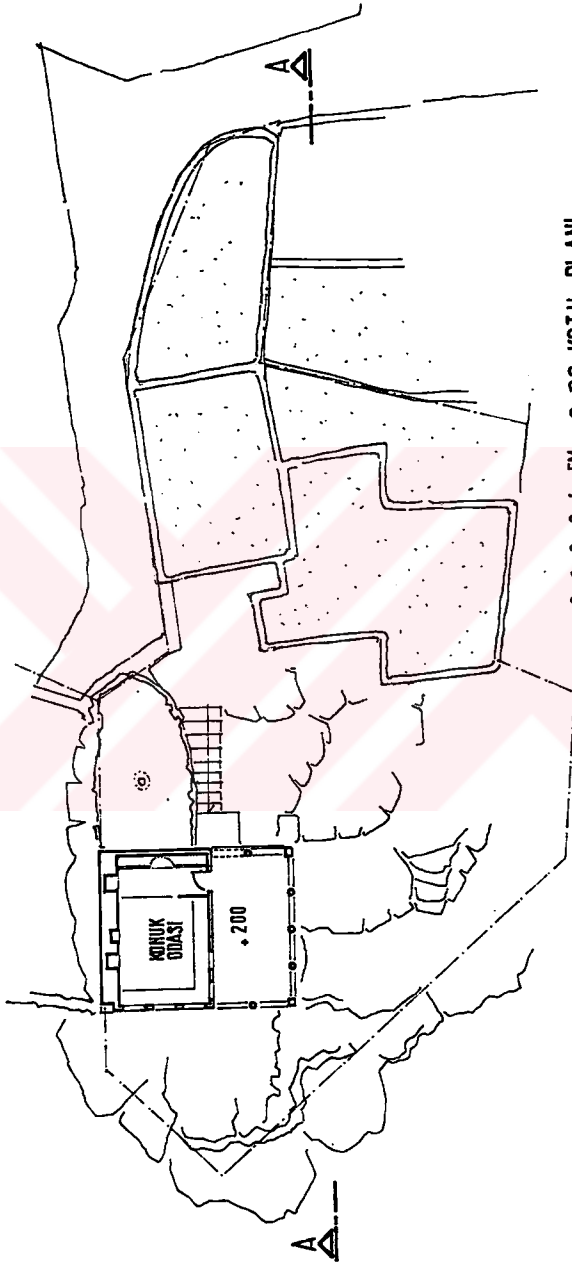

0 1 2 3 4 5M A-A Kesiti

GÜZELYURT YUKARI MAHALLE
Kaya oyma + yigma sistem konut

1329 PARSEL

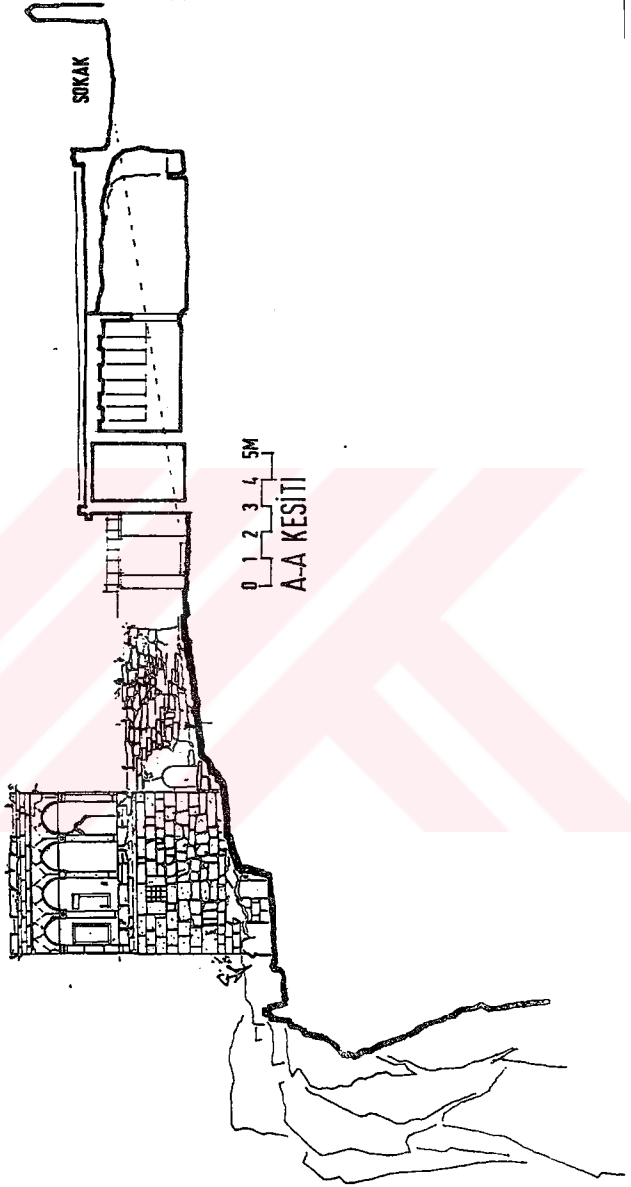

0 1 2 3 4 5M +3.00 KOTU PLANI

1329 PARSEL

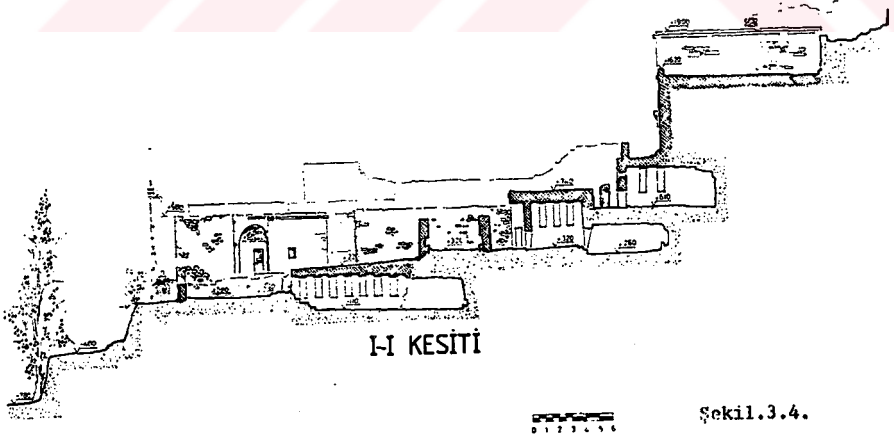
98

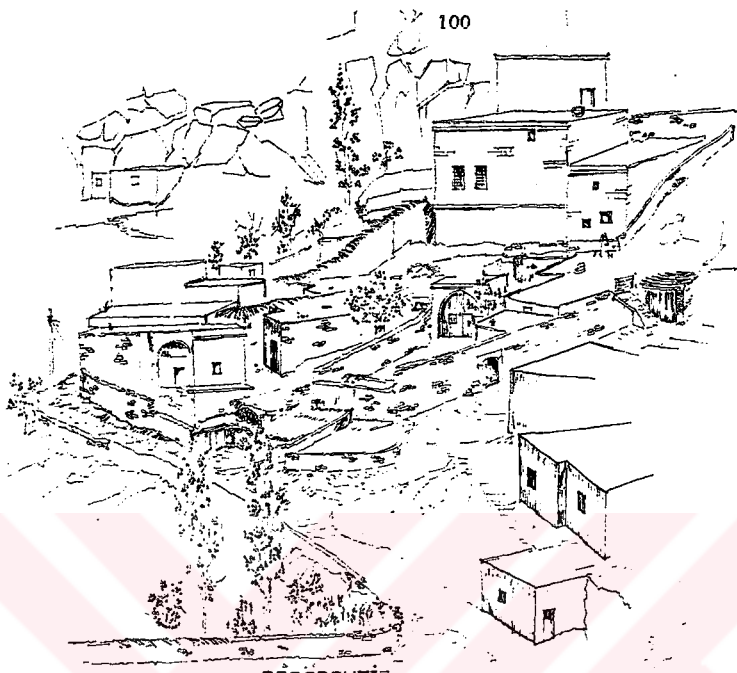
KAYMAKLIK

KAYAÖYMA+YIĞMA KONUTLAR

ASAĞI MAHALLE

Şekil.3.4.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or a note, which is mostly illegible due to the low resolution and blurring.

mevilli vamaclarda vükselen ve ver ver mahalle fırınlarının verleştiği ufak mevdancıkları va da cıkmaçları oluşturan kavayma sokaklar Aşağı Mahalle olarak adlandırılan bölgenin özgün karakterini belirler. (Şekil 3.4.) (Foto 3.2 3.5 3.6)

Yığma Sistem Taş Konutlar

Gelveri'nin bu verleşim dokusu 19. yüzyıla kadar değişmeden gelmiştir. 19. yüzyılda gerek batılılaşma gerek se Osmanlılık denen ortak milliyet duygusu etrafında birleşmiş çeşitli halklardan oluşan Osmanlı İmparatorluğu politikası gereği önce 1839 Tanzimat Fermanı ile ülkedeki azınlıklar saltanatın uvrugu milletler olarak tanımlanmış. can. mal. ırz ve nâmuslarının padişah tarafından güvenceye alındığı vurgulanmıştır. Daha sonra 1856 İslahat Fermanıyla satış emlak tasarrufu ve gelir maddelerini içeren kanunların memleketin bütün uvrukları için esit olduğu vurgulanmış. asıl verli ahalinin ödedikleri vükiümlülükleri verine geren yabancılarla bile sultanla yabancı devletler arasında yapılacak düzenlemelerden sonra mülklerin tasarruf izninin bağışlanacağı belirtilmiştir.

Gerek bu iki ferman gerek se 1858 tarihli köy-kent sınırları icinde kalan. va da bu sınırların bitişğinde varım dönümden küçük olan ve konutun tamamlayıcısı niteliğindeki araziyi özel mülk kapsamına sokan Arazı Kanunu'nun çıkmasıyla tüm ülkede olduğu gibi Gelveri'de de halk bu tarihten itibaren konut yapma faaliyetine girişmiştir. Gelir düzeyi yüksek olan ve İstanbul Mevsin gibi büyük kentlerde çalışan. Anadolu'daki pekçok kenti gören Hıristiyan halk Aşağı Mahalledeki eski. sıhhi olmayan konforu olmayan kavayma konutları terkedip. sehillerearası volun geçtiği vamacın üstünde veralan bölgeye verleşmişlerdir. Bu bölge günümüzde Yukarı Mahalle diye adlandırılır.

Ainsworth'un 1842 yılında vavınladığı kitabında; Osmanlı hükümetinin aydın bir politika gereği Kapadokya bölgesinde mağaralarda vasayan Hıristiyan halkı Nevşehir'e verleştiğinden bahsederek. vasadıkları vere çok bağlı olan Gelveri halkının da bu vüzdten hayli tedirgin olduğu. Ainsworth ve ekibinin sorularının halk arasında siphe ve korku

varattığını anlatır. (184)

Yukarıda bahsedilen musluman olmayanlar için konut edinmedeki kısıtlamaların Tanzimat ve onu takip eden İslahat fermanları ile ortadan kalkması. ayrıca Kapadokya Bölgesinde mağarada yaşayan Hıristiyan halkın -vize Tanzimat Fermanı da oluşumuna neden olan azınlıklara sempatik görüme ve onların her konuda padişahın emri ve emresinde olduklarını vurgulama politikası gereği daha insanca yaşam sağlama düşüncesiyle- Nevşehir'e gönderilecek olmasının Gelveri halkı üzerinde varattığı olumsuz baskı bu bölgede yaşayan Hıristiyan nüfusun kavaovma konutları terk edip. vamac üzerindeki alanlarda yiğma sistem kargır konutları yapmaları sonucunu oluşturmıştır. Böylece 1856 İslahat Fermanı ve onu takip eden 1858 Arazi Kanunu'nundan sonra Gelveri'de de konut alanında yoğun bir yapılaşma olmuştur. 1890 yılında Gelveri'ye gelen Ramsay tas bloklarının kestilmesiyle inşa edilen modern evlerin varlığından bahseder. (185).

Yukarı Mahalle olarak adlandırılan bölgede veralan, yüksek duvarlarla çevrilen avlulu yiğma sistem konutlar. koruma yöntemi geliştirme açısından ele alacağımız yapı topluluklarıdır. Niğde-Aksaray Karavolu üzerinde tüm ticari aktiviteyi barındıran Carsı ve resmî idari sosyal hizmet yapılarının toplandığı merkeze yakın alanda küçük kitleli ve zengin tas işçiliğiyle bezenmiş yoğun bir yerleşimin yanı sıra karavolu boyunca vamac üzerinde veralan anıtsal görünümlü konutlar veralar. (bkz: Levhalar)

Niğde-Aksaray yolunun günevinde. avlulu. kavaovma mekan kullanımı olan yiğma yapılar veralar. Asağı Mahalle ve gecit bulamayan. düzgun olmayan parseller arasında serbest doğrultulu olarak gelişen kavaovma çıkamaz sokaklar ve bu sokakların ver ver genişlemesiyle oluşan küçük

---

(184). W.F. Ainsworth. Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotomia Chaldea and Armenia. London. 1842. s.203.

(185). W.M. Ramsay Impression of Turkey During Twelve Years Wanderings. London. 1897. s.243.

mevdanlardaki cesme ve firtinalar bu dokunun karakteristiğini olusturur

Gelisimsiz plan semasına sahip vişma konutların verildiği Yukarı mahalle dokunu icinde verelen konik kavatalar icine ovulmus sapeller bölgenin surpriz mekanlarıdır.

Gelveri'de 1816 yılında Patrik Kyrilos tarafından varolduğu sövlenen Hristiyanlara ait ev sayısı 300 tanedir. Bu sayı göcmen değisimi yapılan 1924 yılında değisim öncesi Eleut Karaca'ını vazdığina göre 800 olmuştur.(186)

1970 yılı nüfus sayımı sırasında belirlenen ev sayısı ise 600'dür.(187)

Günümüzde Gelveri'deki mevcut ev sayısı yöresel konutlar yaklaşık 600. yeni yapılmıs afet evleri 110 tane olmak üzere toplam 710 adettir.

. Eğitim Yapıları

Gelveri'de programlı olarak eğitim ilk defa Gregorios Naziansos Kilisesi yakınında kayayma bir yapıda varieğitimi papaz diye nitelenen kısıtlaerce gercekleştirilmiştir.(188)

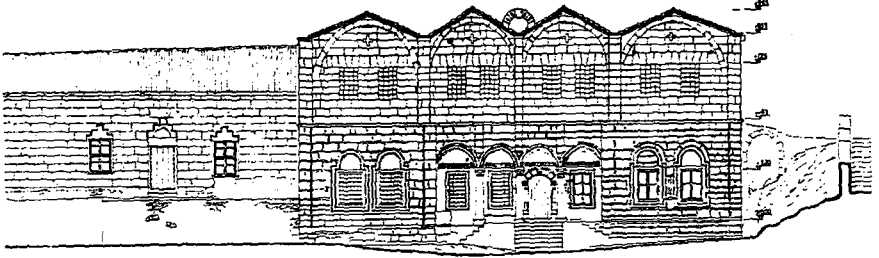
Yazılı belge olmamakla birlikte Türklerin de camide dini eğitim verdikleri olasıdır. 1921 göcmen değisimi öncesinde, 1856 yılında Yukarı Mahallede yapılan tek katlı okulda karma Rumca olan eğitim 1893 yılında okula ikinci katın ilavesiyle alt kat kızlara, üst kat erkeklerle olmak üzere devam etmiş ve 1912 yılında civar köylerden gelenlerle artan sayı nedeniyle varolan okul yakınına inşa edilen yeni okulda kızlar eğitimlerini sürdürmüşlerdir. daha sonra Birinci Dünya

(186) E. Karaca " I Paidera sto Gelveri tes Kappadokias." *Deltio Kentru Mitrasiatikan Speidon*, C.3. Arina, 1982 s.127.

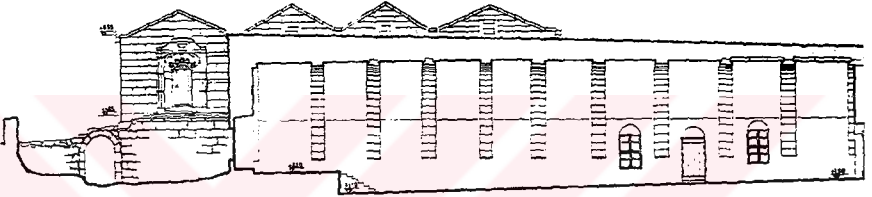
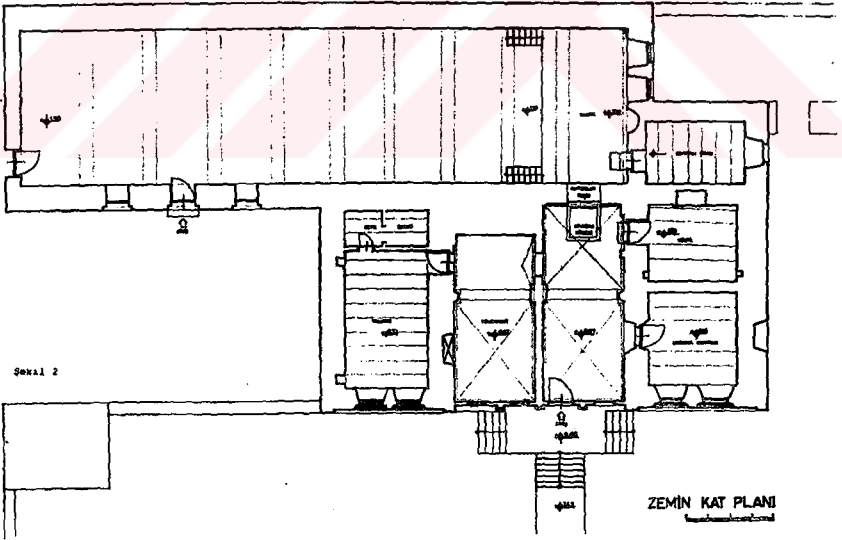
(187) İ.H. Konvalı *Abideleri ve Kırabeleri ile Niğe-Aksaray Tarihi*. C.1. İstanbul 1974. s.1924.

(188) D. Petropoulos H. Andreadis *La Vie Religieuse Dans La Region d'Aksaray-Ghelveri*. Athenes. CFAM. 1970. s.71-74.

ERKEKLER OKULU

ÖN GÖRÜNÜŞÜ

KARAKOL ARKA GÖRÜNÜŞÜ
SALON BOYUNA KESİT

ZEMİN KAT PLANI

ŞEKİL 2

savası nedeniyle eğitime ara verilmiştir.(189)(Sekil 3,5.)

1921 göçmen değişiminde sonra bu yapılar ilkokul ve jandarma komutanlığı olarak kullanılmış olup bugün her ikisi de restore edilerek otel olarak kullanılmaktadır (foto 3,7, 3,8)

Günümüzde eğitim yapıları olarak; halen iki ilkokul bir ortaokul bir de lisede eğitim verilmektedir. Teknik eleman yetistirecek temel eğitim okulu henüz tasarı halindedir. İmar planında veri ayrılmıştır. (Ada listesi)

. Sağlık Yapıları

Sağlık yapısı olarak sağlık Ocağı olan Güzelvurt'ta devlet hastanesi yapılması istenmektedir. Bu doğrultuda ve 131 ve 132 numaralı adalar tevhid edilerek veri ayrılmıştır.

. Ticaret Yapıları

Yukarı Mahalide yer alan geleneksel carı alanında günümüzde 75 adet dükkan bulunmaktadır. Bunlar; 20 tane bakkal, 1 tane halıcı, iki tane mobilvaci, 11 tane arzuhalıcı, 2 tane berber, 1 tane cömlekcisi, 2 tane fotokopici, 2 tane fotoğrafçı, 2 tane inşaat malzemecisi, 1 tane manifaturacı, 1 tane manav, iki tane tüp havya, 2 tane vcm havya, 1 tane ekmeç fırını, 3 tane kasap, 1 tane kahvehane, 2 tane lokanta, 6 tane parti teskilatı olmak üzere dolu olup zert kalan 21 tanesi boştur ve da anbar olarak kullanılmaktadır. Carı mekânının altında kazı yapılarak birbirleriyle ilişkili yeraltı mekânları bulunmuş ve turistik ziyaretle açılmıştır.

---

(189) E. Karaca. " I Paideia sto Gelveri tes Kappadokias." *Deltio Kentru Mitrasiatikan Speidon*, C.3. Atina, 1982. s.30.

. Konaklama Yapıları

Ahmatlı Odası

Cumhuriyet dönemi öncesi Gelveri'de geceleme gereken tüccar konukları için yapılmış iki adet konaklama yeri vardır. Bunlardan biri Asağı Mahallede yer alan köy odası niteliğinde yapılmış konukların ve hayvanlarının barınma ve yiyecek ihtiyacını kapsılayan birkaç mekandan oluşan kavayma yapısıdır. Solak Kadir Ağa'nın odası olarak bilinen yapı yapılmış kesin olarak bilinmemekle birlikte 19. yüzyılda Gelveri'nin ekonomik olarak bölge ticaretindeki aktivitesi ve çevre köylerle olan ticari ilişkileri sonucunda tüccar konukları için konaklama yeri olarak yapılmış olmalıdır.

Ahmatlı kilise önünden yumağa giden yolun sağında volda 10 metre kadar yukarıda ve yamaçta altında olan yapı; ahır depo ve odadan oluşan kavayma kapalı kısım ve içinde ocak mihnap bulunan otlu kemerli kavayma yapılmış üstü ahşap kirisleme ile örtülü yanları açık mekandan oluşmuştur. Kavayma kapalı kısım içinde kalan oda; avaklılık bölümlü oturma seki ve bu kısım avran ahşap holmesiyle geleneksel Osmanlı Evi Odası özelliklerini taşımaktadır. Bugün kullanılan hayvan yapı harap durumdadır. (Şekil 3.6.1)

Han

Çarşı meydanının kuzeyinde sokak içinde yer alan hanın üzerindeki kitabede yapılmış tarihi 1904 sahibi olarak ise Stefenson okunmaktadır. İki katlı olan hanın alt katında dükkanlar depolar avlu hela ve ahır üst katta ise odalar ve hela yer alır. Yiğma sistemi yapılmış olan yapıda alt katların örtü sistemi pekitme kemerli tonoz üst katların ise ahşap kirislemedir.

. Yönetim ve Hizmet Yapıları

Güzelvart ilçe olmasıyla yeni idari ve hizmet binaları yapılmıştır. Bunlar Yukarı Mahallede yer alır. Bunlar: mevcut belediye binasından

baska Kıvıncılık İdarına Bölük Komutanlığı Fıncıvet Amirliği Mai Müdürlüğü Nüfus Müdürlüğü Tapu Sicil Müdürlüğü Tapu Kadastro Seftliği Özel İdarı Müdürlüğü Adliye Ziraat Bankası Müftülük İara Müdürlüğü Noterliğe İri Yapılardır.

1.1.1.2. Teknik ve Ekonomik Yapılar

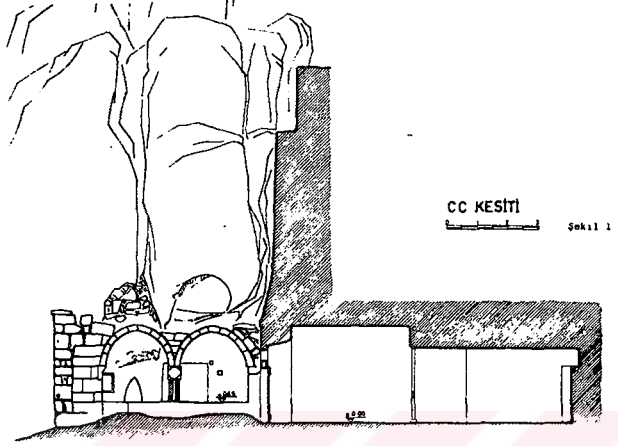
. Bezirhaneler

Güzelyurtta 1950 öncesine kadar işlevleri devam etmiş günümüzde kullanılmayan üç bezirhane vardır. Bu yapılar o dönemde halkın yağ ihtiyacını karşılamak için kurulmuş oldukça büyük yapılardır. Yemekte kullanılan beziryağı pahalı olduğundan aydınlanma amacıyla yalnızca zenginler tarafından kandillerde kullanılırdı.(190)

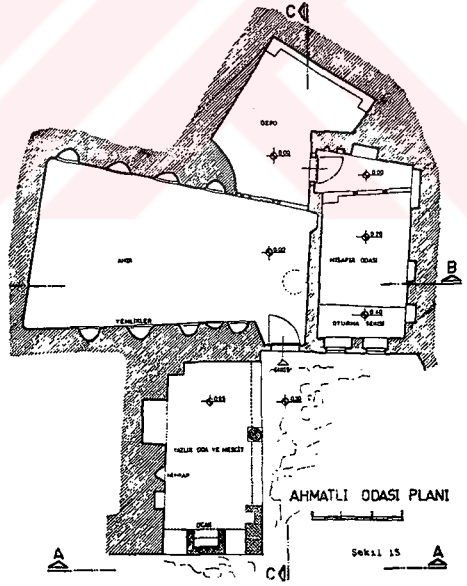
Bezirhanelerde yağ üretimi kavrulmuş tohumların hayvanların döndürdüğü değirmen taşlarında öğütülüp küçük havuzlara doldurulup sulanıp bekletilmeleri ve daha sonra kıldan torbalara doldurulup ezme çukurlarına konularak yine hayvanların dönerek çevirdiği burgunun ucunda kalan iki büyük küçük altına konularak sonra yavaşca burgunun ucunun serbest bırakılmasıyla kütüklerin altında sıkışması sonucu gerçekleşiyordu. Bu sistemle çalışan bezirhanelerin en büyüğü Yukarı Mahallede yer alır. Kavaoyma üç mekandan oluşan bezirhanenin ön yüzü süslemelidir. Bugün samanlık olarak kullanılmaktadır. Yukarı Mahallede bulunan ve yine üç bölümden oluşan diğer bezirhanenin giriş kısmı yağma diğer bölümleri kavaoymadır. Günümüzde samanlık olarak kullanılmaktadır. Üçüncü bezirhane ise Köi Sokakta yer alır. Giriş bölümü üzeri pekitme kemeli olmakla birlikte bu bezirhane de kavaoyma mekamlardan ibarettir. Bugün boş olarak durmaktadır.(191)

(190). D. Petropoulos H. Andreadis. La Vie Religieuse Dans La Region d'Aksaray-Ghelveri Atheenes. CFAM 1970 s.22.

(191). R. Yüksek. Güzelyurt(Gelveri)ün Sosyal Yapıları. Y.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. Rölöve-Restorasyon A.B.D. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul. 1985.s.39-41.

AHMATLI ODASI RÖLÖVESİ

. Değirmenler

Güzelyurt'ta bulunan üç değirmen vardır. En önemlisi olan Hisu yakınındaki değirmen Him Gelveri'li'lere ait olup zamanında ihtiyaç olana kıtalanmak suretiyle üretim yapılmıdır. (192)

Bu değirmen günümüzde yıkıntı halindedir. Yukarı Mahallenin kuzey ucunda bulunan değirmenle. Büyük Kiltse yakınında bulunan tek mekanlı değirmen günümüzde oldukça harapdır.

. Mahalle Fırınları

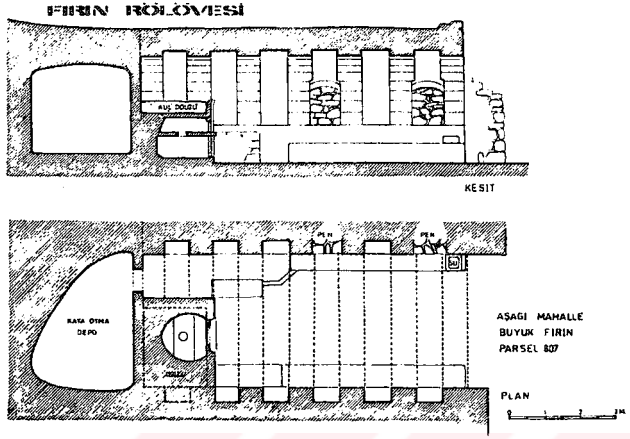
Sosyal yapılar olan mahalle fırınları, günümüzde belediyeve ait ekmei üreten fırın olmasına rağmen halk yine de ihtiyaç olan ekmeği toplu halde mahallesindeki fırında üretmeyi tercih etmektedir. Dolayısıyla mahalle fırınları, günümüzde de işlevini yitirmemiş sosyal yapıların başında gelir. Güzelyurt'ta Belediye kavutlarındaki tapulu ortak malı olarak 27 adet fırın belgelenmişse de, bugün bunların bir kısmı yıkılmış, diğerleri ise avlular içinde özel mülkiyette kalmışlardır. Pistane ve ateşlik olmak üzere iki bölümden oluşan fırınlar her bölgeye ihtiyaç karşılayacak sayıda yerleştirilmişlerdir. (193) (Şekil 3,7)

. Yunak

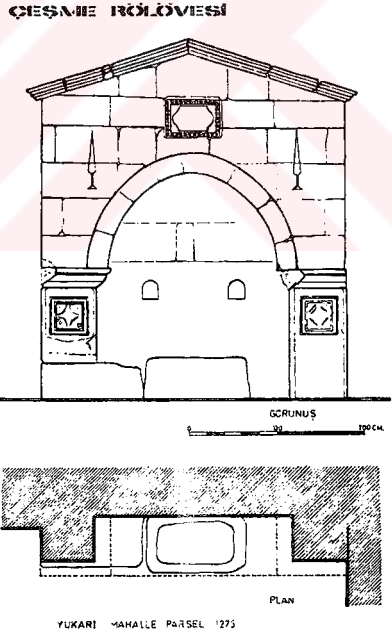
Aşağı Mahallede dere vatağının başlangıcında yer alan, camaşır yıkama ve yıkama mekanı olarak yapılmış olan bu yapı günümüzde de işlevini yitirmemiş önemli bir sosyal yapıdır. Kitabesine göre yapım yılı 1852 dir. Yapıldığı tarihte Rum ve Türk kadınların ortak olarak kullandıkları yapı olan Yunak, pekitme kemerli tonoz örtüyle örtülmüştür.

(192). M. Asvesti. Epangelmatikes Asholies ton Hellenon tes Kappadokias. Atina. 1980. s.29.

(193). R. Yüksek. Güzelyurt(Gelveri)ün Sosyal Yapıları, Y.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Rölöve-Restorasyon A.B.D. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul. 1985. s.91-95.

Sekil.3.7.

Sekil.3.8.

kemer aralarına ocakların yerleştirildiği, kaya varıklarından gelip valağa akan suyun kullanıldığı tek mekandan oluşmuş bir yapıdır. Yapının yanında ve yukarısında veralan çeşmeler acık çamaşır yıkama alanları olarak kullanılmaktadır. (Sekil 3.10.)

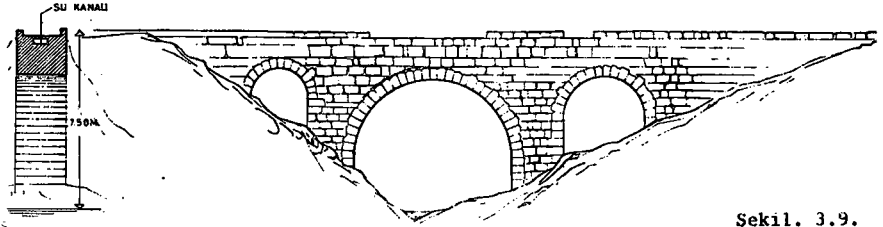
. Çeşmeler

Güzelvurt'ta tapu kavıtlarına göre 11 çeşme görülmektedir. Bunların bir kısmı bugün yokolmuş bazıları ise yeni yapılmış çeşmelerdir. Bozulmadan kalmış 7 tane çeşme vardır. Çeşmeler konum olarak meydan ya da duvara dayalı çeşmeler şeklindedir. Yapım olarak birbirinin benzeri olan bu çeşmeler iki vanda valağın derinliği kadar olan iki kısa duvar ve valağın üzerini örten kemerden ibarettir. Genelde hepsinin valağının üzerinde; üstü kemerli, sabun ya da kandil koymak için yapılmış küçük birer niş verilir. Yapım sistemi olarak hepsi birbirinin benzeri olan çeşmelerden iki tanesinin üzerindeki kitabelerde tarih verilir. Bunlardan 1939 tarihini taşıyan Yukarı Mahallede veralan çeşmede sükran duası da verilmektedir. Diğer çeşme 1952 tarihlidir. (Sekil 3.8.)

. Köprüler

İlçenin, iki büyük varık oluşturan vadiler üzerinde kurulması, işlev olarak volların vadileri aşmasında kullanılan çok sayıda köprü yapılması sonucunu doğurmuştur. Savabildiğimiz beş büyük köprü ve pekçok küçük köprü ilcede verilir. En önemli köprü Niğde yönüne giderken arkadaki vadivi geçeri uzunluğu 32 m., yüksekliği 7,5 m. olan büyük köprüdür. İki kemerli olan köprü, aynı zamanda tepedeki su kaynağından gelen suyu ilçeve bağlayan su kemeri görevini de görür. Bu köprünün yakınında güneyinde tek kemerli üst kısma oldukça harap bir başka köprü ver alır. Bu köprülerden başka biri -şimdi sadece temel duvarları bulunan- eski cami önünde, diğeri Yunak yanında, bir de Hısu'ya giden bağlar yolunda olmak üzere tek kemerli üç köprü daha vardır. (194). (Sekil 3.9.)

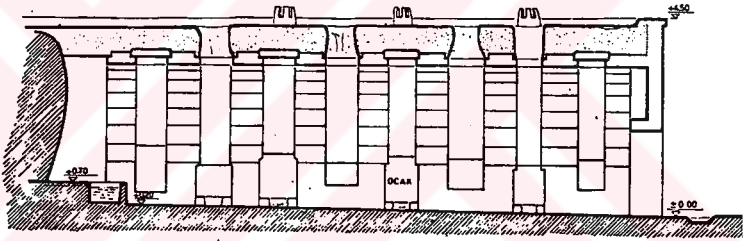
KÖPRÜ RÖLÖVESİ

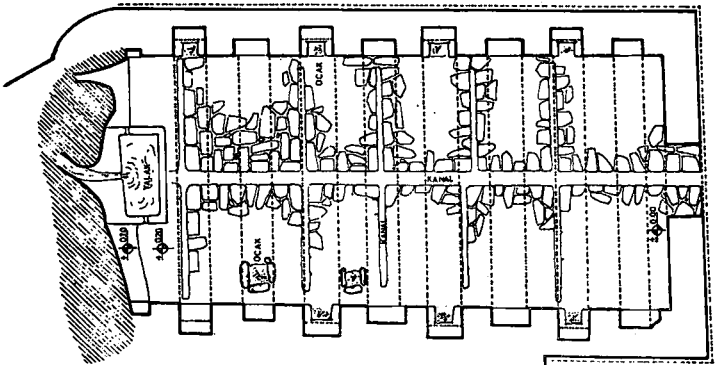
Sekil. 3.9.

YUNAK RÖLÖVESİ

BOY KESİTİ

Sekil. 3.10

. Açık Sarnıçlar

Yerleşim kava zemin üzerinde kurulu olduğundan ve zemin su emme kapasitesi düşük olduğundan yağmuru sularını toplamak ve bunlardan yararlanmak için yer yer açık sarnıçlar yapıp suları çeşitli kanallarla buralarda havuzlamışlardır. Bu açık sarnıçlar içinde derinliği 1 m. olur genişliği yaklaşık 3 m. olan üç sarnıçtan biri Yukarı Mahaliede mevcuttur. Biri Ahmatlı Kilise altındaki bahçeler içinde, diğeri ise Yukarı Mahalle'de varın üzerindeki bir evin avlusundadır.(195)

3.1.1.3. Dinsel yapılar

. Kilise ve Şapeller

Güzelyurt (Gelveri) de bugün yerleşim merkezi ve civarında çok sayıda manastır, kilise ve şapel bulunmaktadır. Piskopos Kyrillos 1815'te Gelveri'de 100'den fazla kilise olduğundan bahseder.(196)

Manastırlara ait bir kitap yazan Levides, 1899'da burada 200 kilise olduğunu belirtti.(197)

Gelveri'nin tarihine ait bir kitap yazan Akakiades ise 1923'te burada 300 kilise bulunduğunu söyler.(198)

(194). R. Yüksek Güzelyurt(Gelveri)'ün Sosyal Yapıları, Y.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Rölöve-Restorasyon A.B.D., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1985, s.67-68.

(195). R. Yüksek Güzelyurt(Gelveri)'ün Sosyal Yapıları, Y.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Rölöve-Restorasyon A.B.D., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1985, s.68.

(196). D. Petropoulos H. Andreadis, La Vie Religieuse Dans La Region d'Akseray-Gelveri, Atheenes, CFAM, 1970, s.65.

(197). A.M. Levides Kappadokias, Konstantinopels, 1899, s.128.

(198). İ.A. Akakiadis, ΚΑΡΑΘΗ ΝΑΖΙΑΝΖΟΥ ΚΑΙ Ο ΒΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, (Gelveri-Nazianzos ve St.Gregorios Theologos'unu Hayatı)

Bizans imparatorluğu döneminde, büyük varlarla üç bölüme ayrılan Gelveri'de her bölümün bir merkez kilisesi bulunurdu. Bu bölümlerin herbiri kendi merkez kilisesi adıyla unluordu. Her bölümde suzden fazla küçük kiliseler ve sapeller bulunurdu. Bu merkez kiliseler şunlardı: 1. Hagios loannes Prodromos Kilisesi (Vahizci Yahya Kilisesi) 2. Panagia Kilisesi (Meryem Ana Kilisesi) 3. Mikael ve Gabriel Kilisesi XIII. yüzyılda bölgede Selçukluların istivaliği ele geçirmeleriyle, Bizans imparatoru Mikael Palaiologos zamanında bu kiliselerden ayrılmaları başladı. Buradaki papazları Konstantinopolis'e nakledilip, Hagios Theodoros Kilisesi'ne veriletilirdiler. Gelveri'de bu dönemde az sayıda papaz kalmıştı.(199)

Gelveri merkezinde 1923 yılı göçmen değişiminden evvel üç büyük kilise faal duruydu:(200)

1. Hagios Gregorios Theologos Kilisesi 2. Hagios Anargyron Kilisesi 3. Panagia Kilisesi

Bu kiliselerden Hagios Gregorios Theologos Kilisesi 1923 göçmen değişiminden sonra cami olarak kullanılmış olup günümüzde cemaatsızlık yüzünden kapanmıştır. Müze olarak kullanılması düşünölmektedir. (Foto 3.10) (Şekil 3.11)

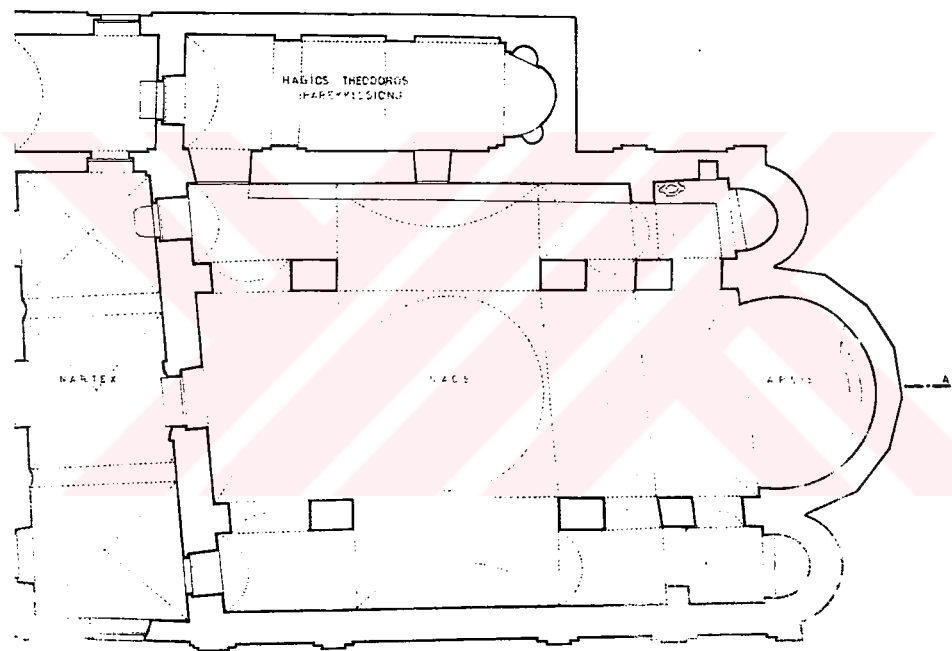
Kapalı yunan hacı planlı kavayma kilise olan Hagios Anargyron kilisesi (Sivili Kilise) çeşitli mekanlar ve bahçeleriyle binalar topluluğu olarak aşığı mahallede vamaçta veldir. Günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. (Foto 3.11)

Atina, 1928, s.29,

(199), r.A. Akaktadis, ΚΑΡΒΑΘΗ ΝΑΖΙΑΝΖΟΥ ΚΑΙ Ο ΒΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, (Gelveri-Nazianzos ve St.Gregorios Theologos'un Hayatı)

Atina, 1928 s.23,

(200), D. Petropoulos, H. Andreadis, La Vie Religieuse Dans La Region d'Akseray-Ghelveri Atheenes CFAM, 1970 s.61.

HAGIOS THEODOROS (KARYKESSION)

Sekil.3.11.

kavayma olan Pınarlı Kilisesi kavayın ayıklması sonucu yıkılmıştır harap haldedir.

Bu kiliselerden başka Gelveri içinde ve çevresinde içinde mekak adağı olan kisiler için ayrı yapılan Öksüz Kilise olarak isimlendirilen çok

savıda küçük kilise bulunmaktadır. Bu kiliselerden başka evlerde evin içinde vada avluya açılan dua edilen mekânları bulunurdu.(201)

Güzelyurt verlesiminin dışında güneyde iki tane daha yüksek kaya küleleri seralan ortasında dere olan derin bir vadi vardır. İki yüzündeki kayalara oyulmuş kiliseler manastırlar kesit odaları ve yemek toplandı salonları bulunur ve günümüzde Manastır Vadisi olarak isimlendirilen bu vadi Bizans İmparatorluğu döneminde Lambrovon Manastırı olarak isimlendirilirdi.(202)(foto 3,12 3,13)

Bu kiliselerde III. ve IV. yüzyıla ait Bizans resim sanatı ile yapılmış aziz freskleri bulunurdu. Bunlardan günümüze kadar ulaşmış örnekler vardı.

Güzelyurt verlesim merkezi dışında verlesimin batısında Analipsis Tepesinde günümüzde Yüksek Kilise olarak isimlendirilen Analipsis Manastırı ve kilisesi ve bu kilisenin veraldığı tepenin eteklerinde de Hagios Avram, Hagios Alkaterine ve Hagios Mihail Kiliselerinin kalıntıları bulunmaktadır.(Foto 3,9)

Güzelyurt ve çevresinde günümüzde 65 tane tesbit edilmiş kilise vardı.(203) (Tablo. 3,1)

(201). D. Petropoulos, H. Andreadis La Vie Religieuse Dans La Region d'Akseray-Ghelveri, Athenes, CFAM 1970, s.79.

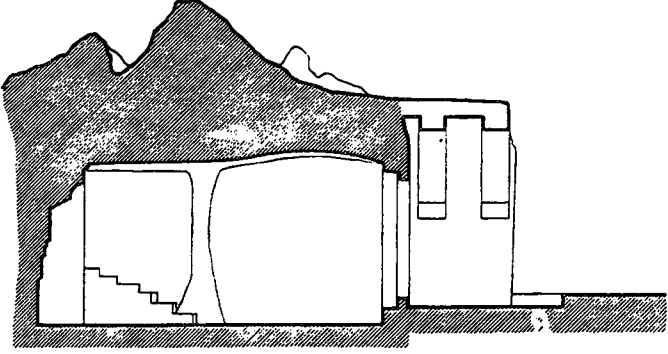
(202). D. Petropoulos, H. Andreadis La Vie Religieuse Dans La Region d'Akseray-Ghelveri, Athenes, CFAM 1970, s.74.

(203). B. Çetin, Güzelyurt (Gelveri) de Dini Yapıların İncelenmesi Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış V. Lisans Tezi İstanbul 1985 s. 78-79

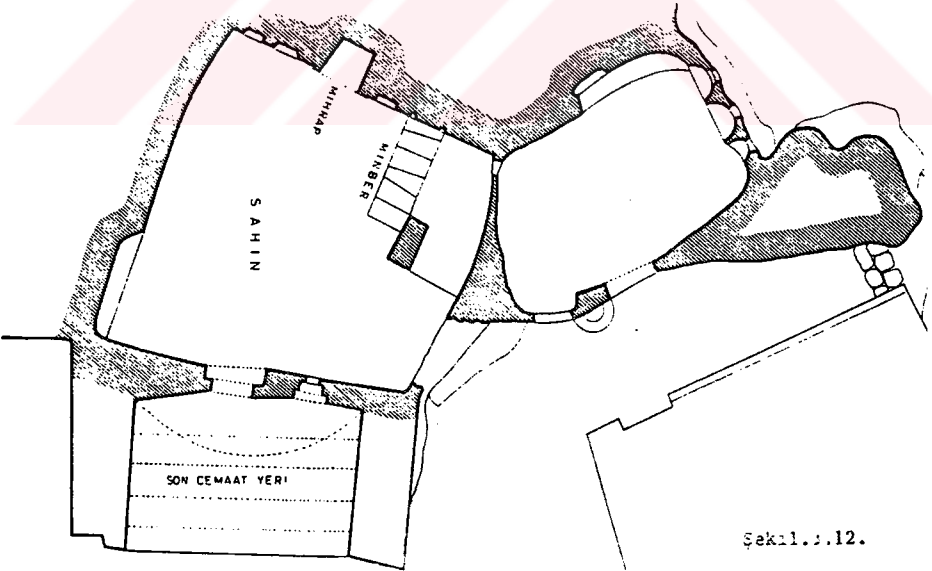
AKSARAY - GÜZELYURT İLÇESİ KİLİSELERİ, KOKUN, KIMIRI ÖZELLİKLERİ, VE BOZULMA DURUMU SAPTAMA TABLOSU

ESSİT NO	ADI	YERİ	YAPIL YILI	YAPININ KAYIT NO	SİSTEMİN YERİ	PLAN NO	ÇİFT NEFLİ	SERBİ HAC	TRİ- Y. HAC	COCUK	BEZENE TAS	FRESK BEZİN	GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI	BOZULMA DURUMU		
														1YI DÜRÜN	AZ BOZUL	ÇOK BOZUL
01	BİLİNMİYOR	989 PARSELDE	1880										KİLER			
02	MAGİOS CLEKENİTİOS	1139 PARSELDE											BOS			
03	MAGİA EDDOKSİA	1139 PARSELDE											FİRLN			
04	BİLİNMİYOR	KÜZEYDE											AHR			
05	BİLİNMİYOR	KÜZEY, SANTRAL SOK. NO:1											DEPO			
06	BİLİNMİYOR	KÜZEYBATI 1212 PARSELDE	1898										BOS			
07	BİLİNMİYOR	KÜZEYBATI 1212 PARSELDE											SANANLIK			
08	BİLİNMİYOR	KÜZEYBATI 1473 PARSELDE											BOS			
09	BİLİNMİYOR	KÜZEYBATI 1473 PARSELDE											BOS			
10	BİLİNMİYOR	DOĞUDA 458 PARSEL YANI											SANANLIK			
11	BİLİNMİYOR	562 PARSEL NO.42											KİLER			
12	BİLİNMİYOR	555-556 PARSEL											BOS			
13	BİLİNMİYOR	745 PARSEL											BOS			
14	AHMADLI KİLİSE	AHMADLI MEKATİ											BOS			
15	BİLİNMİYOR	1391 PARSEL, KOR SOKAK											BOS			
16	BİLİNMİYOR	1391 PARSEL, KOR SOKAK											BOS			
17	BİLİNMİYOR	1392 PARSEL KAR SOKAK											SANANLIK			
18	BİLİNMİYOR	1410 PARSEL											SANANLIK			
19	BİLİNMİYOR	1379 PARSEL											SANANLIK			
20	MAGİOS GEORGIOS KİLİSESİ	1376 PARSEL	1881										SANANLIK			
21	BİLİNMİYOR	1328 PARSEL											BOS			
22	BİLİNMİYOR	881 PARSEL											BOS			
23	MAGİOS GEORGIOS THEOLOGOS KİL.	793 PARSEL	4-19.YY										LARI			
24	MAGİOS ANTONİOS KİLİSESİ	594 PARSEL											SANANLIK			
25	BİLİNMİYOR	954 PARSEL											KİLER			
26	BİLİNMİYOR	997 PARSEL											BOS			
27	BİLİNMİYOR	997 PARSEL YANI											BOS			
28	BİLİNMİYOR	997 PARSEL YANI											BOS			
29	BİLİNMİYOR	1004 PARSEL											KİLER			
30	BİLİNMİYOR	1003 PARSEL											SANANLIK			
31	BİLİNMİYOR	894 PARSEL											SANANLIK			
32	BİLİNMİYOR	821 PARSEL											BOS			
33	BİLİNMİYOR	819 PARSEL											BOS			
34	BİLİNMİYOR	819 PARSEL											BOS			
35	BİLİNMİYOR	819 PARSEL											SANANLIK			
36	BİLİNMİYOR	819 PARSEL											SANANLIK			
37	BİLİNMİYOR	812 PARSEL											AHR			
38	BİLİNMİYOR	KAYA CANNI ALTINDA											BOS			
39	MAGİOS SPYRIDON KİLİSESİ	862 PARSEL											KUMES			
40	MAGİOS PARASKEVI KİLİSESİ	862 PARSEL											LÜVERCİNLİK			
41	PAHAGIA KİLİSESİ	836 PARSEL											BOS			
42	BİLİNMİYOR	1056 PARSEL											BOS			
43	BİLİNMİYOR	827 PARSEL KARŞISI											SANANLIK			
44	BİLİNMİYOR	827 PARSEL KARŞISI											BOS			
45	BİLİNMİYOR	827 PARSEL KARŞISI											BOS			
46	BİLİNMİYOR	827 PARSEL KARŞISI											SANANLIK			
47	MAG. ANAGYROS(SİVİRLİ) KİLİSESİ	735 PARSEL	1887										MÜZE			
48	BİLİNMİYOR	SİVİRLİ KİLİSE BATISI											BOS			
49	BİLİNMİYOR	SİVİRLİ KİLİSE BATISI											BOS			
50	BİLİNMİYOR	SİVİRLİ KİLİSE BATISI											SANANLIK			
51	BİLİNMİYOR	645 PARSEL											KİLER			
52	KOC KİLİSE	890 PARSEL											MÜZE			
53	PAHAGIA KİLİSESİ(CAFARLAR K.)	MANASTIR VADİSİNDE	10.YY										SANANLIK			
54	BİLİNMİYOR	MANASTIR VADİSİ											BOS			
55	BİLİNMİYOR	MANASTIR VADİSİ											BOS			
56	MAGİOS EUTHYMİOS(KALBURUL)KİLİS	MANASTIR VADİSİ	690										BOS			
57	MANASTIR PAHAGIA (KÖMÜRLÜ)KİLİS	MANASTIR VADİSİ											BOS			
58	BİLİNMİYOR	MANASTIR VADİSİ											BOS			
59	BİLİNMİYOR	MANASTIR VADİSİ											BOS			
60	ANALİPSİS MANAST. KİLİSESİ	GÜZELYURT BATISI	1895										BOS			
61	BİLİNMİYOR	ANALİPSİS MAN. ALTINDA											BOS			
62	BİLİNMİYOR	ANALİPSİS GÜNEYİNDE											BOS			
63	MAGİOS SPYRIDON KİLİSESİ	GÜZELYURT KÜZEYİ	1884										SANANLIK			
64	BİLİNMİYOR	MG. SPYRIDON DOĞUSU											BOS			
65	BİLİNMİYOR	MG. SPYRIDON DOĞUSU											BOS			

KAYA CAMİ

KESİT

Şekil 1.12.

Güzelyurt'ta yerleşim merkezinde ,konutlarla içiçe bulunan ve tek nefli kayaoyma kiliselerden, küçük olup, içinde mezar bulunanları, mezar kiliseleri olarak kullanıldıklarının göstermektedir.(204) Bunlar, ailelere ait mezar kilisesi olarak kullanılmış olmalıdır.

. Camiler

Güzelyurt'ta bugün tespit edilmiş beş tane cami ve mescit bulunmaktadır. Bunlar: 1. Kaya Cami 2. Ahmatlı Mescit 3. Irmak kenarındaki cami 4. Mezarlıktaki cami 5. Çarşı alanındaki camidir.

Güzelyurt'ta Çarşı alanında yer alan betonarme cami dışında ayakta olan fakat oldukça bakımsız ve bozulmuş olan Kaya Cami ve Ahmatlı Mescit dışında diğer iki cami bugün kalıntı halindedir. Mezarlık Camisinin ayakta olan iki duvarı vardır ve duvardaki izlerden tonoz sistem ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Irmak kenarındaki camiden ise arta kalan 200 m. yükseklikteki mihrap duvarıdır.(205)

Kaya Cami kayaoyma olup yapım tarihi bilinmemektedir. (Şekil 3.12)
(Foto 3.14, 3.15)

3.1.2. Yol Dokusu

Niğde-Aksaray ve Manastır Yolu dışında bütün ulaşım araç trafiğine elverişli olmayan kayaoyma sokaklarla sağlanır. 1984-1985 yılları arasında genişletilen Niğde - Aksaray yolu dışında, aynı yıl araç trafiğine uygun yol olarak Manastır Vadisine bağlanan yol yapılmıştır.

---

(204). H. Çetin, Güzelyurt (Gelveri) de Dini Yapıların İncelenmesi, Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Y. Lisans Tezi,İstanbul, 1985, s. 323.

(205). H. Çetin, Güzelyurt (Gelveri) de Dini Yapıların İncelenmesi, Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Y. Lisans Tezi,İstanbul, 1985, s.311.

Bu yeni yollar dışında sokaklar genişlikleri ve zemin özellikleri ile ancak yaya ve hayvan sırtında ulaşılabilir. Anadolu ve İslam Kentlerinde olan "çıkılmaz sokak" olgusu ve onun oluşum nedenleri konusunda çeşitli görüşler vardır.(206)

Yerasimos ise, İslam hukukuna göre iki tarafı açık sokağın bütün müslümanların ortak mülki olduğunu söyleyerek, çıkılmaz sokağı yalnızca etrafında oturanların ortak mülkiyeti olan ve dolayısıyla mülkiyetçilik, bireycilik kavramlarıyla açıklanabilir ve İslam hukukuna bağlı bir olgu olarak belirtmiştir.(207)

(206). Çıkılmaz sokak olgusu; Osmanlı kent yapısının belli bir merkezde yoğunlaşmaktan çok yayılmak eğiliminde olması ve merkezin asıl işlevinin ticaret olduğu ve dini ve eğitim yapılarının tek merkezde değil, mahalle denilen birimlerde yaygın olmasıyla homojen fiziksel yapı gösteren kentlere bağlı olarak **kentsel mobilitenin düşüklüğü**, İslamiyetle bağlantılı düşünülen ve konuta sağladığı varsayılan **mahremiyet kavramı** gibi unsurlarla açıklanmakla birlikte çıkılmaz sokak oluşumuna en önemli etken **İslam hukuku ve arazi mülkiyeti olgularıdır**. Bu düzende kentsel toprak spekülasyon bir kazanç konusu olmayıp yalnızca üzerindeki yapılarla değer kazanabilmektedir. Böyle bir toprak rejimi sonucu, ancak üzerindeki yapının değer taşıdığı bir kentsel toprağın titiz bir geometrik parsellemeye konu olması beklenemez. İslami miras hukukunda kentsel toprağın paylaşılması ve kullanımı için tek kısıtlama, başkasının mülkiyet ve mahremiyet haklarına zarar vermeme ile ilgili olarak gerçekleşir. Bu kısıtlanmanın dışında, kentsel toprağın statüsü, onun neredeyse keyfi biçimde tasarruf edilmesine yol açmıştır. Kentsel alanın çıkılmaz sokak oluşumlarına neden olacak kadar düzensiz bölünmesi bu keyfince tasarruf hakkıyla olduğu kadar, kentsel toprağın rant getirici nitelikte olmayışıyla da ilgili olmalıdır. Uğur Tanyeli, Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11 - 15.yy.), İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1987, s.157-158, (207).S. Yerasimos, "İslam Kenti Fikrini Yeniden Geliştirmeye Çalışıyorum". Dekorasyon Dergisi, S.7, 1991 s.71.

Güzelyurt'ta da iki ana cadde dışında, sokak ayırımının bulunmadığı "farklılaşmamış" bir ulaşım şebekesi içinde, boyut açısından olmasa da, niteliği açısından bir işlevsel kademeleme vardır. (sosyal, yönetsel ve ticari yapılara ulaşan yolların nitelik açısından diğerlerine olan üstünlüğü gibi) Sokakların isimlendirilmesinde de bu niteliksel kademeleme görülür. Bütün sokakların yerli kaya oyularak yapılmış olduğu görülmektedir. (Foto 3.16, 3.17)

Yukarı Mahallede bulunan cadde ve sokaklar; Niğde Caddesi, Atatürk Caddesi, Yeraltı şehri Sokak, Okul Sokak, Yeni Cami Sokak, Dörtali Sokak, Acıkpazar Sokak, Santral Sokak, Enerji Sokak, Ortaokul Sokak, Sağlık Sokak, Kayabaşı Sokak, Gaye Sokak, Sorgu Sokak, Yeşim Sokak, Uvar Sokak, Yılmaz Sokak, Şehit Celal Sokak, Aşağı mahallede bulunan sokaklar ise; Cami Sokak, Hengameci Sokak, Cevizli Sokak, Cumaylı Sokak, Tiryaki Sokak.(Şekil 3.13)

GÜZELYURT
1983
SOKAK - BOKUSU

Şekil. 3. 13.

LEGEND

- KÖYÜ ALANLARI
- ▨ TİCARET ALANLARI
- ▩ YERLİ ALANLAR
- ▧ AĞIÇLIK ALANLARI
- ▦ KÖYKAZAMA
- ▥ GÜZEL VE KÖYKAZAMA
- ▤ ÇUKURLUK ALANLARI
- KÖYÜN ÇEŞME VE ZAMANLARI
- KÖYÜN ÇEŞME VE ZAMANLARI
- FİKRİ ALAN VE ÖZGÜNLÜK
- ▩ KÖYÜLER

GAZİEMİR
1993
GELENEKSEL KONUT BÜKÜSÜ

Şekil 3.15.

GÜZELYÜRT
1993
TESCİL EDİLMİŞ KONUTLAR

Şekil. 3. 16.

3.2. Güzelyurt Yöresel Yiğma Sistem Konut Mimarisini

3.2.1. Konut Planı Özellikleri

Konut sadece yapı olarak değil, yapının parsel içinde konumuna bağlı olarak; yapı alanının parsel oranına oranı ve parsel içindeki yerleşimine, sokakla ilişkisine göre bütün halinde incelenerek çözümlenmesi yapılabilir. (Şekil 3.17)

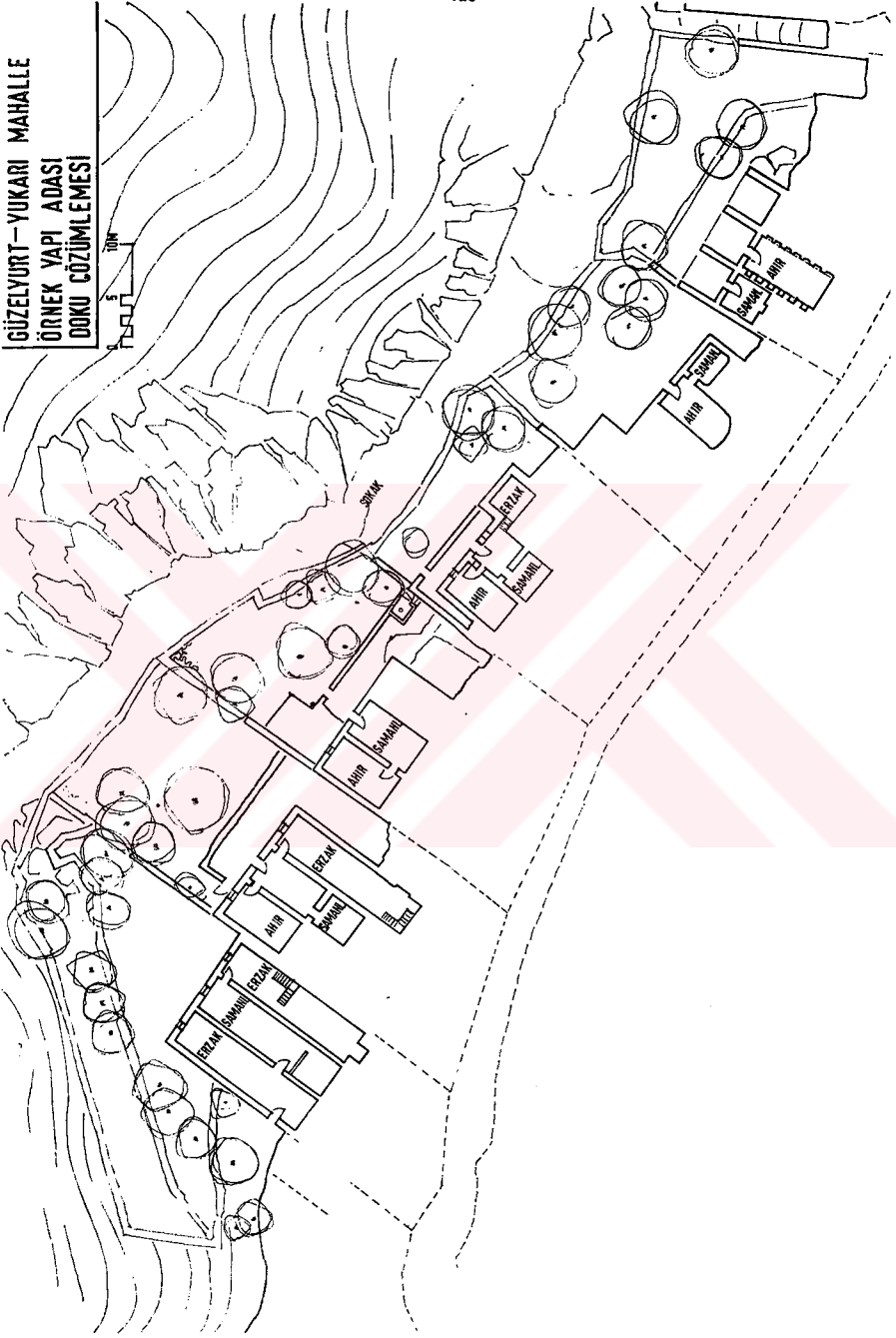
3.2.1.1. Yapı Parsel İlişkisi

Kamu mülkiyetinden özel mülkiyete geçiş mekanı olan parsel; kayanyma+yiğma konutlarda iki ya da üç kenarı konut birimleriyle çevrili avlu bölümlü ve konut alanından oluşur. Konut mimarisinin en son örnekleri olan yiğma konutlar ise parselin bir kenarına bitişik olarak, ya da parselin ortasında yer alırlar. Bitişken yapı ilkesinden uzak timel konutlar olan yiğma konutlarda parseli üç yönden çevreleyen birimler bulunmaz.

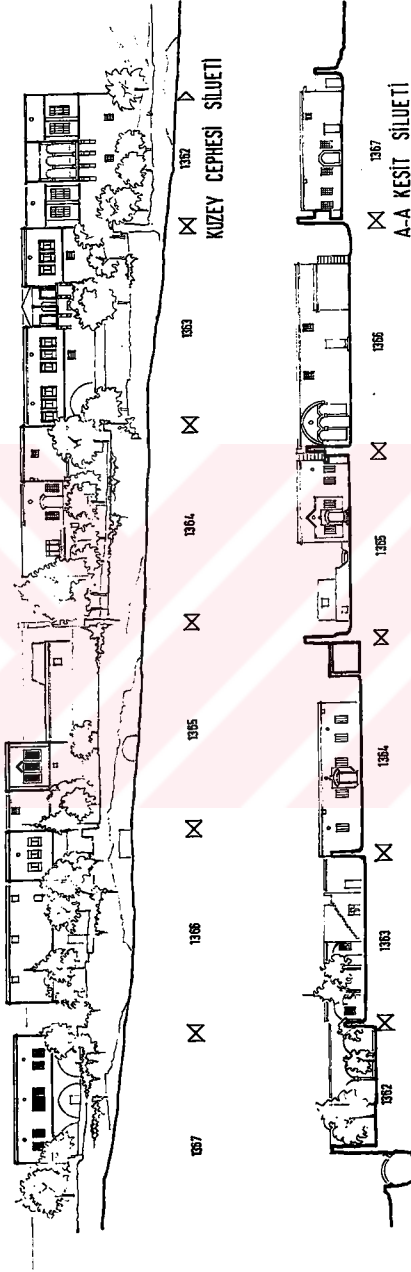

GÜZELYURT—YUKARI MAHALLE
 ÖRNEK YAPI ADASI
 DOKU ÇÖZÜMLEMESİ

GÜZELYURT - YUKARI MAHALLE
ÖRNEK YAPI ADASI
DOKU ÇÖZÜMLEMESİ

129

012334-5M

Düzgün geometrik biçimde olmayan parsellerin üzerinde yer alan evler, zemin katlardaki dik açılı olmayan planlarını üst katlarda gönye çıkımlarla düzeltirler.

Parsellerin geometri dışı biçimlenme nedenleri, düzgün bir yol dokusuna sahip olmama - çıkmaz sokak olgusuyla birlikte değerlendirilmelidir. Dolayısıyla çıkmaz sokağı oluşturan en önemli etmen olarak gördüğümüz İslam hukuku ve buna bağlı gelişmelerle açıklayabiliriz. (Bkz: Bl. 3.1.2. Yol Dokusu)

Gerek kayayma+yığıma konutta, gerek se yığıma konutta odaların bir iç orta avlu çevresinde dizildiği örneklerle rastlanılmaz.

Yapılan incelemeler sonucu yığıma sistem konutun ağırlıkta olduğu kayayma+yığıma konutların da yer aldığı Yukarı Mahalle'de genelde T.A.K.S.= 0.24 - 0.48 olarak saptanmıştır.

3.2.1.2. Yapı Sokak İlişkisi

Konutlar Avlu (hayat) duvarıyla sokaktan ayrılırlar ve konutların bir yüzü ya da tamamı yol sınırında olabilir. Yüzleri yol sınırına dayanan iki katlı konutlar alt katta yol çizgisine uyduklarından genellikle gönye çıkma ile üst katta düzgün bir plana kavuşurlar. Konutların üst katta dik çıkma yaparak da sokağa taşıdıkları örneklerde; çıkmanın yan yüzünde sokağa bakan pencerede ile yapı sokakla görsel olarak daha bütünleşir.

3.2.2. Plan Özellikleri

3.2.2.1. Plan Elemanları

. Avlu

Yolun eğimini izleyen moloz ya da kesme taştan örtülmüş çevre duvarındaki genellikle kemerli kapıdan girilen avlu, evi oluşturan mekanların doğrudan ya da dolaylı açıldığı bir dağıtım alanıdır. Düzgün

dörtgen planlı olmayan evler ve parseller nedeniyle düzgün olmayan plan biçimine sahiptir. Ana giriş avludan olan evlerde; avluya evin ana girişinden başka genelde mutfak, tandır evi, depolar, ahır, hela gibi servis mekanları doğrudan açılır. Ana giriş yoldan olan evlerde; arazinin eğiminden faydalanarak giriş katın altında yer alan depo, ahır, hela gibi servis mekanları avluya doğrudan açılırlar. Avludan dama, avlu duvarı üzerinde yer alan merdiven ile bağlantı vardır. Tandır Evi olarak adlandırılan mekan olmayan evlerde dama çıkan merdiven altında fırın yer alır.

Avlu zemini sıkıştırılmış toprak ya da kaya olup, yeşil bir iç bahçe görünümünde değildir.

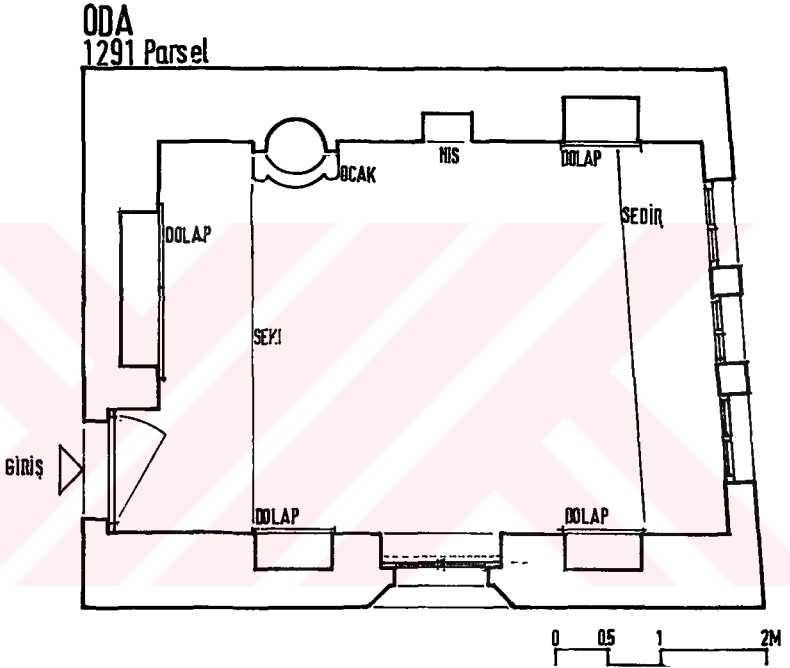
. Oda

Güzelyurt'ta yığma sistemle yapılmış evlerde odalar geleneksel Osmanlı Evi Odasının tüm özelliklerine sahiptir. Avlu ya da sofaya açılan odalar bazen kendi içlerinde de bağlantılı olurlar. Yeme, yatma, oturma gibi tüm işlevlere olanak sağlayan odalar, dikdörtgen planlı, zemini taş döşeli, çoğunlukla tonozla örtülü olan odalar ikili,üçlü ya da dörtlü pencerelerle dışarıya açılmaktadırlar. Üst örtü sistemi Pekitme Kemerli (Atkı Kemerli) tonoz olan odalar; eni genellikle 340-420 cm. arasında, boyu kemer sayısına bağlı olarak değişen ve oda eninin 1,5-2 katı uzunluğunda olan dikdörtgen birimlerdir.

Odaların içlerinde seki, seki altı (papaçluk), dolap, ocak, sedir, raf, taka, gibi elemanlar bulunmaktadır. Taş kaplı olan oda zemininde seki kotundan yaklaşık 20 cm. daha düşük olan papaçluk kısmı aynı zamanda banyo işlevini de görmektedir. Yörede ahşabın az bulunmasına bağlı olarak odalarda, dolaplar dışında tüm elemanlar taştır. Ahşap dolaplar yükük olarak kullanılmakta olup, içinde gusulhanenin yer aldığı örnekler de çoktur. Rum evlerinde bir odada doğu yönüne bakan duvarda, genellikle de dolap içinde, incil, haç ve kutsal eşyaların konulması için yapılmış nişler vardır.

Seki bölümünde, yükseklikleri 30-40 cm. genişlikleri 80-100 cm. olan

sedirler taştan olup seki zemini ve sedirlerin üzeri hasır örtülüdür. Hasır üzerine kilimler serilir. Oda duvarlarında yaklaşık eni-boyu 30,50-40,55 cm., derinliği 30 cm.olan üst kısmı taş süslemeli Taka denilen nişler yer alır. Bazı evlerde ise odada yerden yaklaşık 2 m. yükseklikte, tonoz üzengi seviyesinde olan ve tonoz boyunca devam eden taş raflar yer alır. (Foto 3.18) (Bkz.katalog)

Şekil.3.18.

. Baş Oda (Konuk Odası)

Konutta, erkek konukların ağırlandığı, yaz kış oturma ve yatma eylemleri için kullanılabilinen yörede Konuk Odası olarak isimlendirilen baş oda niteliğinde olan bir mekandır. Konuk Odası; seki altı ve bir basamakla yükseltilmiş seki bölümlerinden oluşan, hasır ve kilim serili seki kısmında, üzerinde değerli kilimlerin serildiği taş sedirlerin olduğu ender olarak bir duvarında ocak bulunan, diğer

duvarları bezemeli duvar nişleri ve lambalıklarla zenginleştirilen ve konutun diğer mekanlarından daha fazla penceresi bulunan, gerek mekansal öğeler ve biçimlenişleri gerekse ısınma ve aydınlanma faktörleri yönünden yaşam-konfor şartları konut içinde en üst düzeyde olan bir hacimdir.

Güzelyurt konut mimarisinin en gelişmiş şekli olan yığma konutlarda bu mekan konut içinde konumu (girişten kolay ulaşılabilirlik ve manzaraya hakimiyet) ile de diğer odalardan ayrılır. Bazı evlerde tüm işlevsel biçimlenişleri bünyesinde barındıran bu birim, konuta bitişik avludan ayrı girişi olan bir mekan olarak görülür. (Şekil 3.18) (Bkz.katalog No:08, 16, 24, 36)

. Sofa

Evin plan tipini belirleyen elaman olan sofa, odalara dağılımı sağlayan sirkülasyon ve yaşama alanlarıdır.

Araştırmamızın ana konusu olan Yığma Konutlarda açık sofalı örneklerin yanısıra daha çok kapalı sofalı örneklere rastlıyoruz. Araştırma sonucunda Güzelyurt'ta kapalı sofaların iç sofa şeklinde olduğu tesbit edilmiş olup, orta sofalı ev örneğinin olmadığı görülmüştür. Sofa, ana giriş kapısından girişte -bir tane olan iki katlı örnek dışında- yan mekanlara dağılımı sağlayan ve avluya yönelmiş, genelde sadece giriş yönünden ışık alan mekanlardır. Manzaranın güçlü olduğu bazı yerlerde sofa, giriş aksındaki diğer yüzü de dışa açık, genelde balkon ile sonlanan bir mekandır. Sofa doğrudan ya da sütunlu yarıaçık mekan (ön sofa)la avluya açılır.

Sofalar zemini taş, üst örtüsü evin genel örtü sistemine bağlı olarak ahşap hezen ya da pekitme kemerli tonozdur. Duvarlar taka dediğimiz süslü nişlerle bezemiştir. (Bkz.katalog)

. Tandır Evi

Tandır evi, mekanın ortasında ekmeek yapılan tandır bulunan üst örtüsü tonoz olan bir eyvandır. Dikdörtgen planlı tandır evinin ortasında yer alan tandır 40-45 cm. çapında ve yaklaşık olarak 50 cm. derinliğindedir. Tandır evi genelde haftada bir ya da yılda iki- üç kez yufka ekmeği yapımında kullanılır. (Bkz.katalog)

. Mutfak ve Erzak Depoları

Mutfak,tandır eviyle bitişik ve bağlantılıdır. Gerisinde de erzak depoları yer alır. Günümüzde ekmeek dışındaki yemek hazırlama süreci mutfakta veralan ocakta yapılmaktadır. Mutfak duvarlarında nişler ve raflar bulunur. Günümüzde tüm evlere su verilmesine bağlı olarak, mutfak hacimlerinde su, dolayısıyla evive ve musluk gibi elemanlar vardır.

Mutfakla doğrudan ya da dolaylı bağlantılı olan erzak depoları mutfakla aynı katta olduğu gibi alt katta da kayaoyma mekan şeklinde de olduğu örnekler çoktur. Merdivenle mutfaka doğrudan bağlanır. Erzak depoları küçük bir tepe penceresiyle aydınlanan loş mekanlardır ve içinde tahılların, ekmeeklerin korunduğu ahşap büyük sandıklar, pekmez ve peynir küpleri, kurutulmuş sebze ve meyvalar depolanır. Rum evlerinde genelde doğu yönündeki erzak odasından biri aynı zamanda dua odası olarak yapılırdı. Burada oturma odasından ayrı olarak ikona gibi kutsal eşyalar duvarda niş ya da taş raflarda muhafaza edilirdi. Dua odasının aynı zamanda erzak odası olma nedeni evin bereketi ile ilişkilidir. (Bkz.katalog)

. Ahır ve Yem Deposu

Ahırlar, evin diğer birimleriyle aynı katta olduğu gibi eğimli arazide yer alan örneklerde yaşama katının altında yer alır. Arazinin izin verdiği ölçüde üst katın tamamı ya da bir kısmının altında ahır ve yem depoları konumlanır. Tek katlı evlerde ahır ve yem depoları genelde yığma sistem yapılmaktaysa da eğimli arazide bu hacimler, evlerin

altında kayanyma mekanlar şeklindedir. Yiğma sistemle yapılmış örneklerin üst örtüsü ahşap hezen olan örneklere rastlanmakla beraber ahırlar ve yem depolarının örtü sistemi tonozdur. (Bkz.katalog)

. Helal

Helalar, avluyu yıldan ayıran duvara bitişik, avlu girişine yakın, zeminden birkaç basamakla çıkılan moloz taşla özensiz inşa edilmiş, üzeri ahşap hezen örtülü birimlerdir. Helalar, altlarında yılda bir ya da iki kez çok ilkel sistemlerle boşaltılan çukurlar nedeniyle yola cepheli yapılırlar. (Bkz. Şekil 3.17)

.3.2.2.2. Plan Düzeni (Plan Karakteri Oluşumu)

Bölgede koruma yöntemi geliştirme açısından asıl inceleme konumuzu oluşturan yiğma sistem konutlar, avlu içinde yer alırlar. Sokakla ev arasında geçiş alanı olan avlu yüksek duvarlarla çevrilidir ve genelde kemerli, çift kanatlı kapıdan avluya girilir. Ev avlunun bir ya da iki vanına yerleşmiştir. Bu evlerde kayanyma+yiğma evlerde olduğu gibi avluyu iki ya da üç yönden saran servis mekanları yoktur. Orta avlulu konut tipine rastlanmaz. Evin plan karakterini bize veren bu giriş katı evin asıl yaşama mekanıdır. Yiğma sistem taş konutlar içinde, avluyu çevreleyen ve tüm mekanların doğrudan avluya açıldığı bir planlama görülmez. Mekanlar sofa olarak nitelenen ortak alanlara alanlara açılır. Yalnızca mutfak mekanı tandir evi, olan örneklerde doğrudan avluya açılır. Ayrıca Konuk Odalarının doğrudan avluya açıldığı konut örnekleri de vardır. Kısacası yiğma sistem konutlar içinde geçiş ve ışık mekanı olarak kullanılan ortak ara mekanların olmadığı konut rastlanmamıştır.

Evin hizmet mekanlarından olan ahır ve yem deposu genellikle arazinin izin verdiği ölçüde yaşama katının altında yer alır ve avlu içinden ya da evin diğer cephesindeki yıldan ayrı girişi vardır. Bu kat ile yaşama katı arasında, genelde mutfak ya da mutfaka bağlı erzak depoları arasında doğrudan merdiven bağlantısı vardır. (Bkz. katalog)

Yığma sistem konutlar içinde sayıları fazla olmamakla birlikte, eğimli olmayan arazide yer alan ve servis birimlerinin yer aldığı alt kattan girilip bir merdivenle asıl yaşama katına ulaşılan iki katlı konutlar da vardır. (Bkz: katalog no:15.33)

Evler, genelde 140-420 cm. genişliğinde tonoz örtülü birimler olan modüllerin yan yana gelmeleriyle oluşmuş olup, plan gelişim şeması olarak 2, 3, 4, 5 modülden oluşmuşlardır. Güzelyurt evlerinde en fazla rastlanılan ve ortalama modül boyutu olarak kabul edebilir mekan genişliği 180 cm. dir. Birimler 1 x 1,5 ve da 1 x 2 modül boyutlarındadır. (Tablo 3.2.) Ev plan karakterini oluşturan birimler oda ve sofadır. Plan karakterini belirleyen öge ise sofadır. Hem bir dağıtım hem de bir yaşama alanı olarak biçimi, konumu ile planimetriyi belirleyen öge olan sofa; dış etkenlere açık ya da kapalı oluşu, odaların yanında ya da ortalarında biçimlenişine göre planimetrik düzeni oluşturur. Sütünlü açık sofalı plan dışında, kapalı sofalı planların bazısında da girişte, sütünlü açık önsofa yer alır. Sütünlü önsofadan başka, yine girişte, yapı yüzeyinden bir ya da iki atkı kemeri derinliğinde veya daha derin bir mekan olarak, yörede kemeraltı diye isimlendirilen geniş açıklıklı, evvan görünümülü ön sofa yer alır. Bu kısmı simgesel bir giriş evvanı olarak niteleyebiliriz.

Evlerde harem, selamlık gibi ayrımlar olmamakla birlikte, "konuk odası" diye isimlendirilen ve bazı evlerde avludan ayrı girişi de olan bir oda, gerek Anadolu kültür ortamından gelen derin zamanlı bir etkileşime bağlı olarak, gerek se islami geleneklerin Anadolu kültür ortamı üzerindeki derin etkisi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Plan karakteri analizi yapılırken gözden kaçırılmaması gereken önemli nokta; ev tipolojisinin oluşturulmasının dışında, çevreden gelen derinzamanlı veya eşzamanlı özelliklerin bu evlerin oluşumunda gösterdikleri etkilerinin ortaya konulmasının gerekliliğidir. (Bkz: Bl. 2.4.2.) Bu konutlar, bölgesel gelenekler içinde malzemeye ve kültürel kökene bağlı değişiklikler göstermekle birlikte, ortak tasarım ilkelerine ve çok çeşitli olmayan "çekirdek mekan birimleri" ne

dayanmaktadır.(208)

Bu doğrultuda yöresel konutun biçim olarak nesnelleşmiş özelliklerine sistemli olarak eğilerek, bu özelliklerin örgütlenme mantığı, düzeni, gelişme-türeme ve ilişki gibi yapısal esaslarını kavramaya yönelik(209) tipolojik çözümleme yaklaşımı geliştirilmiştir.

Tipolojik çözümlenmeler, yöre mimarısı ürünlerinde karşılaşılan çok çeşitli mekansal birlikteliklerin değişmez birimlerinin " örgütlenme mantığı" nı bulup ortaya çıkarmayı ve bunların açıklanmalarını zorunlu kılmaktadır.

Anadolu'da geleneksel konut birimini inceleyen M. Erdim, en eski kültür tabakalarından günümüze kadar insan yaşamını simgeleyen geleneksel konut birimlerinin çok çeşitli olmayan işlevsel birimlerden -bir başka deyişle- değişmeyen çekirdek yaşama birimlerinden oluştuğunu belirtmiş ve kökende, iç Batı, Orta ve Güney Doğu ve kısmen de Doğu Anadolu'da yaşamış uygarlıklara dayanan ve yaratıcılıkla tekrarlanan bir kültürel süreç gösteren bu işlevsel birimler, günümüzün geleneksel konut birimlerinde devam edegelen çekirdek yaşama birimleri olduğunu vurgulamıştır.(210)

M.Erdim işlevsel birim konutu açıklarken, odanın açıldığı geçiş ve ışık alanı olan ara, ortak mekanları, gerek ön yüzü bütünüyle dışa açık, gerke se bir kapı ile dışa açılışın eyvan olarak isimlendirmiştir.

Eyvan, Mimarlık Tarihi içinde genel olarak tanımlarsak; içinde

---

(208). D. Kuban, Sanat Tarihimizin Sorunları, İstanbul, Çağdas Yayıncılık, 1975, s.195-196.

(209). A. Yücel, "Mekan Okuma Aracı Olarak Tipolojik Çözümleme", Çevre Yapı ve Tasarım Dergisi, Ankara, 1979, s.381.

(210). M. Erdim, Anadolu'da Geleneksel Konut Birimi, (Basılmamış Doktora Tezi), Cilt 1-2, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1980, s.87-109.

veraldığı yapı kitlesinin dış yüzlerinden biriyle aynı düzlemde . yapı kitlesinin dışına acılan yarıcak mekandır. Evvan düz atkılı olduğu gibi, genelde beşik tonoz örtülü ve ön yüzü kemerlidir.(211)

M.Erdim 'in konutun mekansal çözümlemesinde kullandığı evvan tanımı, bazı örneklerde, yukarıdaki yarıcak özelliğe sahip evvan tanımına uymamakla birlikte, planimetrik konum özelliği yönünden -ortak ara mekan olarak ön yüzü ile tümüyle dışa acılan mekan olan evvanın evlerde çoğunlukta olması nedeniyle- incelendiğinde kabul edilebilir bir tanımlamadır.

Güneydoğu Anadolu'da Adıyaman ve Urfa il sınırları içinde yer alan Fırat Havzası konutlarının tipolojik çözümlemesinde; A.Yücel'in açıkladığı mimarlık konusunda oluşturulan kuramların açıklanmasında kullanılan "Mimari mekanın içsel özdekliliğine yönelik yapısalcı açıklama denemeleri" doğrultusunda, yaşama biçiminin yansıdığı mimari göstergeler dizgesinden hareket ederek, bu dizgede yer alan bütünleşmiş mekanların içsel özdekliliğine yönelik -eşzamanlı- tipolojik çözümlemeleri araştırmıştır.(212)

Güzelyurt örneğinde ve Kapadokya genelinde yöresel konut mimarisinin plan kurgusu açısından gelişim semasının oluşturulmasında, planimetrik düzen açısından benzer konutlara sahip Fırat Havzası konutlarında uygulanan -Anadolu'daki geleneksel konutlar için de geçerli olabilecek- çözümler dikkate alınarak çözümler yapılmaya çalışılmıştır.

Kapodokya bölgesi yöresel konutlarında mekansal birimlerin örgütlenişlerindeki düzenin çözümlenmesi sonucunda konutların, iki işlevsel birimden (değişmeven çekirdek yaşama birimleri) oluştuğu kabul

---

(211). G. Akın, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1985, s.38.

(212). M. Erdim, Anadolu'da Geleneksel Konut Birimi, (Basılmamış Doktora Tezi), Cilt 1-2, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1980.

edilmiştir. işlevsel birimler; oda (yaşama mekanı) ve eyvan (geçiş ve ışık mekanı) ile iki oda arası eyvan şeklinde plan motifleridir.

Güzelyurt'taki konutları plan kurgusu açısından; gerek yan eyvanlı birim, gerek iki odalı orta eyvanlı birimin kısa eksen doğrultusunda arka arkaya getirilerek yinelemesiyle veya yan eyvanlı birimle iki odalı orta eyvanlı birime yeni mekanların eklenmesiyle oluşmuş konutlar olarak işlevsel birim konut gelişim şemasıyla açıklanabilir. (Tablo 3.3.)

Güzelyurt konutlarındaki plan çözümlerinde iki odalı orta eyvanlı birimin eyvanın kısa eksenini doğrultusunda arka arkaya tekrarıyla oluşturduğu varsayılan orta uzun eyvanlı konut birimi oluşur. Bu çözümler Türk evi plan tipolojisindeki iç sofalı evin mekansal örgütlenme düzeninin çözümlenmesinde de kullanılabilir.(213)

Güzelyurt'taki konutlarda odaların açıldığı ortak mekanların örtü sistemlerinin tonoz olması ve ortak mekanların dışarıya kapı ile açılma bile, kapının yer aldığı duvarın genelde taşıyıcı olmayan ince bölücü duvar olması, konutun yüzeyinde genişliğince varolan tonoz izi, cephede, dışa açık kemerli eyvanların oluşturduğu kütleli etkiye öykünme olarak, yüzeyli etkiyle de olsa eyvanı hissettirir. Bazı konutlarda bu yüzey etkisi; konut girişinde derinliği az, giriş eyvanı oluşturularak kütleli etkiye dönüştürülerek eyvan mekanı vurgulanmıştır.

Yakın ve uzak çevreden gelen eşzamanlı ve derinzamanlı etkileşimler sonucu biçimlenen ve Kapodokya Bölgesi yöresel konut mimarisinin en son ve gelişmiş şekli olan vığma konutların, mekansal birimlerinin örgütlenme mantığını ortaya kovan plan çözümlerinin, sadece "eyvan" olgusuyla yapılamayacağı açıktır. Konutların mekansal

---

(213). M. Erdim, Anadolu'da Geleneksel Konut Birimi, (Basılmamış Doktora Tezi). Cilt 1-2, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1980, s.103.

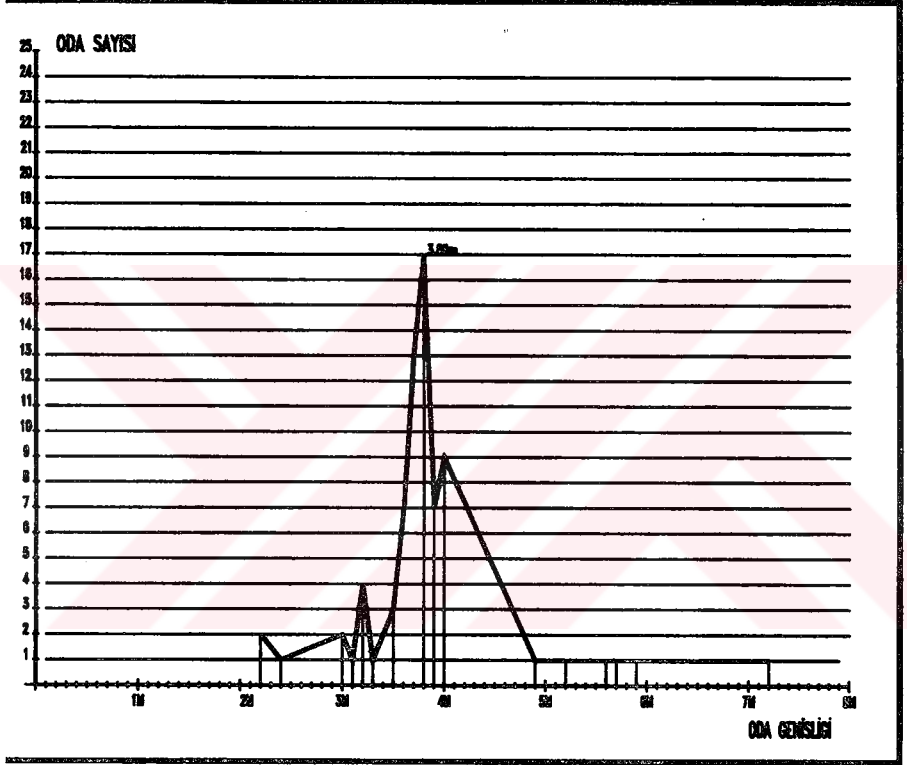
çözümlenmelerinde; işlevsel birim konut olgusundan başka, derin ve eşzamanlı olguların yansıması olan çeşitli plan lemanları (Bkz: Bl. 2.4.2. Tarva-Megaron-Hilani olguları) etkin olmaktadır.

Bütün bu olguları bünyesinde toplayan Güzelvurt konutlarının mekansal çözümlemesini gerçekleştiren plan tipolojisi; dışı açık ya da kapalı olsun odaların açıldığı ortak ara mekanların tümünün -ortak bir tanım etrafında birleşmesi gereği doğrultusunda- "sofa" olarak isimlendirilmesi ve sofa mekanının açık, kapalı oluşu ve konumuna bağlı olarak yapılmıştır.

Güzelvurt konutlarının mekansal gelişimi hicimsel olarak işlevsel birim konut gelişim semasıyla yapmakla birlikte konutların planimetrik çözümlemesinde işlevsel birim konutun gelişimi ile oluşan odalar arasındaki ortak ara mekanların konumuna göre plan tipolojisi oluşturulmuştur.

ABLO 3.2

MODÜL BOYUTU SAPTAMA TABLOSU

TABLO 3.

İŞLEVSEL BİRİM KONUT GELİŞİM ŞEMASI

	2 AÇIKLIKLI	3 AÇIKLIKLI	4 AÇIKLIKLI	5 AÇIKLIKLI
İŞLEVSEL BİRİM				
GELİŞİM ÖRNEKLERİ		 		

GÜZELYURT KONUTLARI PLAN TİPOLOJİSİ

	SOFA YANDA		SOFA ORTADA		
	TEK YANDA ODA	İKİ YANDA ODA	İKİ YANDA ODA		UÇ YANDA ODA
			TEK YONLU SOFA	İKİ YONLU SOFA	
<p>ACIK SOFALI</p> <p>A. Ia</p> <p>A. Ia</p> <p>A. Ia1</p> <p>A. Ia2</p> <p>A. IIb</p>	<p>KUT.02.01</p> <p>KUT.02.02</p> <p>KUT.02.03</p>	<p>KUT.02.07</p> <p>KUT.02.08</p>	<p>KUT.02.12</p> <p>KUT.02.13</p> <p>KUT.02.14</p>		<p>KUT.02.24</p> <p>KUT.02.25</p>
<p>KAPALI SOFALI</p> <p>ÖN SOFASIZ</p> <p>ÖN SOFALI</p> <p>B1. Ia</p> <p>B1. Ib</p> <p>B1. Ia1</p> <p>B1. Ia2</p> <p>B1. IIb</p> <p>B2. Ia1</p> <p>B2. Ia2</p> <p>B2. IIb</p>	<p>KUT.02.04</p> <p>KUT.02.05</p> <p>KUT.02.06</p>	<p>KUT.02.09</p> <p>KUT.02.29</p> <p>KUT.02.10</p>	<p>KUT.02.15</p> <p>KUT.02.16</p> <p>KUT.02.17</p> <p>KUT.02.18</p> <p>KUT.02.19</p>	<p>KUT.02.21</p> <p>KUT.02.23</p>	<p>KUT.02.26</p> <p>KUT.02.27</p> <p>KUT.02.28</p> <p>KUT.02.29</p> <p>KUT.02.30</p> <p>KUT.02.31</p> <p>KUT.02.32</p> <p>KUT.02.33</p> <p>KUT.02.34</p>

3.2.2.3. Plan Tipolojisi

(Tablo 3.4.)

3.2.3. Cephe Özellikleri

3.2.3.1. Cephe Elemanları

. Subasman

Genelde kayaoyma olan subasman, kavaoyma ve üzeri taş sıralarından oluşup, ortalama 50 cm. yükseklikte olduğu gibi 160 cm. yüksekliğe ulaştığı örnekler de vardır.

. Arkadlar (Revaklar)

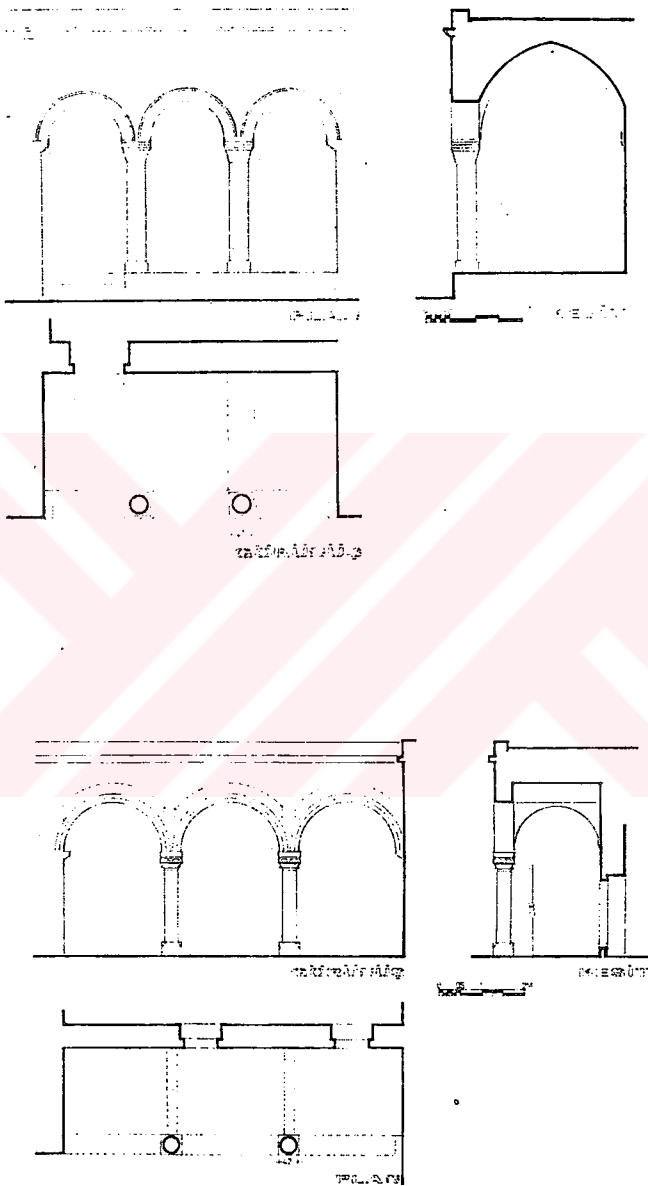
. Giriş Arkadı

Yapıdaki yeri ve işlevi: Konuta girişte veralan ve avlu ile konutun kapalı birimleri arasında geçit olan konutun yüzeyinden içerde ya da dışarı taşkın şekilde olan üstü kapalı, sütunlu ve kemerli yarıaçık, önsofa olarak tanımladığımız bir mekandır. Yaz aylarında ev halkının oturduğu, kadınların birarada elişleri yaptıkları yarıaçık mekandır.

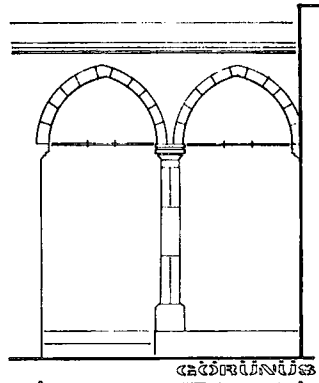
. Balkon arkadı

Yapıdaki yeri ve işlevi: Eğimli arazide veralan ve eğimden dolayı girişten tek. arka cepheden iki katlı olan konutlarda, giriş aksında veralan, manzaraya açık balkonlarda veralır. Yaz aylarında ev halkının oturduğu yarıaçık mekandır.

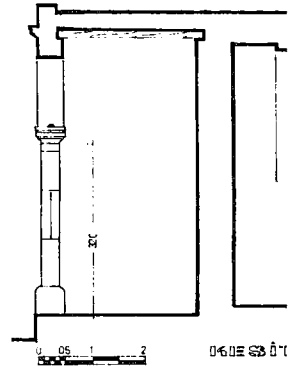
Biçimlenme özellikleri: İki ya da üç açıklıklı kemerler ve bunları taşıyan sütun ya da kolonlardan oluşan arkadlar; yarım daire kemer, armudi kemer, sivri kemerli olmak üzere biçimlenmişlerdir. Sütun ve kolon başlıkları genelde sade olmakla birlikte, oldukça süslü olan örnekler vardır.

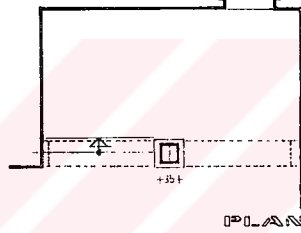
Şekil.3.19.

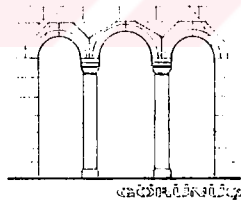
အရှေ့ဘက်မြင်

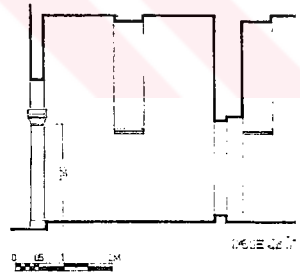
တောင်ဘက်မြင်

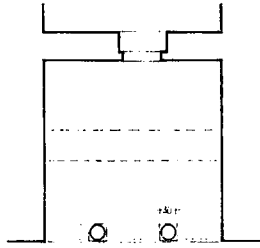
PLAN

အရှေ့ဘက်မြင်

တောင်ဘက်မြင်

PLAN

ပုံ ၁၂.၃.၂

. Eyvanlar

Giriş

Eyvani

Yapıdaki yeri ve işlevi: Konuta girişte yeralan ve avlu ile konutun kapalı birimleri arasında geçit olan konutun yüzeyinden içerde, giriş aksındaki tonoz genişliğinde, tek açıklıklı, tek ya da iki atkı kemer eninde derinliği olan ve yörede kemeraltı diye isimlendirilen mekandır.

. Balkon Eyvanı

Yapıdaki yeri ve işlevi: Eğimli arazide yeralan ve eğimden dolayı girişten tek, arka cepheden iki katlı olan konutlarda, giriş aksındaki tonoz genişliğinde, tek açıklıklı, tek ya da iki atkı kemeri derinliği kadar yapı yüzeyinden içerde yeralan, yaz aylarında ev halkının oturduğu yarıaçık mekandır.

Biçimlenme Özellikleri: Tek açıklıklı bu yarıaçık mekanlarda, kemer biçimi tonozla bağlı olarak sivri kemerlidir. Kemer taşları genelde sade olmakla beraber alçak kabartmalı örnekleri vardır. Kemer başlangıç seviyesindeki üzengi taşları genelde duvardan taşkın ve profillidir.

. Kapılar

Biryer girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme boşluğuna "Kapı" denir.(214)

. Avlu Giriş Kapısı

Yapıdaki yeri ve işlevi: Konutların etrafını çeviren ve istenen mahremiyet, güvenlik nedenleriyle en kısıtı insan boyundan yüksek olup, genelde bir kat yüksekliğinde olan ve üzeri çoğunlukla taş harpuşa ile örtülü avlu duvarı üzerinde yeralan kapılar, nitelikli yapılarda

---

(214). D. Hasol, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1975, s.227.

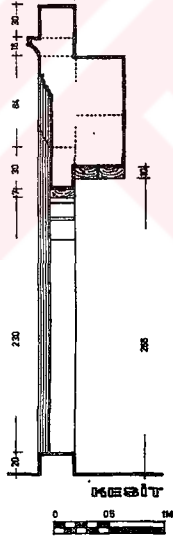
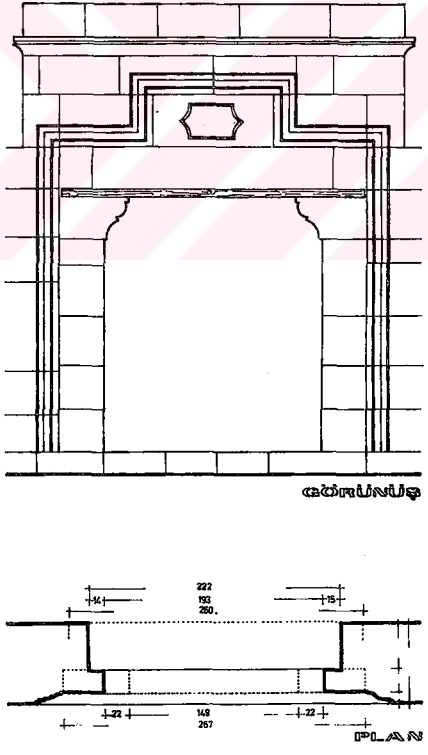
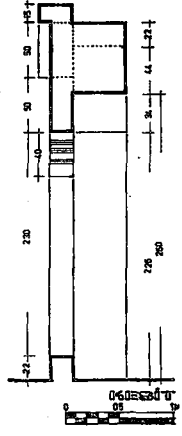
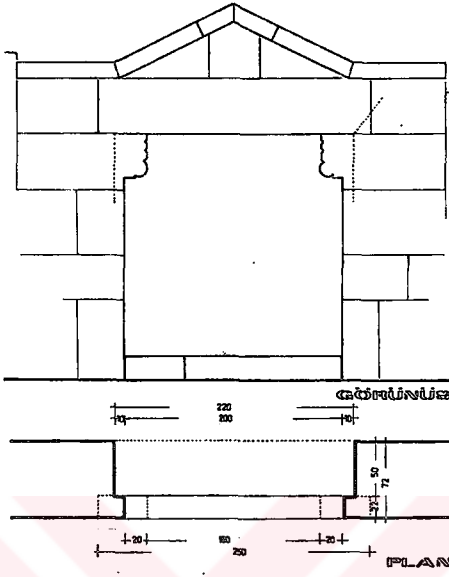
anagiriş ve servis girişi olmak üzere iki tanedir. Avlu giriş kapıları konutun altında, konutun önünde konut aksında veya yanında yer alırlar.

Biçimlenme Özellikleri: Avluya genelde farklı kotlardan giriş sağlayan ana giriş kapısı ve servis kapılarının işlevsel farklılıklarının doğal olarak biçimlerine yansımına bağlı olarak ana kapılar boyut ve bezeme olarak taç kapı görünümündedir. Kitabeli olan örnekler de vardır. Taç kapı özelliğindeki ana girişlerde avlu duvarı kapı genişliğince yükselir. Biçim olarak düz atkılı basık ve yuvarlak kemerli örneklerden oluşur. Servis girişleri küçük boyutlu ve sade çoğunlukla düz atkılı kapılardır.

. Konut Giriş Kapısı

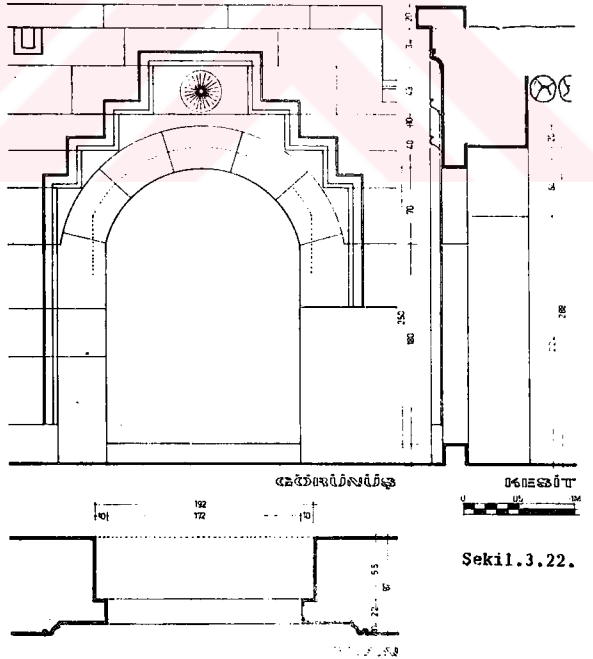
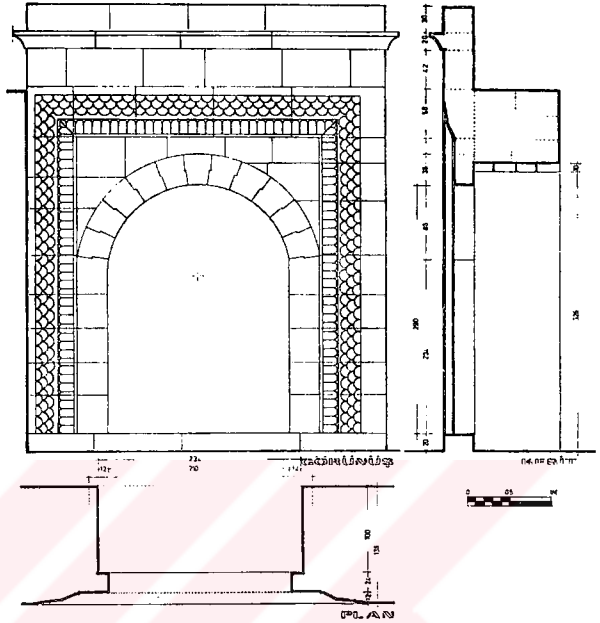
Yapıdaki yeri ve işlevi: Konut girişleri arazinin eğimine bağlı olarak farklı kotlardan olabilir. İki katlı konutlarda çoğunlukla servis mekanlarının yer aldığı alt kattan ve onun üzerinde yer alan asıl yaşama katından giriş vardır. Alt kattaki kapının doğrudan sokağa açıldığı örnekler çoğunlukta dır. Asıl yaşama katının yer aldığı üst kattaki kapı avludan konuta girişi sağlar. Konutun eğimli arazide yerleşmediği örneklerde, konuta avlu içinden ve alt kattan girilir. Bu tür örnekler yalnızca iki tanedir.

Biçimlenme Özellikleri: Konuta giriş kapıları servis ve ana giriş olarak işlevlerine bağlı olarak biçimsel farklılıktadırlar. Anagiriş kapıları düz atkılı, kemerli olup taç kapı görünümünde olan anıtsal sütunlu örnekler de vardır. Alçak kabartma bezemeli örnekleri olan bu kapıların bazıları tepe pencerelidir. Servis kapıları düz atkılı ve kemerli olup oldukça sade kapılardır. . Pencereler

Şekil 1.3.21.

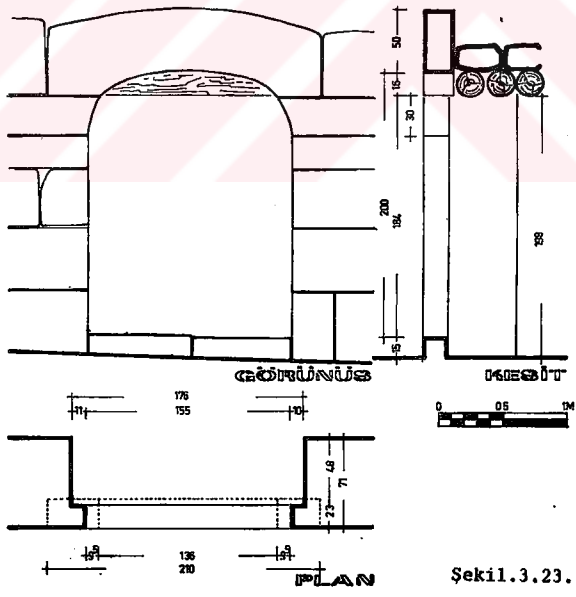
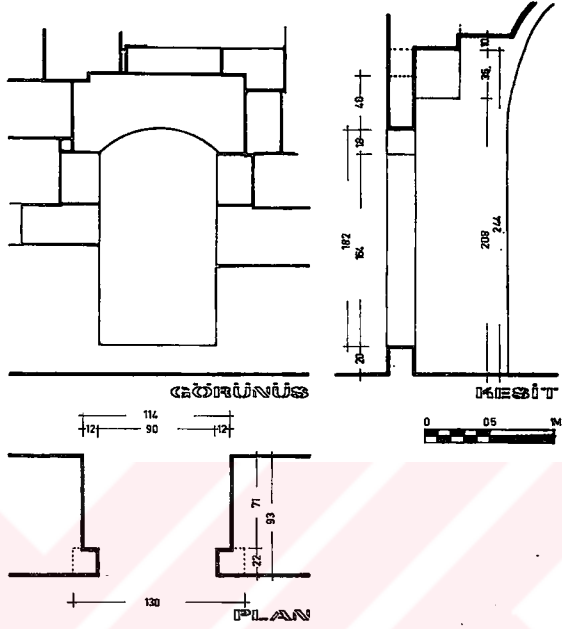
ЕГРИСЕЛ АТКИЛИ КАПИЛАР

Секіл.3.22.

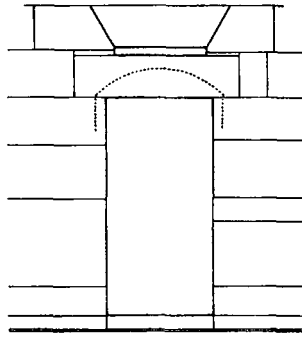

DÜZ ATKILI-LENTO KEMERLİ KAPILAR

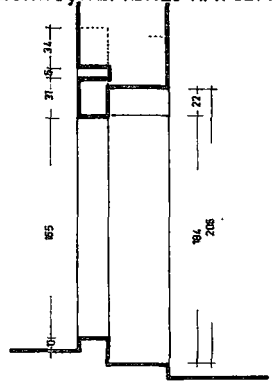

Şekil.3.23.

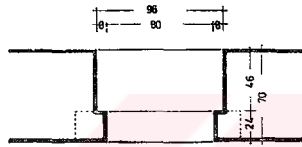
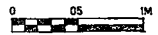
DÜZ ATKILI-HAFİFLETME BOŞLUKLU, KEMERLİ KAPILAR

KAĞIRI NÜŞE

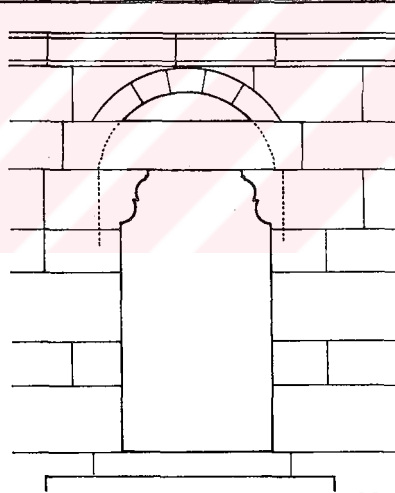

KESİTİ

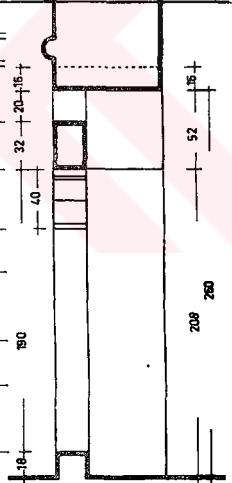

124

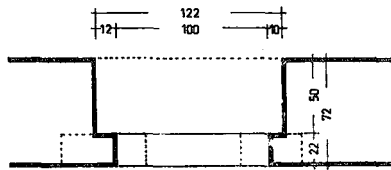
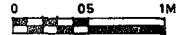
PLAN

KAĞIRI NÜŞE

KESİTİ

798

PLAN

Sekil 3.24.

Dışarısını görmek, hava ve ışık almak için duvarda yapılan ve doğrama ile camdan oluşan açmaya pencere denir.(215)

Yapıdaki yeri ve işlevi: Oda pencereleri yaşama mekanlarının dışarıyla görsel ilişkisini kuran açıklıklar olarak, konutun manzara ve giriş yönünde avluya bakan cephelerinde yer alır. Konutun yan yüzeyinde gerekli oldukça ve sayıca az yer alır.

Eğim dolayısıyla arka cepheden iki katlı olan bazı konut örneklerinde alt katlardaki servis mekanlarıyla aynı katta bulunan ve avluya açılan kişilik oturma odalarında bu katta bulunan giriş kapılarının iki ya da tek yanında normal oda penceresinden daha küçük boyutlu pencereler yer alır.

Çok ışık gereksinimi olmayan servis birimlerinde de oda penceresinden farklı olarak küçük boyutlu ve göz seviyesinden yukarda pencereler kullanılmıştır.

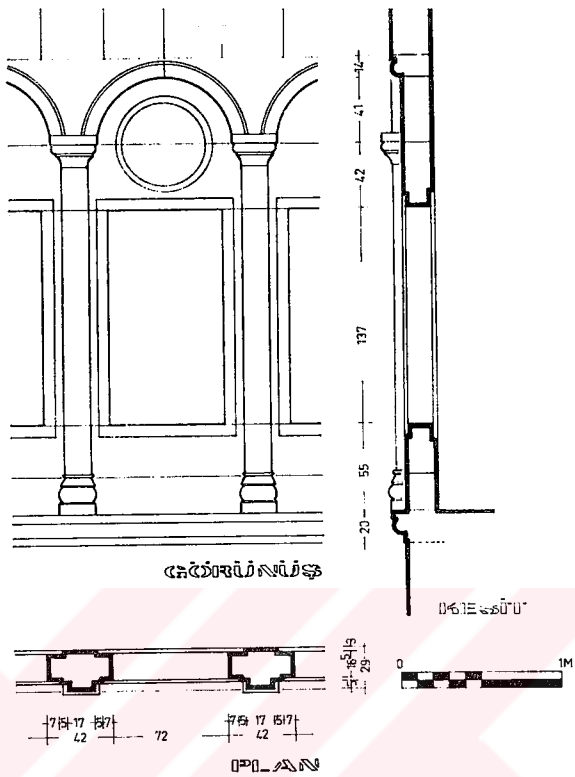
Konut yaşama katına girişte giriş aksında tek veya kapı ve pencerelerin üstünde saçak silmesinin hemen altında bulunan yörede "yıldız pencere" olarak isimlendirilen tepe pencereleri yer alır. Kapaksız olan yıldız pencereleri, pencere kapakları kapatıldığında konutum ışık ve hava gereksinimini sağlamak üzere yapılmıştır. Günümüzde pencerelere camlı doğramaların takılmasıyla bu pencereler işlev kaybına uğramıştır.

Biçimlenme Özellikleri: Oda Pencereleri genelde ikili ve üçlü kompozisyonlar şeklinde bulunur. Düzensiz, kemerli olan bu pencerelerin çevresinde alçak kabartma ve plastrlarla kemer anluluklarında alçak kabartma şeklinde bezemeler yaygındır.

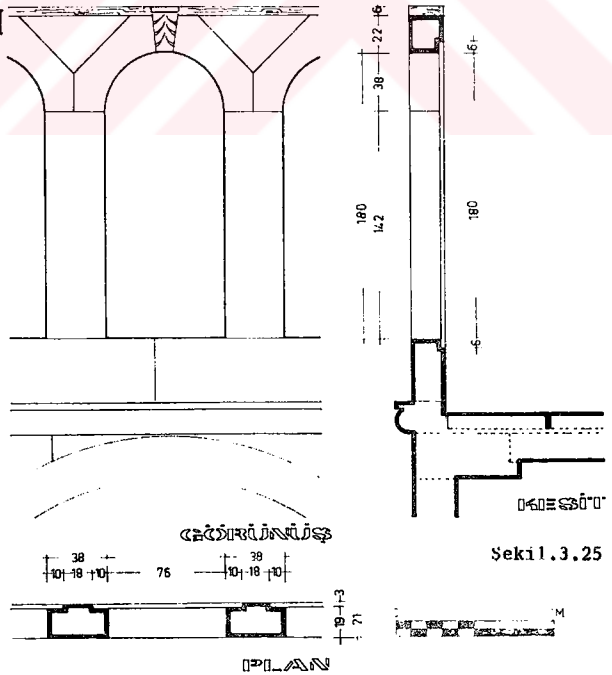
---

(215). D. Hasol, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1975, s.342.

DÜZ ATKILI
PENCERE

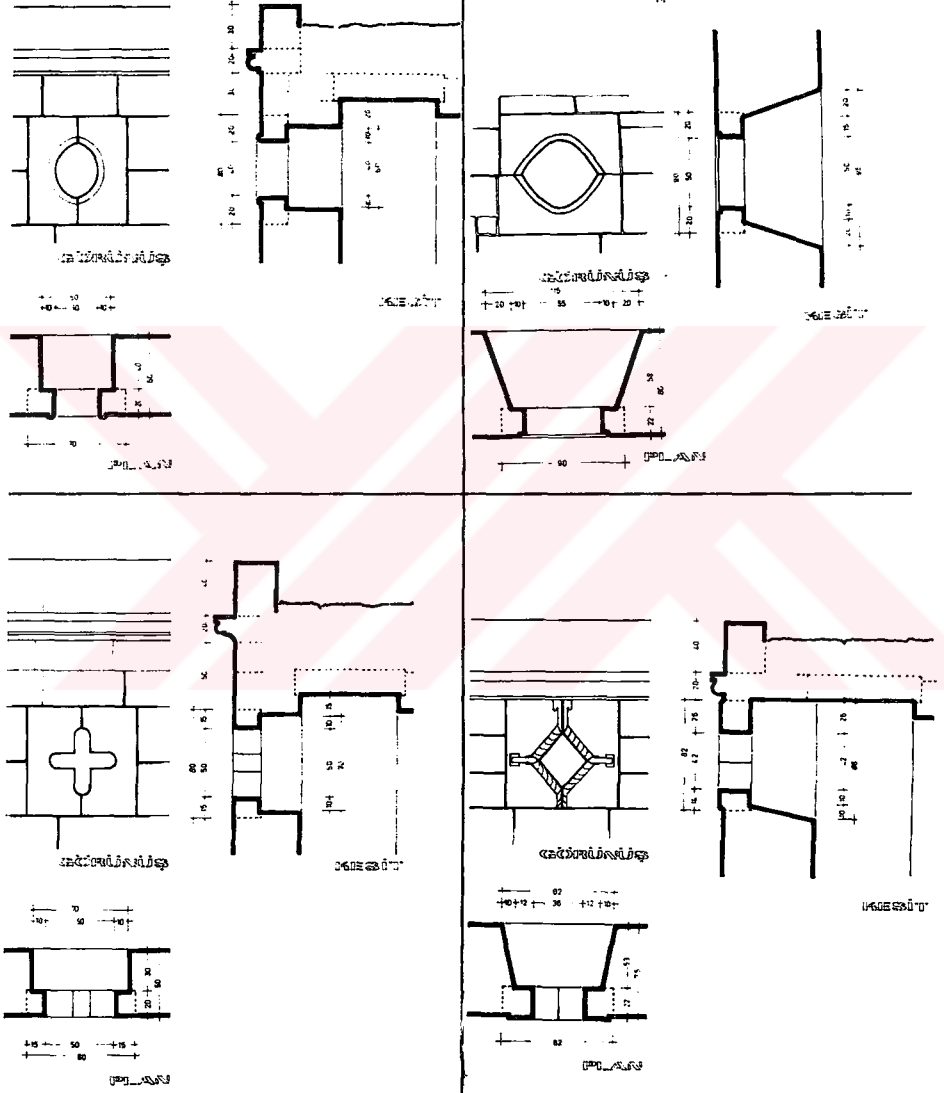

EĞRİSEL ATKILI
PENCERE

Sekil.3.25

YILDIZ PENCERE

Şekil.3.26.

(Şekil 3.25) Alt katta yer alan kişilik oturma odası pencereleri oldukça yalın bezemesiz ve çoğunlukla düz atkılıdır.

Servis mekanlarında yer alan pencerelerin boyutları çok küçük olup duvardaki taş sırası kadar yüksekliğe sahiptir. Düz atkılı olan bu pencerelerde ender olarak alçak kabartmaya rastlıyoruz.

Yıldız pencereler genelde hadem biçiminde olup daire, dikdörtgen, eşkenar dörtgen ve yonca biçiminde olan örnekler de vardır. (Şekil 3.26)

. Çıkmalar

Yapıların üst katlarından dışarıya doğru taşan kısımlarına "Çıkma" denir. (216)

. Kapalı Çıkmalar

Yapıdaki yeri ve işlevi: Kapalı çıkmalar yapıdaki durumlarına göre işlevsel olarak gönye çıkma ve dik çıkma olarak ikiye ayrılırlar. .Gönye Çıkma Zemin katta arsanın sınırına uyularak yapılan yapıyı, üst katta düzgin dörtgen haline getirmek için yapılır. Yapının tüm cephesi boyunca ve da köşesinde yer alır. .Dik Çıkma Yapı yüzüne paralel çıkmadır. Oda genişliğince dışarı çıkan dik çıkma üç birimden oluşan konutlarda ortada yer alır. Çıkmanın iki yanında pencereler olan örneklerde çıkma üç yönden sokağa ve manzaraya hakim olur.

Biçimlenme Özellikleri: Çıkmalardaki konsollar, tüm çıkma boyunca veya konsol kirişler şeklinde görülmektedir. .Gönye Çıkma Taşın boydanboya kademelendirilerek üstüste bındırıldığı örneklerden başka, taşın hem boydanboya kademelendirilip, hem de sık sık konsollar yapılarak araların taş lentolarla geçildiği ve aralıklı konsollar üzeri taş gönye

---

(216). D. Hasol, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1975, s.112.

çıkımlar biçimlenmiştir. .Dik Çıkma Aralıklı yapılan taş konsollar ve bunlararasındaki taş lentoların oluşturduğu düzen dik çıkımların genel biçimini oluşturur. Dik çıkmanın tek taş derinliğinde olduğu örneklerde ise tek taş olan konsollar sık aralıklı olup araları süslü ve küçük kemerli taş lentolar şeklindedir. (Şekil 3.27, 3.28, 3.29)

. Açık Çıkımlar

Yapıdaki yeri ve işlevi: Güzelyurt'ta az sayıda rastlanılan açık çıkma örnekleri konutlarda balkonları oluşturur. Pek çok örnekte de konutun damında veralan üzerleri boş taş konsolları vardır. Bunlar ilerde kat çıkınca yapılacak olan olası balkon konsolları olmalıdır.

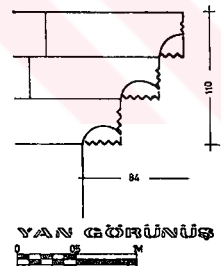
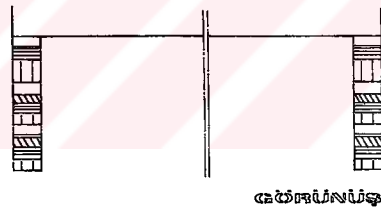
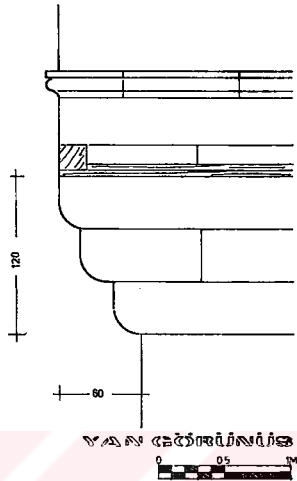
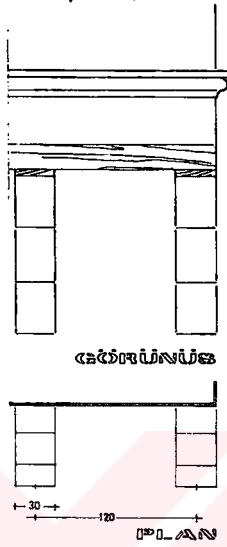
Biçimlenme özellikleri: Açık çıkımlar yapı yüzeyine dik konsol taşları ve bunların üzerinde veralan taş ya da ahşap döşeme ve bazı örneklerde görüldüğü gibi bu döşeme üzerinde yükselen sütunlu kemerli balkonları biçimlendirmiştir. Güzelyurt'ta tek örnek olan şimdi yokmuş, fakat elimizde eski belgeleri bulunan taş konsollu, ahşap direkli ve üst örtüsü de yine ahşap olan balkon; açık çıkımlara ilginç bir örnektir. Çeşitli profiller taşıyan ve bezemeli olan taş konsollar da çıkımların konut cephelerine oldukça hareketli ve zengin görünüm vermelerini sağlar.

ÇIKIMLAR

BİRİMİN SAYISI	ÇIKIMLARIN YAPI YÜZÜNDEKİ YERİ		
	BİRİMİN TAMAMINDA	BİRİMİN KÖŞESİNDE	YAPININ TAMAMINDA
1			
2-3			
3			

Şekil.3.27.

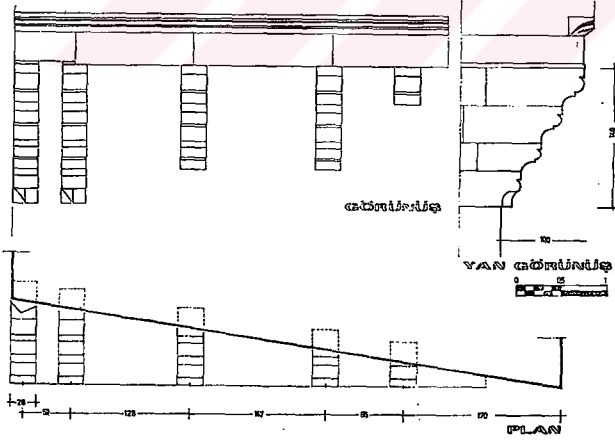
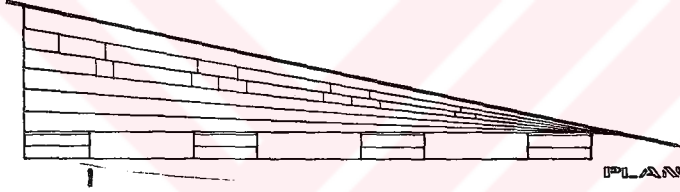
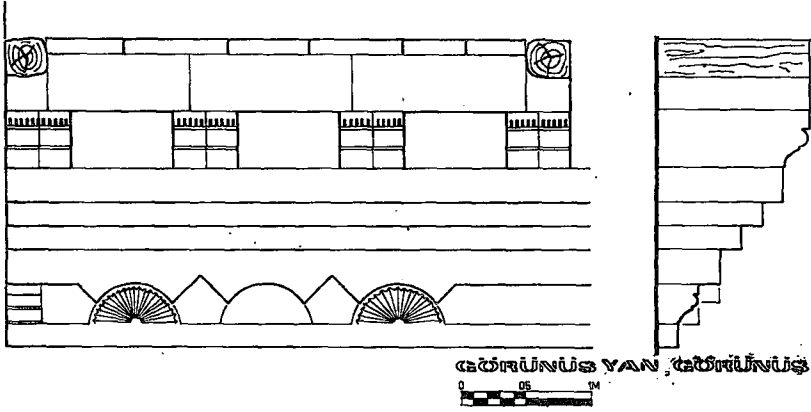
DİK ÇIKMALAR

Sekil.3.28.

GÖNYE ÇIKMALAR

Şekil.3.29.

. Köşe Çalığı

Yapıdaki yeri ve işlevi: Yapı duvarının özellikle dar sokaklarda kösesinin pahlanıp sokak dönümleri rahatlatılır. Yapının dik acılı kösesinin pahlanmasıyla oluşan köşe çalığının yüksekliği birinci kat silmesine kadar ya da daha alçak olur.

Biçimlenme Özellikleri: Köşe çalıkları biçim olarak; pahlı, bindirmelive bindirme-pahlı şekillerdedir. Köşe çalığı üzerinde pencere olan örnekler de vardır. (Şekil 3.30)

. Kat Silmesi

Yapıdaki yeri ve işlevi: İki katlı konutlarda üst katın döşemesiyle aynı yatay doğrultuda konut yüzünü dolayan silmedir. Görsel olarak iki katı ayıran yatay eleman olan kat silmesi. Yapı yüzünde ön ve yan cephede ya da öncephe kısmen de yan cephede genellikle yan cephede olan pencerenin altına kadar yer alır.

Biçimlenme Özellikleri: Kat silmeleri yalın, profilli ve bezemeli biçimlerde yapı yüzeyinde yer alır. Kat silmesi genelde alt ve üst kat yüzeyinden dışarda yer almakla birlikte, bazı örneklerde alt kattan taşkın olan kat silmesi üst kat ile hemyüz olur.

. Saçak Silmesi

Yapıdaki yeri ve işlevi: En üstte yapıyı çevreleyen ve yapının bitimini vurgulayan; saçak taşı ve onun altında yer alan saçak silmesidir. Saçak silmesinin, konutların yalnızca ön yüzü boyunca verildiği örneklerden başka konutun dört cephesinde de yer alan örnekleri vardır. Saçak silmesi avlu duvarlarında taç kapı görünümündeki avlu kapısının üzerinde de yer alır. (Şekil 3.31)

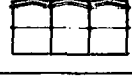
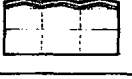

Biçimlenme Özellikleri: Yapı yüzeyinden taşkın olan saçak silmesi, konutun yan yüzlerinde çoğu kez yalın ve düz olup, ön yüzde genelde profilli ve bezemelidir. (Bkz. Bölüm 3.2.4.2.)

KÖŞE ÇALIĞI

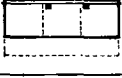
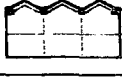
KÖŞE ÇALIĞININ YAPIDAKİ YERİ	
YAPIDAKİ YÜKSEKLİĞİ	YAPI KÖŞESİNDE
	1
	a
	b

KÖŞE ÇALIĞININ ÇEŞİTLERİ					
	BİNDİRME	PAHLI	PAHLI + BİNDİRME	ÇALIĞI - PENC.	ÇALIĞI - ÇİRDİK
	1	2	3	4	5
a					
PLAN					
	b				

Şekil.3.30.

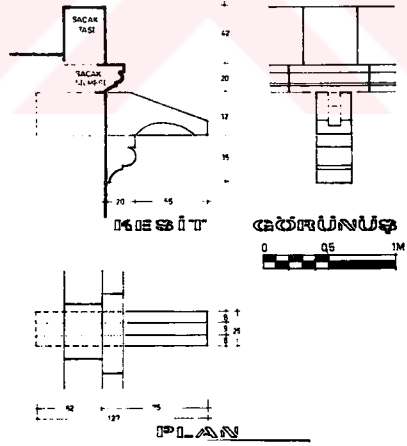
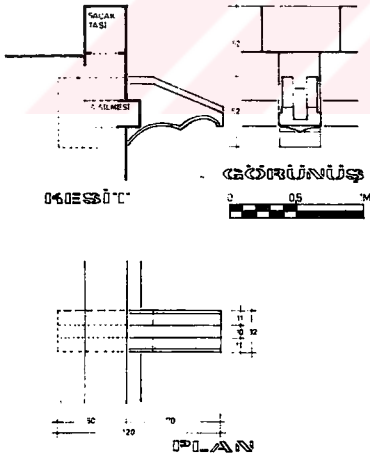
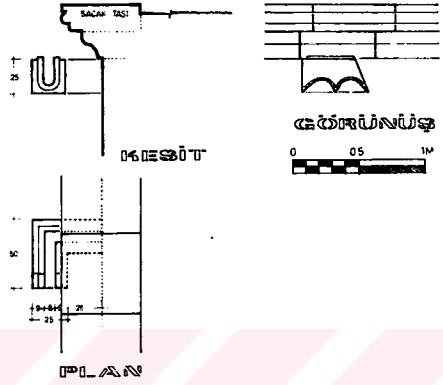
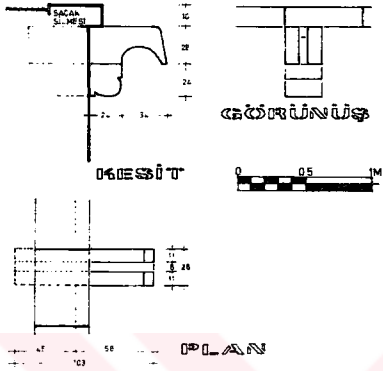
SAÇAK SİLMESİNİN YAPIDAKİ YERİ					
BİRİM SAYISI	YAPININ ÇEVRESİNDE	YAPININ ÖN YÜZÜNDE	YAN YÜZDE KESİMİ	MANİT KAPISI İÇİNE	KESİTİ
1-2-3					
1-2-3					
PLAN					

Sekil.3.31.

CÖRTEİN YAPI YÜZÜNDEKİ YERİ				
BİRİM SAYISI	SİMETRİ ANSİSİNDE	YANDA	İKİ YANDA	ARSTA-YANDA
1				
2				
				
				
3				
				
				

Sekil.3.32

ÇÖRTEN

Şekil.3.33.

. Cörten

Yapıdaki yeri ve işlevi: Damların yağmur ve kar sularını yapı duvarlarından uzağa akıtmak için taştan yapılan dışarı doğru uzanmış oluk olan cörten(217), yapının üstten su alarak tahrip olmasını önler. Suları yapı yüzeyinden uzağa atarak cephelerin kirlenip ,sını da engellenen cörtenlerden, gusulhane gibi ıslak hacimlerden suyu uzaklaştırmak için de vararlanılmıştır. Cörtenler yapı yüzünde, saçak silmesinin altında veya aynı yatay doğrultuda veralirlar.

Üst örtüsü teras çatı (dam) olarak biçimlenmiş yapılarda; ortalama %3 eğimle toprak örtünün belirli bir vöne meyiillendirilmesiyle cörtenlere gelen su cörtenlerce dışarı atılır. Üst örtüsü beşik çatı olarak biçimlenmiş yapılarda; ortalama %50 eğimle çatıdan gelen ve tas dereleide toplanan su, yatay derenin iki ucunda veya tek ucunda bulunan cörten tarafından dışarı atılır. Üst örtüsü az eğimli toprak örtülü beşik çatılarda; %20 eğimle gelen su, oluşturulan yatay derelerden yatay derelerin ucunda bulunan cörten tarafından dışarı atılır. (Şekil 3.32)

Biçimlenme Özellikleri: Cörtenler, çatı suyunun cepheyi kirlletmeden yapıdan uzaklaştırılması için gerekli olan biçimin değişik şekillerde yapılmasıyla çok ilginç görünümler oluştururlar. Bezemeli ve hayvan biçimli cörtenlerden baska, konsol taşı üzerinde yeralan cörtenler de vardır. (Şekil 3.33, 3.34)

. Üst örtü (Çatı)

Yapıdaki yeri ve işlevi: Yapıların üstünü akıntılı bir tarzda örtecek malzemeyi taşımak üzere oluşturulan düzene üst örtü diyoruz.

---

(217), D. Hasol Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1975, s.120.

Bıçınlenme Özellikleri: Konutlarda üst örtü; düz toprak dam ve besik çatı olarak iki şekilde bıçınlenmişlerdir. Düz Toprak Dam Yörede teras kullanımı yaygın olduğundan yapım kolaylığından dolayı da üstü toprak örtümlü düz toprak dam yaygındır. Besik Çatı Büyük konutlarda görülen besik çatılar, tonoz örtümlü birimlerin üzerinde ve birim sayısınca yer alırlar. Konutun ön cephesine bakan oda sayısınca ve tonoz yönünde olan besik çatılar tekli, ikili veya üçlü olarak bıçınlenmişlerdir. Besik çatılarda örtü malzemesi olarak genelde taş plaklar kullanılmış daha sonraki dönemde taş plakların üstü marsilva kiremitle kaplanmıştır. Üstü taş plak veya kiremit örtümlü besik çatı eğimleri %50-60 arasındadır. Ortalama %25 eğimli ve örtü malzemesi toprak olan besik çatılar da vardır. (Bkz. 3.2.4.1.2.)

. Baca Kürsüleri

Yapıdaki yeri ve işlevi: Dumanı veya kirli havayı çekip dışarıya vermeye yarayan maden veya kargir kanallara baca, bacaların yapı dışında kalan bölümü baca kürsüsü olarak tanımlanır. (218)

Bıçınlenme Özellikleri: Üst örtü kaplaması toprak olan daamlarda birbirinden güzel ve değişik pişmiş toprak küb ve taştan yapılmış baca kürsüleri yer alır. Üst örtü kaplaması taş veya taş kaplama üzeri kiremit olan çatılarda baca kürsüsü beton veya topraktan büt bıcımindedir.

3.2.3.2. Cephe Düzeni (Cephe Karakteri Oluşumu)

Konutların kat adeti, dolu boş düzeni, plastik öğelerin cepheye kattığı yüzeyel ve kütleli özellikler, çatı biçimi, malzemenin rengi ve dokusu, bezemeler cephe karakterini oluştururlar.

---

(218). D. Hasol, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1975, s.52.

. Kat Adeti

Konutlar tek, iki katlı ve genelde arazinin eğiminden dolayı ana giriş cephesinden tek, arka cepheden iki katlı olarak yapılmışlardır. Konutun asıl giriş cephesi genelde tek katlı olup, servis hacimlerine girişin olduğu arka cephe iki katlıdır. Tek katlı yapılarda kat yüksekliği, 50-160 cm. arasında değişen subasman üzerinden sacak silmesine kadar 440-520 cm. arasında olup maksimum kat yüksekliği 600 cm. dir. Düz arazi üzerinde iki katlı ya da arazinin eğiminden dolayı kısmen iki katlı yapılarda, 700-900 cm. arasında olup zeminden sacak silmesine kadar maksimum 900 cm. yüksekindedir. Bu yükseklikler 1856 Islahat Fermanı öncesi gavrimüslimlere tanınan konut kat yüksekliği olan 12 zıra = 900 cm. ölçüsü içindedir. (Bkz. 2.2.2.1.)

. Dolu-Boş Düzeni

Konutun yapım sistemine bağlı olarak taşıyıcı özelliği olmayan veya olmayabilen ön ve arka yüzlerdeki pencere ve pencere gruplarının boşluk aksı ile birimlerin aksı (simetri eksenı) çakışır. Bir birimde tek, ikili, üçlü, dörtlü pencere grubu görülür. Tek pencere; ön yüzde simetri aksında, yan yüzlerde akstan yanda olabilir. ikili pencerelerde; pencere genişliği "a" ise pencereler arasındaki dolu yüzey, "a" ve "1.5 a" açıklığında, ender olarak "2 a" açıklığındadır. Üçlü pencerelerde pencereler arasındaki dolu yüzey yaklaşık "a/2" dir. Boşluk aksı ile birim aksının çakışması iki katlı binalarda ve arazi eğiminden dolayı bir cephesi iki katlı olan binalarda alt katlarda da devam eder ve da akslar arasında çok az kayma olur. Konutun yüzünü oluşturan birim (oda) sayısına göre; ikili ve üçlü modüllerden oluşan konutlarda birim aksı ile boşluk aksı çakışır. Modüle "A" dersek, iki birimden oluşan konutlarda "2A = A*" ise boşluk akslarında; A* 3,8 - A*2,1 - A*3,8 (C - B - C) oranı yaygındır. Üç birimden oluşan konutlarda "3A = A**" ise boşluk akslarında; A**/5,3 - A**/3,2 - A**/3,2 - A**/5,3 (E - D - D - E) oranı yaygındır. C"= E, D"= B dir.

ön cephesi üç birimden oluşan büyük, konutlarda pencereler; 2-2-2, 3-3-3, 2-4-2, 1-3-1, 3-1-3 şeklinde gruplanmıştır.(219) (Bkz. Katalog)

. Yüzey Etkisi

Kapı, pencere gibi derinlikleri az olan duvar boşlukları kütlelerin iki boyutluluğunu etkilemeyen, yüzey etkisini kuvvetlendiren yapı elemanlarıdır. Yapı yüzünden taşkın olup, derinliği az plastik elemanlar olan kat ve saçak silmeleri, kapı pencere çevresinde veralan söve ve plastirlar cephede yatay ve düşey cizgisel etki vaparlar.

. Kütle Etkisi

Yapı girişlerinde veralan ve yapı yüzeyini derin girintisiyle parçalayan giriş arkadları ve giriş eyvanları ve iki katlı yapılarda olan cepheden oldukça taşkın açık ve kapalı çıkımlar, yapıya kütle etkisi kazandıran plastik elemanlardır.

. Üst örtü (Çatı)

Çatılar, düz toprak dam veya beşik çatı olarak biçimlenmeleriyle cephe karakterini oluşturan en önemli öğelerdir.

. Doku Özelliği

Doğal yerli kavanın,kaba vonu, ince vonu ve kesme taş olarak işlenmesi ve yapıda kullanımı ile oluşturulan yüzeyler yonuya bağlı olarak pütürlü ya da düzgündür. Duvar örgüsü kesme taş olan cephelerde taşlar düzgün sıralı olup, sıralar birbirine eşit değildir. Subasmandan saçak silmesine ve kat silmesinden saçak silmesine kadar olan kat yüksekliklerini veren, taş sırası sayısı 11-13 arasında değişmektedir.

---

(219). S. Fr. Güzelyurt(Gelveri) de Yapı Cephelerindeki Mimari Öğelerin Araştırılması. Yıldız Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Y.Lisans Tezi. İstanbul. 1985, s.140.

Taş sırası yükseklikleri, genelde 27-36 cm. arasında değişmektedir. (Bkz. Malzeme Boyutlandırılması Ölçüsü: Zira-Mimar Arslan s.64.) Taş cepheler boyanmadan olduğu gibi bırakıldığı gibi beyaz, civit mavı ve çeşitli toprak bovalarla boyandığı örnekler de görülmektedir.

. Dekorasyon (Bezeme)

Konut vizünde pencere kapı gibi duvar boşlukları çıkmaları bezemelerin yoğun kullanıldığı yerlerdir. Tac kapı özelliğindeki avlu kapıları da konutun bezeme olarak zenginliğini sokağa taşıyan elemandır.

Bunlardan başka konut cephesinde varolan başlıca dekorasyon elemanları değişik şekillerde taştan oyulmuş cörtenler, yapısal özelliklerinden gelen bıcımlarıyla köşe calıkları, çeşitli başlıklar taşıyan sütunlardır. Bazı yapı elemanları da yüzelerindeki bezemelerle dekorasyonunu zenginleştirdiler; sacak ve kat sılmelerindeki profli ve bezemeler, kapı ve pencere çevresindeki silme ve plastırlar, kemer avnalarında varolan alcak kabartmalar, kapı kanatlarındaki bezemeler ve kapılardaki kilit ve tokmaklar, balkon parapetleri.

Bazı evlerde cephe dekorasyonuna katkıda bulunan öğeler olarak yapıma tarihi ve kitabeler verilir. (Foto 3.21 3.22 3.23 3.24)

YAPI ELEMANLARI

YAPI YUZUNDE KAPI-PENCERE-EYVAN ILE OLUSTURULAN KOMPOZISYONLAR

	1-4		5-8		9-12		13-16		17-20		21-24		25-28		29-32																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32
1																																
2																																
3																																
4																																
5																																

CATI ORTUSU

KAPI ORTUSUNUN BIRKESKLERI	CATI ORTUSU		
	MONOF BIRIK BAYIRI	DUZ KAN	BIRIK CATI
1			
2			
3			

CATI ORTUSUNUN BIRKESKLERI	CATI ORTUSU		
	MONOF BIRIK BAYIRI	DUZ KAN	BIRIK CATI
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			
21			
22			
23			
24			
25			
26			
27			
28			
29			
30			
31			
32			

3.2.3.3. Cephe Tipolojisi (Tablo 3.5)

3.2.4. Yapım Sistemi Özellikleri

Bir hicimin elde edilmesi sürecinde izlenen volların tümüne yapım adını veriyoruz. (220)

Yapım sistemi açısından konutları; taşıyıcı sistem özellikleri ve elemanlarıyla, yapıyı oluşturan ögeler ve yapı elemanları olarak inceliyoruz.

3.2.4.1. Taşıyıcı Sistem (Strüktür) Özellikleri ve Elemanları

Mimarlıkta strüktür, bir yapının varolmasının, ayakta durmasının vazgeçilmez koşulu olan elemanların dayanışık düzenidir. (221) Kısaca yapıyı ayakta tutan taşıyıcı bünye olarak tanımlayabiliriz. Mimari strüktür, çeşitli strüktürel elemanların biraraya gelmesiyle oluşur. Kendi başlarına birer strüktür olan elemanlar, bütün içinde işlevlerine göre konumlandırılır ve mimari strüktürü oluştururlar. (222)

Geleneksel strüktürü analizi yapılırken strüktürü; dişev taşıyıcılar (sürekli taşıyıcılar olan duvarlar ve tek taşıyıcılar olarak sütun ve kolonlar), yatay taşıyıcılar (düz atkılı sistem), eğrisel taşıyıcılar (tonoz ve kemer) diye ögelere ayırarak da tanımlayabiliriz.

Güzelvurt'ta araştırma konumuz olan vığma sistem taş konutların

---

(220). D. Kuban, Mimarlık Kavramları, Yem Yayını, Geliştirilmiş 3. Baskı, İstanbul, 1990, s.12.

(221). A. Batur, Osmanlı Camilerinde Kemer Strüktür-Biçim İlişkisi Üzerine Bir Deneme (1300-1730), İ.T.Ü. Yayını, İstanbul, 1974, s.30.

(222). A. Batur, Osmanlı Camilerinde Kemer Strüktür-Biçim İlişkisi Üzerine Bir Deneme (1300-1730), İ.T.Ü. Yayını, İstanbul, 1974, s.31-32.

strüktürünü oluşturan öğeleri; taşıyıcılar ve örtü olarak iki genel bölümde inceleyebiliriz. (223)

3.2.4.1.1. Taşıyıcılar

Taşıyıcıları; sürekli taşıyıcı aynı zamanda sınırlayıcı olan duvarlar, tek taşıyıcı olan sütun ve kolonlar olarak inceleyebiliriz.

. Sürekli Taşıyıcılar: Duvarlar

Taşıyıcı duvarlar, örtüden gelen yükleri alarak temele ileten, örtüden ve kendi ağırlığından gelen yükleri sürekli taşıyan, aynı zamanda sınırlayıcı olan bir strüktür öğesidir.

Yapının sağlam dayanak buluncaya kadar içinde aşağıya doğru uzatılan ve yapıdan gelen yükleri zemine aktaran bölümü olan Temel, Güzelyurt'ta, zemin katta tonoz örtülü mekanların tonoz başlangıç seviyesine kadar olan dayanak duvarı olarak tanımlanmaktadır. Eğimli kaya zeminde en çok görülen temel ise, iki uçtaki kotun yarısına kadar düşük kotun toprakla doldurulup yüksek kotun da oyularak düz bir zemin elde edilmesinden sonra dolgu toprağın akması için önüne duvar çekilmesiyle oluşturulur.(224)

Sürekli taşıyıcı olan duvarlar üzerinde yer yer nişler ve düz atkı (taş lento) ya da çeşitli biçimlerde olan eğrisel atkı (kemer)larla geçilmiş duvar boşlukları (kapı ve pencereler) yer alır. Örtüden ve duvarın kendisinden gelen yükler duvar boşluklarıyla tek tek noktalara etkır ve duvara gelen yükün sürekli değişmez dağılımını varolduğu yerde

---

(223). Güzelyurt konut strüktürünün ayırımı, D.Kuban'ın geleneksel strüktür öğeleri ayırımına göre yapılmıştır. Doğan Kuban, Mimarlık Kavramları, Yem Yayını, Geliştirilmiş 3. Baskı, İstanbul, 1990, s.40-41.

(224). D. Hasol, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1975, s.433

engeller. Güçlü taşıyıcılık özelliği gerektiren tonozun oturduğu yan duvarlar üzerinde duvar boşlukları gerektiğince az açılmıştır.

İki katlı yapılarda yapıların üst kısmından dışarıya doğru taşan ve örtüden gelen yükleri konsollarla alttaki duvara veren eleman olan Çıkma'lar, yapının taşıyıcı bünyesinde yer alan bir ügedir. Çıkmalarda kullanılan taşın malzeme özelliği yönünden hafif olması taş konsolların 80-90 cm. ye kadar duvardan taşmalarına olanak vermiştir. Taş konsollar, bindirmeli, payandalı ve bindirme+küçük konsol taşlı olarak çeşitli şekillerde yapılmışlardır. Ahşapla taşın birlikte kullanıldığı örneklerde, ahşap hatıl işlevi görerek taş konsollara oturur ve üzerindeki kargir duvarı taşır. Genelde yapıya fazla yük gelmemesi için ahşap yapılan üst örtü ve onu taşıyan taş sütunlar ya da ahşap dikmeler üzerinde yer alır. (Bkz. 3.2.3.1., Şekil 3.28, 3.29)

Sürekli taşıyıcı olan duvarlar, taşıdıkları örtüye ve örtüden gelen düşey ve eğik yüklere dayanak oluşturacak boyut ve teknikte yapılmışlardır:

.Kesme taş duvarlar (minimum 22 cm., ortalama 60 cm.)

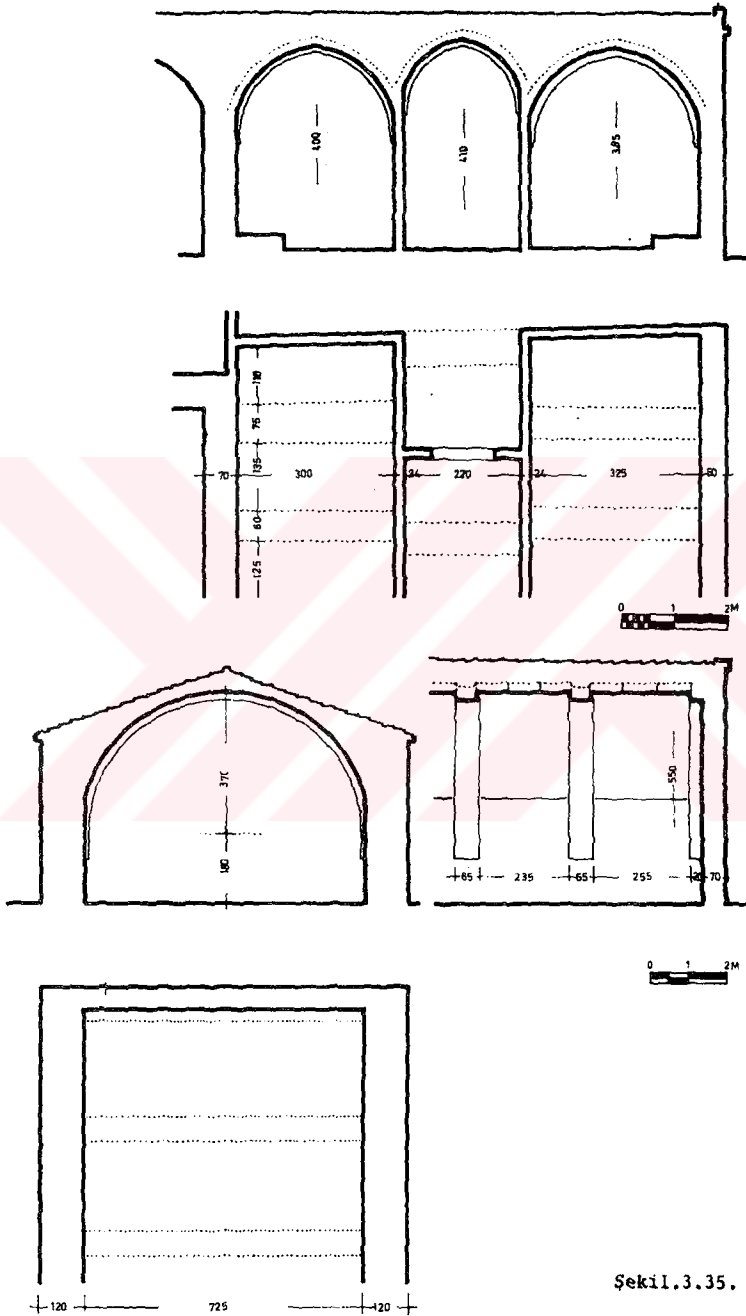
.Moloz taş duvarlar (ortalama 60 cm.)

.Bir yüzü kesme bir yüzü moloz taş duvarlar (ortalama 70 cm.)

.iki yüzü kesme taş, arası taş ve çamur karışımı dolgu duvarlar (ortalama 70 cm.)

Duvarı oluşturan taş boyutları genelde 22-23 x 27-36 x 70-80 cm.dir.

Tonoza sürekli dayanak oluşturan duvar kalınlığı ve yüksekliği statik açıdan tonoz genişliği ile bağlantılı olarak belirlenir. Tonoza dayanak oluşturan duvar kalınlığı, kesme taş duvarda minimum 22 cm. ye kadar düşer. Oda genişliğinin artmasına bağlı olarak, tonoz yüksekliği artan yapı kütlelerinin bütününde aşırı yükseلمeyi oluşturmaması için tonoz

Şekil.3.35.

üzengi kotlarının düşürülmüş olduğu yanı duvar yüksekliğinin azaldığı saptanmıştır. (Şekil 3.35) Tonoza dayanak oluşturan duvar yükseklikleri 1.55m. ila 1.80m. arasında değişmektedir.

Kesme taş duvarlarda bağlayıcı olarak , bölgede en yakın Sivrihisar eteklerinde varolan ve oradan getirildiğini varsaydığımız "alçı taşı" kullanılmıştır. Bunun dışındaki bütün duvarlarda yörede "şırlaz" denilen volkanik toprakla oluşturulan sulu harç kullanılmıştır. Duvarların homojenliğini sağlamak için ender olarak yer yer bağlayıcı ahşap hatıllar ve demir gergiler kullanılmıştır.

. Tek Taşıyıcı Ügeler: Sütun ve Kolonlar

örtüden gelen yükler tek tek noktalara toplanabildiğinde taşıyıcı sistem, tek taşıyıcılardan oluşur. (225)

Güzelyurt konutlarında görülen tek taşıyıcılar, yapı tekniğine göre; düşeyde parçalı olan sütun ve tek parçadan oluşan kolondan ibarettirler. Evlerin girişinde veya balkonlarında yer alan tek taşıyıcılar, malzeme olarak taştan yapılmışlardır. Sütun ve kolonlar daire, kare ve sekizgen kesitli olarak yapılmıştır. (Bkz. 3.2.3.1., Şekil 3.19, 3.20)

3.2.4.1.2. Örtü Sistemi

örtü sistemi; , belirli bir strüktür düzeni ile belirli bir alanın üzerinin kapatılmasını sağlayan sistemdir. örtü sistemini düz atkılılar ve eğrisel örtüler olarak inceleyebiliriz.

. Düz Atkılı Örtü Sistemi

Güzelyurt konutlarında düz atkılı örtü sistemi olarak ahşap kirişleme - yöresel adı "Hezen"- kullanılmıştır. Kabuğu soyulmuş kavak ağacının

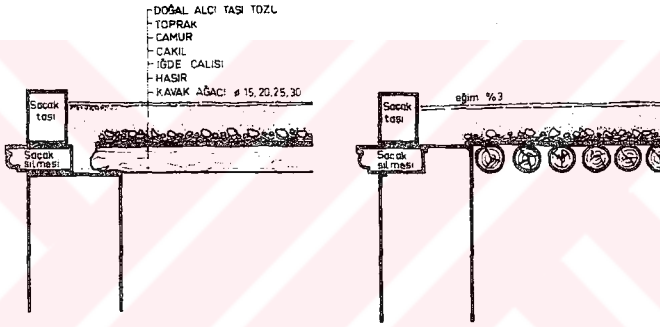
---

(225). D. Kuban, Mimarlık Kavramları, Yem Yayını, Geliştirilmiş 3. Baskı, İstanbul, 1990, s.42.

kullanıldığı ahşap kirişler en küçüğü 15 cm., en büyüğü 30 cm. çapındadır ve taşıyıcı olan duvarlara ortalama olarak 20 cm. otururlar. Ahşap kirişlemede çapı küçük ağaç kullanılıyorsa (15-20 cm.) ahşaplar arada mesafe bırakılmadan yanyana getirilerek düzenlenmiştir. Kirişlemeyi oluşturan ahşap çapları büyükse (25-30 cm.), ahşap kirişlemeler ortalama 35-40 cm.lik akslarda düzenlenmiştir. Ahşap kirişleme genelde çıplak bırakıldığı gibi altı ahşap kaplama ile kaplanmış örnekler de vardır. Ahşap kirişlemenin üzeri hasır veya ahşap kaplama ile kaplanır. (Şekil 3.36)

AHŞAP KİRİŞLEMFLİ ÖRTÜ SİSTEMİ

Şekil.3.36.

. Eğrisel Örtüler

. Kemerler

Kemer, iki duvar veya ayak arasındaki açıklığı örtmek için duvar ve ayaklar üzerine dayanarak o açıklığın üzerini örten eğrisel şekilde inşaata denir. (226)

Yapısal olarak kemeri, geçilecek açıklığın ölçüsünün malzeme parçalarının ölçüsünden büyük olduğu durumlarda; bir başka deyişle, büyük açıklıkları küçük parçalarla geçme geçme zorunluluğunda geliştirilmiş bir sistem olarak tanımlayabiliriz. Strüktürel olarak ise kemer, yalnızca (temelde) basınca çalışan ve üzerine gelen yükleri iki uçtaki taşıyıcılara aktaran eğrilikli bir organ olarak tanımlanabilir.(227)

Güzelyurt konutlarında duvar boşlukları olan kapı ve pencerelerin üzerinde yer alan kemerler, örtü ögesi olarak konut girişleri ve balkonlarda varolan ve konutlarda önemli karakteristik özellik olan arkadı oluşturmaları nedeniyle ayrıca incelenmiştir.

Taş sütun ve kolon üzerine oturan ve duvarla hemyüz ya da taşkın yapılan arkada kemer, duvar ve sütuna ya da sütuna oturur, iki çoğunlukla iç açıklıklı olan kemerler, oturdukları duvar ya da sütunların üzerine üzengi seviyesinde ahşap kalıp kurulmasıyla inşa olunurlar. Kemerler açma yapmamaları için üzengitaşları seviyesinde metal gergi ile birbirlerine ve sütun başlıklarına bağlanırlar. Oldukça çok rastlanılan az açıklık geçen kemerlerde iki taştan yapılan kemerler kalıp kurulmadan yapılır. Genelde yarım daire veya sivri biçimlerde olan kemerlerden başka, Güzelyurt'ta sadece bir evin balkonunda, Kapadokya Bölgesinde çok görülen iki kemerli açıklıkların ortadaki kolonunun kaldırılıp, konsol kısmın taşların içinden geçen demir askılarla yanlara taşıtıldığı "asma kemer"e rastlanmıştır.

---

(227). A. Batur, Osmanlı Camilerinde Kemer Strüktür-Biçim ilişkisi Üzerine Bir Deneme (1300-1730), Basılmış Doktora Tezi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1974, s.45-46.

. Tonoz

Genel anlamda tonoz, tek bir kemerin içinde bulunduğu düzleme dik bir aks boyunda hareket ederek oluşturduğu örtüdür ve sistem olarak dayanak noktalarında sürekli taşıyıcı bir düzeye gerektirmektedir.(228)

Güzelyurt yığma sistem taş konutların eğrisel örtüsü, tek bir kemerin içinde bulunduğu düzleme dik bir aks boyunda hareket etmesiyle değil, aralıklı olarak inşa edilmiş kemerler ve bunların aralarının taş plaklarla kapatılmasıyla oluşmuştur ve geleneksel tonozdan farklı özellikler taşıyan bir örtü sistemidir. Yöre halkı tarafından "kemer" olarak adlandırılan bu örtü sistemini "atkı kemerli tonoz" olarak tanımlıyabiliriz.

Beşik tonozda yer alan bu tür kemerler şimdiki dek "kaburga", "destek", "pekitme" ve "payanda kemeri" olarak isimlendirilmiştir. Güzelyurt'taki konutların üst örtüsünde yer alan kemerleri Aysıl Tükel Yavuz'un tanımlaması olan atkı kemerli tonoz olarak isimlendirmek kemerin sistem içindeki görevi açısından da doğru tanımlanmasını sağlayacaktır.(229)

Anadolu'da Selçuklu dönemi yapılarda sıkça görülen atkı kemerli tonozlar, Anadolu'daki Ermeni yapılarında, Suriye'de, Filistin'de ve İran'da görülmektedir. Atkı kemerli tonozda Anadolu örneklerin ilk olma durumu olmadığından öncelik ve köken sorununa girilmemiştir. Bu tür kemerlerin hangi tarihlerde hangi bölgede ilk kez kullanıldığı ve

---

(228). D. Kuban, Mimarlık Kavramları, Yem Yayını, Geliştirilmiş 3. Baskı, İstanbul, 1990, s.44.

(229). A. T. Yavuz, Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tonoz ve Kemer, Kelaynak Yayınevi, Ankara, 1983, s.113. Yavuz, İngilizce kaynaklarda bu görünümüne kemerler için "transverse arch" ve gotik üzerindeki yayınlarda da "rib arch" terimleri kullanıldığını belirtip, bu tür kemerlerin hepsi aynı nitelikte olmadığından "transverse arch" terimine "atkı kemeri" teriminin daha yakın düştüğünü belirtmiştir.

nerelere dağıldığı çok araştırılmıştır.(230)

Atkı kemerleri tonozun altında yeralmayıp, aralıklı olarak bölünen tonozun arasında yer alır. Güzelvurt konutlarındaki tonozlar, atkı kemerleri ve arasında iki veya üç taş boyutunda tonoz parçalarından oluştuğu gibi, genelde atkı kemerleri ve araları tek taştan oluşan tonozdan oluşmuştur.

Atkı kemerleri ve arasında iki, üç taştan oluşan tonoz sistemi vörede "Kavrumlu Kemer" olarak isimlendirilmiştir.

Bu tür tonoz örtüler tek tek taşıyıcı kemerler ve bunların arasındaki kapak taşları olarak nitelenebileceğimiz vassı taş plaklardan oluşmuştur. Aralıklı olarak inşa edilen taşıyıcı kemerlerin kenarları aradaki kapak taşlarına kalıp olmak ve aralarına düzgün oturmalarını sağlamak amacıyla L şeklinde profilli yapılmıştır. Taşıyıcı kemeri oluşturan taşlar taşıyıcılık özelliğinden dolayı aradaki kapak taşlarından daha kalın kesitli olurlar. Kemerlerin arasındaki taş

---

(230). Ermeni yapı örnekleri için; Baltrusaitis. J., Le Probleme de L'Ogive en L'Armenie, Paris, 1936., Surive, Filistin örnekleri için; Creswell, C.H., Early Muslim Architecture, Oxford, 1932., Sauvaget, J., Ecohard, M.ü Monuments Ayyoubides de Damas, 1938., Wulzinger, K., Watzinger, C., Damascus, Berlin-Leipzig, 1924., Maver, L., et al., Some Principal Muslim Religious Buildings in Israel, Jerusalem, 1950. İran örnekleri için; Pope, A.U., "Possible Contributions to the Beginning of Gothic Architecture", Beitroge Zur Kunstgeschichte Asiens in Memoriam Ernst Diez, Istanbul, 1938, s.1-30. Pope, A.U.(editor), A Survey of Persian Art, Vol II III, VII, VIII, London, Oxford University Press, Second Impression, 1967. Godard, A., "Voutes Iraniennes", Ahtar-ı Iran, IV, 2, 1949, s.187-360. Gotik örnekleri için; J.Fitchen, The Construction of Gothic Cathedrals, Oxford, Oxford Press, 1961. Aysıl Tükel Yavuz, Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tonoz ve Kemer, Kelavnak Yavinevi, Ankara, 1983, s.112.

plaklar yapım sırasında taşıyıcı olarak nitelendirilmeseler de, son kilit taşları konulduktan sonra atkı kemerlerle birlikte bütün olarak çalışarak beşik tonoz sistemi oluştururlar. (231) (Foto 3.25, 3.26)

Kapadokya Bölgesinde görülen atkı kemerli tonoz sistemi, Gec Roma Çağı taş yapım düzeninde acıklık gecme elemanı olarak kullanılan aralıklı inşa edilmiş kemerler ve kemerlerin akstan aksa tek yassı taş plaklar ile örtülmesiyle oluşan düz atlılı sistemle, Anadolu' da oldukça aralıklı inşa edilmiş atkı kemerleri olan yapılarının, özellikle Anadolu Selçuklu kervansarayların karakteristik özelliklerinden olan tonoz örtü sistemin sentezi gibidir.

Çok az sayıda konutta, acıklığı az olan mekanların üzeri atkı kemersiz beşik tonoz ile örtülmüştür. Beşik tonozdan başka özellikle giriş arkatının üst örtüsü olarak birkaç evde ve planlamadan gelen zorlama sonucu sadece bir evin iç sofa örtüsü olarak, ayrıca eski okulda (şimdi otel olarak kullanılmaktadır) çapraz tonozla rastlanmıştır.

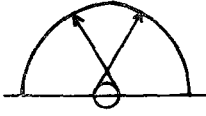
Tonoz açıklığı genelde 340-420 cm. arasında değişmektedir. En geniş tonoz açıklığı 7,25 ile eski okulun çok amaçlı salonudur. 4.00 m. lik açıklıkta ortalama 18 kemer taşı kullanılmaktadır. Tonozu oluşturan kemer taşı boyutları 60-80 x 40 cm., kalınlığı 22-32 cm. arasında değişmekle beraber genelde 25 cm.'dir. Kemer aralarındaki vassı taş plakların eni-boyu kemer taşları gibi olup, kalınlıkları daha az, 17-26 cm. arasında değişmekle beraber genelde 20 cm.'dir.

Tonozu oluşturan kemerler sivrikemer, tam daire kemer ve yüksek kemer olarak üç biçimde görülmektedir.(232) (Şekil 3.37)

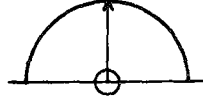
---

(231). D. Ulusov, Güzelyurt (Gelveri) da Geleneksel Yapım Sistemleri, Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Y.Lisans Tezi, İstanbul, 1985, s.41-42.

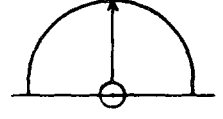
(232). D. Ulusoy, Güzelyurt (Gelveri) da Geleneksel Yapım Sistemleri, Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Y.Lisans Tezi.

Sivri kemer

Tam daire kemer

Yüksek kemer

Şekil.3.37.

Kalıp Sistemi ve Tonoz Yapım Süreci:

Atkı kemerinin en önemli ve ortak görünen işlevi inşaatı gerekli kısımlara bölmektir. (233)

Tek bir kemerin içinde bulunduğu düzleme dik bir aks boyunda hareket ederek oluşturduğu örtü olan tonozun tümü için kalıp ve iskele hazırlanması malzeme ve işçilik olarak pahalı ve zorlayıcıdır. Tonozun belirli aralıklarla bölünmesi bir kısım için kullanılan kalıbın o kısımdan sökülüp diğer kısımlarda yeniden kullanılmasını sağlayarak, iskele ve kalıbın işçilik ve maliyetini azaltmaktadır.

Güzelvurt'ta tonoz yapımında sadece atkı kemer olarak isimlendirdiğimiz taşıyıcı kemerler için kullanılan iskele ve kalıp düzeni tek bir kemer için yapılıp, teker teker tüm kemerlerin yapımında kullanılır. Tonoz yapımında ilk önce kemer başlangıç seviyesine kadar duvar örülür. Bu van duvarların yüksekliği çoğunlukla tonozun varıncapına eş tutulmaktadır.

Kemer başlangıç seviyesine kadar duvar örüldükten sonra taşıyıcı kemerler kalıp kurularak tek tek sıra ile inşa edilir. Tonoz yapımında

---

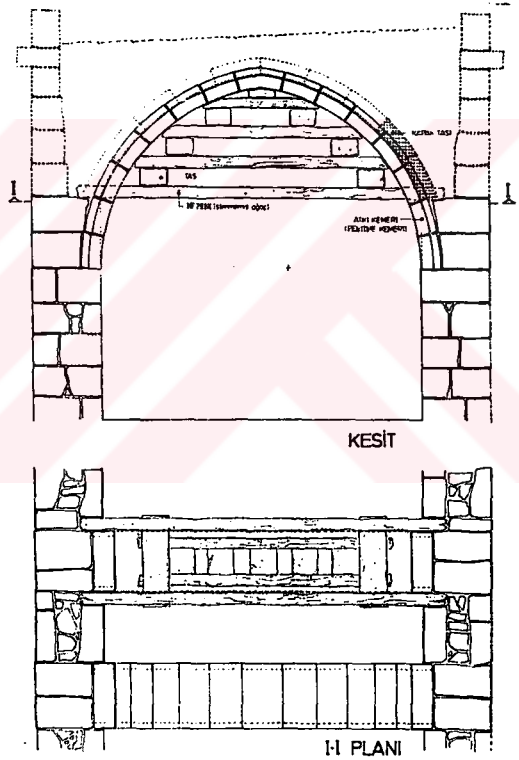
istanbul, 1985, s.41-42.

(233). J. Fitchen roman ve gotik tonozlarda kullanılan atkı kemerlerin bu amaçla kullanıldığını belirtmektedir. J.Fitchen, The Construction of Gothic Cathedrals, Oxford, Oxford Press, 1961, s.47.

kullanılan kalıp sistemi iri taş parçalarına oturarak üstüste vükselen çift ahsap kalaslardan oluşur. Kalıb. kemeri uzengi seviyesinden başlamakta ve tonozun merkezlerine verleştirilen ahsap çitalar ya da iple tonoz profilini kontrol edilmektedir. Tonozun eğimi, uzengitasının üst kenarının içe doğru 1-1.5 cm. tasarımla başlatılır. Uzengitası dahil kemer başlangıcından itibaren üç taş. kemerdan gelecek eğik vükleri karşılamak için duvar genişliğince konulur. Profile uygun verleştirilen ve araları "yalçı taşı" denilen sert taş ile sıkıştırılan ve alçı harçla bağlanan kemer taşları kilit taşının yerleşmesiyle kemer oluşturulur. Kemer oluşturulduktan sonra kalıba üstten vurulur ve ahsap kalaslar arasındaki taşlardan dolay kalıp kolaylıkla aşağıya düşer. Bu kalıp sisteminde kalıp vurma diye bir olay olmayıp kalıp. kemer yapımıyla birlikte yürümekte ve sonunda kalıp sökme diye de zaman alan bir sorun olmamaktadır.

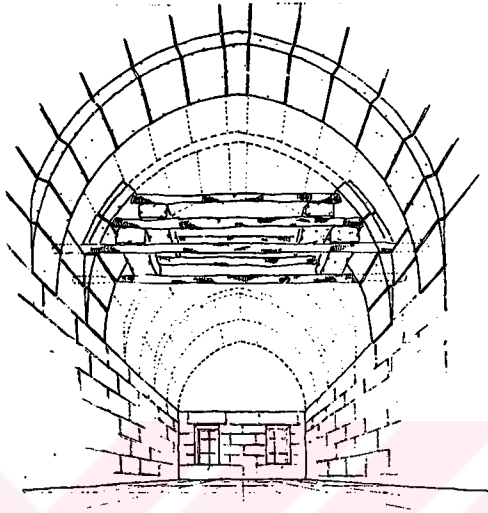
Günümüzde Guzelvurt'ta ve çevresinde halen devam eden örtü sistemi olan atkı kemerli tonoz yapımında yaklaşık 4.00 m. genişliğe kadar yapılan tonozlarda; tonozun eğimi, uzengitasının üst kenarının içe doğru 1-1.5 cm. tasarımla başlatılır ve ikinci kemer taşı içe doğru 7 cm. taşılır ve bu ikinci kemer taşından itibaren, tonoz eğimini almaya başladıktan sonra oluşturulan kalıp ile kemer inşa edilir. Kalıbın başladığı bu seviye aynı zamanda atkı kemerlerin arasında yer alan kapak taşı olarak isimlendirdiğimiz yassı taş plakların başlangıcıdır. Günümüzde, tonoz yapımındaki uygulamalar genelde bu şekildedir. (Sekil 3.38, 3.39)

Daha geniş açıklıkta kemeri doğru olarak inşa edebilmek için kalıp. yukarıda anlattığımız şekilde uzengitası seviyesinden itibaren yapılır ve merkeze verleştirilen çita veya iple kemer eğimi kontrol edilir. Tonozlarda en çok rastlanan profil olan sivri kemerlerin merkezleri, açıklığın 1/5'ini kadardır.

GELENEKSEL STRÜKTÜR ve YAPIM YÖNTEMİ

Şekil.3.38.

Şekil.3.39.

Tonoz Duvar İlişkisi:

Güzelvurt'taki tonozların üzengi seviyesinde duvar ile ilişkileri, bize tonoz kalıplarının nasıl kurulduğunu ve tonoz duvar konum ilişkisinin kalıp olusumundaki etkilerini göstermektedir.

. Atkı kemerin duvarla hemyüz başladığı biçimde: Atkı kemerin başlangıç seviyesinden, aralarında yer alan kapak taşlarının başlangıç seviyesine kadar yüksekliği, kapak taşı derinliğince eni ve genişliğince boyu olan duvar nişinin verildiği tipte kalıp, aynı zamanda atkı kemerinin üzengi seviyesi olan nişin alt seviyesinden başlar.

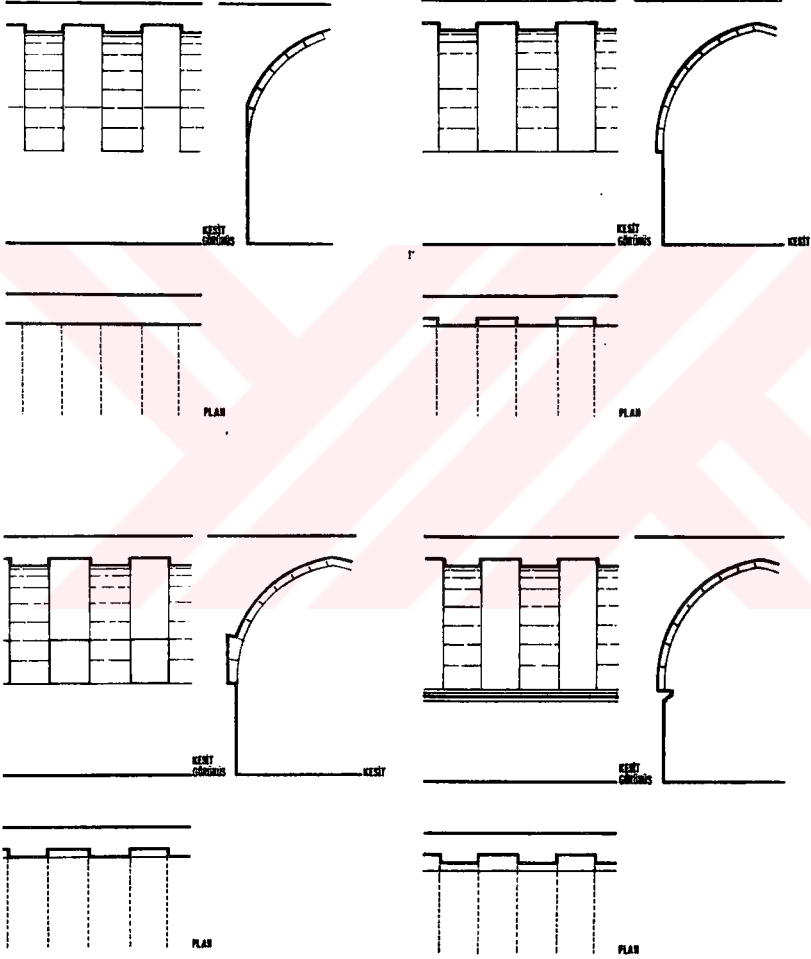
Atkı kemerleri ile kapak taşlarının aynı seviyeden itibaren yükseldiği tipte kalıp, atkı kemeri ve kapak taşlarının üzengi seviyesinde başlar.

Atkı kemerin başlangıcına kadar duvar yerine kavayma temelini yükseldiği örneklerde genelde atkı kemerlerin üzengitaşının altına kadar olan yerlikaya, atkı kemerler arasında, kapak taşlarının başlangıç seviyesine kadar yükselir. Bu tipte de kalıp, ya atkı kemerin eğimini aldığı iki kemer taşının üst, kapak taşının başlangıç seviyesinde ya da kaya üzerinde kalıp izini gördüğümüz örneklerde olduğu gibi atkı kemeri üzengi seviyesinden itibaren verilir.

. Atkı kemerin duvar yüzeyiyle birleşiminde silmenin verildiği biçimde: Atkı kemerin başlangıcına kadar örülen yan duvarların üzerine profilli ya da düz taştan tonoz boyunca duvardan taşkın silmenin verildiği bu biçimde; Atkı kemer başlangıcı duvar düşey doğrultusunda veya duvar düşey doğrultusundan taşkındır. Bu iki tipte de kalıp, silmenin üzerinde verilir. (Şekil 3.40, 3.41)

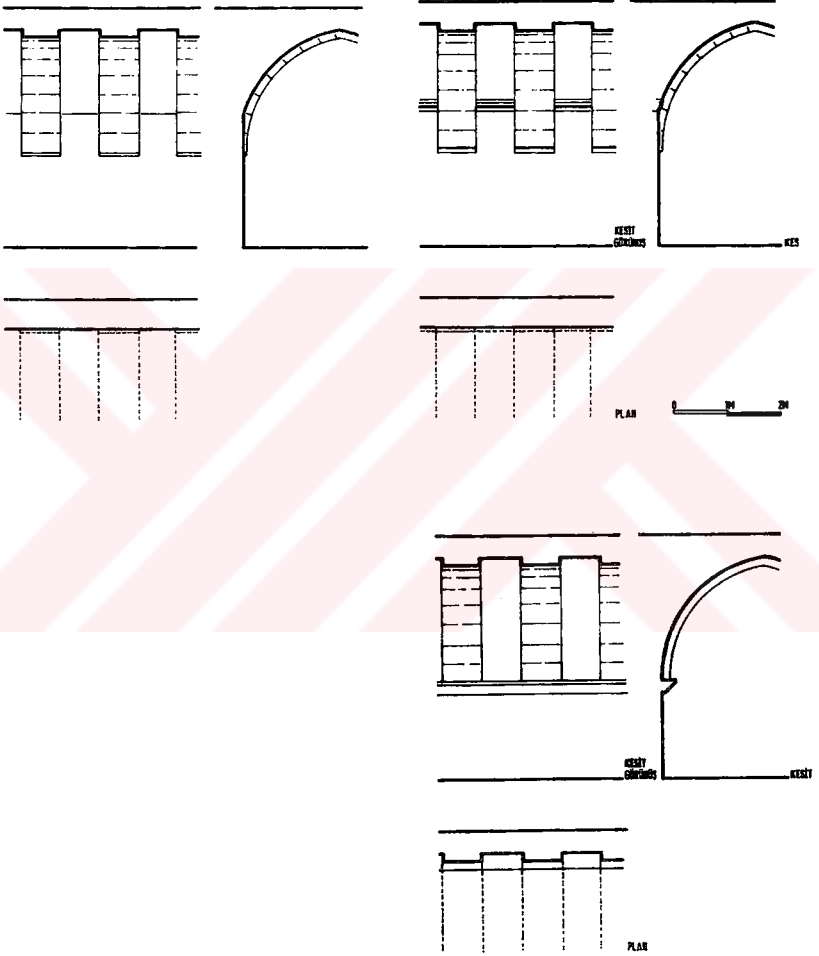
ATKI KEMERİ-DUVAR İLİŞKİSİ

ATKI KEMERİNİN BAŞLANGICI DUVARLA HEMİYÜZ OLAN TİPLER

Şekil.3.40.

ATKI KEMERİ BAŞLANGICI DUVARDAN İLERDE OLAN TİPLER

Şekil.3.41.

3.2.4.2. Yapıyı Oluşturan Diğer Ügeler ve Yapı Elemanları

. Örtü Kaplamaları

Yapıların üzerini akıntılı bir tarzda örten malzemeye örtü kaplaması diyoruz.

Düz atkılı örtü sisteminde üst örtüsü düz toprak dam olan konutlarda görülen örtü sistemi olan düz atkılı örtü; ahsap kirişleme üstünde hasır veya ahsap kaplama, onun üzerinde iğde çalısı, çakıl çamur karışımı (yöresel ismi kist şırlaz karışımı) ve en üstte de geçirimi az "özlü toprak" ve fazla suyu tutarak su yalıtımını sağlayan doğal alçı taşı tozundan oluşmuştur. Doğal alçı taşı tozu lov taşıyla sıkıştırılan toprağın üzerine dökülür.

Tonozla örtülü ve beşik çatı, teras çatı olarak bicimlenen üst örtülerde örtü kaplamaları değişiklik gösterir. Tonozla örtülü mekanların herbirinin üzerinde tonoz doğrultusunda oluşan beşik çatılar aralarında yatay dereler oluşturarak yanyana gelirler. Beşik çatıların örtü kaplaması, tonozların üzerinin 10-12 cm. kalınlığında taş plak ile %50-60 eğim verilerek kaplanmasıyla oluşmuştur. Çoğunlukla taş plakların üzeri kiremit ile kaplanmıştır. Daha az, ortalama %25 eğimli olan beşik çatılarda tonoz üstüne çakıl çamur karışımı, geçirimi az olan "özlü toprak" konularak lov taşıyla sıkıştırılır ve en üstte doğal alçı taşı tozu dökülerek örtü kaplaması oluşturulur.

Tonozla örtülü konutların çoğunluğunda görülen düz toprak damın örtü kaplaması ise tonoz üzeri çakıl çamur karışımı, özlü toprak ve doğal alçı taşı tozundan oluşur.

Örtü kaplamasına disey olarak dayanak oluşturan saçak taşı ve vapiya üstten gelen suya damlalık görevi yaparak, vapi yüzeyini kirletmeden suyu vapidan uzaklaştıran saçak silmesi, bu işlevlerinden başka görsel olarak yapının bitişini sağlayan önemli elemanlardır. Saçak taşı ve saçak silmesi suyla devamlı temas halinde olduklarından yapının diğer bölümlerinde kullanılan taşlardan daha sert ve porozitesi düşük taştan

vapılmışlardır. Sacak taşı boyutları genelde 25/30/60-80' tir. Sacak silmesini oluşturan taş boyutları ise genelde 15/40/60-80 olup, üstten gelen suya damlalık görevi yapmak amacıyla çeşitli profillerde yapılmışlardır.

Ahsap kirişleme üstü toprak dam olan örtülerde sacak silmeleri ahşap kirişlemenin oturduğu duvardan ortalama 15 cm. kadar taşkın ve ahşap kirişleme ile aynı yatay doğrultuda, vapının üzerinde bitirme elemanı olarak yer alır. Sacak silmesinin üzerinde duvarla aynı düzey doğrultuda sacak taşı yer alır.

Üstü tas plak kaplama olan besik çatıların kenarında yer alan ve yapılı bitiren elemanlar olan sacak silmeleri kaplamayla aynı yatay doğrultuda, sacak taşı da onun üzerinde yer alır. (Bkz Seki 3.36)

. Döşeme Kaplamaları

Döşemenin üzerine, kendi gerecinden daha uygun kullanış sağlayan bir gerec ile oluşturulan kaplamaya döşeme kaplaması denir. (234)

Yapıdaki Yeri ve İşlevi: Zemin katta döşeme kaplamaları, düzeltilmiş kayâ zemin üzerine camur harc ile verleştirilen tas plakalardan oluşmuştur. Düzeltilmiş kava zeminin kaplamasız olarak bıraktığı örnekler çoktur. Günümüzde düzeltilmiş kava zemin üzerine döşeme kaplaması olarak cimento sapı veya dökme mozaik kullanımı vavgindir.

Üst kata ait döşeme kaplamaları tonoz örtülerde, tonozun üzerine doğrudan veya "kist+sırlaz" karışımı üzerine "sırlaz" denilen volkanik toprakla oluşturulan sulu harc ile verleştirilen 10-12 cm. kalınlığında 30x60, 40x60 boyutlarında taş plaklardan oluşmuştur. (Şekil 3.42)

Ahşap kirişli döşemelerde döşeme kaplamaları, ahşap kirişleme üzerinde

---

(234). D. Hasol. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1975, s.138.

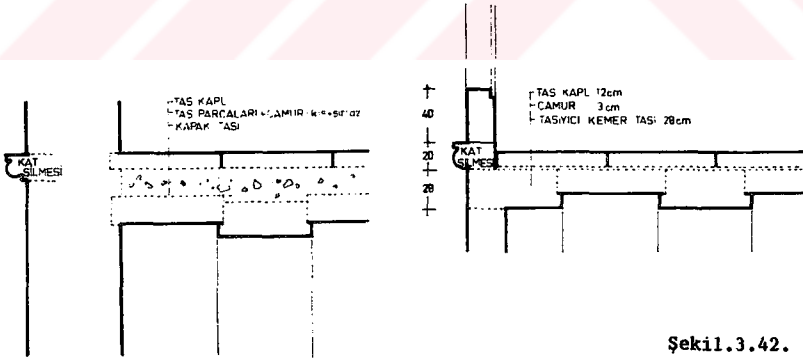
bulunan hasır veya ahşap kaplamanın üzerine yerleştirilen taş plaklardan oluşur.

Malzeme ve Yapım Tekniği: Döşeme kaplamalarının tamamı taş malzemeden olup, ahşap döşeme kaplamasına rastlanılmamıştır.

Yapı cephesinde veralan ve cepheye gelen suya damlalık görevi yapıp yapının kirlenmemesine yardımcı olan ve görsel olarak, cephede kat döşeme seviyesinde veralarak yatay etki oluşturan kat silmeleri, genelde 20 30,60-80 cm. boyutlarında tasta yapılmışlardır. Duvardan ortalama 10 cm. taşkın olan kat silmeleri damlalık işlevine uygun olarak çeşitli profillerde yapılmışlardır.

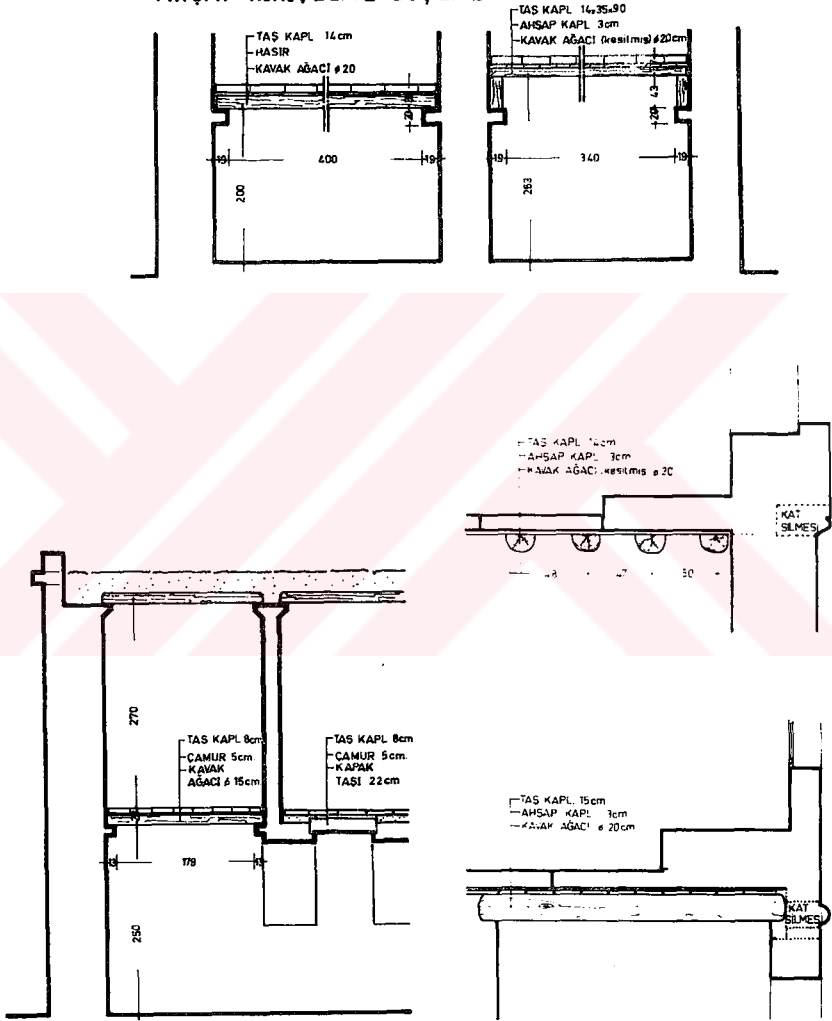
Kat silmesi, tonoz örtü üzerinde taş plakların verildiği döşemelerde, taş plak kaplamayla aynı yatay doğrultuda verleştirilir.

Ahşap kirişleme üzeri taş kaplama döşemeler de, ahşap kirişlemeyle ve da ahşap kirişleme üzerindeki taş plak kaplama ile aynı yatay doğrultuda verleştirilir. (Şekil 3.43)

Şekil.3.42.

AHŞAP KİRİŞLEME DÖŞEME

Şekil.3.43.

Bölme Duvarlar

Tasıyıcı olmayan çoğu hafif gerecli, kalınlığı az duvarlara bölme duvarlar denir.(235)

Yapıdaki Yeri ve İşlevi: Bölme duvarlar, yapının genel strüktürü içinde yeralmayan ve yalnızca kendisini taşıyan sınırlayıcı işlevi olan yapı ögesidir.

Yapıdaki verlerine göre dış ve iç bölme duvarlar olarak konumlanırlar.

Malzeme ve Yapım Tekniği: Bölme duvarlar genelde taş olmakla birlikte konutun içinde, oda oluşumunda ayırıcı olarak dolap şeklinde yapılmış ahşap bölmeler de vardır. Taş olan bölme duvarlar kesme taş, kaba vomu veya moloz taş duvar tekniğinde yapılmışlardır.

. Merdivenler

Yukarıya vükseğe çıkmak için yapılan basamaklı vola merdiven denir.(236)

Yapıdaki Yeri ve İşlevi: Dış Merdivenler; yapı duvarına bitişik veya avlu duvarı üzerinde yeralan ve hayatla dam arasında bağlantıyı sağlayan merdivenlerdir. İç Merdivenler; Yapı içinde yeralan, giriş katını üst kata bağlayan veya iç mekan ile dam arasında bağlantıyı sağlayan merdivenlerdir. (Foto 3.27, 3.28, 3.29)

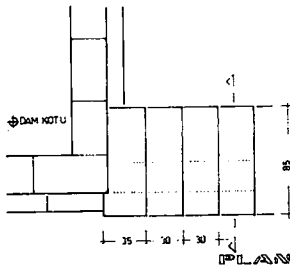
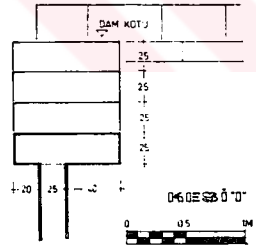
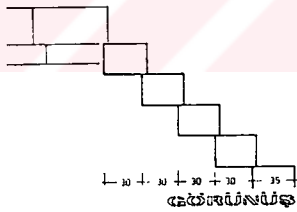
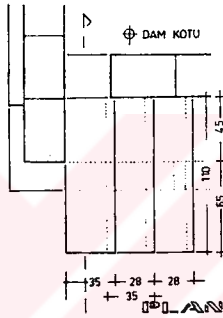
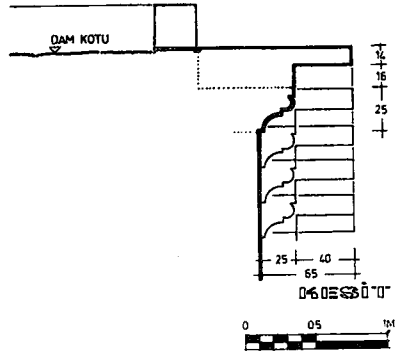
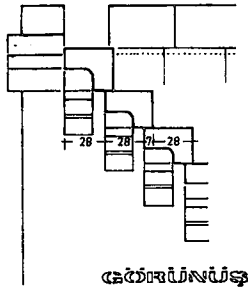
Malzeme ve Yapım Tekniği: Dışarda ve içerde yapı duvarına bitişik olarak konumlanan merdivenler, merdiven kolu genişliğinde veya daha dar

---

(235), D. Hasol, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1975, s.120

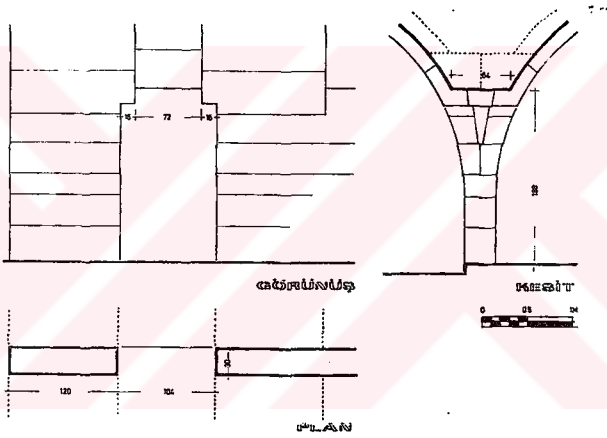
(236), D. Hasol, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1975, s.299.

MERDİVENLER

Şekil.3.44.

TONOZUN OTURDUĞU DUVARDA KAPI AÇMA

Şekil.3.45.

duvar üzerine oturur ya da bitişindeki duvara konsol şeklinde yapılırlar. Malzeme olarak taştan yapılan merdivenlerde ahşap, merdiven korkuluğu olarak kullanılmıştır. Avluda avlu duvarı üzerinde yer alan merdivenler, ortadan avlu duvarına oturmakta ve iki yan konsol çalışmaktadır. 25x30 cm. kesitinde 75-110 cm.hovunda taşların üstüste bindirilmesiyle oluşturulan merdiven kolunun genişliği; ortalama 80 cm.dir. (Şekil 3.44)

. Kapılar

Malzeme ve Yapım Tekniği: Kapıların yapımında kullanılan asıl malzeme taştır. Ahşap malzemeve bazı kapılarda lento olarak rastlıyoruz.

Duvar boşlukları olan kapılar, boşluğun geçilmesinde çeşitli yapım sistemleriyle karşımıza çıkarlar. Kapılar verildiği duvarın taşıyıcılık özelliğine göre yapım açısından farklı özellik gösterirler. Tonoz örtülü hacimlerde, tonozların oturduğu yan duvarlar üzerinde yer alacak kapılar, taşıyıcı kemerlerin arasında, kapak taşlarının oturduğu taşıyıcı özelliği az olan duvar parçasında boşluk oluşturulmasıyla yapılabilirler. (Şekil 3.45)

Yapı duvarlarının malzeme ve yapım özelliğinden dolayı kalın olması duvar boşluklarının, duvarın her iki yüzünde farklı yapıyla geçilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla aynı kapı, açıldığı hacmin icinden ve dışından farklı algılanmaktadır. (237)

Kapıları yapım sistemi açısından ; düz atkılı ve eğrisel atkılı (kemerli) olarak inceleyebiliriz. (Bkz. Şekil 3.21, 3.22, 3.23, 3.24)

---

(237). D. Ulusoy, Güzelyurt (Gelveri) da Geleneksel Yapım Sistemleri. Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmaması Y.Lisans Tezi. İstanbul, 1985. s.68.

Düz Atkılı Kapılar

Düz atkılı kapılar malzeme açısından; ahşap lentolu ve taş lentolu olarak farklılık gösterirler. Kapılar bulunduğu duvarda kullanılan taşın özelliğine göre moloz tas, kaba yonu veya kesme taştan yapılırlar.

Yapım sistemi açısından; tek taşın boşluğun üzerini geçmesiyle oluşan düz atkılı sistemde, lentonun üzerine gelen yükü hafifletme amacıyla yapılmış hafifletme kemerli ve hafifletme boşluklu düz atkılar vardır. Bunlardan başka, taş lentonun alt kısmının kemer şeklinde ayıklanmasıyla oluşturulan, strüktürel olarak kemer gibi basınca değil çekmeve çalsan, yapısal ve strüktürel acidan kemer olmayan düz atkılı sistem elemanına da kapılarda oldukça çok rastlanmıştır. Bunlar lento-kemer olarak isimlendirilerek, düz atkılı sistem içinde incelenmiştir. (Bkz. Şekil 3.45)

Eğrisel Atkılı Kapılar

Eğrisel atkılı kapılar yapım sistemi açısından, ahşap kalıp kurularak, iki, üç ve çok taşın basık veya dairesel biçimde biraraya getirilmeleriyle oluşmuşlardır. Kemerli kapılar üzerinde görülen, tepe pencereleriyle duvardan kemere gelen yükün hafifletildiği örnekler de özellikle konut giriş kapılarında yapılmıştır.

. Pencereler

Malzeme ve Yapım Tekniği: Pencerelerin yapımında kullanılan malzeme üzerinde yer aldığı duvara bağlı olarak taştır. Ahşap malzeme, bazı pencerelerde, pencerenin mekan içindeki vüzevinde hatıl olarak kullanılmıştır.

Pencereler de kapılar gibi yer aldığı duvarın taşıyıcılık özelliğine göre yapım açısından farklı özellik gösterirler. Tonoz örtülü hacimlerde, tonozların oturduğu van duvarlar üzerinde yer alacak

pencereler, taşıyıcı kemerlerin arasında, kapak taşlarının oturduğu taşıyıcı özelliği az olan duvar parçasında boşluk oluşturulmasıyla yapılabilirler.

Taşıyıcı özelliğe sahip kalın duvarlarda küçük boyutlarda açılan pencereler ışığın yeterince içeriye girebilmesi için duvar kalınlığına çevli ve kemerli olarak yapılırlar. Yapı duvarlarının malzeme ve yapım özelliğinden dolayı kalın olması duvar boşluklarının, duvarın her iki yüzünde farklı yapıyla gecilmesine neden olmuştur. Bu tip pencereler evin yan yüzündeki odalarda, çoğunlukla da servis pencerelerinde görülür. Servis pencereleri duvarda kullanılan taş yüksekliğinde ve yüksekliğinden daha az genişlikte ve düz atkılı yapılmışlardır.

Konutta, tonoz ve da ahsap kirişlemenin oturmadığı on duvarlarda düz atkılı ve da eğrisel atkılı ikili, üçlü ve dörtlü pencereler acılır.

Düz atkılı olan oda pencereleri tek taş lento olduğu gibi hafifletme kemerli ve hafifletme boşluklu düz atkılı olarak da yapılmışlardır. Eğrisel atkılı olan pencerelerin hepsi daire kemerli olup iki, üç ve da çok taştan yapılırlar. Duvar kalınlığının 22 cm.ye kadar düştüğü ince ön duvarlarda veralan pencere boşluklarının arası plastrlarla desteklenmiş ve pencere üstlerinde açılan tepe pencerelerle duvar viki hafifletilme çalışılmıştır.

Yıldız pencereler düz atkılı, tek taşta oyulmuş veya dairesel biçimde olanları iki taşın eğrisel vontulup birarava getirilmesiyle yapılmışlardır. (Bkz. Sekil 3.25)

Çörtener

Malzeme ve Yapım Tekniği: Çörtener üst örtünün suyunu vapidan uzaklaştıran elemanlar olduklarından, işlevlerine bağlı olarak, suya dayanıklı malzemeden yapılması gerekir. Çörtener yapımında olabildiğince sert ve porozitesi düşük taşlar kullanılmıştır. Tek taşın, suyun vapiya zarar vermeden ve vapiyi kirletmeden atılması için suya damlalık olabilecek şekillerde ve boyutta, ovularak

bicimlendirilmesiyle oluşturulan bir yapı elemanıdır. Genelde saçak silmesinin altında veya silmeyle aynı doğrultuda yer alan ve ortalama 25-30-100 cm. boyutlarında taştan oluşan çörttenler, yapı yüzeyinden ortalama 60 cm. taşkın verilestirilirler. Daha fazla duvar yüzeyinden taşkın olanlar alttan konsol taşı ile desteklenmişlerdir. (Bkz. Sekil 3.33, 3.34) (Çıkma, Çörtten, Kapı, Pencere, Sütmun boyutları için Bkz. Tablo 3.6.)

. Bacalar

Dumanı veya kirli havayı çekip dışarıya vermeye varayan kargir kanal olan baca(238). işlevlerine göre: hava ve duman bacası olarak yapılarda verilir.

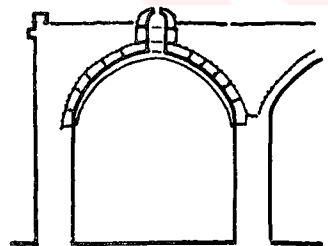
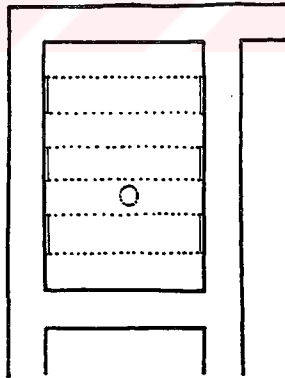
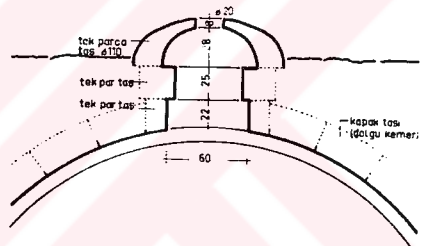
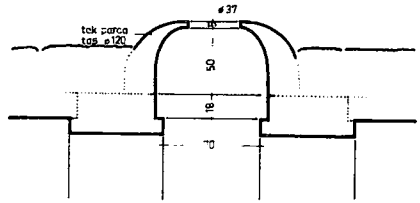
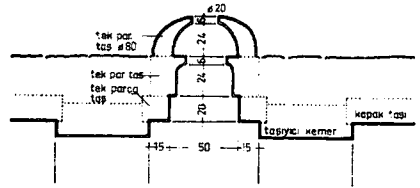
Malzeme ve Yapım Tekniği: Konutlarda içinde tandır olan meknlarda mekanın dumanını dışarı atan ve mekanı havalandıran ve hava+duman bacası olarak varsayabileceğimiz bacalar, mekanın ortasında ve tonoz örtü üzerinde yapılmışlardır. Tonoz örtülü meknlarda taşıyıcı kemerlerin arasında verilirler. Taşıyıcı kemerlerin arasındaki kapak taşlarından bir va da ikisinin kaldırılıp yerine ortası delik bir va da iki taşın kommasıyla hava+duman bacaları yapılır.

Duman bacaları tonozla örtülü meknlarda taşıyıcı kemerler arasında vev tonozun ön yüzündeki duvarda verilirler. Genel de 25-30 25-45 ve 30/30 gibi boyutlarda ve genellikle yüzeyi "sırlaz" denilen toprak harçla sıvalı yapılırlar. (Sekil 3.46, 3.47)

---

(238). D. Hasol. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1975, s.52.

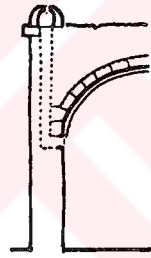
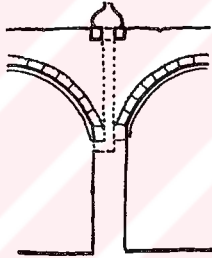
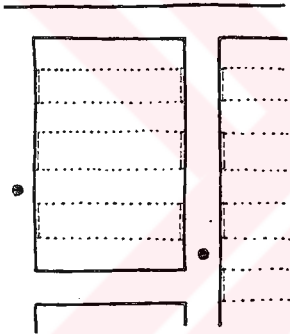
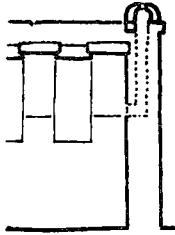
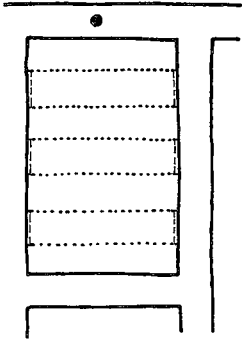
HAVA BACASI

Şekil.3.46.

DUMAN BACASI

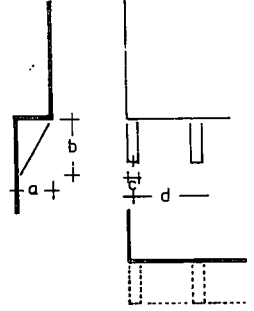

Şekil.3.47.

Tablo 3.6.1.
ÇIKMALAR

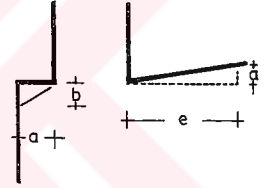
DİK ÇIKMALAR

	a	b	c	d
Ç47	60	120	30	120
Ç18	84	110	24	196
Ç19	60	80	22	64
Ç20	180	160	25	125

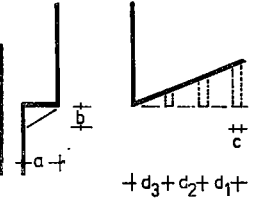
GÖNYE ÇIKMALAR (Devamlı)

	a	b	e	
Ç22	133	186	516	
Ç23	70	60	480	
Ç24	53	100	140	

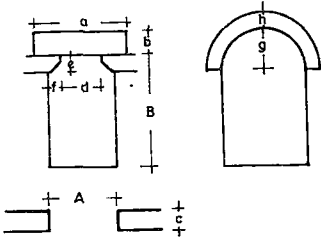

(KONSOLLU)

	a	b	c	d1	d2	d3	d4
Ç21	100	148	28	170	85	147	128

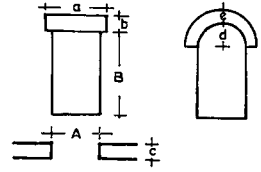

$$+d_3 + c_2 + d_1 +$$

KAPILAR Tablo 3.6.2.

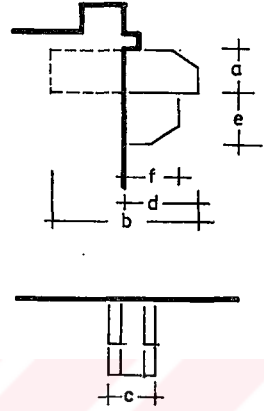
		A	B	a	b	c	d	e	f	g	h	
Ç26	DIŞ	164	200	200	10	24	141	36	12			Ahşap lento
Avlu kapısı	İÇ	194	236	208	20	20						Ahşap lento
Ç27		193	230	267	7	22	149	44	22			Ahşap lento
Avlu kapısı		222	266	260	10	25						Ahşap lento
Ç28		135	216	240	52	25						Ahşap lento
Avlu kapısı		168	244	175	20	30						Taş lento
Ç29		140	170	142	46	22						Taş lento
Avlu kapısı		163	202	180	20	20						Ahşap lento
Ç30		200	230	240	62	22						Taş lento
Avlu kapısı		220	312	171	30	43	100	52	60			Taş lento
Ç31		210	220	300	65	22						Taş lento
Avlu kapısı		230	310			50				30	52	Başık kemer
Ç32		180	210	218	44	21	112	54	34			Taş lento
Avlu kapısı		209	244	230	6	45						Ahşap lento
Ç33		200	230	250	50	22	160	40	20			Taş lento
Avlu kapısı		220	260							44	34	Başık kemer
Ç34		80	150	104	36	20				14		Lento-kemer
Kiler kapısı		104	186	120	19	15						Ahşap lento
Ç35		195	200	210	66	23				16		Lento-kemer
Avlu kapısı		176	198	195	20	20						Ahşap lento
Ç36		90	182	130	58	22				18		Lento-kemer
Konut kapı		114	244							36	20	Başık kemer
Ç37		89	160							20	42	Başık kemer
Konut kapı		105	172	136	36	30						Taş lento
Ç38		185	280							40	90	Başık kemer
Avlu kapısı		205	276	221	20	20						Ahşap lento
Ç39		196	256							44	44	Başık kemer
Avlu kapısı		216	310							70	22	Başık kemer
Ç40		175	240							28	40	Başık kemer
Avlu kapısı		200	275							23	18	Başık kemer
Ç41		264	228							44	52	Başık kemer
Avlu kapısı		284	270							38	22	Başık kemer
Ç42		80	170							40	20	Yuvarlak k.
Konut kapı		101	198	116	38	30						Taş lento
Ç43		128	268							64	38	Yuvarlak k.
Konut kapı		148										
Ç44		172	250							70	40	Yuvarlak k.
Avlu kapısı		192	288							64	20	Başık kemer
Ç45		210	290							86	36	Yuvarlak k.
Avlu kapısı		234	326	254	10	25						Ahşap lento
Ç46		88	180	140	34	22				36	36	Hafifletme k.
Alur Kapısı		108	268	122	20	48						Taş lento
Ç47		100	190	158	32	22	62	40	199	20	16	Hafifletme k.
Konut kapı		122	260							52	16	Yuvarlak k.
Ç48		110	200	140	40	30				40	20	Hafifletme k.
Konut kapı		110	256							50	45	Yuvarlak k.

PENCERELER Tablo 3.6.3.

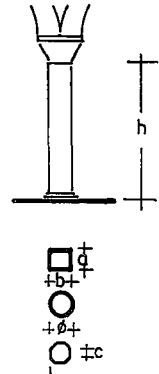
		A	B	a	b	c	d	e	
Ç 56	Dış	80	155	122	35	23			Taş lerto
	İÇ	92	167	122	46	42			Taş lerto
Ç 57		75	152	144	48	82			Taş lerto
		144	208	134	35	33			Taş lerto
Ç 58		100	155	125	40	30			Taş lerto
		100	203				30	30	Yuvarlak k
Ç 59		18	25	90	48	22	25		Lerto-kemer
		78	65	78	22	30			Lerto-kemer
Ç 60		104	196				49	16	Yuvarlak k
		64	110	104	30	25			Taş lerto
Ç 61		78	180				38	22	Yuvarlak k
Ç 62		110	250				55	30	Yuvarlak k
		150	286				70	30	Yuvarlak k
Ç 63		100	135	164	38	16	30	34	Hafifletme k
		164	264				68	26	Yuvarlak k
Ç 64		72	137	96	42	29	41	14	Hafifletme k
Ç 65		40	68	50	35	15	35	20	Hafifletme k
		73	83	90	22	34			Taş lerto
Ç 66		42	82	66	24	22	4	15	Hafifletme k
		54	120				18	15	Baak kemer

ÇÖRTENLER Tablo 3.6.3.

	a	b	c	d	e	f
Ç 76	50	101	22	56	42	24
Ç 77	55	120	25	70	42	24
Ç 78	24	120	24	70	35	24
Ç 79	38	114	27	70		
Ç 80	50	100	25	60		
Ç 81	20	96	30	30		
Ç 82	20	112	50	20		
Ç 83	40	106	30	60		
Ç 84	52	120	32	70		
Ç 85	30	90	28	42		
Ç 86	37	106	25	60		
Ç 87	30	110	25	60		
Ç 88	30	90	25	45		
Ç 89	32	127	25	75	35	20
Ç 90	38	112	30	56		
Ç 91	50	104	27	58		
Ç 92	28	109	28	58	24	24
Ç 93	25	50	25	51		

SÜTUNLAR Tablo 3.6.3.

	KESİT			DÜŞEY		YATAY		BAŞLIK	TABAN	h
	Ø	a/b	c	tek prç	çok prç	tek prç	çok prç	BAŞLIK	TABAN	h
C 1	30	-	-	+	-	+	-	+	+	190
C 2	42	-	-	+	-	+	-	+	+	220
C 3	42	-	-	+	-	+	-	+	+	200
C 4	-	35	-	-	+	-	+	+	+	320
C 5	-	28	9	+	-	+	-	+	+	267
C 6	-	32	40	+	-	+	-	+	+	258
C 7	32	-	-	-	+	+	-	+	+	235

3.2.4.3. Malzeme özellikleri

Bicim; malzemenin belli bir amac için -işleve bağlı olarak- , belli bir programla biraraya getirilmesiyle oluşturulan tasarımdır. Bicim özelliklerinin ve yapı özelliklerinin malzeme ile bağlantılı olması, malzemenin -işlevden sonra- koşullandırıcı bir etken olabileceğini gösterir.

. Malzeme Seçimiyle ilgili özellikler

Endüstri öncesi verel toplumlarda, kısıtlı ekonomik koşulların sonucu konut yapıları belirgin birkaç malzeme ile gerçekleşir. Malzeme çeşitlerinin kısıtlı olması konutlarda bazı biçimlerin kullanılmasını olanaksız kılar ve kısıtlılığın olusuna göre biçimler arası seçim olasılığın azaltır veya çoğaltır. Bu koşullar altında çalışan yapı ustaları varolan malzemeye teknik bilgilerini katarak insan evlemlerine uygun yapıyı yaratmaya çalışırlar. Bu toplumlarda vasıyan yapı ustaları, verel malzemeleri, bunların özelliklerini, sadece iklimsel ve konstrüktif etkenlere karşı koymaları açısından değil; aynı zamanda, bitmiş yapıların zaman içindeki yıpranmalarını gözlemiş olmalarından, kullandıkları malzemelerin korunması için gereken detayları bulabilmişlerdir.(239)

Güzelvurt konutlarında kullanılan tas. ocaktan çıktığında kolay işlenen ve zamanla bunvesindeki suyu kaybetmesine bağlı olarak sertleşen gözenekli yapıya sahip ve birim hacim ağırlığı özelliklerine bağlı olarak hafif yapı taşı sınıfına giren doğal malzeme olan **volkanik tüftür**. Yumu taşı olarak kullanıldığında iyi sonuç veren bu tüfler bütün olarak homojen olmayan yapılarından dolayı yerver ayrılabili arızalı bir özellik göstermektedir. Yağma konutların tas malzemenin gelen sağlamlığına karşın, kavaovma konutlarda oluşan çatlak ve ayrılmalar bunun en acık göstergesidir.

---

(239). A. Rapoport. House Form and Culture. London: Prentice Hall, Englewood Cliffs N.J. 1969. s.105

Fonut yapımında ana malzeme olan taştan başka, kullanılan diğer malzeme ahşaptır. Bölgenin ağaç yönünden zengin olmaması nedeniyle ahşap malzeme yapılarda çok sınırlı olarak kullanılmıştır. Taştan sonra, doğadaki haline en yakın kullanılan malzeme ahşaptır. Ağacın malzeme olarak tasa olan en büyük üstünlüğü, hafifliği çekmeye ve eğilmeye dayanmasıdır. Bu özellik ağacın büyük açıklıkları gecmede tasa tercih edilmesinin nedenidir.(240)

Güzelyurt geleneksel yapım sisteminde taşıyıcı sistem ögesi olarak, açıklıkların gecilmesinde tonozdan başka ahşap kirişlemenin kullanıldığını görüyoruz. Ahşap kirişlemelerde kavak ağacı kullanılmıştır. Ahşap malzeme, ahşap kirişlemeden başka, duvarda ver ver bağlavıcı hatıl olarak kullanılmıştır.

. Malzeme Kaynakları

Taş Malzeme

Güzelyurt'un jeolojik yapısında da belirttiğimiz gibi Güzelyurt büyük oranda Gelveri ignimbriti diye adlandırılan 15 km. kalınlığında gri renkli, orta derecede kaynaklanmış içinde 80 cm. ve yaklaşan süngertaşı blokları ve yaşlı andezit lavların parçaları bulunan gözenekli volkan tüfül yatağı seklindedir. Konutlarda ve diğer yapılarda bölgenin jeolojik yapı özelliğinden dolayı volkanik tüflerden yapı taşı olarak faydalanılmaktadır.

Güzelyurt'ta vığma sistemle yapılmış kargir yapılarda kullanılan yapı taşları bölge sit alanı ilan edilmeden önce, Hoyarlar Mahallesi üstündeki "Taş Kesti" diye isimlendirilen alandan, Yüksek Kilise'ye giden yol üzerindeki ocaktan (sert ve porozitesi düşük taş), Manastır Vadi'si girişindeki ocaktan (ateşe dayanıklı od taşı) çıkarılmaktaydı. Yapılarda özellikle tonozda kemer taşı aralarında kama taşı olarak

---

(240). D. Kuban. Mimarlık Kavramları, Yem Yayın, Geliştirilmiş 3. Baskı, İstanbul, 1990, s.33-34.

kullanılan oldukça sert olan yalçı taşı Sivrihisar yolu üzerindeki kayalardan getirilmektedir.

Günümüzde gerek Manastır Vadisi'nden, gerek se Tas Kesti bölgesinden taş çekmek doğal yapıyı çok fazla tahrip etmeye başladığından yasaklanmıştır. Günümüzde vapi taşları, Akkava Köyü'nden (beviz renkli işlenmesi kolay taş), Alanvurt'tan (sert ve dayanıklı, işlenmesi zor taş) ve Boğaz denilen bölgeden getirilmektedir.

Belisırma Köyü'nden getirilen doğal alçı taşı, yapıların üzerinde toz halinde (suya karşı yalıtım sağlamaktadır) kullanılmasından başka yapılarda ince sıva yapımında kullanılmıştır. Sivrihisar eteklerinde yeralan doğal alçı taşı yatakları vardır ve bu doğal malzeme, kesme taş duvarlarda bağlayıcı olarak kullanılmıştır.

Günümüzde kirec, Gücinkaya Köyü yakınındaki "Kireçlik Mevki" denilen yerdeki kireç taşı yataklarından elde edilmektedir. Bu bölgeden elde edilen kirec yörede "tatlı kireç" olarak isimlendirilen ve alçı olarak, sıva olarak kullanılan türde bir kirectir. Kirec taşı vakılır, değirmende çekilir ve su ile karıştırılıp kullanılır.

Konutlarda harc yapımında kullanılan ve yörede "acı kirec" olarak isimlendirilen kireç taşı ise Güzelvurt Teknecik Mevki'den çıkarılır ve bağlayıcı olarak kullanılır. Bu kirec taşı da vakılır, değirmende çekilir ve suda söndürüldükten sonra kullanılır.

Ahşap Malzeme

Bölgede Hezen denilen ahşap kirişlemelerde Kavak Ağacı kullanılmaktadır. Bölgede yetiştirilen kavak, işleme gücüğü yönünden ince yapıya uygun olmamasından dolayı, ince yapıda kullanılmak üzere Pozantı'dan çam kerestesi getirilmektedir.

. Malzemenin Biçimlenmesinde Kullanılan Aletler

Taş malzemeye biçim verilmesinde taş ustalarının kullandıkları aletler;

gönye, çekic, yan çekic, kilink, balyoz, mastar ve şakildir.

Ahşap malzemeye biçim verilmesinde ise kullanılan aletler: testere, rende, planya, keser, çekic, iskarpela, gönye, v.b. dir.

3.2.4.4. Yapım Süreci Özellikleri

Halk geleneklerine göre yapılmış endüstri öncesi yerel konutların buldukları toplumlarda, yapı ustaları yapımlarını, insanların isteklerine ve toplumun kültürel gereksinimlerine, kendilerinin bireysel, yaratımsal katkıları olmadan, uydurmaya çalışırlar.(241)

Yapı ustalarının bireysel, yaratımsal katkılarının yansımadığı konutlar, geleneklerin belirlediği ilkeler doğrultusunda yapılırlar.(242)

Kullanıcılarla yapı ustalarının kuşaklar boyu süren dayanışmaları sonucu ortaya çıkan konut biçimleri, biçim bilgisinin toplumda bulunan tüm yetişkinler tarafından paylaşılması nedeniyle konut yapımlarında tasarımcılarla çeşitli teknik çizimlere gerek duyulmaz, (243)

. 1924 Karşılıklı Göçmen Değişimine Kadar Yapım Süreciyle İlgili Özellikler:

1860 -1900 vilları arasında Gelveri'de 20 taş ustası vardır. Bunun 12'si Rum, 8'i Türk'tü. Çevre köyler içinde en nitelikli taş ustaları Gelveri'de bulunmaktaydı. Taş ustaları çevre köylere de inşaat yapmaya

(241). B. Taut, Houses and People of Japan, 2 nd. ed., Tokyo: Sanseido Co., 1958, s.27-31.

(242). A. Rapoport, House Form and Culture, London: Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1969, s.6.

(243). Abdullah Erençin, Kapodokya Yerel Konutlarında Turizme Yönelik Yenileme Çalışmalarına Bir Yaklaşım Örneği: Avcılar Köyü, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1979, s.30-31.

giderler ve o günün şartlarına göre çok iyi para kazanırlardı.

Ev yaptırmak isteyen kişi öncelikle taşıyıcı çağırırdı. Taşıyıcı evin yapılacağı kava zemine dikdörtgen şeklinde sekil cizerlerdi. Bu olaya Türkçe'de "sandık acma" denirdi. Her dikdörtgen "sofra" olarak tanımlanırdı. Taşıyıcılar her bir sofradan 5 kat taş çıkarırlardı ve her sofradan tek katta 10 taş çıkarmak zorundaydılar. Taşı kama ile çıkarırlardı. Daha sonra yapı ustası gelir ve bu blok taşlarla evi inşa ederdi. Eğer evde bodrum katı yapılması istenirse bu, bir köşeyi oyma şeklinde başlar. Önce merdiven oyulur, sonra mekân ovularak oluşturulurdu.

Taşıyıcıların kullandığı aletler: Türkçe'si balyoz olan "ciğli" ve "koklinik" denilen kazmaya benzer bir alettir (Kilink), (244)

Malzemenin Boyutlandırılmasında Kullanılan Ölçü Birimi

Cumhuriyet döneminden önce malzemenin boyutlandırılmasında kullanılan ölçü birimi "zıra-ı mimari" de denilen "mimar arşını"dır. Mimar arşını: 24 parmak. parmak: 12 hat. hat: 12 nokta' dan oluşmaktaydı. Mimar arşını 0.758 m. dir ve somut örneği III.Selim tarafından abanozdan olmak üzere yaptırılmış ve mühendishanesinde bulunmaktadır. (245)

Mimar arşını bölgeden bölgeye değişen standartlaşmamış ölçü düzeni göstermektedir. Güneydoğu Anadolu' da taş mimarinin gelişmiş olduğu Gaziantep' te, Urfa'da kullanılan mimar arşını 0.720 m. dir. (246)

---

(244). M. Asvesti. Epangelmatikes Asholies ton Hellenon tes Kappadokias, Atina. 1980. s.29-35. den aktaran:

D. Ulusoy. Güzelyurt (Gelveri) da Geleneksel Yapım Sistemleri, Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul. 1985. s.22-23.

(245). "Arşın". Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.I. M.E.B. Yavını. İstanbul. 1983. s.88.

Güzelyurt yapılarında kullanılan taş sıralarınınin değişken ölçülerde ve düzgün sıralı olmaması, kullanılan mimari arşının tam boyutu hakkında bize bilgi vermemektedir. Saptanabilen ölçülere göre Güzelyurt' ta kullanılan mimar arşını, yaklaşık 0.750 m. olarak kabul edilebilir.

. Günümüzde Yapım Süreci ile İlgili Özellikler

Köyde yetişkin erkeklerin büyük bir bölümü yapım teknikleri ve özellikleri konusunda bilgi sahibidirler. Her sene damların bakımı ve ihtiyaç oldukça yapılan ahır, kiler, kümes gibi küçük boyutta duvarları yapı ustalarına ihtiyaç duymadan yapabilmektedirler. Yapıma hane halkını oluşturan tüm yetişkin erkek ve kadınlar katılmaktadır.

Güzelyurt'ta hayatta olan ve şimdi çalışmayan tek yapı ustası 73 yaşındaki Vevsel Sağdıç'dır. Gelveri mimarisinin bilinen başlıca eski ustaları Osman Usta, Ahmet Onbaşı, Abdurrahman Usta, Taşçı Yusuf ve Deli Yusuf'tur. Günümüzde yapı ustaları gerektiğinde Akyamaç ve Belisırma ve Demirci köylerinden gelmektedir. Günümüzde Güzelyurt'ta geleneksel yöntemle konut yapan ve tamir eden usta büyük çoğunlukla Demirci köyünden Recep Usta (Hamurcu) dur.

---

(246). Gaziantep'te mimar arşını "zahta" olarak anılmakta olup, ölçüsü 0.720 m. dir. Zahta 24 kısma bölünmekte ve her bölüm 3 cm. olup parmak adını almaktadır. Yapıları oluşturan taş sıraları değişmez ve eski ölçüye göre 9 parmak, günümüzün ölçü sistemine göre 27 cm. dir. H. F. Mazı, Gaziantep Şekeroğlu Mahallesi Seyisoğlu Sokağının İncelenmesi ve Koruma Önerileri, M.S.U. Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul, 1984, s.48. Urfa yapılarında da taş sıraları değişmez olarak 24 cm. dir. Bu ölçü mimar arşınına göre - 0.720 m. olarak kabul edilirse- 8 parmağa karşılık gelmektedir. M. Alper, Urfanın Mekansal Yapısı Türk İslam Mimarisindeki Yeri ve Önemi, İ.T.U. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1987, s.88.

Yapıda Çalışanlar ve Görevleri:

-Taşı ocaktan getirene "TASCI"

-Kaba vonucuva "TASARCI"

-İnce vonucuva "YONUÇU"

-Taşı yerine kovana "USTA" denir.

Usta yapıda yönetici görevini üstlenir. Usta kullanıcı ile götürü usulünde anlaşılırsa işi kaba yapıdan ince yapıya kadar üstlenir ve yapıyı bitmiş olarak kullanıcıya teslim eder. Götürü usulündeki bu anlaşmaya "KABALA" olarak anlaşma denir. Sadece kaba yapı üzerinden de Kabala anlaşma yapılabilir. Usta bu durumda sadece kaba inşaattan sorumlu olur, ince yapıyla marangoz ve sıvacı uğraşır.

Günümüzde Yapım Ücretleri:

Geleneksel yapı inşaatında götürü üzerinden kabala anlaşmalarda, m² işçiliği; 150.000- 200.000 T.L. arasındadır. Yövmiye üzerinden anlaşmalarda Usta yövmivesi; ekmecli (vemekli) 200.000T.L., ekmezsiz 250.000 T.L. dir.

1 adet kemer çatma ustalık bedeli 1.000.000 T.L. dir. işçi de ustaya ait olursa bedel 2.000.000 T.L. olur.

Bu fiatlara göre, geleneksel bir yapının m²' sinin malzeme haric, işçilik-ustalık bedeli ortalama 500.000 ila 600.000 T.L. arasında değişmektedir.

Güzelvurt'ta taşı ocaktan çıkararak olmadığından çevre il ve yerleşimlerdeki ocaklardan gelen taşlar inşaatta kullanılmaktadır. Buna göre;

1 adet kemer taşı bedeli; Niğde Aktas taşının 16.000 T.L., Nevşehir

taşının 20.000 T.L. dir.

1 adet köşe taşının bedeli; Niğde Aktas taşının 8.000 T.L., Nevşehir taşının 12.000 T.L. dir. (Bu bedellere nakliye dahil değildir.)

En çok kullanılan mekan genişliği olan, 4 m. lik açıklıkta ortalama 18 kemer taşı kullanıldığı gözönüne alınırsa (Bkz: Bl. 3.2.4.1.) Tonozu oluşturan tek bir kemerin maliyeti malzeme, işçilik dahil 2.300.000 ile 2.350.000 T.L. arasında değişmektedir.

Yapım Evresindeki Törelere:

Yapının temeli cıkıldıktan sonra kurban kesilir. Yapı bittikten sonra da kullanıcı yapı ustasına bahşiş verir.

3.2.5. Bölüm Sonucu: Güzel yurt Yöresel Konut Mimarisinin Kapadokya Konut Mimarisi ile Karşılaştırılması

Güzel yurt, bu yerleşim tiplerinden "vadi vamacına kurulu yerleşim" sınıfına girer. Vadi vamacına kurulu eski yerleşim, 19. yüzyıl sonunda vadinin yukarısında karayolunun etrafında gelişen ve bugün yığma konutların yoğun olarak bulunduğu Yukarı Mahalle olarak isimlendirilen alanla beraber Güzel yurt yerleşim dokusunu oluşturmuştur.

Güzel yurt'ta konutlar bölgenin karakteristik özellikleri doğrultusunda kayaoyma, kayaoyma+yığma ve yığma taş olmak üzere üç türde görülür. Güzel yurt ta gerek kayaoyma+yığma gerek se yığma konutlarda yazlık ve kışlık olarak belirgin mekansal ayırımın olmaması ve avluva açık eyvan mekanlarının bölgede yer alan diğer yerleşimlere göre sayısal azlığı, Güzel yurt'un Kapadokya Bölgesi genelindeki diğer yerleşmelerden topografik konum ve buna da bağlı olan iklimatik farklılıklarıyla açıklanabilir.

Güzel yurt, 2495 m. rakıma sahip olarak, ortalama rakımı 1000-1500 m. olan, Kapadokya Bölgesinin genel topografyasını oluşturan karasal iklime sahip Antik Plato Bölgesinde, topografik özelliklere bağlı

olarak oluşmuş, dağ (yayla) iklimi şeklinde mikro-klimatik özellikler gösterir. Bu iklimik özellikler, Güzelyurt konutlarının mekansal biçimlenmesinde etkili olmuştur. Güzelyurt konutları, yukarıda sözü edilen özelliklerinin yanında, Kapadokya Bölgesinde'ki yöresel konut mimarisinin yapısal ve biçimsel tüm özelliklerini üzerinde taşıyan, ve bölge konut mimarisinin en nitelikli örneklerine sahip bir veresimdir.

4. GÜZELYURT YÖRESEL KONUT MİMARİSİ KORUMA SORUNLARI

4.1. Konutların Bozulma Nedenleri

Güzelyurt Konutlarında biçimsel ve yapısal olarak incelenen bozulma şekillerinin, aşağıda çözümlenen fiziksel ve sosyal nedenlere bağlı oldukları görülmektedir.

4.1.1. Fiziksel Nedenler

4.1.1.1. Doğal Olayların Oluşturduğu Etkenler

Zemin Hareketleri

Tüm Kapadokya Bölgesinde olduğu gibi Güzelyurt'ta da zemin oturmaları ve ayrışmalarına bağlı zemin hareketleri görülür. Deprem kuşağında yer almamasından dolayı, depreme bağlı zemin hareketleri görülmez. Bölgenin jeolojik yapısına bağlı olarak zemini oluşturan tüfün, içinde kil, sünger taşı, andezit lav parçaları, bazalt gibi oluşumlar taşınmaları ve homojen bir yapı göstermemesine ve zamana bağlı olarak bu oluşumların farklı hareket etmeleriyle büyük kitlesel ayrışma ve kopmalar görülür. Bazalt, andezit lav parçaları suya doygun kitlelerde harekete geçerek kitlesel ayrışmaları ve erozyonları oluşturur. (247)

Bölgede içindeki mekanlarıyla birlikte, yer aldığı yamaçtan kopmuş kayaya konutlar, yamaçların aşağısındaki yeni yerlerinde, -bu alanlar afet bölgesi ilan edildiğinden- genelde samanlık ve depo gibi servis mekanları olarak işlevlerini sürdürmektedirler.

Su ve İklimle Bağlı Hareketleri

Su ve suyun yapı içinde iklimle bağlı olarak hareketi olarak görülen donma, yoğunlaşma ve kapilaritesinin oluşturduğu bozulma nedenleridir. Su, biyolojik bozulmalara da zemin hazırlamaktadır.

---

(247). M. Erdoğan, Konferans Notları, Konservasyon Merkezi, Kasım 1986.

Malzeme Yorulmaları

Malzemenin zaman içinde taşıdığı yüke (yerçekimine) bağlı iç gerilmeler ve ezilmeler biçiminde yorulması ve elastikliğinin plastiğe dönüşmesidir.

Malzemenin yorulması, ısıya bağlı olarak "ısı şok" a uğrayan malzemelerde de görülmektedir. Gece-gündüz periyodunda ısınıp soğuyarak, ısı şoka uğrayan malzeme zamanla yorulurak elastikliğini kaybeder. (Bkz: Taş Malzeme Bozulmaları)

4.1.1.2. İnsana Bağlı Etkenler

Koruma Amaçlı Olmayan İmar Planları

Koruma bilincinden uzak, sadece yol genişletmek amaçlı yapılan , Güzelyurt'un Cumhuriyet dönemine ait, 1958 tarihli ilk imar planı, konum planı ölçeğinde bozulma nedenlerindedir.

1992 yılında onanan Güzelyurt Koruma Amaçlı İmar Planı ise kentsel doku ve mimari yeterince incelenmeden yapılmış ve kentsel sit alanı içindeki konutların korunmasına yönelik hiç bir öneri getirmeyen amacına uymayan bir plandır. Kentsel sit alanı içinde yeterince araştırma yapılmamış olmasına bağlı olarak mevcut yapı potansiyelini kullanma yönünde kararlar alınmamıştır. Boş konut alanları da araştırılmadığından sit alanının ne kadar nüfus çekebileceği saptanamamıştır. Oysa yeni ilçe olan Güzelyurt'un çevreden nüfus çekmesi olgusuna bağlı olarak mevcut yapı potansiyelinin konut ya da uygun başka bir işlevle kullanılması, sit alanının sıhhileştirilmesine olanak verecektir. Kentin gelecekte gereksinimi olacak donatılar belirlenirken de, sit alanının dikkate alınmamasına bağlı olarak, önerilen yeni yapılaşma alanları oldukça fazladır. Kısacası plan, kentsel sit alanını bir ur gibi izole eden yalnızca çevresini tasarlayan ve gelecekte nüfusun eskimekte olan bu kentsel sit alanını terketmesine neden olabilecek bir müdahale olmuştur.

İlk Tasarım ve Yapımdan Gelen Yanlışlar

Konutun ilk tasarım ve yapımında, yapıdaki işlevine uygun olmayan yanlış malzeme seçimi ve detay hatalarına bağlı olarak oluşan bozulma nedenleridir.

Yanlış Onarımlar

Yapıda, bozulmanın asıl kaynağının belirlemeden yapılan, bozulmanın nedenini değil, sonucunu ortadan kaldırmaya yönelik yanlış onarımların, zaman içinde oluşturduğu bozulma nedenleridir. (Örneğin; içine su almış rutubetli üst örtü kaplaması olan toprak dolgunun değiştirilmeden üzerinin, üst örtüyü oluşturan saçak taşları da dahil olmak üzere tümünün çimento şap ile kaplanması) Onarımlarda malzeme seçiminde, malzemelerin fiziksel ve kimyasal uyumlarına dikkat edilmemesi de yanlış onarıma ve birim ve eleman ölçeğinde bozulmalara neden olmaktadır. (Portland çimento, taş uyumsuzluğu)

Bakımsızlık

Konutlarda periyodik bakım gerektiren bölümlerin uzun süredir onarılmamalarına bağlı olarak ortaya çıkan bozulma nedenlerindedir. (örneğin; üst örtü kaplamasının yıl içinde düzenli bakımının yapılmamasına bağlı olarak yalıtım özelliğini yitirmesi)

Yanlış İşlevler

Konutu oluşturan mekanların bir bölümünün ilk yapımdaki işlevinden farklı olarak ya da konutun tümünün asıl işlevi dışında kullanılmasına bağlı bozulma nedenlerindedir. işleve bağlı olarak ilk yapımda tasarlanan ve gerçekleşen mekan veya mekansal düzenin farklı işlevde kullanılmasına bağlı olarak bozulması kaçınılmazdır. (örneğin; erzak depolarının bir bölümünün oturma-yeme-yatma eylemlerin yapıldığı günlük yaşama mekanı olan odaya dönüştürülmesi veya konutların samanlık, ahır olarak kullanılması)

Malzeme Kaynağı Olarak Kullanılma

Çeşitli nedenlerle terkedilip kısmen yıkılan konutların, çevredeki konutlarca ek mekanlar yapılmasında ve konut cephesindeki bozulan taşların -ki bunlar genelde saçak taşı ve silmeleri olmaktadır- yerine konulmasında, gereken taşların elde edilmesinde malzeme kaynağı olarak kullanılmasına bağlı olarak görülen bozulma nedenleridir.

Define Amaçlı Kazıları

Halk tarafından çok vavgın bir inanış olan; Rumlar'ın 1923'te karşılıklı göç anlaşmasına bağlı olarak bölgeden ayrılmaları sırasında evlerine altınlarını saklamış oldukları ve sonra gelip alacaklarıdır. Buna bağlı olarak, Rumlar tarafından bırakılan ve Yunanistan'dan gelen Türk'lerin verileştikleri evler, define bulmak amacına dönük olarak gerek döşeme gerek duvarlara yönelik şekilde ve farklı boyutlarda tahrip edilmiştir.

Malzemenin Elde Edilmesindeki Yanlışlar

Konutların ana malzemesi olan taşın ocaktan çıkarılmasında yapılan yanlışlar birim, eleman ve sistem ölçeğinde yapısal bozulmalarına neden olur. Tüflerin kolay kesilmesi bağlı olarak, taşın yapısal olarak bozulmasına neden olan, dinamit kullanarak ocaktan taş çekme yöntemlerine Kapadokya ve Güzelyurt'ta rastlanmamaktadır. Malzemenin elde edilmesinde, malzemenin ve genelde yapının bozulmasına neden olacak yanlışlar değil, taş çıkarmada kullanılan ve ocak verimini düşüren, sistemlere bağlı yanlışlıklar söz konusudur. (Bkz. 5.2.4.)

4.1.2. Sosyal Nedenler

4.1.2.1.Sosyal Yapıda Değişimler

Güzelyurt'taki sosyo-ekonomik yapı, 1923 yılında Yunanistan'la imzalanan Karşılıklı Göçmen Değişimi antlaşmasına bağlı nüfus hareketi ile çok büyük değişime uğramıştır.

Rumlar'ın bölgeden gitmeleri ve yerine Yunanistan'dan fiziksel çevreye yabancı Türk nüfusun gelmesine bağlı olarak sosyal yapı değişmiştir.

Ayrıca diğer bir sosyal yapı değişikliğine yol açan olgu; tarım alanlarından elde edilen gelirin artan nüfusa yetmemesine bağlı olarak kısmen varlıklı halkın Aksaray, Kayseri gibi büyük kentlere göç etmesi ve çevre köylerden gelir düzeyi düşük kişilere bu konutların kiralanmasıdır. Konut kullanıcılarının, konutları yaptırınlar olmamasına bağlı olarak; bölgeye yeni gelen ve varolan konutlara yerleştirilen kullanıcıların başlangıçta, yeni fiziksel çevreye uyum sağlamaları ve yeni konutları benimsemeleri ve mekanları yapılaşım amacına göre doğru kullanamamaları konutlarda biçimsel ve yapısal bozulmalara neden olmuştur.

Bölge dışında, büyük sanayi kentleri ve ülkeleriyle aile reisi ve yetişkin erkek nüfusun göç olgusuna bağlı ilişkiler ve gelişen kitle iletişim araçları ve gelişen ulaşım ağı gibi gelişmelere bağlı olarak değişen değer yargıları beğeniler ve gereksinimler doğrultusunda sosyo-kültürel olarak değişen Güzelyurt'ta, yaşam-konfor şemaları değişmektedir.

Koruma yöntemi geliştirme üzere incelediğimiz konutlar, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında yapılmış olmaları nedeniyle zamana bağlı fiziksel eskimeden dolayı değil, başlangıçtaki yapısal ve biçimsel özelliklerinden dolayı bugün, kullanımda yetersiz kalmaktadır.

Gelişen teknoloji ve kitle iletişim olanaklarıyla kendi çevresi dışındaki farklı kültür ve yaşam-konfor şemalarının etkisinde kalan

toplumların değişen değerleri ve yaşam tarzı, mekansal ve fiziksel çevrelerini değiştirmeleri sonucunu doğurmaktadır. Yapısal çevre eskimesinde "fonksiyonel" ve "relatif" eskime olarak isimlendirilen bu olgu tüm gelişmekte olan toplumlarda olduğu gibi Güzelvurt'ta da görölmektedir. (248)

Bölgede, içinde wc, banyo, mutfak gibi çağdaş mekanlar bulunan afet konutları, bu eğilimler doğrutusunda bölgede en beğenilir ve tercih edilen konutlar olmuşlardır. Genelde halkın eğilimi yöresel konutunu terkedip, bu konutlara geçme yönündedir.

Günümüzde bölgede geleneksel yapıya talebin az olmasına bağlı olarak tascı ustalarının sayısı oldukça azalmıştır ve gün geçtikçe azalmaktadır. Güzelvurt'taki son tascı ustası 78 yaşındaki Veysel Usta'dır ve artık çalışmamaktadır. Çevre köyler de de durum pek farklı değildir, olan ustalarda çok nitelikli eleman değillerdir.

Taş oçaklarının sayılarının azalması ve yörede taşçı ustalarının azalmasına bağlı olarak geleneksel yöntemle yapı yapma fiatları oldukça artmıştır. (Bkz: 3.2.4.4. Günümüzde Yapım Ücretleri)

4.1.2.2. Ekonomik Yapıda Değişimler

Tarıma dayalı ekonominin nüfusa göre basından herı yetersiz kaldığı yerleşimde, 1923 Karşılıklı Göçmen Değişiminden önce bölge ekonomisinin itici gücü; bölge dışında, büyük kentlerde ticaret yapan ve aileleri

---

(248). Relatif Eskime; içinde bulunulan koşullara göre tanımlanabilen ve kullanıcı vargılarına göre değişen bir eskime türüdür. ölçülebilir değişimler olarak ortaya konması güctür. Bu eskime, çevre sistemi ile davranış sistemi arasındaki ilişkilerden doğar. Relatif Eskime, fonksiyonel ve ekonomik görüşlerden hareket edilerek açıklanabilir. A. Atasoy, Değişen İhtiyaçlar Karşısında Konut Tasarlamasının Mevcut Konutların Değerlendirilmesi Yolu ile Geliştirilmesi, İ.T.U. Mimarlık Fakültesi Yavını, Doktora Tezi, İstanbul, 1973, s.26-27.

Güzelyurt'ta oturan Rumlar'dı. Türkler tarım ve inşaat işlerinde ve büyük kısmı zengin Rumlar'ın topraklarında tarım işçiliği ve bağ bekciliği yaparak çalışmaktaydılar. (249)

Rum nüfusunun gitmesi ve yerine Yunanistan'dan tarım toplumu olan Türklerin gelmelerine bağlı olarak, Güzelyurt'ta tüm sosyal ve ekonomik dengeler bozulmuştur. Sınırlı tarım alanları ve tarımdan elde edilen gelirin nüfusa vetmemesine bağlı olarak, sanavileşen Ankara, İstanbul ve kısmen Kayseri gibi büyük kentlere göçler olmuştur. Aile göçü ve aile reisi, yetişkin erkek göçü şeklinde ortaya çıkan nüfus hareketlerine bağlı olarak, Güzelyurt'ta ekonomik yaşam 1980'lere kadar oldukça sönüktür.

80'li yıllarda bölgede sulu tarıma geçilme, tarımda gübreleme ve makineleşmeye bağlı çağdaşlaşma, artan tarımsal ürün verimini ve Niğde-Aksaray yolunun açılmasıyla, Niğde, Aksaray gibi çevre kentlerle ekonomik ilişkilerin canlanmasına bağlı olarak ekonomik yaşam Güzelyurt'un dışarıya daha fazla göç vermesini engellemiştir. 1983 yılında başlanan turizme yönelik çalışmalar ve 1990 yılında bölgenin turizm alanı ve merkezi ilan edilmesi ve yerleşimde turizme yönelik dükkanlar, lokantaların açılması, pansiyonculuğun başlaması da yerleşim dışına göçü durdurmuş ve fiziksel çevrenin daha fazla boşalması ya da gelir düzeyi düşük kiracılar ile işgal edilmesini kısmen engellemiştir.

4.1.2.3. Yönetmel Yapıda Değişimler

Güzelyurt'un 1989 yılında ilçe olması, yeni yapılacak yönetim, hizmet yapılarının yerleri ve bu kuruluşlarda görevli kişilerin konut sorununu ortaya çıkarmıştır.

Yerleşimin ilçe olmasıyla, tayinle ilçeye gelen memurlar içinde banyo, wc, mutfak gibi mekanları olan çağdaş konutlarda oturma isteklerine

---

(249). A. Mana, Fpangelmatikes Asholies ton Hellenon tes Kappadokias, Atina, 1980, s.29.

bağlı olarak bölgede yeni konutların yapılması, yöresel konutların daha hızlı terkedilmelerine neden olmaktadır. Ya da bu konutlar yeni iş olanaklarından faydalanmak için ilçeye göçen çevre köylerdeki gelir düzeyi düşük halkın kullanımına girmektedir. Bu her iki olgu, günümüzde, yöresel konutların bozulmalarında en önemli etkenlerdir.

4.2. Konutların Bozulma Şekilleri

4.2.1. Biçimsel Bozulmalar

4.2.1.1. Konum Planı İlçeğinde Bozulma

Konum Planı ölçeğinde bozulma, genelde koruma amaçlı olmayan imar planlarına bağlı olarak oluşan bozulma şeklidir. Konut alanları 1968 tarihli imar planına göre açılan Niğde-Aksaray yoluna bağlı olarak, yolun üzerinde olan konutlar, yapı-parsel, yapı-sokak ilişkisi açısından bozulmuştur.

Güzelvurt dışına sanayi kentlerine olan aile göçleri, ayrıca Aşağı Mahallede belli alanların afet bölgesi ilan edilmesine bağlı olarak eski tarihsel dokudaki konut alanları boşalmış ya da işlev değiştirmiştir.

Afet konutları ile bozulan tarihsel doku peysajı ve izleniminin, bölgenin işice olmasıyla tayinle yeni gelen memurların, yeni konutlarda oturmak istemelerine bağlı olarak bölgede konut ve lojman olarak yeni konut alanlarının oluşumu ile daha da bozulacağı ortadadır.

Konut sadece yapı olarak değil, yapının parsel içinde konumuna bağlı olarak; yapı alanının parsel alanına oranı ve parsel içindeki verlesimine, sokakla ilişkisine göre bütün halinde incelenerek ortaya konulabilir. Konutların çoğunun tek kerede değil, zaman içinde ihtiyaç oldukça yeni mekanların eklenmesiyle oluşması; yapı-parsel ilişkisinin değişmesi ve genellikle bozulmasını getirmektedir. Avrık düzenli olup, yeni binaların eklenmesiyle büvüven konutların avlu düzenleri dolayısıyla yapı-parsel ilişkileri bozulmaktadır. Zaman içinde konuta

veni birimlerin eklenmesiyle ayrıık düzenli olan konutlar bitisik düzenli hale gelmişlerdir. Tek parselde tek konut olan örneklerden başka iki parsel üzerine yerleşmiş konutlar da vardır.

Niğde-Aksaray karavolu ve Manastır Vadisi'ne giden yolun genişletilmesiyle bu yol üzerinde olan konutların yapı-parcel ve yapı-sokak ilişkileri bozulmuştur. Avluların bir kısmı vola terkedilmiş ve sokaktan konut ilişkisi bozulmuştur. Yapıların asıl yaşama mekanına girişi ve servis mekanlarına girişlerinin genelde ayrı olması ve bu girişlerden birinin iptali veya yapı ile sokağı ayıran avlu duvarının kaldırılması ile yapı sokak ilişkisi bozulmaktadır.

4.2.1.2. Plan Düzeninin Bozulması

Plan düzeninin bozulması; mekansal ölçekte ve genel plan ölçüğünde incelenebilir. Mekan ölçüğünde bozulmalar; genelde, gelişen yaşam şartlarına ve gereksinimlere bağlı olarak yaşam-konfor şemalarının değişmesiyle bağlantılı olarak gerçekleşmiştir. Bu biçimsel bozulmalar; konutların dışında yer alan hela ve ayrı bir hacim olmayan, odalar içinde seki altında (ayak terkinde) ve dolap içine yerleşmiş gusülhanede yapılan banyo eyleminin, wc. ve banyo hacimleri şeklinde konut içine alınmasıyla, varolan mekanlar içine wc., banyo hacimlerin yapılması, mutfak mekanları içine evive, tezgah yapılması, evlere mobilyanın girmesine bağlı olarak sedirlerin kaldırılması gibi değişikliklerle oluşmaktadır. (Foto 4.1, 4.2)

Plan düzeninin bozulması, mekanların değişen gereksinimler doğrultusunda, mekanın içindeki bazı öğelerinin kaldırılması ya da yeni öğelerin eklenmesiyle oluşan mekansal bozulmadan başka, mekanın orijinal kullanımının değişmesiyle oluşan, mekansal kurgu ve örgütlenme mantığının değişmesi şeklinde ortaya çıkan bozulmalardır.

Bu şekilde bozulmalara örnek olarak ; konutların yapımları sırasında oluşturulan ve sayıları bugünkü gereksinimlere göre oldukça fazla olan erzak depolarının farklı işlevlerde kullanılmasına bağlı olarak mekansal örgütlenme mantığının bozulmasını verebiliriz. Servis katında

veralan mevsimlik erzak depolarından başka asıl yaşama katında veralan günlük kullanıma acık erzak deposu mekanları. günümüzde özellikle ulaşımın gelişmesine bağlı olarak her zaman yiyecek ve ihtiyaç maddelerinin ilçede bulunabilmesine bağlı olarak, bu mekanların konut içindeki savıları ve boyutları azaltılmıştır. Fazla olan Erzak deposu mekanlarından bir bölümü günlük yaşama eyleminin geçtiği oda olarak kullanılmaktadır.

Mekansal bozulmalara diğer örnek; özellikle sofa mekanlarında (kapalı sofalarda) gerek ısı kaybını azaltmak, gerek yeni mekan kazanmak için sofalar bölücü duvar ile avrılarak yeni bir oda kazanılmış ve da sofaya açılan giriş mekanı olarak ikiye bölünmüştür. Acık iç sofalı mekanlar ısınmayla ilişkili konfor olgusunun zamanla değişmesine bağlı olarak kapatılmış ve acık sofalı plan düzeni bozularak, kapalı sofalı plan düzeni oluşturulmuştur. (Bkz: Sekil 23, 136a parsel)

Plan düzeni bozulması; ihtiyac oldukça konuta yeni mekanların eklenmesiyle oluşan bozulmalardan başka mekan vada mekanların kısmen yada tamamen yıkılmasıyla oluşmaktadır. Konuta yeni mekanların eklenmesiyle varolan planimetrik düzenin değişmesi; mekansal kurgu, örgütlenme mantığı gibi konutun biçim olarak nesnelleşmiş özelliklerini oluşturan esasların bozulmasına neden olmaktadır. (Foto 4.6, 4.7)

4.2.1.3. Cephe Düzeninin Bozulması

Cephe düzeni, konutun planimetrik düzeninde zaman içinde oluşan değişime bağlı olarak bozulmaktadır. Mekanların orijinal kullanımlarının tamamen değişmesi ve da değişen konut-konfor şartlarına bağlı olarak dışa acık ortak kullanım alanlarının (sofa) kapatılması cephe düzeninin bozulmasına neden olur. (Foto 4.3, 4.4, 4.5)

Yukarıda planimetrik düzen bozulmalarında söz ettiğimiz gibi genelde erzak depolarının odava dönüştürülmesi sürecinde, erzak saklamavla ilişkili olarak ısı yalıtımı ned. küçük boyutlu ve zeminden oldukça yüksek yapılan pencereler; erzak depoları, günlük yaşama mekanı

olan odaya döntüşürken ya kapatılıp normal oda penceresi boyutlarında ve konumunda yeni pencereler yapılmış, ya da yukarıda kapatılmadan hırakılarak altına yeni oda pencereleri açılmıştır. (Pencere boyutları için bkz: Yapı elemanları-Pencereler) Bu mekânlarda, dolayısıyla cephelelerde yeni açılan pencereler genelde tek ya da ikili yapılmışlardır.

Cephe bozulmalarına diğerk örnek vukarıda, planimetrik düzen bozulmalarında sözü edilen açık ortak kullanım mekânı olan sofaların kapatılmasının cepheye yansımasıdır. Gerek mekânların orijinaldeki işlevlerinin değışimine bağılı olarak pencerelerin boyutsal ve sayısal değıştirilmeleri, gerek mekânlardan avluya açılan yeni kapıların yapılması, gerek se açık iç sofaların kapatılmasıyla cephe düzenini oluşturan dolu- boş oranları ve yapının yüzey etkisi bozulmaktadır.

Bu tür cephe bozulmalarından başka konutta gelişen gereksinimler doğrultusunda yeni birimlerin konutta yatay doğrultuda veya düşey doğrultuda eklenmesiyle konutların cephe düzeni olarak kütleli etkisi bozulmaktadır. Ayrıca sadece taş konsolları kalmış, döşemesi, korkuluğı, üst örtüsü yıkılmış açık çıkmal ve duvarları, üst örtüsü yıkılmış kapalı çıkmal, bozulmuş üst örtü (catılar) cephe düzenini veren önemli unsurlardan olan kütleli etkiyi bozmaktadır. (Foto 4.8)

4.2.1.4. Dekorasyonun bozulması

Konutlar üzerinde, kapı pencere kenarlarında, çıkmal oluşturan konsollarda veralan alçak ve yüksek kabartmalar ve konutun yapısıyla ilgili kitabelerden oluşan dekorasyon; gerek yanlış taş seçimi ve detay hataları gibi teknik sebeplerle gerekse doğal şartlar nedeniyle bazı konutlarda bozulmaktadır. Dekorasyonun bozulması doğal olarak cephe düzeninin de bozulmasına neden olmaktadır. (Foto 4.10, 4.11, 4.12)

4.2.2. Yapısal Bozulmalar

4.2.2.1. Taşıyıcı Sistem Bozulmaları

Yapılarda taşıyıcı sistem bozulmaları; dişey taşıyıcılar ve örtü sisteminde oluşan bozulmalardır. Taşıyıcı sistem bozulmaları; su ve rutubetin doğrudan ya da dolaylı olarak binvelerine girmeleriyle malzeme bozulmalarına ya da yapı tekniğı hatalarına bağılı olarak statik yetersizlikler nedeniyle oluşabilmektedir.

Dişey Taşıyıcılar

Dişey taşıyıcılardan, sürekli taşıyıcılar olan duvarlar; gerek temelden, gerek se üst örtüden gelen sular nedeniyle binvesinde oluşan rutubete bağılı olarak, tas ve bağlayıcıların kimyasal ve fiziksel değışime uğramalarıyla, üst örtüyü taşıyamayacak şekilde bozulurlar. Ayrıca yapı hatalarına bağılı olan bozulmalarda vardır. Tek taşıyıcılar olan sütun ve kolonlar ise doğal fiziksel şartlar nedeniyle tahrip olduğı gibi, yapılan hatalı onarımlar sırasında biri veya tümünün vokedildiğı görülmektedir. (Foto 4.11,4.15.)

Örtü Sistemleri

Taşıyıcı sistem öğelerinden olan örtü sistemleri ise; genelde üst örtü kaplamasının bozulmasına bağılı olarak üstten gelen suyun, tonozum ya da ahşap kirislemenin binvesinde oluşturduğı rutubet sebebiyle kimyasal ve fiziksel olarak bozulmaktadır. Üstten gelen rutubete bağılı olarak gerçekleşen bu yapısal bozulma, gerek tas gerek se bağlayıcı olan kireç vada toprak özlü harclarda oluşur. (Foto 4.16,4.7)

Eğrisel atkı sistemi olan, giriş ve balkonlarda, kapı ve pencere gibi yapı elemanlarının strüktürel sistemi icinde verilen kemerler, doğal şartlara bağılı malzeme bozulmalarına bağılı olarak ya da değışen gereksinimler doğrultusunda insana bağılı olarak bozulurlar.

Taşıyıcı sistemin, yapımdan gelen statik vanlılıklara bağılı olarak

bozulduğu örnekler çok azdır. Bu saptama; yöresel mimari olgusunun en önemli özelliklerinden olan, malzeme ve ona uygun tekniğin kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla ulaşılan yapı gelenekselliği ile açıklanabilir.

Çıkmalalar

Taşıyıcı sistem içinde yer alan, strüktürel bir eleman olan kapalı ve açık çıkmalarda, çıkmaları taşıyan çeşitli şekillerdeki konsol taşları, zaman içinde doğal etkenlere bağlı olarak yıpranmışlardır. Doğal etkenlere bağlı olarak, kullanılan taşın aşınmasıyla konsol taşları üzerlerindeki bezemelerle birlikte bozulmaktadır. Çıkmalalar arasında en fazla bozmuş olanlar açık çıkmalardır. Balkonları oluşturan açık çıkmalalar gerek konsol taşları gerek se üst örtü olarak oldukça bozulmuş yapısal elemanlardır. Genelde yapıya fazla yük gelmemesi için ahşap yapılan üst örtü ve onu taşıyan taş sütunlar ya da ahşap dikmeler gerek doğal nedenlerden, gerek se yapı sistemindeki detay hatalarından kaynaklanan nedenlerle bozulmaktadır. (Foto 4.15)

4.2.2.2. Yapıyı Koruyucu Sistemin Bozulması

Yapısal özelliklerin ve detayların mimari bütünlüğü bozacak ve yapıyı koruyamayacak şekilde bütünlüğü veya kısmen bozulması; yapıyı koruyan öğeler olan, örtü kaplamasını oluşturan toprak, taş veya taş üzeri kiremit kaplamanın, duvar kaplaması ve örgüsünün bozulması yapısal bozulmaları oluşturur.

Örtü Kaplamaları

Örtü kaplaması toprak olan üst örtülerde (çatılarda) bozulmalar;- örtü sistemi tonoz ya da ahşap kirişleme olsun- çakıl çamur karışımı, geçirimi az toprak ve en üstte doğal alçı taşı tozundan oluşan yalıtımın, bakımının yeterince yapılmamasından dolayı veya suyu çatıdan uzaklaştırmak için varolan eğimlerin, yatay derelerin, yine yetersiz bakımdan dolayı zaman içinde tamamen ya da kısmen yok olması ve işlevlerini yerine getirememeleriyle ortaya çıkmaktadır.

örtü sistemi tonoz olan mekanların üst örtülerinde yeralan, tas va da sonradan taş üzeri kiremit olan örtü kaplamalarının bozulmaları ise, suya dayanıklı olmayan porozitesi düşük yanlış tas seçiminden ve çatı bakımının veterince yapılmamasına bağlı olarak tas sıralarının ve yatay derelerin bozulmalarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Saçak Taşı, Saçak Silmesi ve Çörtenler

Tüm örtü kaplamalarının bozulmaları yanında, yapı elemanlarından olan çörten, sacak taşları ve sacak silmeleri, gerek suya dayanıklı olan uygun taşın seçilmemesi gerek se detay hataları nedeniyle zaman içinde bozulurlar.

Üst örtünün yapısı doğal şartlardan koruyamaması, yapı genelinde bozulmayı oluşturur. Porozitesi düşük ve sert taşın seçilmemesi, ya da üst örtü kaplamasının çimento harç ile valitilmesi şeklinde görülen onarımlarda, sacak taşlarının taş malzeme ile uyumsuz olan ve onun zaman içinde bozulmasına neden olan çimento harç ile kaplanmasıyla (yanlış malzeme seçimi), saçak silmesinin damlalık islevi yapabilmesine olanak veren profilde oluşturulmaması (detay hatası), zaman içinde ısı farklılıklarına bağlı olarak derzlerin avrışmaları (doğal nedenler) gibi faktörlerle bu üst örtü elemanları bozulurlar.

Üst örtünün gerek örtü kaplaması, gerek se üst örtüvi oluşturan diğer elemanların bozulmalarına kosut olarak bozulmaları, bütünü tahrip edebilecek rutubetin yapı bünyesine girmesine neden olması sonucunu oluşturmaktadır.

Duvar Örgüsü ve Kaplamaları

Yapıyı koruyan diğer ögeler olan duvar kaplamalarına, Güzelyurt'ta dış cepheye rastlamıyoruz. Duvar kaplaması olarak bölgede varolan kireç sıva, yapıların iç mekanlarında yer alır. Duvar örgüsü genelde kaba yonu, ince yonu ve kesme taştır. Duvar örgüsü, üstten gelen suyun üst örtüden duvar örgüsüne gelmeyecek şekilde saçak taşları tarafından tutulup, sacak silmesi ve çörten tarafından yapı yüzünden

uzaklaştırılmasına bağlı olarak, bu düzenin herhangi şekilde tahribiyle birlikte bozulur. Üst örtünün bozulmasına bağlı olarak kireç harçlı duvar kaplamaları, doğrudan ya da dolaylı olarak gelen suya bağlı olarak kimyasal ve fiziksel olarak bozulur. Üst örtüden başka temelden yükselen suya bağlı olarak ta duvar kaplamaları bozulmaya uğrar. (Foto 4.17.4.18,4.19)

Bu tür bozulmalardan başka, gece gündüz ısı farklılıklarına bağlı olarak derzlerin çatlaması ve su geçirimsizliğinin yokolması sebebiyle oluşan duvar örgüsü bozulmaları da vardır.

Duvar örgüsü ayrıca yapısal olarak, onarımlarda bağlayıcı malzeme olarak çimento kullanılmasına bağlı (uygun olmayan malzeme kullanımı) bozulmaktadır.

Duvar örgüsünü koruyan eleman olarak saçak taşı, saçak silmesi ve çörtenden başka kat silmesini de sayabiliriz. Kat doğrultusunu da belirten ve damlalık işlevi gören profili ile duvar yüzeyinin sudan etkilenmesini önleyen eleman olan kat silmesi ve saçak silmesi doğal şartlara açık olduklarından su ve suyun iklime bağlı hareketleri sonucu yüzey erozyonu şeklinde bozulmaktadır.

4.2.2.3. Yapı Elemanlarının Bozulması

Taşıyıcı sistem içinde incelediğimiz çıkmalar, yapıyı koruyucu elemanlarda incelediğimiz sacak taşı, sacak silmesi, çörtten ve kat silmesinden başka yapı elemanı olarak merdivenler, kapılar, pencereler, bacaları bu bölümde inceleyebiliriz.

Merdivenler

Merdivenlerden, avluda veralan ve acıktan dama ulaşmayı sağlayan dış merdivenler, doğal şartlara açık olduklarından zaman içinde taşın özelliğine de bağlı olarak kimyasal ve fiziksel olarak bozulmakta ve vavaş vavaş erimekte dirler.

Kapılar

Kaplardan avlu kapıları da avluda veralan merdivenler gibi genelde doğal şartlara açık olduklarından zaman içinde kapıyı oluşturan taş ve harcın kimyasal ve fiziksel bozulmasına bağlı olarak vapısal olarak bozulmaktadır. Avlu kapıları ve diğer kapılar, ahşap kapı kanadlarının zamanla bozulmalarına bağlı olarak da bozulma şekli gösterirler.

Pencereler

Pencerelerin vapısal olarak bozulmalarını, genelde doğrama ölçüğünde görülmektedir. Konutların sanayi öncesi kırsal kesim konutları olması, "cam" gibi sanayi ürünün az bulunur olmasına bağlı olarak yapımınlarında camlı doğrama yoktur. Orijinalde pencereler, ahşap kapaklı ve demir şebekeli olarak yapılmışlardır. Sanayileşmeye bağlı olarak cam üretiminin yaygınlaşması ve hollaşmasıyla pencerelere camlı doğramalar takılmış ve ahşap kapaklar, zamanla bozulurak yokolmuş veya çıkarılmış ve yerine yenileri takılmamıştır. Pencerelerin bu tür bozulmalarından başka en fazla olan bozulma şekli; mekansal kullanımların zaman içinde değişmeleriyle koşut olarak tamamen örüllüp kapatılmaları veya boyutları büyütülerek oranlarının bozulmalarıyla ortaya çıkmaktadır.

Bacalar

Baca, ocak gibi gün periyodunda ısınıp soğuyarak, ısııl şoka uğrayan elemanlar, yapılarını oluşturan malzemenin ısııl şoka bağlı olarak zamanla yorularak elastikliğini kavbetmesiyle çatlamalar ve zaman içinde kırılmalarla sonuçlanan bozulmalara uğramaktadırlar (Bkz: 4.2.2.4.)

Güzelyurt konutlarının karakteristik elemanlarından olan toprak küblerden yapılmış baca kürsüleri, zamanla doğal şartlara açık olmanın getirdiği bozulmalar sonucu değiştirilerek genelde yerlerine, yöre mimarisiyle uyuşmayan tuğla ve biriketten baca kürsüleri yapılmaktadır. Bu olgu, baca kürsülerinin doğal şartlara bağlı olan bozulmalarının,

insana bağılı nedenlerin eklenmesiyle nasıl arttığını göstermektedir.

4.2.2.4. Malzeme Bozulmaları

Taş Bozulmaları

Konutları oluşturan asıl malzeme taştır. Taş malzeme özelliği olarak, yörenin jeolojik yapısı dolayısıyla "tüf" tür. Güzelvurt konutlarında kullanılan malzeme çoğunlukla; Gelveri ignimbriti denilen ve volkan küllerinin sertleşmesiyle oluşmuş normal tüfe karsın, icinde süngertaşı blokları ve yaşlı andezit lavların parçaları bulunan gözenekli ve daha dayanıklı volkan tüfündendir. (Bkz. 3.2.4.3.)

Konutları oluşturan ana malzeme olan taş; yapıları etkileyen iklim, olumsuz çevresel nedenler (doğal ve çevresel şartlar), yapıların hatalı yapımlarına bağılı olarak kendi bünyelerinden gelen özellikler (teknik hatalar) va da kendisiyle fiziksel olarak uyumsuz bağlayıcıların kullanılmasıyla (fiziksel uyumsuzluk) çeşitli şekillerde bozulmaya uğrar.

Buldukları ortamın bozulma süreçleri ve kendi iç bozulma nedenleri sonucunda yıpranan yapı taşları, detay kaybından, strüktürel bozulmalara kadar değişen bozulmalara neden olmaktadır. Bozulmanın etkisi genelde taşın iklimsel bozulma koşullarıyla karşı karşıya kaldığı yüzeyindedir ve fiziksel ve kimyasal özellikleri, bozulma süreçlerine bağılı olarak değişir. Bozulmayla karşı karşıya kalmış yüzeylerde kabuklanma, kırıntılanma, kavlanma biçiminde yüzey erozyonları ve malzeme kaybı vardır. Bozulma ve malzeme kaybı, bağlayıcı kaybı ve tabakalaşmanın açığa çıkması, tabakalaşma vönlerinde parçalanma gibi büyük boyutlara da varabilmektedir. (250)

---

(250). A. Ersen, Taş Koruma Kuramı ve Uygulamalarının Evrimi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı, Basılmamış Doçentlik Çalışması, İstanbul, 1991, Giriş Bölümü.

iklimsel etkiler nedeniyle olan bozulma şekilleri; renk değişimi, aşınma, çatlama, parçalanma olarak ortaya çıkmaktadır. Tüfler üzerinde yapılan deneylerde, ışık unsuruna bağlı renk değişimi şeklinde ortaya çıkan bozulmalar saptanmamıştır. (251)

Genelde suya doygun halde ve ocaktan çıkarıldıklarında aşınmaya karşı davranışları düşük olan tüfler içinde, "İğnibrüt" olarak isimlendirilen çeşitlerinin daha dayanıklı oldukları saptanmıştır. Fiziksel olarak sünger taşı blokları ve vaslı andezit lavlarının - normal tüfü oluşturan- volkan külü içinde yeralmalarıyla oluşan İğnibrüt, normal tüfe karşın daha dayanıklı olduğundan iklimsel veriler karşısında daha az aşınmaktadır. Güzelvurt (Gelveri)'da yığma konutların çoğunluğu Gelveri İğnibrütü denilen ve Güzelvurt'un büyük bölümüne yayılmış kayaktan elde edilmiş taslardan yapılmış olduğundan yoğun olarak ıslanan yüzeyler dışında genelde aşınmaya bağlı bozulma azdır.

Tüfler, su içeriği ve su geçirirliliği açısından bozulma durumlarını incelersek, tüflerin, boşluklu olmaları nedeniyle su emmelerinin yüksek olduğunu görürüz. Taşın su içeriğindeki artışlar, ısı yalıtım özelliğini olumsuz yönde etkilemekte ve genişleme oranı ile ısı depolama katsayısını artırmaktadır. Diğer yandan yüksek orandaki su içeriği, boşluk basıncının artmasına ve donma-çözülme etkisiyle avrışmanın hızlanmasına neden olmaktadır.

Yağışla birlikte üstten gelen ve da kapilarite ile temelden yükselen suların vapi içinde ilerlemesi, iç bölmelerde nem artmasına yol açmaktadır. Su içeriğindeki artış, taşın fiziko-mekanik özelliklerini etkileyerek ayrışma olayını hızlandırmaktadır. (252)

---

(251). M. Erdoğan, Neveşehir-Ürgüp Yöresi Tüflerinin Malzeme Jeolojisi Açısından Araştırılması, İ.T. Ü. Maden Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1986, s.50.

(252). M. Erdoğan, Neveşehir-Ürgüp Yöresi Tüflerinin Malzeme Jeolojisi Açısından Araştırılması, İ.T. Ü. Maden Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1986, s.39-42.

Tüflerin yapısında yer yer bulunan kil minerallerinin tüften farklı su emmeleri ve doygun hale gelmeleri, donma-çözülme sonrası tüftün şekil değiştirmesinde (bozulmasında) etkindir.

Tim yukarıda sayılan etkenlerden dolayı, tasın bünyesindeki ayrışmalara bağlı olarak, kabuklanma, kavlanma şeklinde yüzey erozyonu ve çatlama, parçalanmalar ortaya çıkmaktadır.

Tüfler üzerine yapılmış denemelerde, baca, ocak gibi gün periyodunda ısınıp soğuyan kesimlerde kullanılan taş malzeme "ısılı şok" a bağlı olarak zamanla vorulmakta ve bünyesinde catlamalar oluşmaktadır. (253)

Sanayi devrimiyle başlayan çevre ve hava kirliliği, havadaki kükürtdioksit, karbondioksit, karbon monoksit ve nitrojendioksit gibi atmosferik kirlilikler(254) ve buna

bağlı, asit yağmuru gibi olumsuz çevresel şartlara bağlı olarak bozulmalar, Güzelyurt ve Kapadokya bölgesindeki tüflerde saptanmamıştır. Tüfler üzerinde yapılan araştırmalar sonucu, tüflerin hava kirliliğine bağlı olarak oluşan aside karşı dayanıklı oldukları saptanmıştır. Ayrıca tüflerde paslanmaya yol açan markasit, pirotin, manvetit, demir karbonat gibi minerallerin tüfler içinde verilmadıkları belirlenmiştir. Dolayısıyla tüflerin yüzeyinde paslanmaya bağlı oluşan bozulmalara rastlanmamaktadır. (255)

Güzelyurt'ta hava kirliliği olmaması nedeniyle, asite bağlı malzeme bozulmalarına rastlamıyoruz.

---

(253). M. Erdoğan, Nevşehir-Ürgüp Yöresi Tüflerinin Malzeme Jeolojisi Açısından Araştırılması, İ.T. Ü. Maden Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1986. s.46.

(254). B.M. Feilden, Conservation of Historic Buildings, Butterworth Publishers Ltd., England, 1982. s.160-167

(255). M. Erdoğan, Nevşehir-Ürgüp Yöresi Tüflerinin Malzeme Jeolojisi Açısından Araştırılması, İ.T. Ü. Maden Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1986. s.37.

Taşın yıpranmasına bir başka örnek; organik bir malzeme olan taşın sonradan yapılan onarımlarda bağlavıcı olarak, yeni bağlavıcı olarak portland çimento kullanılmasına bağlı olarak çimentodaki tuzların vanısıra içindeki sodyum ve potasyum bileşenleri ve asitleri nedeniyle tuzlanma yaparak taş yapıların bozulma prosedürlerinin hızlandırılmış olmasıdır. Güçlü ve uzun ömürlü bir bağlavıcı olarak kabul edilen çimentoyla yapılan onarımlarda dolgu ve gözenekli malzemelerle temas ettiklerinde, yükler karşısında farklı çalışmakta ve bütün gerilmeleri geleneksel malzemelere aktarmaktadırlar. Bunun vanısıra çimentonun fırınlanması sırasında oluşan sodyum ve potasyum karbonat, kendi başlarına veya toprak kavnaklı kimyasal tuzlarla reaksiyona girerek suda çözünürlü karbonatları oluşturarak duvar bünyesine fazladan tuzlar sokmaktadır. Anılan tuzlar, atmosfer koşullarına göre ıslanma-kuruma sürecinde, çiçeklenme veya kavlanma (yüzey erozyonu) olgularıyla taş bozulmalarını hızlandırmaktadır. (256)

Bu tür bozulma şekilleri, malzeme bozulmasına bağlı olarak sık değiştirilen sacak taşlarının yerine konmalarında, bağlavıcı olarak ve da son yıllarda sık uygulanan üst örtü kaplaması toprağın ve sacak taşlarının üzerinin valitım amaçlı kaplanmasında çimento harc kullanılmasına bağlı olarak görülmektedir.

Metal kullanımına bağlı olarak bozulmalara, Güzelvurt' da iklimsel özellik olarak havanın bağıl neminin düşük olması nedeniyle yoğun olarak ıslanan yerler dışında pek rastlanmamaktadır. Dolayısıyla Güzelvurt' ta demir paslanması sonucu oluşan taş bozulmaları, bozulma şekilleri içinde ihmal edilebilir olgulardır.

Bölgedeki tüflerin iklimsel etkenlere bağlı olarak **mikrobiyolojik ve biyolojik bozulma**ya uğradıklarında görülmektedir. " Alg", "yosun" ve "liken" gibi bitkisel organizmalar yapıda, sacak taşı, sacak kornisi ve çörten gibi elemanları üzerinde gelişirler, rüzgarla savrulan tozların

---

(256), A. Ersen, A. Güleç, "Geleneksel Harçlar Konusunda Bir Arastırma - Tahtakale Hamamı", Arastırma Raporu, s.4.

hınlar üzerinde birikmesiyle organik madde oluşturlar ve tasları kaplılar. Neme bağlı olarak yapışkan ve yapışkan olmayan yeşil, kırmızı ve kahverengi tozlar ve lifler halinde olabilen ve enerjilerini güneş ışığından alan Alglerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için suya gereksinimleri vardır. (257)

Algler gibi nemli yüzeylerde oluşan fosunlar, taşın üzerinde kirlilik ve leke oluşturmaktan başka, kökleriyle taşta oksalik asit salgılamakta ve yüzeyde mikrocacıklarla olması halinde mekanik bozulmaya yol açmaktadır. (258)

Algler ve mantarların birlikte yaşama durumu olan ve gri-portakal, mavi-yeşil renkte olan ve ürettikleri oksalik asitle taşın bozulmasına neden olan ve havanın nemine bağlı olarak gelişen likenlere (259) havanın bağlı neminin düşük olmasına bağlı olarak rastlanmaz.

Taşı bozucu kimyasal tepkimelere neden olacak asit üretmeyen taşın yüzeyini kaplayarak taşın doku ve rengini örten Alglerin, taşın fiziksel yapısını bozmak yerine, taş yüzeyini kaplayarak "doğal koruyucu" tabakalar oluşturdıkları ve rüzgarın aşındırıcı etkisine karşı tampon görevi üstlendikleri kabul edilebilir. (260)

---

(257). B.M. Feilden, Conservation of Historic Buildings, Butterworth Publishers Ltd., England, 1982, s.112.

(258). A. Ersen, Taş Koruma Kuramı ve Uygulamalarının Evrimi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı, Basılmamış Doçentlik Çalışması, İstanbul, 1991, s. 26.

(259). B.M. Feilden, Conservation of Historic Buildings, Butterworth Publishers Ltd., England, 1982, s.112.

(260). Heaton'ın: "Likenlerin taş yüzeyini kaplayarak doğal koruyucu tabakalar oluşturdıkları ve rüzgarın erozyon etkisine karşı tampon görevi üstlendiği savı, daha sonraki yıllarda, likenlerin oksalik asit salgıladıklarının saptanmasına bağlı olarak geçerliliğini yitirmiş se de, bu sav taşı bozucu asit salgılamayan algler için geçerli olabilir. N. Heaton, The Preservation of Stone, J. Roy. Soc. Arts, 1921,124-139.

Ahsap Bozulmaları

Bölgede ahşabın gerek nicelik, gerekse nitelik yönünden fakir olması ve ıscılığıının malzeme kaynaklarına bağlı olarak gelişmemiş olması gibi nedenlerle konutlarda kullanılan ahşap malzeme oldukça sınırlı ve doğal dayanım özelliklerine göre az dayanımlı ağac olan "kavak" ile dayanımlı ağac olan "çam"dır.

Güneş, atmosfer etkileri, mantar, böcek gibi biyolojik etkileri içeren fiziko-kıyasal bozulma nedenleri ve ısı, su ve rutubet gibi fiziksel bozulma nedenlerine bağlı olarak yapısal özellikleri bozulan ahşap malzemeler bu nedenlere bağlı olarak farklı şekillerde bozulma gösterirler. (261)

Ahşap malzeme üzerinde güneş radyasyonunun etkisi ile zamana bağlı olarak bu kararma oluşur. Korunmamış ahşap gerek yüzeyinde yağmur ile ıslanma sonucu sisme oluşmakta, ıslanmış yüzeyin güneş ısı ve rüzgar varlığı ile yüzeysel kuruması sonucu yüzeysel çatlaklar oluşmaktadır. Yüzeysel çatlaklar bulunan ahşabın çok kez ıslanıp kuruması sonucu nem ahşabın derinliklerine giderek mantarlara uygun koşullar yaratılmaktadır. Ahşabın bünyesinde oluşan mantarlar; yüzeysel küfler, renk değişimi ve çürüme olarak çeşitli şekillerde ahşap malzemede bozulmaya neden olurlar. Mantarlardan başka biyolojik etkenlerden olan böcekler de ahşabı yiverek veya icine yumurtlayarak fiziksel yapısını bozmaktadırlar. (262)

---

(261). A. Cakıray. Ahşap Eski Eser Restorasyonlarında Malzeme Sorunları ve Koruma Yöntemleri. M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Y. Lisans Tezi, İstanbul, 1987. s.182.

(262). M. Berker. Ahşap Mimari Anıtlarda Koruma Uygulamaları ile İlgili Bir Yöntem Önerisi. M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 1982. s.144-207.

Konutlarda sınırlı olarak yer alan ahşap, yukarıda belirttiğimiz fiziksel ve kimyasal bozulmalara bağlı olarak duvarlarda yer yer olan ahşap hatıllar, kapı kanatları ve pencere kapaklarında harap ya da tamamen yokolmuş olarak zamana bağlı bozulmuştur.

4.3. Bölüm Sonucu ve Örnek Yapı Adası Bozulma Durumu Çözümleme Tablosu

Konutların bozulmasında, fiziksel nedenlere bağlı doğrudan etkiler ve fiziksel yapıya yansıyan sosyal nedenlerin oluşturduğu dolaylı etkiler söz konusudur.

Fiziksel bozulma nedenleri; konutların doğrudan yapısal bozulmalarına, dolaylı olarak biçimsel bozulmalarına neden olmaktadır. Sosyal bozulma nedenleri ise, konutların doğrudan biçimsel bozulmalarına, dolaylı olarak yapısal bozulmalarına neden olmaktadır.

Güzelyurt konutlarında fiziksel bozulma nedenlerinden, doğal olayların oluşturduğu etkenler olarak; zemin hareketleri, su ve iklimle bağlı nedenler ve malzeme yorulmalarını görüyoruz.

Doğal olayların oluşturduğu etkenlere bağlı bozulmalar; malzeme ölçeğinden, yapı ölçeğine strüktürel ve konstrüktif olarak bozulma şekilleri oluşturmaktadır. Doğal olaylara bağlı bozulma nedenleri; yapısal bozulmalar olarak incelediğimiz bozulma şekillerini doğrudan, buna bağlı olarak gelişen biçimsel bozulmaları da dolaylı olarak oluşturur.

Doğal olayların oluşturduğu etkenlerden, iklimle bağlı olarak, doğrudan ve yalnızca rüzgarın oluşturduğu bozulmaya ve buna bağlı bozulma şekillerine Güzelyurt ve Kapadokya Bölgesinde rastlanmaz. Rüzgar, su iklimle bağlı hareketleri (ısı değişimleri) sonucu ortaya çıkan, malzeme yapısında kabuklanma ve kavlanma şeklinde olan yüzey erozyonlarını hızlandıran, yardımcı bir ögedir.

Doğal olayların oluşturduğu bozulma etkenlerinden, güneş ve atmosfere

bağlı ışık unsurunun yaptığı, renk değişimi şeklinde ortaya çıkan bozulmalar, ana yapı malzemesi olan tuf üzerinde yapılan deneylerde saptanmamıştır.

Güzelyurt' ta hava kirliliği olmamasına (sülfür ve amonyak gazı) bağlı olarak, asite bağlı malzeme bozulmalarına rastlamıyoruz.

Fiziksel bozulma nedenlerinden, insana bağlı etkenler olarak; koruma amaçlı olmayan imar planları, ilk tasarım ve yapımdan gelen yanlışlar, yanlış onarımlar, bakımsızlık, yanlış işlevler, malzeme kaynağı olarak kullanılma, define amaçlı kazılar, malzeme elde edilmesindeki yanlışları sayabiliriz.

Fiziksel bozulma nedenlerinden olan insana bağlı etkenlerden, ilk tasarım ve yapımdan gelen yanlışlar ve yanlış onarımlar olarak belirlenen bozulma nedenleri, yapıdaki işlevine uygun olmayan ve onarımlarda varolan malzeme ile uyumsuz, yanlış malzeme seçimine bağlı olarak yapısal bozulmalara neden olmaktadırlar. İnsana bağlı etkenlerden, koruma amaçlı olmayan imar planları dışındaki diğer etkenler; konutların yapısal bozulmalarını doğrudan, buna bağlı oluşan biçimsel bozulmalarını dolavlı oluşturan etkenlerdir.

Sosyal bozulma nedenleri olarak; sosyal, ekonomik ve yönetsel yapıdaki değişimleri görüyoruz. Sosyal bozulma nedenleri, incelenen yöresel konutların yapıldıkları tarihten günümüze kadarki sosyal değişimlere bağlı olarak, konutların biçimsel olarak bozulmalarını doğrudan, buna bağlı olarak ta yapısal bozulmaları dolavlı olarak oluşturan etkenlerdir.

Konutların bozulma durumlarının yapısal ve biçimsel çözümlenmesi yapılırken, belirttiğimiz bozulma neden ve şekillerinin doğrultusunda yapısal ve biçimsel bozulma durumunun çözümlenmesinde bozulmanın nitelik ve nicelik açısından önemine göre korumada öncelik sırası oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşım en fazla bozulmanın öncelikle onarılması ve restorasyonu yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. konutların bozulma durumlarının saptanmasında "dış gözlem"

yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem yapıların koruma önceliklerinin saptanması ve yapısal restorasyon ölçütlerinin belirlenmesi için uygundur. Ancak, konunun uzmanı restoratör mimarlar tarafından gerçekleştirilmelidir. (263)

Bozulma durumu çözümlenmelerinde, Şekil 3.17'de görülen örnek yapı adası kullanılmıştır. Yapılan çözümlenmeler bu ada üzerinde bulunan 1362-1367 parsel numaralı evler üzerindeki bozulmalar incelenerek oluşturulmuştur. Bozulma durumu çözümlenmesi yapılırken, bozulmanın boyutuna göre az, orta, çok bozulmuş ve harap olarak sıralama yapılmıştır. Bu sıralamada yeralan olguların kavramsal olarak tanımlamalarını yaparsak; taşıyıcı sisteme ulaşmayan küçük malzeme bozulmaları, üst örtünün bozulmasına bağlı olarak üzerinde bitkilerin yetişmiş olması gibi boyutta bozulmalar, "az bozulmuş", yapı elemanlarının bozulması ve birim mekanda yeralan orijinal elemanların kaldırılması şeklinde bozulmalar "orta bozulmuş", içte ve dışta taşıyıcıların taşıyıcılık özelliklerinin azalması yada yok olması, yapı elemanlarının bozulmaları, genel plan düzeninin bozulması şeklindeki bozulmalar "çok bozulmuş" ve tanımlanması zor olan yada tanımlanamaz nitelikte kalıntı ise "harap" olarak tanımlanmıştır.

---

(263).Bu yöntem Hans Foramitti tarafından da ivedi müdahale gereken yapılar için de önerilmiştir. H. Foramitti, Mesures de securite et d'urgence pour la protection des biens culturels, Rome, 1972.

TABLO 4.1
 BIÇİMSEL BOZULMA DURUMU ÇÖZÜMLEME TABLOSU

KONUTLAR	KONUM PLANI ÖLÇEĞİNDE	PLAN DÜZENİ BOZULMA	CEPHE DÜZENİNİN BOZULMASI	DEKORASYON BOZULMASI	TOPLAM ÖNCELİK PUAN SIRASI					
						BOZULMA	BOZULMASI	BOZULMASI	BOZULMASI	
KATALOG NO:	YAPI PARSEL İLİŞKİSİ	YAPI PARSEL İLİŞKİSİ	DOLU ADELİ DEĞİŞİM	KAT... BOS ORANI	KÜTLE ETKİSİ	YÜZEY ETKİSİ	CATI DÜZENİ	TAŞ KİTABE BEZEME	AHSAP VB... BEZEME	TAŞ BEZEME
36	1362	0 0 2	2 0 1	3 1 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	9 2
37	1363	0 0 0	2 0 1	1 2 1	1 1 1	2 1 1	1 1 1	1 1 1	0 0 0	8 3
34	1364	0 0 3	3 0 3	2 2 0	3 0 3	2 0 3	0 1 0	1 0 1	0 1 0	17 1
10	1365	0 0 0	1 0 1	0 0 0	1 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	4 1 0	7 4
16	1366	0 0 0	0 0 3	0 3 0	3 0 1	0 3 0	1 0 1	0 1 0	1 0 0	8 3
29	1367	0 0 0	1 0 1	0 1 0	1 0 1	0 1 0	1 0 0	0 1 0	1 0 0	4 5

TABLO 4.2

KONUTLAR	YASAYICI SİSTEM BOZULMALARI		SİSTEM WALARI		YAPI ELEMANLARI BOZULUM										ORTALAM ONCELIK			
	KATALOG NO:	PARSEL NO:	BİRİM / MEVCUT / BOZULMA	m ²	m ²	ORTU KAPLI	DUVAR ORGUSU	PENC	KAPI	CIKMA	KAT. SİLMEŞİ	SACAK SİLMEŞİ	MERDİV	CORTEN	BACA	Rİ	BOZULUM SIRASI	ORTALAM BOZULUM %
	1362		138/8	28/0	236/28	264/65	336/30	19/2	13/1	1/0	40/11	48/21	3/1	1/0	1/0			
			5.8	0	11.8	24.5	8.9	10.5	7.6	0	27.5	43.7	33.3	0	0			
			5.8	0	11.8	14.5	5.3	4.2	3	0	11	17.4	13.3	0	0			6.6
	1363		150/4	37/37	279/0	279/37	216/6	26/0	11/0	1/1	19/0	58/24	3/2	2/1	2/0			
			2.6	100	0	13.2	2.7	0	0	100	0	41.3	66.6	50	0			
			2.6	100	0	7.9	1.6	0	0	40	0	15.5	26.6	20	0			16.5
	1364		102/10	6/6	238/15	238/24	232/32	18/3	9/0	1/1	14/5	45/12	2/2	4/1	2/1			
			9.8	100	6.3	10	13.7	16.6	0	100	35.7	26.6	0	25	50			
			9.8	100	6.3	6	8.2	6.6	0	40	14.2	10.64	0	10	20			17.8
	1365		72/0	---	150/0	150/0	300/26	15/1	5/0	---	13/0	38/10	1/0	2/0	2/1			
			0	---	0	12	6.6	6.6	0	---	0	26.3	0	0	50			
			0	---	0	7.2	2.6	2.6	0	---	0	10.5	0	0	20			3.1
	1366		98/0	75/15	195/0	210/15	303/8	10/0	10/3	---	22/0	53/5	1/0	3/1	2/0			
			0	100	0	7.14	2.6	0	30	---	0	9.4	0	33.3	0			
			0	100	0	4.2	1.5	0	12	---	0	3.7	0	13.3	0			10.3
	1367		92/0	---	196/0	196/80	245/9	20/0	11/1	---	14/0	42/22	1/0	4/2	2/2			
			0	---	0	40.8	3.6	0	9	---	0	52.3	0	50	100			
			0	---	0	24.4	2.1	0	3.6	---	0	20.9	0	20	40			8.5

5. ÇAĞDAŞ KORUMA OLGUSU VE TÜRKİYE AÇISINDAN KORUMA SORUNLARI

5.1. Çağdaş Koruma Olgusu

5.1.1. Çağdaş Koruma Olgusunun Oluşumunda Uluslararası Etkinlikler ve Örgütlenme

Koruma konusunda ülkelere özgü politika ve vakıasınlar. 20. yüzyıl başında bu konuda çeşitli ülkelerde varolan birikim ve deneylerden yararlanılarak, kültürün maddi yansıması ve insanlığın ortak mirası olan anıtların korunması konusunda ortak evrensel kararlar alınması düşüncesine bağlı olarak uluslararası platformda tartışılmıştır. Günümüz koruma olgusunun kuramsal biçimlenmesinde önem taşıyan uluslararası toplantı ve alınan kararları inceleyerek:

Bu doğrultuda ilk toplantı, 1904 yılında Madrid'te yapılan Uluslararası Mimarlar Kongresidir. Bu kongrede; mimari anıtların korunması ve onarımı konusunda, "ölü anıtlar" ve "yasayan anıtlar" kavramları ortaya çıkmıştır. Geçmiş uygarlığa ait olup artık kullanılmayan anıtları belirten ölü anıtların korunmasında; anıtın daha fazla bozulmasını önleyecek, sağlamlaştırma yapılarak olduğu gibi korunması tavsiye edilirken, ilk yapıls amacındaki hizmete devam eden anıtlar olan yasayan anıtların onarımlarının, genelde stil birliğine uygun şekilde yapılmasının anıt bütünlüğü ve estetik açıdan uygun olduğu belirtilmekle birlikte, yapının bütününden değişik bir stilde yapılmış olan kısımlar, gerçek bir değerde iseler ve anıtın estetik dengesini bozmuyorsa saygı göstererek onarılması önerilmiştir. Ayrıca korumayı gerçekleştirecek elemanlara ve bunların örgütlenmesine ait önerilerde bulunulmuştur. (264)

Atina Konferansı. 21-30 Ekim 1931: Konferansta, yıkım veya eskime sonucu restorasyonun elzem olduğu haller dışında tüm restorasyon

---

(264). C. Erder, Tarihi Çevre Bilinci, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, Yay.no: 24. Ankara, 1975, Ek 2, s.276-277.

yapmayı terketmek ve yerine anıtların korunmasını sağlayacak şekilde, hesaplanmış kalıcı ve düzenli bir bakım sistemini baslatmak önerilmiş ve anıtlarla birlikte anıt çevrelerine de saygı gösterilmesi gereği vurgulanmış. onarımların anıtın görüntüsünü estetik olarak bozmaması önerilerek, harebelerdeki koruma çalışmalarında olabildiğince orijinal parçaların yerine konması (anastylosis) gibi ilkeler kabul edilmiştir. Ayrıca koruma tekniği ve yöntemi konusunda ilkeler belirlenmeye çalışılmış ve yasal, yönetsel önlemler tartışılmıştır. (265)

Carta Del Restauro(Anıtların korunması için 1931 yılında İtalya'da kabul edilmiş olan tüzük): Bu tüzük, her türlü restorasyon çalışmalarının çok yönlü ve çok ağır sorumluluklar içerdiği kabul etmiş ve bu alanda otuz yılı aşkın süredir yapılan ve her defasında başarıya ulaşılmış çalışmaların sonuçlarından yararlanarak oluşturulmuş, restorasyon teorisini destekleyecek ve açıklayacak, öğretici kuralları içerir. Bu kuralların pek çoğu günümüzde halen geçerli olan ve uygulanmakta olan ilkelerdir. Restorasyonlarda faraziyelere değil, anıttan elde edilecek kesin verilere dayalı kriterlere bağlı olarak uygulama yapılması gereği, antik devre ait kullanılmayan anıtlarda sadece anastiloz uygulanmasının yeterli olduğu, anıtın sağlamlaştırılmasında ve tamamlamalarda nötr malzeme kullanılması gereği, stil birliğine varma kaygısı ve ilk şeklin elde edilme amacı gibi tutuma ver vermeden restorasyonun yapılmasını, strüktürel olarak gücünü yitirmiş anıtların çağdaş yapım sistemleriyle desteklenmesini öneren, anıta gösterilen saygının anıtın çevresine de yönelmesi gereğini belirten bu kurallar, günümüzde geçerli olan çağdaş koruma olgusunu oluşumunda önemli yer tutmuştur. (266)

Atina Antlaşması (Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi), 1933: Bu antlaşmada ortaya konulan en önemli konular, anıtı çevresi ile

---

(265). C. Erder, Tarihi Çevre Bilinci, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, Yay.no: 24, Ankara, 1975, Ek 3, s.277-282.

(266). C. Erder, Tarihi Çevre Bilinci, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, Yav.no: 24, Ankara, 1975, Ek 4, s.282-286.

değerlendirme ve anıtın korunmasında çevre faktörü gibi yaklaşımlar ile tarihi çevrede yeni yapılaşmanın nasıl olması gerektiğidir.(267)

Venedik Tüzüğü (Tarihi Anıtların ve Yerleşmelerin Korunması ve Onarımı için Uluslararası Tüzük) (ikinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi), 1964: Tarihi anıtları korunması ve restorasyonu ile ilgili ilkeler üzerinde karara varmak ve bunları uluslararası temele yerleştirmenin gerekliliği nedeniyle, ilk defa 1931 Atina Tüzüğünde tanımlanan bu temel ilkeler, 1964 yılında Venedik'te yeniden gözden geçirilip, sınırları genişletilerek tüzük haline getirilmiştir.

Tüzükte, tanımlar bölümünde; "Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanın geçmesiyle kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar" denilmekte ve "anıtların korunması ve onarımı için, mimari mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olabilecek bütün bilim ve tekniklerden yararlanılmalıdır" önerisi yapılmaktadır. Tüzükte, anıtların korunmasında ve restorasyonunda amaç, anıtı bir sanat eseri olduğu kadar bir tarihi belge olarak da korumak olduğu belirtilerek, korumanın kalıcı olması, devamlılığın sağlanması ve korunan eserlerin yararlı bir toplumsal amaç için kullanılması ve anıtın ölçeğinin dışına taşmamak koşulu ile çevresinin de koruma kapsamına alınması önerilmiş, onarım teknik ve yöntemleri ve kazı yapma ilkeleri saptanmaya çalışılmıştır. (268)

---

(267). C. Erder, Tarihi Çevre Bilinci, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, Yay.no: 24, Ankara, 1975, Ek 5, s.286-289,

(268). C. Erder, O.D.T.Ü.,s. 167-188, Venedik Tüzüğü, Türkiye tarafından, 5805 sayılı özel kanun ile kendisine verilen yetkilere uygun olarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 24 Eylül 1967 tarih ve 3674 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

Koruma olgusu konusunda sürdürülen evrensel çabalar, bunları yürütebilecek ve uluslararası koordinasyonu sağlayacak birtakım kuruluşları da oluşturmuştur.

Bu kuruluşların başlıcaları sırasıyla:

"International Council of Museums" (Milletlerarası Müzeler Konseyi) kısa adıyla "ICOM"; Milletlerarası eğitim, bilim ve kültür kurumları ile işbirliği yaparak müzeleri ve müzecilik mesleğine mensup üyelerin amaçlarını yaymak üzere merkezi Paris'te olmak üzere 16 Kasım 1946 yılında kurulmuştur. Türkiye de 24 Ağustos 1956 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile ICOM' a üye olmuş ve Millî Komitesini oluşturmuştur. (269)

"Europe Nostra" Avrupa Konseyi tarafından, tarih ve sanat yönünden değeri olan verleşme ve eski anıtların korunması ve yeniden değerlendirilmesi amacını güden Avrupa'daki ulusal özel örgüt ve dernekleri biraraya getirilerek oluşturulmuş bir kuruluştur. (270)

"International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property" (Kültürel Varlıkların Restorasyonu ve Muhafazası Çalışmaları için Uluslararası Merkez), kısa adı "ICCROM"; Unesco tarafından 1959 yılında Roma'da kurulmuştur. (271)

"International Council on Monuments and Sites" (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi), kısa adı ICOMOS; Unesco'ya bağlı olarak, 1965 yılında Varşova'da Venedik Kongresi sonucu, bir gereksinme olarak 25 ülke katılımı ile tarihi anıtlar ile sit bölgelerinin etüd ve korunmalarında

---

(269). Eski Eserler ve Müzeler Bülteni, Eski Eserler ve Müzeler Genel Md. Yayını, Ankara, 1985/3, s.7.

(270). Z. Nuran, Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, s.17-18.

(271). Eski Eserler ve Müzeler Bülteni, Eski Eserler ve Müzeler Genel Md. Yayını, Ankara, 1985/3, s.7.

tavsiye kararları alıp yayınlar yapmak üzere kurulmuştur.(272)
Daha sonra Afrika, Amerika, Asya ve Avrupa ülkelerinden toplam 60 ülkenin katıldığı ICOMOS' a, Türkiye de üye olmuştur.(273)

5.1.2. Çağdaş Koruma Kavramı

Yukarıda belirtilen çağdaş koruma kavramının oluşturan evrensel yaklaşımlar ve örgütlenmelere bağlı olarak günümüzde belirli koruma kavramı oluşmuştur. Koruma yaklaşımı konusunda en son kabul edilen uluslararası tüzük olan Venedik Kararları'yla belirli bir koruma kavramını oluşturmuştur. Belirlenen koruma kavramı, uygulamanın genel boyutu içinde yol göstericidir. Her uygulamanın, korunması gerekli yapı ve verleşim için, taşıdıkları sorunların neden ve şekline bağlı olarak farklılık göstermesi üzerinde tartışılmayacak kadar acık bir olaydır. Kimileri bu olguyu görmezden gelerek ya da görememekten, Venedik Kararları'nın korumada kavram ve kapsam olarak yetersiz kaldığı ve değiştirilmesi gerektiğini söylemektedirler. Bu konuda asıl sorun, tüzükteki ilkeleri kavramsal bir bütün olarak değerlendirmeyip, uygulamaları tek tek maddelerden vola çıkarak yapmalarındır. Buna bağlı olarak uygulamalar sonucu ortaya çeşitli çelişkili durumlar çıkabilmektedir.

Venedik Kararları'nın "tarihi bir anıt gibi korunması gereğini" savunan C. Erder, tüzüğün gereksinimleri yanıtlamaktan uzak olan maddelerinin değiştirilmesi veya tüzüğün yerini alacak bir yenisinin yazılmasını önerenlerin birleştikleri nokta olan, tüzüğün çelişkili ilkeler taşıdığı değerlendirmesinin; tüzükteki ilkeler tüm olarak alınmadan teker teker uygulandıklarında ortaya çıkabilecek olduğunu belirtmiştir.(274)

---

(272). L.Hinsch, ICOMOS, Central Office of Historic Monuments in Norway, Oslo, 1980, s.11.

(273). ICOMOS Türkiye Milli Kongresi 11 Mart 1967 tarihinde kurulmuş, 18 Mayıs 1974 gün ve 14890 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan yönetmelik gereğince faaliyetine başlanmıştır.

Koruma olgusu, kuramsal açıdan kavram kargaşası içindedir. Kavramsal olarak ortak bir dilin olmaması korumanın kuramsal olarak gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yapmakta engellemekte bunun yansıması olarak yapılan uygulamalar sağlıklı olmamaktadır.

Koruma konusunda kabul edilen en son tüzük olan ve ülkemizin de kabul ettiği Venedik Tüzüğüne göre, koruma (conservation): kavramda ve karar vermede gerekli özellikleri ve yaklaşımları, restorasyon ise; uygulamada ve teknik düzeydeki genel konuları ve metodolojiyi kapsayan kavramlardır. (275)

Viyana T.H.'sı Sanat Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Direktörü ve Avusturya Milli Eğitim Bakanlığı Anıtlar Dairesi Başkanı olan W. Frodl, anıtların korunmasında restorasyon kavramını kullanmış ve restorasyonun temel metodlarını; 1. Konsolidasyon (tahkim ve takviye), 2. liberasyon (kurtarma), 3. Reintegrasyon (eksik yerlerin tamamlanması), 4. Rökonstrüksiyon (anıtın orijinal haliyle yeniden inşa edilmesi), 5. Renovasyon (yenileme) olarak sınıflandırmıştır. (276)

Columbia Üniversitesinden Prof. J.M. Fitch ise korunması gerekli yapı ve yerleşimlere uygulanması gereken metodları ılımlıdan radikale doğru sınıflandırmıştır. Bu metodlar; 1. Koruma (conservation), 2. Muhafaza (preservation), 3. Restorasyon, 4. Uyum Değişiklikleri (adaptive modifiacation), 5. Bunyevi Sağlamaştırma (structural consalidation), 6. Rekonstitüsyon (reconstitution), 7. Rekonstrüksiyon (reconstruction), 8. Replika- Aynen taklit (replica) dır. (277)

---

(274). C. Erder. "Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır", O.D.T.Ü.Mimarlık Fakültesi Dergisi, C.3, S.2, Güz 1977, s.169.

(275). C. Erder. "Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır", O.D.T.Ü.Mimarlık Fakültesi Dergisi, C.3, S.2, Güz 1977, s.167-188.

(276). W. Frodl. " Anıtlar, Bakım ve Onarımları", cev. B. Özer, Akademi, Mart 1966, S.5, s.4-14.

(277). Prof. J.M. Fitch, Columbia Üniversty - N.Y., New York, 1972.

ülkemizdeki korumada, yasal olarak kullanılan terminolojive göre ise, korunması gerekli anıtlar ve verleşimler için "koruma" ve "korunma"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri olarak tanımlanmıştır. (278)

Bu yasal terminolojive göre restorasyon; koruma ve korunma olgusu içinde yer alan bir uygulama yöntemidir.

Ortaya koymaya çalıştığımız gibi, "koruma" olarak kullanılan konservasyon kavramı ve restorasyon kavramının kapsamı konusunda genelde yerleşmiş ve fikir birliğine varılmış bir kavram birliği yoktur.

Çağdas koruma kavramı içinde korunması gerekli yapıların belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde birtakım kriterler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bu konuda yapılmış değerler skalasına göre bir nesnenin anıt savılabilmesi için taşıdıkları değerler; "tarihi değer", "sanat değeri", "eskılık değeri", "uzenim ve pitoresklik değeri", "kullanım değeri" olarak belirlenmiş ve bu volla objektif bir değerlendirme olmuştur. (279)

---

(278). 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu". Tanımlar ve Kısaltmalar - madde 3, 23.7.1983 gün, 1813 sayılı Resmi Gazete.

(279). Alois Riegel, Der Modern Denkmalkultus, 1907' den aktaran: W. Frodl, "Anıtlar, Bakım ve Onarımları", cev. B. Özer, Akademi, Mart 1966, S.5. s.4-14.

5.1.3. Çağdaş Koruma Uygulaması Teknik ve Yöntemleri

5.1.3.1. Kargir Taşıyıcı Sistem Korumasında Kullanılan Teknik ve Yöntemler

Yapının incelenmesi sonucu saptanan çatlaklar taşıyıcı sisteme bağlı bozulmaların göstergesidir. Taşıyıcı Sistemin korunmasında çatlak kontrol ve ölçüm yöntemleri kullanılarak bozulma hızı ve boyutlarının saptanmasından sonra, öncelikle yapılacak olan taşıyıcı bünyenin geçici takviyesidir. Bunu bozulma nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar izlemelidir.

Taşıyıcı sistemin bozulma nedenlerini; su ve ona bağlı nem, zemin oturumaları, yapımdan gelen yanlışlıklar olarak en çok rastlanandan en aza göre yapılan sıralama içinde görebiliriz. (bkz. bozulma nedenleri) Bu saptamalar doğrultusunda bozulma nedenlerinin giderilmesinde yapılacak olan ikinci önlem, su ve nemi yapıdan uzaklaştırmaktır. Bozulma nedeni ortamdaki uzaklaştırıldıktan sonra, bozulma şekillerine göre strüktürü destekleyecek çeşitli yöntemler uygulanır. Bu yöntemlerin başlıcaları; "enjeksiyon", "öngerme", "dikiş" ve "çağdaş bir strüktürle geleneksel taşıyıcı sistemin yükünün azaltılması"dır.

Nemin Giderilmesi

Nemin yapıdan giderilmesi için çok çeşitli yöntemler vardır. Bu yöntemler içinde en basit ve uygulaması kolay olan "drenaj" yöntemidir.

Drenaj yöntemini, duvarın yüzeyinde delikler açılarak yerleştirilen gözenekli seramik borularla duvardaki nemin buharlaşmasını hızlandıran "Duvar Yüzeyinde Buharlaşmanın Artırılması Yöntemi (280)", açılan deliklere silikon

çözeltileri ve reçineler enjekte edilmesine bağlı "Kimyasal Maddelerin

---

(280). K. İsfısky, Yapılarda Su İzalasyonu-İzalasyon Tekniğinde Bitüm ve Plastikler, Çev: A. İpekoğlu, İstanbul, 1980, s.211.

"Duvara Uygulanması Yöntemi" (281), duvarın toprağa göre (+) gerilimde olduğu kabul edilerek gerilimin duvar içindeki nemin yükselmesine neden olduğu ve kısa devre ile giderilmesi sonucu nemin yükselmesinin duracağı varsayımından hareket edilerek gerçekleştirilen "Elektro - Ozmoz Yöntemi" (282) ve duvarın elmas testerelele kesilerek, askıya alınarak valitilmesine davalı "Duvara Nem Önleyicilerin Yerleştirilmesi Yöntemi" (283), izler.

Enjeksiyon

Kargir yapılarda taşıma kapasitesini artırmak, çatlak ve boşlukları kapatmak, bozulmuş duvar ve harcı güçlendirmek, eksik harcın veni doldurmak, belli noktalarda kargire veni ve büyük güçler katmak için "enjeksiyon yöntemi" kullanılır. (284)

Dağılmasını önlemek istediğimiz striktürün enjekte edilen serbetle sağlamlaştırılabilmesi için veni malzemenin belirli oranda adhezyon yeteneğinde olması gerekmektedir. Enjeksiyonun başarısı; harcın

---

(281). G. Massari, Humidity in Monuments, Rome, ICCROM, 1970, s. 42-43, T.G. Bidwel, The Conservation Brick Buildings, The Repair Alternation and Restoration of Old Brick Work, Berkshire, The Brick Development Association, 1977, s. 16.

(282). B.A. Richardson, Remedial Treatments of Buildings, London, The Construction Press, 1980, s. 101.

(283). K. Lufsky, Yapılarda Su İzalasyonu-izalasyon Tekniğinde Bitüm ve Plastikler, Çev: A. İpekoğlu, İstanbul 1980 s.210.

Ö. Erincin, "Eski Yapılarda Zeminden Gelen Rutubetin önlenmesi Konusunda Bir Uygulama". Taç Vakfı Dergisi, C.I. S.I, İstanbul, 1986, s.21-22.

(284). F. Wenzel, "On The State of Structural Repair of Masonry", Structural Conservation of Stone Masonry, International Technical Conference Athens, 1989, Rome, ICCROM, 1990, s.400.

jekte edilebilir akışkanlıkta olması, stabilite dengesinin sağlanması, rötreinin önlenmesi, esneklik modülünün ve basınç kavemetinin duvardaki taş ve geleneksel harçla uyum sağlaması ile çözümlenmekte olup, bu özellikler sağlandığında, enjeksiyon harçının su oranının, porozitesinin, su emmesinin, çözünür tuzlar miktarının denetlenmesi gerekir.

Enjeksiyon uygulamaları, yerçekimi yardımıyla malzemeyi kendi ağırlığıyla akıtma, el kumandalı pompalarla ve basınçlı havayla çalışan empresörlerle gerçekleştirilebilir. Günümüzde ülkemizdeki uygulama uygulamalarında basit bazı el kumandalı sıva makinelerinden enjeksiyon uygulamalarında yararlanılmaktadır. Uygulamanın boyutu kullanılacak empresör tipini seçmek için davanılacak ölçüttür. (285)

Enjeksiyon uygulamasında; öncelikle enjeksiyon yapılacak boşlukların duvarlarının ıslatılması olmasına dikkat edilmeli ve enjeksiyon serbeti aşırı olmadan tatbik edilmelidir. (286)

Günümüze kadar olan restorasyonlarda uygulanan enjeksiyonlarda malzeme oranları olarak, su+portland çimentosu ile yapılan enjeksiyon uygulamalarının geleneksel taş duvar ve harçlarla uyum sağlamadığı yapılan araştırmalar sonucu kanıtlanmıştır. Enjeksiyon serbetinde çimento oranı düşükçe ve yerine bağlayıcı olarak kireç, puzolonik katkı maddeleri (tuf tozu, ucucu küller, horasan) kullanıldıkça, enjeksiyon uygulamasında duvara yüklenen suda çözünür tuzlar miktarlarını azaltmaktadır.(287)

(285). A. Ersen. "Enjeksiyon Serbetleri, Sorunlar ve Bir Uygulama Denemesi Araştırma Denemesi". İ.T.Ü. Basılmamış Araştırma, İstanbul, 1989, s. 1-4.

(286). F. Wenzel. "On The State of Structural Repair of Masonry", Structural Conservation of Stone Masonry, International Technical Conference Athens, 1989, Rome, ICCROM, 1990, s.401.

(287). S. Peroni. "Lime Based Mortars for the Repair of Ancient Masonry and possible Substitutes", Mortars, Cements, and Grouts Used

Öngörme

Kargir yapılarda avrılmış duvarları ve sütunları birleştirip, basınç ve itki mukavemeti ile gerilme mukavemeti kazandırmak ve değişken zemin şartlarında homojen oturmalar sağlamak için, tasarımcı ögenin ekseninden geçirilen bir çelik halatın iki baştan sıkıştırılması işlemine öngörme denilir. Bu işlem tasarımcı ögenin yük taşıma kapasitesini ve rijitliğini artırır. (288)

Öngörme, enjeksiyon yöntemiyle birlikte kullanılmalıdır. enjeksiyonsuz uygulanan öngörmede çelik halatların uç bağlantıları periyodik olarak denetlenmelidir. (289)

Öngörme uygulanacak duvarda elektrikli veya hava kompresörü ile delme işlemi yapılabilir. Duvarı deldikten sonra duvar içinden boruları geçirilerek delik veri belirlenir ve çelik halat ya da gerilebilir çelik çubuklar bunlar içinden geçirilir. Çelik çubuk veya halatlara hidrolik kriko ile öngörme uygulanır. İlk uygulamadan yaklaşık iki ay sonra son bir gerilme daha uygulanır. Öngörme işleminden sonra duvara enjeksiyon uygulaması yapılır. (290)

Öngörme işlemi çeşitli nedenlerle açma vapan duvar genişliğince yapıldığı gibi, mekan genişliğince de yapılabilir. Öngörme işlemi, tasarımcılık özelliği azalmış duvarlardan başka, örtü sisteminden gelen bozulmalar sonucu bunların oturduğu düşey tasarımcılar olan duvarların

---

in the Conservation of Historic Buildings Symposium, 1981, Roma, Roma, 1982, s.63-94.

(288). M. Sözen, U. Tanvelî, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1986, s.181.

(289). F. Wenzel, "On The State of Structural Repair of Masonry", Structural Conservation of Stone Masonry, International Technical Conference Athens, 1984, Rome, ICCROM, 1990, s.405.

(290). B.M. Feilden, Conservation of Historic Buildings, Butterworth Publishers Ltd., England, 1982, s.356-370.

acımlarına bağı olarak uygulanmaktadır.

Dikis

Gerilme ve basınc altında davranamayan kargir yapılarda çelik ve demir gibi malzemelerle, strüktürü sağlamlaştırmak için ek donatı yapma işlemine dikis denir. Büyük çatılarda kullanılan Dikis, kargir yapılarda ek donatı olarak uygulanır ve çelikle kargi malzeme arasındaki bağlantıyı sağlamak açısından her zaman enjeksiyon işlemiyle birlikte uygulanır.

Dikis uygulamalarında düz yüzünlü olmayan ve pası karşı dayanıklı, nervürlü donatı ve da spiral çıkıntılı çelik donatı çubukları kullanılır. Uygulamalarda ayrıca enjekte edilen harcın donatıyı homojen olarak örtmesi için gerekli özen gösterilmelidir. (291)

"Çağdaş Bir Strüktürle Geleneksel Taşıyıcı Sistemin Yükünün Azaltılması"

Bu yöntem, taşıma gücü yetersiz olan, duvarlarla ve birbirleriyle bağlantıları bozulmuş eğrisel örtüler olan kemer ve tonozların strüktürel takviesinde kullanılmaktadır. Hafif beton olarak isimlendirilen (292) malzeme ile kemer

ve da tonozun üzerine yerleştirilen ve çevre duvarlara çelik ankrajlarla tutturulan ızgara şeklindeki demir donatı ve üzerine hafif betonla yapılan uygulamalarla taşıyıcılığı azalmış eğrisel örtüler

---

(291). F. Wenzel. "On The State of Structural Repair of Masonry". Structural Conservation of Stone Masonry, International Technical Conference Athens, 1989. Rome, ICCROM, 1990. s.402.

(292). Hafif Beton: iri agregası olarak kil esaslı hafif agregası, ince agregası olarak kum ve hafif agregası kırıntıları, bağlayıcı olarak çimento kullanılan betonu tamamlamak için kullanılmaktadır. A: Aytun. "Hafif Agregalı Betonun Strüktürlerde Kullanımı". Teknik Bülten, TÜBİTAK Yavını, güz 1985, Sayı 22, s. 1-7.

uzerine gelen vukler azaltılmıs ve takvive edilmiştir. (293)

5.1.3.2. Taş Malzeme Korunmasında Kullanılan Yöntemler

Malzeme koruma uygulamaları; temizleme, sağlamlastırma ve yüzey onarımları, tamamlama gibi müdahaleleri içerir.

Restorasyonda "In Situ" (yerinde) ve minimum müdahale temel ilkedir. Bu ilke malzeme korunmada ve buna bağılı olarak yapılacak uygulamalarda da geçerlidir.

Taş korunmada hangi yöntemin ne şekilde uygulanacağı, konunun karmaşık ve yerine özgü özellikler göstermesi doğrultusunda gerekli araştırmalardan sonra karar verilmelidir. Katı malzemenin özün özellikleri ve korunmuşluk durumu, bozulmanın olduğu ortam ve bozulma süreçleri, bozulmada malzemenin morfolojisi anlaşılarak verilmektedir. Bu bağlamda, malzeme korunması konusunda karar vermek için laboratuvar araştırması gereklidir, çünkü yalnızca gözleme davanan bir araştırma bozulma süreçlerinin çokluğu, karmaşıklığı ve çoğmlukla birarada ve etkileşim içinde olmaları nedeniyle yetersiz ve yanıltıcı olabilmektedir. Ana bozulma nedenleri anlaşılsa bile, ikincil bozulma nedenleri anlaşılamavabilmektedir. (294)

Her bozulma olgusu "unique" olduğundan, tedavisi de kullanılacak

---

(293). Burada kullanılan hafif beton, organik köpük ile hafifletilmiştir. Bu teknik Ljubljana'da Malzeme ve Yapı Araştırma ve Test Etme Enstitüsünde geliştirilen "Penbeton" denilen hafif köpük betonun uygulanmasına davanmaktadır. R. Zornic, "Strengthening of Masonry Vaults by Foam Concrete Application". Structural Conservation of Stone Masonry, International Technical Conference Athens, 1989, Rome, ICCROM, 1990, s. 291-298.

(294). A. Ersen." Konservasyon Uygulamaları: İmitasyon Üretimi, Taş Koruma, Bütünleme ve Yüzey Onarımları, Onarım Harek Komularında Araştırmalar". İ.T.Ü. Basılmamış Araştırma, s.1.

sağlamlaştırıcıların uygunluğu, etkinliği, uygulama yöntemi ve dayanıklılığı. gerekli laboratuvar deneyleri sonuçlandırıldıktan sonra yürütülebilir. Bilimsel anlamda deneve tabi tutulmadan yapılan uygulamalar genellikle tas bozulma süreçlerini hızlandırmaktadır. malzeme korunumunda doğru bir yaklaşım için laboratuvar araştırmaları kadar. yapı malzemelerin bozulma nedenlerini, süreçlerini ve sağlamlaştırma amacıyla yapılan uygulamaların evrimini, malzemelerin niteliklerini başarı oranlarını ve denemlilik süreçlerini bilmek gerekmektedir. (295)

Temizleme

Bozulmuş yapı taslarının sağlamlaştırılmaları, derz onarımları ve verilen derzleme öncesinde temizlenmeleri gerekir. Temizleme öncesinde, kırın malzemeve zarar verip vermediği, kısmen kalması veya temizlemeden vazgeçme, objeye etkileden kire etkiye yöntemlerinin araştırılması, temizleme gereksiniminin sıklığı gibi ölçütlere göre düşünerek karar vermek gerekir. (296)

Temizleme öncesi bu ölçütlerin ortaya konması ve temizleme işleminde daha önce yapılmış uygulamaların araştırılması şeklinde yapılan ön çalışmalardan sonra, temizleme işleminde başarı; temizleme metodunun doğru seçilmesine tecrübeye ve yeterli denetime bağlıdır. Kirlerin derecesine, nedenine ve tasın özelliklerine göre temizleme yönteminin seçilmesi gerekir.

En iyi temizleme, malzemeve ve yapıya en az zarar verendir. Temizleme yöntemine karar verirken bu doğrultuda düşünmek gereklidir. Temizleme müdahaleleri; su ve buharla temizleme, mekanik temizleme, kimyasal

---

(295). A. Ersen. "Tas Koruma Kuramı ve Uygulamaların Evrimi", Basılmamış Araştırma İ.T.Ü., İstanbul, 1991, s. 1-2.

(296). A. Ersen. "Tas Koruma Kuramı ve Uygulamaların Evrimi", Basılmamış Araştırma İ.T.Ü., İstanbul, 1991, s. 30-31.

temizleme ve özel temizleme yöntemleri olarak sınıflandırılabilir.(297) Mekanik ve kimyasal temizleme yöntemleri yanında, suyla yıkama en zararsız temizleme yöntemi olmakla birlikte, yalnız suda çözünen kirleri temizleyebilmesi ve malzemelerin aşırı su emmelerinin yol açacağı komplikasyonlar gibi eksik ve sakıncalı yönleri vardır. (298)

Sağlamlaştırma

Taş sağlamlaştırmanın amacı; iklimsel bozulma süreçleri sonunda yüzeydeki fiziksel, kimyasal özellikleri değişmiş ve kohezyon kaybetmiş tabakanın dekohezyonu ve taşın sağlam çekirdeğine bağlanmasıdır.(299)

Taşı fiziksel ve mekanik olarak takvive etmek ve diğer bozulmamış bölümlerle arasında varolan bağlantıyı tekrar sağlamak olan sağlamlaştırma, temizleme işlemlerinden sonra gerçekleştirilen malzeme koruma yöntemidir.

Sağlamlaştırma malzemeleri özelliklerine göre; 1. inorganik

---

(297). Feilden, temizleme yöntemlerini üçe ayırarak sınıflandırmıştır. Bunlar sırasıyla; 1. Püskürtme su, buhar, yüksek basınçlı su ve yumuşak fırçalama veya suyla yumuşattıktan sonra temizleme lapası sürme. 2. Sulu veya susuz mekanik asındırma. 3. Solventler, hidroflorik ve diğer asitler kullanarak yapılan kimyasal süreçlerdir. B.M. Feilden, s. 334-338.

A. Ersen özel temizleme yöntemleri tanımını acıyarak bunları; 1. Emici kil kalıpları, alkali ve asitli jeller, 2. Isı esaslı, lazerle kir ve kabuğu vakma olarak belirtmiştir. A. Ersen, "Taş Koruma Kuramı ve Uygulamaların Evrimi", Basılmamış Araştırma İ.T.Ü., İstanbul, 1991. s. 154.

(298). A. Ersen, "Taş Koruma Kuramı ve Uygulamaların Evrimi", Basılmamış Araştırma İ.T.Ü., İstanbul, 1991. s. 31.

(299). A. Ersen, "Taş Koruma Kuramı ve Uygulamaların Evrimi", Basılmamış Araştırma İ.T.Ü., İstanbul, 1991. s. 59.

sağlamlaştırıcılar. 2. Mumlar (mumlar + doğal organikler). 3. Organik sağlamlaştırıcılar (Sentetik organik polimerler ve Alkoksi silanlar) olarak üç ana grupta toplanabilmektedir. (300)

Sağlamlaştırma işleminde hangi tür malzemenin kullanılacağı; taşı üzerinde yapılan, taşın fiziksel, kimyasal özellikleri ve malzemenin kimyasal özelliklerinin araştırılmasına yönelik laboratuvar çalışmalarına bağlı olarak oluşturulur. Laboratuvar araştırmaları sonucu, bozulmuş tase en uygun olan ve en iyi sonuç alınabilecek malzeme saptanmış olur.

Yukarıda belirtilen tüm sağlamlaştırıcı maddelerin taşlar üzerindeki olumsuz etkileri, bu laboratuvar araştırmalarına bağlı olarak, taş için en uygun sağlamlaştırıcıların saptanmasıyla minimuma inecektir. Laboratuvar araştırmaları ile kullanılabilir olarak tespit edilen sağlamlaştırıcı malzemelerin zamana bağlı durumlarının da saptanması gereklidir. Sağlamlaştırıcı maddelerin, laboratuvar deneylerinde taş üzerinde olumlu sonuç verip, zaman içinde çevre şartlarına bağlı olarak tase zarar vermesi olasıdır. Zaman içinde bunların koruma açısından oluşturdıkları fayda, verecekleri zararlar yanında azınlıkta kalabilir.

Bugüne kadar 150 yıllık taş sağlamlaştırma tarihinde, uzun vadede başarılı olacak bir malzeme bulunamamıştır. Buna karşın araştırma yöntemleri konusunda görüş birliğine varılmış ve iyi bir taş malzemenin taşınması gereken ölçütler belirlenmiştir. Bu ölçütler doğrultusunda sağlamlaştırıcı olarak inorganik malzeme kullanımı son çare olarak düşünülmeli gerektir.

Taş Tamamlama-Bütünleme

özgül yüzeyi, iklimsel bozulma nedenleriyle artmış taş yüzeylerinde

---

(300). A. Ersen. "Taş Koruma Kuramı ve Uygulamaların Evrimi", Basılmamış Araştırma İ.T.Ü., İstanbul, 1991, s. 60.

vüzev koruyucu uygulamanın bir vararı vaktur. Böyle vüzevlerdeki koruyucu filinde süreksizlikler olacağından, heterojen su buharı gecirirnililiği ortaya çıkacak ve tasın bozulması hızlanacaktır. Bu tür ilerlemiş bozulmalarda, bütünleme "reintegrasyon" ilkesi doğrutusunda eksik kısımların tamamlanması yoluna gidilir. (301)

Suva ve suyun iklimsel hareketlerine bağılı olarak, malzemevi birarada tutan bağlavıcı yapının özelliğini vıtırması sonucu ufalanma erime seklinde erozyona uğramış, bozulmuş tasların korunmasında bütünleme ve plastik onarımlar önerilmektedir.

Anıtların onarımlarında, yapıda kullanılmış olan doğal tasın ocaklarının kapanmış olması durumunda ızlenecek en uygun yol, fiziksel ve kimyasal özellikleri ters düşmeyen, renk, tekstü ve doku farklarıyla özgün taslarla kontrast oluşturmavan bir doğal tasın kullanılmasıdır. İmitasyon üretimi düşünülecek son çözümdür. (302)

Restorasyon çalışmalarında yapı elemanları, veya bezeme elemanları ölçeğinde yapılan bütünleme çalışmalarında tas imitasyonları ve plastik tamirler zorunlu olarak ortaya çıktığında, bütünlenen ve bütünlenen malzemenin fiziksel özelliklerinin bilinmesi ve birbirine ters düşmemesi gerekir. Geleneksel yapı malzemeleri homojen, gözenekli ve yumusak malzemelerdir. Tek baslarına değerlendirildiklerinde sağlam ve mükemmel olarak tanımlanan çağdas bağlavıcılar ve kompozit malzemelerin fiziksel özellikleri ise geleneksel bünvelere ters düşmektedir. (303)

İmitasyon tas üretimi, yapıda varolan orijinal tasın fiziksel

---

(301). A. Ersen, "Tas Koruma Kuramı ve Uygulamaların Evrimi", Basılmamış Arastırma İ.T.Ü., İstanbul, 1991, s. 153-158.

(302). A. Ersen, "Valens kemeri Onarımları ve Bir Kirectası İmitasyonu Denemesi", İ.T.Ü, Basılmamış Arastırma, s. İstanbul, 1989, s.6.

(303). A. Ersen, "Konservasyon Uygulamaları: İmitasyon Üretimi, Tas Koruma, Bütünleme ve Yüzev Onarımları, Onarım Harcı Konularında Arastırılmalar", İ.T.Ü. Basılmamış Arastırma, s.1-2.

özellikleri ve basınç mukavemeti belirlendikten sonra bu özelliklere uygun ve mevcut taş kimyasal ve mekanik olarak zarar veremeyecek şekilde yapılmalıdır.

İmitasyon malzemevi oluşturan agrega ve bağlayıcının özellikleri ve biraraya gelis oranlarının doğal taş ile benzer ve uyumlu olması gerekmektedir. Bağlayıcı olarak, portland çimentosuna göre düşük alkali içeren bezaz çimento, kirec ve akrilik emülsiyonundan oluşan melez bağlayıcılar günümüz piyasa koşullarında en olumlu öneriler olarak verilmektedirler. Bezaz çimentonun bağlayıcı olarak, taş tozu ve daneli agregasıyla üretilen imitasyonların, fiziksel özellikleri geliştirmek amacıyla kirec taşı ve küfeki üzerinde yapılan araştırmalarda, olumlu sonuç yalnızca, %5 akrilik emülsiyon katılan örneklerde elde edilmiştir. Akrilik emülsiyon (PVA-Polivinil asetat akrilik reçineleri) oranı %5'i geçtiğinde malzemenin fiziksel özellikleri bozulmaktadır. İthal reçineler pahalı olduğundan, boya fabrikalarından elde edilebilen akrilik reçine emülsiyonlarının kullanılması önerilmektedir. (304)

İmitasyonda kullanılan agrega, estetik kavgılara bağlı olarak renk ve tekstürün ıslak ve kuruyken özgün malzemeve ters düşmemesi gerektiğinden benzetilmeye çalışılan taşın tozu ve irmiğinden oluşur. İmitasyon taş, vapidâ blok olarak ya da verinde dökme-bütünleme olanağı veren şekilde kullanılmaktadır.

Plastik onarımlar, taş cürümme uygulamalarına alternatif olarak gösterilebilir ve bütünlenecek alan büyük olduğunda, uygulaması - kesilerek temizlenen çürük kısımların derinliği 5cm, yüzey alanı 5cm² vi geçtiğinde konulması gereken çelik ve fiber donatı ve sabitlestirici epoksi reçine kullanımı nedeniyle - pahalı olduğundan strüktürel elemanlarda ve bezeme elemanlarının bütünlenmesinde kullanılması

---

(304). A. Ersen, "Konservasyon Uygulamaları: İmitasyon Üretimi, Taş Koruma, Bütünleme ve Yüzey Onarımları, Onarım Harcı Konularında Araştırmalar", İ.T.Ü. Basılmamış Araştırma, s.3-23.

önerilmektedir. (305)

Taşların cürümüş yüzey kısımlarının temizlenerek doldurulması ve yüzevin macunlanarak makyaaj yapılması şeklinde olan plastik tamirler ve yüzev macunlamasına bağılı onarımların uzman olmayan ellerde ne kadar kötü sonuçlar vereceğı acıktır.

5.2. Türkiye Açısından Koruma Sorunları

5.2.1. Yasal ve Yönetsel Sorunlar

Ülkemizde çağdas koruma olgusu, yasal ve yönetsel açıdan vetersizlikler içindedir. Günümüizde korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili uygulamada olan en son kanun 1983 yılından itibaren yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunudur. (306)

Bu kanunun bazı maddeleri, 17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değıstirilmiş ve genişletilmiştir. Koruma konusunda yasal açıdan eksik ve hatalı yaklaşımlar, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını güçleştirmektedir. Ülkemizde koruma olgusunda, yasal ve yönetsel başlıca sorunların irdelenmesini, geleneksel konut potansiyelinin korunması doğrultusunda yaptığımızda, mevcut koruma kanunundaki bazı maddelerin koruma olgusuna avkırı ve zarar verici olduğı gözlenmektedir. Bu maddelerin başlıcalarını inceleysek:

* Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa bağılı olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından alınan en son karara bağılı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları, 2863 sayılı kanunda belirtilmiş olan

---

(305). J.N. Ashurt. Practical Building Conservation, V:1, Stone Masonry, English Heritage, 1989, s.89, dan aktaran: A. Ersen.

(306). 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu", 23.7.1983 gün, 1813 sayılı Resmî Gazete.

nitelikler içinden taşıdıkları değerlere göre "dört" koruma grubuna ayrılmış ve bunlar için yapılacak uygulamalar belirlenmiştir.(307)

Bu avırım, 1984 yılındaki gruplandırmalara göre, uygulama kararlarının, korunması gerekli yapının özelliklerine bağlı verilebilmesi duvarlılığının ve karar vermede ve uygulamada ortaya çıkan karmaşıklığın giderilmesi amacıyla değiştirilmiş olmakla birlikte, çağdaş koruma olgusuna ters düşen bir vakıasıdır.

Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplara ayrılması; yapıların her birinin, gerek kentsel ölçekte gerek se tek yapı ölçeğinde biçimsel, yapısal olarak ayrı ve değişik ölçütlerde değerlere, huzulna neden ve şekillerine sahip olmaları gerçeği ile bağdaşmamaktadır.

* Sit alanları, yalnızca fiziksel nitelikleriyle tanımlanan oluşumlar olarak vasalarda verilmektedir. 2863 sayılı kanunun 8. maddesine göre: "...koruma alanlarının tespitinde, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, görünülerinin ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeteri kadar koruma alanına sahip olmaları

---

(307). Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Kararı. 4. 3. 1988 gün. Toplantı no: 3. Karar no:14.

Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplara ayrılması ilk defa, bugünkü anlamdaki kültür mirası ve çevrenin korunması için 1951 yılında 5805 sayılı kanunla kurulan, Gavrimekul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.1.1978 gün ve 10200 sayılı kararıyla, yapıların vasatılması için zorunlu olan müdahalenin ölçütünü belirlemek amacıyla, kapsam ve niteliğine göre "üç" gruba ayrılmıştır. Bu karar daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından, 6.1.1984 tarihinde aynen kabul edilmiştir. Bu karara göre grup sayısı "üç" olup, I. Grup yapılar; A,B,C, II. Grup yapılar; A-1, A-2, A-3, A-4, B-1, B-2, B-3, III. Grup yapılar ise; A, B olarak alt gruplara ayrılmışlardır.

dikkate alınır" denilmektedir. "Yeteri kadar" ın ne olduğu kararını,- kanuna göre sit alanının tespit ve tescilini yapan- koruma kurullarının vereceği açıktır. Koruma kurullarının bu alanının sınırlarını belirlerken; voruma acık bu yaklaşımdan dolayı, verlesının topografik özellikleri ve ona bağlı izlenim ve pevsaj olgularını dikkate almamasına bağlı olarak "sit" ve sit alanlarının etkilediği ve etkilendiği alanlar olan "koruma alanı" nın vanlıs belirlenmesi sorunu ortaya çıkabilir. Korunması gerekli alanın çevresindeki imara acık alan, pevsaj etkisi olarak, olumsuz baskı yapmasına bağlı olarak, korunması gerekli alanda varolan değerlerin etkisini azaltır ve da yokeder.

Yukarıda belirtilen ve hertürlü voruma ve spekülasyona acık "yeteri kadar" sözü yine 2863 sayılı kanunda tespit ve tescille ilgili 7. maddede -17.6.1987 gün ve 3386 sayılı kanun değişikliğinde de değişmeden- "...Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkanları gözönünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini vansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir" diye gecmektedir. Bu kanun maddesi zaten yukarıda belirttiğimiz sit alanı sınırlarının tespiti ve tescili ile doğrudan ilişkilidir. Gerek 7. gerek se 8. maddelerin değişen iktidarlara rağmen hala değişmemiş olması ve 1993 yılında Kültür Bakanlığınca hazırlanan "2863 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna ilişkin bazı maddeler eklenmesine ilişkin düzenlenen kanun taslağında" da değişmeden kalması bu yaklaşımın devlet politikası haline geldiğini göstermesi bakımından ilginçtir. ilginç olduğu kadar da üzücüdür. Ülke genelinde kültür varlıklarının envanterinin yapılmadığı ve korumada belli bir politika geliştirilemeven ülkemizde, kapsamı bilinmeven kültür varlıklarının "bir kısmının vok edilebileceği kararının" genel bir devlet politikası haline gelmesi, ülkemizde koruma olgusuna nasıl bakıldığının vanıtıdır.

Bu maddeler ile hedeflenen ve bundan en fazla zarar gören, sivil mimarlık örnekleri olan evlerdir.

* Geleneksel Konutların korunmasında, yasal süreç açısından en büyük sorun; yapının korunması için yapılan işlemlerde, restorasyon projesini onaylayan ile ruhsat verenin farklı kurumlar olması doğrultusunda, Koruma Kurulu ile restorasyon uygulaması sonunda ruhsat verecek olan Belediye arasında, olabilir görüş farklılığı ve buna bağlı olarak restorasyonun uzamasıdır.

Yönetmelik açıdan sorunları incelersek:

* Ülkemizdeki korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak amacıyla kurulmuş olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurulları(308), devletin belirli ve sürekli kültür politikasının olmaması ve kuruluş aşamasında bakanlıkça seçilen üyelerin bürokratların çoğunlukta olmasına bağlı olarak sık sık değişmektedir. Bu da ülke ölçeğinde, koruma olgusunun yerleşip, gelişmesine engel olabilecek bir tutumdur.

* Devletin belirgin ve sürekli bir kültür politikası olmaması, ulusal bir koruma politikasının olmamasına bağlı olarak bugüne kadar ülke genelinde yapılmış, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını içeren bir envanter oluşturulmamıştır. Buna bağlı olarak ülke genelindeki kültür ve tabiat varlıkları kapsamı belirlenemediğinden bunlara uygun genel bir koruma politikası da geliştirilememektedir. Belirli bir politikanın olmadığı yerde, süreklilik kavramından zaten söz edilemez.

Ülke genelinde korumada, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının kapsamını belirleyen genel bir envanterin olmaması,

---

(308). " Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Kurulları Yönetmeliği", 30.1.1989 gün, 20065 sayılı Resmi Gazete. Bu yönetmelikle 16.2.1984 gün ve 18314 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ile Bölge Kurulları Yönetmeliği" yürürlükten kaldırılmıştır.

bunlardan oluşan, kentsel sit ve doğal sit alanlarının sınırlarının saptanması ve korunmasında spekülasyona dönük sorunlar oluşturabilir.

* Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere 21.10.1987 gün ve 6068 sayılı karar ile onbeş adet "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu" kurulmuştur. Kurullara bağlı olan iller seçilirken yapılan ayırmada, yakınlığın esas alındığı, aynı yöresel mimarinin görüldüğü illerin ayırımında il sınırları içinde genelde olan mimariye uygun ayırımlar yapılmaya çalışılmıştır. Bunda amaç; Koruma Kurulları'nda -olması gereken- yöresel mimariye uygun koruma amaçlı ortak kararların belirlenmesi ve geliştirilmesi olmalıdır.

Fakat doğal olarak, siyasi olarak sınırları belirlenen iller içinde veralıp, bu sınırlar içindeki genel mimariden farklı olan ve varındaki ilin yöresel mimarisivle ortak özellikleri taşıyan birtakım yerleşimler vardır. Bu olgu Koruma Kurullarının -olması gereken- oluşum amaçlarına uymayan, olumsuz bir durumdur.

5.2.2. Ekonomik Sorunlar

* Koruma kararları, ülkemizin kültürel ve sosyo-ekonomik özelliğine bağlı olarak, beraberinde teknik ve ekonomik kaynak getirmedikçe, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ve alanlarının daha fazla bozulmasına neden olmaktadır.

2863 sayılı kanununun 12. maddesince; "özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm bakanlığınca aynı, nakdi ve teknik yardım yapılır ve kredi verilir" diye hüküm olması ve buna bağlı olarak yönetmelik çıkarılmasına rağmen bu fon işletilememiş ve fondan yararlanılamamıştır. (309)

(309). " Özel Hukuka Tabi Gerçek ve Tüzel Kişilerin Mülkiyetinde Bulunan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının

Fonun işlememe nedeni, kaynak oluşturulmasındaki eksiklikler ve radikal olmamanın vaklaşımlardır.

İnsanlar tescil edilen evlerini onarmak için gerekli olan rölove ve restorasyon projesini yaptıracak teknik ve finansal kavaktan vaksundur. Kendilerine yardımcı olabilecek, vürürlükte olan ve işler hiçbir teknik ve parasal destek yoktur. sadece kuralara uyumadığı takdirde alacağı ceza ve yaptırımlar vardır. Evleri tescil edilenler, bu sahihsizlik ve açmazlar karşısında, evlerini, kendilerine verilen bir ceza olarak görmeve başlamışlardır.

Bu olguyu, Kapadokya Bölgesi icinde yeterince tanınmamış ve turizmden pavını alamamış ve bunu değiştirmek isteyen Güzelyurt'ta yaşadık. Güzelyurt'luların, sahip çıktıkları ve gururla, birbirleriyle varışircasına gösterdikleri evlerini, koruma kurulunca yaptırılan tespit ve tescil işlemlerinden ve bu konudaki yaptırımların ne olduğunu öğrendikten sonra, biçimsel olarak tahrip ettiklerini gördük. Güzelyurt örneği, bu konudaki pek çok örnek gibi, ülkemizde, koruma politikasında büyük ölçütteki yanlışların olduğunu ve koruma politikasının, korunması gerekli değerlerin yokolma sürecini hızlandıran büyük bir unsur olduğunu ve bu konuda ivedi çözümlerin hızla uygulamaya geçmesi gereğini göstermektedir.

* Tasınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi için mevcut fona işlerlik kazandırmak amacıyla, Kültür Bakanlığınca hazırlanan "2863 sayılı Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine ilişkin düzenlenen kanun taslağı" na göre, madde 12 başlığı ile değiştirilmektedir. Fonun kapsamının genişletilmesi doğrultusunda "Korunması Gerekli Tasınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu" başlığı, "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Fonu" olarak değiştirilmiş ve fondan sadece taşınmaz kültür varlıkları değil, tabiat

---

Onarımına Katkı Fonu Yönetmeliği", 24.6.1985 gün ve 18791 sayılı Resmi Gazete.

varlıkların da vararlandırılması yoluna gidilmiştir. Fonm kaynakları artırılmıştır. Ancak kaynak artırımının nasıl olacağı, fondan vararlanmanın nasıl kolavlasacağı ve bu alanda nasıl bir örgütlenmenin olacağı konusundaki çalışmalar daha yapılmamıştır.

5.2.3. Kültürel Sorunlar

Ülkemizde koruma açısından istenilen düzeyde ve süreklilikte gelişimin olmama nedenlerinin en önemlisi, halkın bu konuda bilimsiz olmasıdır. Bilimsel düşünce ve ekonominin birlikte gelişmediği toplumlarda; ikisi arasındaki kopukluk, toplumların kültürel olarak çarpık gelişmelerine ve geçmişten kopuk, geçmişe değer vermeyen, dolayısıyla korumacı olmayan bir toplum haline gelmelerine neden olacaktır.

Ülke genelini oluşturan eğitim düzeyi düşük olan halkın, gelişen kitle iletişim olanakları, ulaşımın gelişmesine ve ekonomik kökenli göç olgusuna bağlı değişen kültürel yapısı, içinde oturdukları evleri ve onların oluşturduğu çevreyi beğenmeme ve yadsımlarına neden olmaktadır.

Ülkemizde çok belirgin olarak ortaya çıkan eğilim çağdas koşullarda yaşamayı, yeni yapılarla özdeşleştirme olgusudur. Bu tutum ülkemizde sınırlı sayıda gerçekleştirilmiş olan, kullanıcıların korumaya yönelik tutumlarını belirleyici anketlerin hemen hepsinde ortaya çıkmaktadır. (310)

5.2.4. Teknik ve Teknolojik Sorunlar

Malzeme Kaynakları Açısından

Teknik sorunlar içinde ele alınması gereken önemli olgulardan biri;

---

(310). Z. Avgen, Koruma ve Kullanıcı Katkısı Tarihsel Temeller ve Günümüzdeki Olanaklar, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Temmuz 1992, s.138.

yapıların bakım, onarım ve restorasyonunda kullanılacak malzeme kaynaklarının kaybolmuş olması ya da korunması gerekli sit alanı içinde kalmış olmalarına bağlı olarak kullanılamamaları sorundur.

Malzeme kaynağı açısından koruma sorunlarına özellikle doğal sit alanı ilan edilen Kapadokya Bölgesi'nde, doğal dokunun bozulmasını önlemek için taş ocaklarının sınırlanmasına bağlı olarak, varolan taş ocaklarının pek çoğunun kullanılamamasını örnek olarak gösterebiliriz. Bu uygulama, yapıda kullanılan taşın işlevine ve yapıdaki yerine göre farklı fiziksel özelliklerde olması ve bunların farklı özelliklere sahip ocaklardan çıkarılmaları gereğine ters düşmektedir. Taş ocaklarının doğal sit alanı içinde kalmaya bağlı olarak kapatılmalarıyla sayılarının azalması ve nakliye sorununa da bağlı olarak, yöre halkı tarafından, malzemenin fiziksel özelliğine bakılmaksızın yakında varolan ocaktan taş elde etme yoluna gidilmektedir. Taş malzeme bulma ve yapıda kullanma konusundaki olumsuz şartların en kötü sonucu ise, yöre mimarisine yabancı ve uyumsuzluğuyla mimariyi yapısal ve biçimsel olarak bozan malzeme kullanımıdır.

Teknik Eleman Açısından

Tesçili yapılmış yapıların bakım, onarım ve restorasyonu için öncelikle, yapının günümüzde varolan durumunu belirleyen rölövesinin yapılması gereklidir. Bundan başka yapılacak müdahaleyi gösteren restorasyon projesi istenmektedir. Ülke genelinde, büyük şehirler dışında, bu konuda eğitim almış teknik eleman eksikliği vardır. Restoratör mimar sayısı çok azdır. Bu konuda eğitim yapan üç üniversiteye sahip İstanbul'da bile kurullara verilen rölöve ve restorasyon projeleri incelendiğinde; müellifliğin %20' si inşaat mühendislerine, %60' ı mimarlara, geri kalan %20'sinin ise yüksek mimar ve restoratörlere ait olduğu saptanmıştır. (311)

Anadolu'da ilçe belediyelerin imar müdürlerinin çoğunun, Güzelyurtta olduğu gibi, teknik lise mezunu teknikerler olması ve mimar ve mühendislerin bulunmaması, ülke genelinde koruma konusunda eğitim almış eleman eksikliğini gösteren önemli bir koruma sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uygulama Açısından

Restorasyon tekniklerinin tasarım ve uygulanmasında, teknik eleman, uygulayıcılar, ve bölgesel özellikler gözönüne alındığında önemli farklılıklar görülmektedir. Çağdaş yapım teknolojisi ve buna bağlı gelişen restorasyon teknikleri, bölgeler arasında malzeme ve teknik elemana bağlı olarak uygulama alanı tamamen ya da sınırlı olarak bulmakta veya bulamamaktadır. Bazı ileri restorasyon teknik ve teknolojileri, ülkemizde henüz birkaç deneysel örneğin dışında yaygınlaşmamıştır.

6. SONUÇ: Temel Koruma Ölçütleri Geliştirilmesi

6.1. Kuramsal Yaklaşım

6.1.1. Konutların Korunması Gerekli Değerleri

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının taşıdıkları değerleri kuramsal açıdan üçe ayırabiliriz. Bunlar; 1.Estetik Değer (sanat değeri, izlenim değeri, pitoresklik değeri), 2.Belgesel Değer (tarihi değer, eskilik değeri, enderlik değeri, yöresellik değeri), 3.Ekonomik Değer (kullanım değeri) olarak sıralanabilir.

Bu doğrultuda bir değerlendirme yapıldığında, Güzelyurt konutlarında varolan değerler:

1. Estetik Değer; iç dekorasyon (ahşap dolaplar, duvar nişleri v.s.) ve cephe de yeralan elemanların biçim ve bezeme olarak konuta yüklediği "sanat değeri" her konutta aynı derecede yeralmamakla birlikte, her konutta varolan değerdir. Konutlar üzerinde yer aldığı zeminin topografik özelliklerine göre, avlu duvarının boyutuna göre, komşu parsellerle konum ilişkisine göre farklı "izlenim ve pitoresklik değeri" taşır. Vadi tabanına yerleşmiş konut ile yamacın üzerine kurulmuş konutun. vadi tabanından izlenim ve pitoresklik açısından taşıdığı değer farklı olacağı çok açıktır. Yine, yüksek avlu duvarıyla çevrili konutun ve komşu parseller arasına sıkışmış konutun izlenim ve pitoresklik değerinden söz etmek olanaksızdır.

2. Belgesel Değer; Konutlar arasında kitabe taşıyanları, kitabelerde yeralan 1856 İslahat Fermanı sonrasına ait tarihleri ve şükran ifadeleriyle;İslahat Fermanı sonrası müslüman olmayan halkların, müslüman halkla heralanda olduğu gibi taşınmaz edinmede de eşit haklar elde etmesinin somut bir göstergesi olması nedeniyle, bu konutları korunması gerekli değer olan, "tarihi değeri" daha yüksek seviyede olan konutlar olarak kabul edebiliriz. Asıl inceleme konumuz olan yığma taş konutların aynı tarihlerde (19. y.yılı sonu - 20. y.yıl başı) yapılmış olması "eskilik değeri" olarak, aynı değerde olmaları sonucunu getirir.

Tüm yerleşme ele alındığında kayaoyma ve kayaoyma+yığma konutların yığma konutlara göre daha fazla eskilik değeri taşıdığı açıktır. Korunması gerekli değerlere "enderlik değeri" ni de katabiliriz. Konutlar plan özelliği, yapı elemanı veya cephe özelliği, malzeme, dekorasyon olarak bu değere sahip olabilirler. (312)

Bu değerlere, korunması gerekli önemli bir olgu olan ve özellikle son yıllarda çağdaş koruma olgusu içinde olması gerektiği yeri alan "yöresellik değeri"ni de ekleyebiliriz. (313)

3. Ekonomik Değeri: Konutlar "kullanım değeri" açısından ortak işlev taşımalarına bağlı olarak aynı değerde sayılmakla birlikte, konutların bir kısmının, ekonomik açıdan yarar getirecek, yapının taşıdığı estetik ve belgesel değerlere zarar vermeyecek, yapının orijinal işleviyle uyumlu, turizm amaçlı pansiyon olarak kullanılmasına bağlı olarak kullanım değeri açısından farklılık gösterirler.

6.1.2. Korumada Önceliklerin Saptanması

Konutların korunmasında, yerleşimde makro düzeyde öncelikle yapılması gereken; -sosyal ve ekonomik alt yapının düzeltilmesi için öneriler geliştirmek ve gerçekleştirilmesi için gereken önlemleri almaktan başka- konutlardaki bozulmaların "bozulma durumu çözümlemesi" nde önerilen doğrultuda ön tespiti ve bu tespite, "yapıların korunması gerekli değerleri" açısından değerlendirilmesinin katılmasıyla oluşturulan "Koruma Öncelikleri Saptanması" nın yapılmasıdır. Böylece, yerleşim genelinde, korumada konutların bozulmanın kapsamı ve taşıdığı korunması gerekli değerler olarak, öncelik sıralaması belirlenecektir.

Bu yöntemle göre; konutların taşıdığı değerler, nitelik açısından aynı değerlendirilerek, nicelik açısından sayısal olarak fazla olan, korunması gerekli değerlere sahip olduğundan korumada öncelikli olacaktır. Bozulma durumu çözümleme tablosundan bozulma durumu açısından sayısal olarak en fazla puan içeren (kötü durumda olup ivedi önlem alınması gerekenler) öncelikli olacaktır. Korunması gerekli değer açısından öncelik sıralaması ve bozulma durumu sıralamasına göre "korumada öncelikler saptama tablosu" oluşturulacaktır.

Hangi konuta öncelikle müdahale edileceği ve bunu hangi konutların izleyeceği, puantaja bağlı sıralama şeklinde bir değerlendirme ile yapılmaktadır. Değerlendirmede konutların taşıdıkların değerler nicelik ve bozulma durumu nitelik ve niceliksel olarak puanlandırılmaktadır. Koruma konusunda işlerlikte olan hiç bir ekonomik ve teknik yardımın devletçe verilemediği ve gün geçtikçe eserlerin yok olduğu ülkemizde korunacak yapılar konusunda böyle bir önceliklere göre sıralama oluşturmak gerçekçi bir yaklaşım olabilir.

Güzelyurt'ta korunması gerekli konutlar için yapılması gereken Koruma önceliklerinin Saptanması Tablosu'nun oluşturulmasında, Bozulma Durumu Çözümleme Tablosununda incelenen örnek yapı adasında yeralan evler kullanılmıştır. (Tablo 6.1.)

TABLO 6.1

KORUMA ÖNCELİKLERİ SAPTAMA TABLOSU

KONUTLAR		BOZULMA DURUMU		ESTETİK DEĞERLER		BELGESEL DEĞERLER				EKONOMİK DEĞERLER		TOPLAM PUAN	KORUMA ÖNCELİĞİ
KATALOG NO:	PARSEL NO:	YAPISAL	BİÇİMSSEL	İZLENİM DEĞERİ	SANAT DEĞERİ	TARİHİ DEĞER	ESKİLİK DEĞERİ	ENDERL. DEĞERİ	YÖRESEL DEĞERİ	KONUT DEĞERİ	KONUT +PANS.		
	1362	2	5	1	1	1	1	0	1	1	1	14	
	1363	5	4	1	1	1	1	0	1	1	1	16	
	1364	6	6	1	1	1	1	0	1	1	1	19	
	1365	1	3	1	1	1	1	0	1	1		10	
	1366	4	4	1	1	1	1	1	1	1	1	16	
	1367	3	2	1	1	1	1	0	1	1		11	

6.1.3. Koruma Uygulamaları

örtünün periyodik bakımı, taşların yüzeylerinin kimyasal olmayan basit temizleme şekilleriyle temizlenmesi ve taş örgü arasında oluşan yeşilliklerin temizlenmesi şeklinde yapılan "bakım", içte ve dışta yapı elemanlarının basit onarımı ve mevcut mutfakın sıhhileştirilmesi şeklinde yapılan "onarım" ve içte ve dışta taşıyıcıların sağlamlaştırılması, bozulan yapı öğelerinin yenilenmesi wc, banyo mekanlarının eklenmesi, eyvan ve avluva açık sofaların kapatılması şeklinde yapılan restorasyon olarak kullanıcı katılımının da sağlandığı teknik yaklaşımlardır.

Yapıların korunmaları için geliştirilen yaklaşımları uygulamanın kapsamına göre sıralarsak:

1. Bakım; Yapılarda oluşan ve oluşabilecek zararları önlemek ve yapının uzun süre dayanımını sağlamak ve korumak amacıyla, yapının özellikleri ve sorunlarıyla ilgili bilgiler ışığında belli bir program içinde, belli sürelerde periyodik olarak yapılan uygulamadır.

2. Onarım; Yapıyı oluşturan malzemenin bozulmasına bağlı olarak, malzeme yenileme ve yapı elemanlarının sağlamlaştırılması olarak yapılan uygulamadır.

3. Restorasyon; Yapının sahip olduğu estetik ve belgesel değerlere saygı göstererek bu değerleri zedelemeyen, çağdaş teknolojinin olanakları doğrultusunda yapının çağdaş dünyada yer almasına ve kazanılmasına yönelik yapılan uygulamalardır.

Konutların Yapısal Bozulma Durumu Çözümlemesinde ortaya konulan, az, orta, çok bozulmalardan; az bozulmalar, bakım ve onarım uygulamaları ile, orta ve çok bozulmalar ise çeşitli restorasyon metodlarıyla korunabilir. Harap durumda olan konutlar ise, elde belge varsa (fotoğraf veya yapının üzerinde varolan izler değerlendirilerek) yeniden eski şeklinde inşa edilebilir.

Bozulmanın kapsamına göre Güzelyurt yöresel konularının restorasyonunda iki şekilde uygulama gerçekleştirilebilir:

. Strüktür sağlamlastırma, malzeme sağlamlastırma, tamamlama, vapisal ayıklama, sıhhileştirme şeklinde vapisinin belgesel değerini zedeleden yapılan onarımlar.

. Strüktürel ölçekte ve eleman ölçeğinde yeniden yapma şeklinde, vapisinin belgesel değeri ve varolan verileri doğrultusunda yapılan uygulamalar. Bu tür uygulamalar tanımlanması zor olan harap yapılar için kullanılmaktadır.

6.1.4. Öneriler

6.1.4.1. Yasal ve Örgütlenme Açısından Öneriler

* Bölüm 5.2.1. de sözü edilen 2863 savılı kanunun 8. maddesi ve 7. maddesi düzeltilmelidir.

Bu maddelerde yeralan "yeteri kadar koruma alanı ve "yeteri kadar eser" in korunması gereğine bağlı olarak, Güzelyurt'ta korunması gerekli eser ve koruma alanı ve sit alanı Konya Koruma Kurulunca 1988 yılında tesçil edilmiştir. Korunması gerekli konutların saptanmasında, korunması gerekli değerlere sahip konutların bir kısmının yukarıdaki madde doğrultusunda tesçil edilmediği görülmektedir.

Güzelyurt'ta Konya Koruma Kurulunca, 1988 yılında yapılan yapılan tespitler sonucu,tesçil edilen ev sayısı 59' dur. (315)

Yaptığımız tespitlere göre tesçil edilmesi gereken enaz bu sayı kadar ev vardır. Tesçil edilmemiş evlerin bir kısmı, sonradan tesçil edilmemesi için yapı sahiplerince biçimsel ve vapisal olarak tahrip edilmekte yöresel kimlikleri bozulmaktadır.

Bu olumsuzluklara karşı ivedilikle yapılması gereken; önerilen

---

(315). "Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu". 30.9.1988 gün, 27 sayılı toplantı, 275 no'lu karar.

"korunması gerekli değerler" doğrultusunda yapıların çözümlerinin yapılması ve "korunması gerekli yapılar" olarak teşçillenmeleridir.

* Çeşitli bölgelere ve benzer özellik gösteren mimarilere göre ayrılmış olan Koruma Kurullarının, Yüksek Kurul'ca belirlenen ortak ilke kararları doğrultusunda halkı aydınlatmak ve yol göstermek için kendi tüzüklerini oluşturmaları gerekmektedir. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplara ayrılması ve buna bağlı restorasyon uygulamaları; her yapının ayrı problemleri ve buna bağlı ayrı çözümlerinin olacağını savunan çağdaş restorasyon ikelerine uymayan, koruma olgusu ve ona bağlı uygulamaların nasıl olacağı konusunda yeterli bilincin gelişmediği, teknik, ekonomik, eleman açısından yetersizliklerin olduğu dönemde alınmış, geçiş dönemi kararları diye nitelendirilebileceğimiz yaklaşımlardır.

Farklı yöresel mimariye sahip bölgelerde oluşturulan Koruma Kurulları, konutların korunmasında, restorasyon uygulamasının boyutu ve nasıl olması gerektiğini gösteren bu genel geçer gruplandırma, yukarıda sözettiğimiz koruma ilkelerine ters düşmesi yanında, değişik yörelerdeki mimarilere yapısal açıdan uygun çözümler getirmeyen bir yaklaşımdır. Buna bağlı olarak koruma kurullarının, ait oldukları bölgelerdeki yöresel mimari özellikler doğrultusunda hazırlanmış, koruma konusunda genel ilkeleri içeren bir yönetmelik oluşturması gereklidir.

Özellikle korunması gerekli sivil mimarlık ürünleriyle ilgili olarak koruma kurullarının yöresel mimari özelliklerden yola çıkarak oluşturması gereken ve koruma amaçlı projelerde ve uygulamada yol gösterecek kararları ve yöntemleri içeren "Koruma Kurulu Yönetmelikleri"nin hazırlanması gereklidir. Bu, olabildiğince benzer mimari özellik taşıyan illerin aynı koruma kurulları içinde toplanması amacına da uygun bir yaklaşımdır.

Koruma Kurullarına bağlı bölgelerin ayırımında, sivas sınırlardan ibaret olan illere göre ayırım yapılmaktadır. Bölgeyi oluşturan il sınırları içinde, ilin genel mimari özelliğinden tamamen farklı ve başka koruma bölgesi içindeki mimari özellikleri taşıyan yerleşimlerin

olmasına bağılı olarak, önerilen Bölge Koruma Kurulu Yönetmelikleri, bu verleşimler için yetersiz kalacaktır.

Güzelvurt, ortak yöresel mimari özellikler taşıdığı Kavseri, Nevşehir illerinin veraldığı Kavseri Koruma Kurulunda bulunmamakta. Aksaray il sınırı içinde olması dolayısıyla Konva Koruma Kurulu'na bağılı olmaktadır. Bu da yukarıda belirten olgular doğrultusunda, Güzelvurt için olumsuz bir durumdur. Bu tür verleşimler için, il sınırına bakılmaksızın Koruma Kurulları arasında transferler gerçekleştirilmelidir. Bu doğrultuda, Güzelvurt'un Kayseri Koruma Kuruluna bağlanması önerilmektedir.

* Gecmiste Kapadokya Bölgesi genelinde planlama ve uygulamaların tek elden yönlendirilmesi gereği doğrultusunda, "Kapadokya Bölgesi Koruma ve Geliştirme Örgütü" nün kurulması istenmiş ve bu bir öneri olarak kalmıştır. (316)

Kuramsal olarak olumlu olan bu öneri ile bölge genelinde - Kapadokya Bölgesinin sınırlarının Nevşehir ili ile bağılı kalmadığı gerçeği özellikle gözönüne alınarak- doğal sitlerle, kentsel sitler için korunmada öncelikler ve koruma konusunda belirli bir politika oluşturulabilir.

* Örgütlenme açısından; Güzelvurt'ta ve bölge verleşimlerinde, bölge belediyelerine bağılı geliştirilecek, kullanıcı gruplarının yeralebileceği bir katılım örgütlenmesi önerilebilir.

---

(316). Haziran 1990 da Nevşehir'de düzenlenen, Turizm Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı işbirliğiyle gerçekleştirilen "Kapadokya'nın Koruma, Geliştirme ve Tanıtılması" konulu Workshop sonunda oluşturulan raporda "Kapadokya Bölgesi Koruma ve Geliştirme Örgütü" nün kurulması istenmiş ve örgütün kurulabilmesi için; G.A.P. örneğinde uygulandığı gibi kanun hükmünde kararname ile kurulması ve T.B.M.M.' den geçirilerek yasallaştırılması önerilmiştir.

Kullanıcıların korumaya katılımı, tarihi dokunun sürekliliğini sağlayabilecek en önemli etkenlerden biridir. Oluşturulan örgütte kiracı statüsündeki kullanıcıları da koruma olavına katacak şekilde bir düzenleme yapılmalıdır.

Kullanıcı gruplarının örgütlendirilmesi için çeşitli yöntemler söz konusudur:(317)

Bu yöntemlerden birisi olan ve kullanıcıların sıhhileştirme doğrultusunda kurumlaştırılması çalışmalarını, sosyal planlama yöntemleri ile bütünlüştüren bir yapılaşma biçiminde ortaya çıkan, bir kent bölgesi sakinlerinin kendi kendilerini geliştirebilecek biçimde örgütlenmesini amaçlayan Kamusal Yarar Örgütleri Modeli(318)

Güzelyurt'ta uygulanabilir. Bu modele bağlı olarak "Güzelyurt Yöresel Konut Mimarisi Koruma Örgütü" kurulması önerilmektedir. Bu kuruluş, gerekli parasal kaynağın elde edilmesi ve yönlendirilmesi için gerekli işlemleri yapan, kullanıcılar ile konutlar arasında bakım-onarım aşamasında yapı-insan yabancılaşmasını ortadan kaldırmaya yönelik eğitimsel çalışmaların yapıldığı bir kentsel koruma yönlendirme merkezi olarak düşünülmüştür.

Yukarıda sözü edilen kuruluş, gerek Kültür Bakanlığının Kültür ve

---

(317), "Wechselbeziehungen zwischen Sozialplanung und Rentabilitätsgesichtspunkten bei Sanierungsmassnahmen nach StBauFG", Schriftenreihe des Bundesministeriums für Städtebau, Nr.001, Bonn,1974, s.27' den aktaran: Z. Aygen, Koruma ve Kullanıcı Katkısı Tarihsel Temeller ve Günümüzdeki Olanaklar, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Temmuz 1992, s.122.

(318), Z. Aygen'in Türkiye'de "kullanıcı katkısına bağlı koruma" olgusunda, örgütlenme bazında geliştirilen semada koruma prosedürünün olumlu yönde işleyebilmesi için önerdiği Kamusal Yarar Örgütleri Güzelyurt içinde toplumsal organizasyonu sağlama ve yönlendirme açısından uygun görülmüştür.

Tabiat Varlıklarını Koruma için oluşturduğu Fon, gerek vasa ile ilan edilen turistik merkezler için Turizm Bankası'na verilen kredileri elde etme ve önceliklere göre doğru yönlendirme, bakım, onarım ve restorasyonlarda kullanıcıların katılımını sağlamak için teknik ve yöntem olarak gerekli eğitimin ve yönlendirmenin sağlandığı bir kuruluş olacaktır. Bu katılım örgütlenmesi belediyeye bağlı geliştirilmiştir. Kuruluşun oluşumunda; kullanıcılar, belediyeden başka, katılımı eğitim ve yönlendirecek eğitim kurumu olarak Yıldız Üniversitesi üye olarak önerilmektedir.

"Temel Koruma Ölcütlerinin Geliştirilmesinde;" korumada önceliklerin saptanmasında" belirtilen yaklaşım doğrultusunda, Güzelyurt genelinde konutlar için korumada öncelikler açısından, konutların değerlendirilmesinin yapılması ve bu doğrultuda fon ve kredilerden edinilen kaynağın doğru ve sistemli şekilde yönlendirilmesi çalışmaları için, bu kuruluş içinde belediyeye bağlı bir alt teknik birim kurulması önerilmektedir. Bu teknik birimin çalışmalarını sürdürebilmesi için fon ve kredilerden edinilen kaynağın bir bölümü kullanılacaktır.

6.1.4.2. Ekonomik Açıdan Öneriler

Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında parasal kaynak sağlama ve ekonomik açıdan ülke genelinde yapılması gerekenleri; kültür bakanlığınca oluşturulan koruma fonunun işlevliliğinin sağlanması, taşınmaz kültür varlıkları için oluşturulan vergi muafiyetini tamamlayıcı düzenlemeler, katılımcı örgütlenmeler, kamulaştırma ve takas yöntemi olarak ele alabiliriz.

* Kültür bakanlığınca hazırlanan vasa taslağında önerilen Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu'nun, kaynak artırımının işlevli biçimi, fondan yararlanmanın nasıl kolaylaşacağı ve bu alanda nasıl bir örgütlenmenin olacağı konusunda çalışmalar yapıp bu olgular acıklığa kavuşturulmalıdır.

* Ülkemizde 2863 sayılı yasanın değişik 11. maddesi uyarınca tescilli taşınmaz kültür varlıkları hertürlü vergi ve harçtan muaf'tır. Burada tamamlayıcı bir özendirici düzenleme, onarım masraflarının, yüksek oranlı vergi iadesi kapsamına alınması olacaktır. (319)

* Yukarıda belirtilen ülke genelinde korumanın ekonomik yönüyle ilgili öneriler doğrultusunda, Güzelyurt Yöresel Konut Mimarisi Koruma Örgütü, konutlar için gerek Kültür Bakanlığının Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma için oluşturduğu Fon, gerek vasada ilan edilen turistik merkezler için Turizm Bankasınca verilen krediler doğrultusunda parasal kaynak bulmak ve bulunan kaynağı yönlendirmek işlevlerini üstlenebilecektir.

* Korumada, kullanıcı katkısı olmayan, ekonomik önerilerden biri olarak "kamulaştırma" verilebilir.

Kültür Bakanlığınca hazırlanan yukarıda sözü edilen kanun taslağında, 2863 sayılı kanunun 3386 sayılı kanunla değişik "Kamulaştırma" ile ilgili 15. maddesinin a bendinin 2. fıkrasında yer alan "Koruma amaçlı imar planında kültürel amaçlara ayrılan tescilli yapıların, bu amaçla onarılıp, değerlendirilmesi kavdıyla belediyelerce kamulaştırılması yapılabilir" değiştirilerek bu konudaki kapsam genişletilmiş ve "Korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen yapıların koruma kurullarınca belirlenen esaslara göre onarılıp değerlendirilmesi kavdıyla koruma kurulu kararı ve bakanlığın uygun görüşü ile yerel yönetimler, üniversiteler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca kamulaştırılması yapılır" olarak değiştirilmesi önerilmiştir.

Hazırlanan yasa taslağı kabul edilirse, 1990 yılında ilçe olan ve kamu kurumları personeli için konut açığı bulunan Güzelyurt'ta, bu sorun sözkonusu kamulaştırma yöntemi ile çözümlenebilir. Güzelyurt'taki

---

(319). Z. Aygen, Koruma ve Kullanıcı Katkısı Tarihsel Temeller ve Günümüzdeki Olanaklar, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Temmuz 1992, s.213.

evlerin çoğu sosyal ve ekonomik değişimler kısmında da belirtildiği gibi boştur ya da artık Aksaray, Ankara gibi şehirlerde yaşayan sahipleri tarafından sadece vazları kullanılmakta ve da düşük gelirli kişilere kiralanmaktadır. Bu kanun taslağında belirtildiği gibi bu konut stoğunun kamu kuruluşlarınca kamulaştırılıp, personellerine lojman olarak ayrılması, Güzelvurt'la ilişkisi kopmuş ve da azalmış sahiplerinin de istevehileceği bir durumdur. Bu yöntem koruma için önemli bir finans kaynağı olacaktır.

* Koruma olgusuna katılmayan ya da katılmak istemeyen yapı ve da parsel sahiplerine bağlı olarak, kültür ve tabiat varlıklarının korunmaları için yapılan kamulaştırma olgusunun diğeri bir uygulama şekli: bu parsellerin inşaat vasağı olmayan bir başka hazine arazisi ile takas edilerek değiştirilmesidir. (320)

Bu takas yöntemi, ülke genelinde yaygınlık kazanmayacak şekilde, özel durumlarda uygulanması gereken bir yaklaşımdır. Genelde korunması gereken kültür ve tabiat varlıklarının taşıdığı değerlerin ve koruma olgusunun bilincinde olmayan ve tescil edilen yapı ve parsellerini -

(320). Kültür Bakanlığınca hazırlanan kanun taslağında, 2863 sayılı kanunun 3386 sayılı kanunla değişik "Kamulaştırma" ile ilgili 15. maddesinin f bendinde yer alan, "Sit alanı olması nedeniyle kesin inşaat vasağı getirilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parseller, malikinin başvurusu üzerine bir başka hazine arazisi ile değiştirilebilir. Üzerinde bina, tesis var ise, malikinin başvurusu üzerine ravic bedeli 2042 sayılı kanunun 11. maddesi hükümlerine göre belirlenerek ödeme yapılır" kararının kapsamı genişletilmiş ve daha acık hale getirilmiş, "Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanları ve koruma alanı olmaları nedeniyle kesin inşaat vasağı getirilmiş parseller, malikinin başvurusu üzerine bir başka hazine arazisi ile değiştirilebilir. Üzerinde bina, tesis var ise, malikinin başvurusu üzerine ravic bedeli 2942 sayılı kanunla 11. maddesi hükümlerine göre belirlenerek ödeme yapılır" diye değiştirilmesi önerilmiştir.

işler hiçbir finansal ve teknik yardım olmadığı va da vararlanma yolları kapalı olduğu için- kurtulması gereken bir ceza olarak gören bilimsiz kişiler için, takas yöntemi, rant olgusunun hissedilmediği dışa açık olmayan küçük Anadolu kentleri kentsel sit alanlarında, en kolay yol olarak tercih edilecektir. Bu da koruma olgusunda, tercih edilen, korumada kullanıcı katkısını yok edecek ve kentsel sit alanlarının korunmasında sosyo-ekonomik düzenin bozulmasına bağlı olumsuzluklar olusturacaktır.

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı Güzelvurt ve Kapadokya bölgesinin korunmasında ekonomik önerilerde bu takas olgusu -halkın "çağdas konut yeni yapılan konuttur" vargısı doğrultusunda yöre mimarisivle bağdasmayan afet konutlarını mevcut geleneksel konuta göre tercih edilmesi ve genel eğilimin bu yönde olması gibi nedenlerle (Bkz: Bl. 5.2.2.)- yöresel konutların terkedilmelerine neden olabileceği nedeniyle bugün önerilmemektedir.

* Turizm, kentsel ve doğal sit alanı ilan edilen yerleşimler için en önemli ekonomik kaynak ve gelişimi sağlayan olgu olabilir. Ancak, turizmi teşvik eden tarihi ve doğal çevrenin, turizmden daha fazla pay alması gerekliliği de unutulmamalıdır. Bu tür yerleşimlerde, turizm hareketi için gerekli düzenlemeler yapılırken unutulmaması gereken en önemli konu; turizmin korumada amaç değil, yerleşimin korunmasında ekonomik fayda sağlayabilecek olan ve olava ivme kazandıran bir potansiyel olduğudur. Koruma-turizm ilişkisinde amaç-arac dengesi çok iyi avarlanmalıdır. Amaç gelir ve döviz için korumak olursa korunacak olanın önceliği ve nasıl korunacağı turistin varsayılan beğenisi üzerine olusturulur. Tarihi yerleşim bölgelerindeki turistik etkinliklerin sağladığı ekonomik faydalar, turistik çekiciliği olan bu yerel mimari dokuların korunmasında itici güç olmaktadır. (321)

---

(321). D. Ulusov Binan. "Kapadokya Bölgesi içinde Tarihsel Çevrenin Turizm Amaçlı Kullanımına Örnek Güzelvurt-Gelveri". Turizm Yıllığı 1988-1989, Türkiye Kalkınma Bankası Yayını, Ekim 1990, Ankara, s. 140.

Günümüzde turist akımının konaklaması için yoğun bir yapılaşma içinde olan Kapadokya Bölgesi'nde ve bu doğrultuda Güzelvurt'ta gerekli olan, konaklamada varolan konut potansiyelinden faydalanma olmalıdır. Böylece konutların turizmden pay almaları sağlanacak ve bu pay turistik çekiciliği olan yerel mimari dokuların korunmasını sağlayacaktır. Pasiviteyle turizmden pay alan konut sahipleri, bu payı konutlarının korunmasında kullanmaları sağlanmalıdır.

* Korumada geçmiş-gelecek sürekliliğinin sağlanmasının önemi ve bu önem doğrultusunda, bu sürekliliği sağlayacak geleneksel yapı ustalarının ve geleneksel malzeme üretiminin, vasal önerilerde de vurguladığımız korumada devlet politikasının oluşturulmasına bağlı olarak devletçe ekonomik olarak desteklenmesi gerekmektedir.

6.1.4.3. Kültürel ve Eğitsel Öneriler

* Endüstri öncesi toplumlarda kullanıcılar çoğu kez yapılarının gerek yapım, özellikle de bakım-onarımına katıldıklarından uzun süre yapı-insan yabancılaşması söz konusu olmamıştır. Endüstrileşme ve seri üretime geçiş her iş kolunda ve toplumun her katmanında ürettiği ürüne yabancılaşmaya neden olduğunda inşaat sektöründe de aynı gelişmeler gerçekleşmiştir. Bu hasarlar ve kullanıcıların yapı stoğuna yabancılaşmalarını engellemek amacıyla pek çok ülkede kullanıcıların fiilen onarıma katılmaları amaçlanmıştır. Bu doğrultuda kullanıcılar için teknik eğitim programları geliştirilmiştir. Bunlar, seminer, film, kurs gibi eğitime yönelik olabileceği gibi, yayınlar ve tekil uygulamalar aşamasında işbirliği gibi bireysel düzeyde de gerçekleştirilebilen etkinliklerdir. (322)

Ülkemizde korumanın açısından istenilen düzeyde ve süreklilikte bir gelişim sağlamak için gerekli olan halkın bu konuda

---

(322). Z. Aygen, Koruma ve Kullanıcı Katkısı Tarihsel Temeller ve Günümüzdeki Olanaklar, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Temmuz 1992, s.134-135.

bilinçlendirilmesidir.

Güzelyurt'ta, halkın bölgedeki turizm gelirlerinden pay almak ve ekonomik olarak gelişmek isteği, verlesimin taşıdığı ve ondan yararlanabileceği değerlerin farkında olmalarıyla bağlantılı olarak gelişmiştir. Güzelyurt'a Yıldız Üniversitesi'nin de bu doğrultuda çağrılması halkın çevrelerinde varolan değerlerin bir kısmının bilincinde olmalarıyla ilgilidir.

Universitenin bölgeye ilk olarak gittiği 1983 yılında yapılan tespitlere göre halkın farkında - bilincinde demek gerçekçi olmaz- olduğu değerler kavaovma kilise, şapel ve manastırlardan ibaretti. Yapılan sergi, film ve dia gösterileri ve konuşmalar ile halkın sahip oldukları konutlarının, kentsel ve doğal çevrelerinin taşıdığı değerlerin de kavaovma kilise, şapel ve manastırlar kadar önem taşıdığı ve korunması gerektiği konusunda eğitimsel çalışmalarda bulunulmuştur. Bu etkinlikler, iki yapının çağdaş gereksinmelere olanak veren otel ve pansiyon olarak restore edilmeleriyle bilinçlenmede çok önemli olgu olan somut örneklerle dönüşmüştür.

Bu çalışmalara ve etkinliklere bağlı olarak halkta özellikle konutlarına karşı koruma ve sahip çıkma konusunda gerekli bilinç oluşmuştur. Koruma olgusunda elde edilen bu aşama, verleşimin 1989 yılında sit alanı ilan edilmesi ve hiçbir ekonomik ve teknik kaynak getirmemesi ve vaptırımlara bağlı olarak bozulmuştur.

Güzelyurt'taki halkın bugün koruma olgusuna sıcak bakmama nedeni, bugünkü koruma vasalarının ve vaptırımların kisileri yönlendirici ve mevcut olanaklar çerçevesinde, ekonomik ve teknik olarak yardımcı olan, bir düzenleme içinde olmamasıdır. Ekonomik yardım ve teknik yol göstericiğe bağlı olarak koruma gerçekleşecektir. Halk, elde ettiği avıcalıkların, - ki bunlar Güzelyurt'un ilçe olması ve Turizm Merkezi ilan edilmesidir - verleşimin tarihi dokusu ve doğal oluşumu ve bunun bir parçası olan konutları olduğunun bilincindedir. Bu bilinç, kullanıcıların evlerini vetersiz görmesi olgusu ile çatışmaktadır. Bu çatışmayı ortadan kaldırıcı önerilerde bulunmak, Güzelyurt'taki koruma

sorumunun çözümü olacaktır.

Güzelvurt halkı, tarihi dokunun güncel gereksinimleri karşılayabilecek şekilde kullanılabilirliğini, eski kız ve erkek okullarının otele dönüştürülmesiyle görmüştür ve bu konuda veterli bilinçlenme oluşmuştur. Bu vasanmış olgu da bize; halka koruma da kültürel bilinc kazandırmanın en gerçekçi ve kısa yoludur. bu konuda yapılan örnek uygulamalar olduğunu göstermiştir. Özellikle eğitim seviyesi düşük topluluklar için gerçek hayatta yapılmış bir örnek uygulama, bu konuda yapılacak bir dizi konferans, sergi, film ve dia gösterilerinden çok daha etkilidir.

Bölüm 6.1.4.1. de belirtilen Güzelvurt Yöresel Konut Mimarisi Koruma örgütü, yaptığı seminer ve eğitisel çalışmalarla koruma konusunda oluşan bilinci, bölgeye ilçe olduktan sonra gelen yeni kullanıcıları ve devamlı değişen kiracı kullanıcılarında da devam ettirerek, eğitisel çalışmalarla, korumanın nasıl olacağı konusuna yönlendirici olabilecektir.

6.2. Uygulama ölçütleri

6.2.1. Kent ölçeğinde

Kentsel ve doğal sit alanı olan Güzelvurt ta koruma konusunda genel yaklaşım ve kriterlerin öncelikle kent ölçeğinde belirlenmesi gerekmektedir. Koruma konusunda genel yaklaşımda dikkat edilmesi gerekenler:

* Güzelvurt verlesim dokusu fiziksel yapısında incelediğimiz ve özelliklerini ortaya koyduğumuz geleneksel sokak dokusu korunmalıdır. Çıkma sokak ve verli kaya olan doku değiştirilmeden gerekli bakım ve onarımlar yapılarak korunmalıdır.

* Kent dokusu özelliğini oluşturan en önemli öğelerden biri olan -sokak dokusu gibi- parsellerin boyutları değiştirilmemeli parseller arası

birleştirme ve ayırma (ifraz ve tevhit) yapılmamalıdır.

* Kentsel sit alanı içinde yeni yapılaşmalarda, yapı-parsel oranı (taks) ve yapılaşma alanı (kaks) olarak, konum planı özelliklerinde ortaya konan, geleneksel yapı-parsel oranı baz alınmalıdır.

* Yeni konut alanları açılırken, hem eski konutların terk edilmelerini engelleyen, hem de kentsel sit alanında oluşabilecek yoğunluğu dengeleyen çözümler üretilmelidir.

* Kentsel kimliği oluşturan en önemli öğelerden olan "vista" ların korunmasına özellikle dikkat edilmelidir. (Bkz: Sekil 1)

* Kentsel alt yapı oluşumunda, yerleşimin üstü ve yeraltındaki korunması gerekli değerlerin zarar görmemesine dikkat edilmelidir.

* Yerleşim bütününde kanalizasyon ve alt yapı ivedilikle oluşturulmalıdır. Eski dokunun yaklaşık% 60 ına hizmet eden ve Silindiz Cayına akıtılan kanalizasyon uygulaması çevre kirliliği açısından ıslah edilmelidir.

* Konut alanları içine zorunlu sosyal donatılar dışında bu alanın niteliğini kentsel ve yapısal açıdan bozabilecek işlevlerin girmesi engellenmelidir.

* Turizm hareketi için gerekli düzenlemeler yapılırken, turizmin, koruma amaçlı planlamada amaç değil, yerleşimin korunmasında ekonomik fayda sağlayabilecek olan ve olava ivme kazandıran bir potansiyel olduğu gözönünde tutularak planlama yapılmalıdır.

* Sit alanı ve koruma alanlarında, yukarıda belirtilen önerileri gözönüne alarak oluşturulmuş olan, koruma amaçlı imar planları ivedilikle oluşturulmalıdır. (Güzelvurt'un 1992 yılında onaylanmış koruma amaçlı imar planı vardır.)

6.2.2. Tek Yapı Ölçeğinde

6.2.2.1. Biçimsel Koruma Ölçütleri Önerileri

Plan Düzeni

Konutun çağdas konut-konfor şartlarına uyarlanmasında veya turistik amaçlı pansiyon olarak kullanılmasında yeni eklerin yapımlarında dikkat edilmesi gereken temel biçimsel esasları; plan elemanı ölçeğinde ve genel plan düzeni ölçeğinde olmak üzere iki şekilde inceleyebiliriz.

* Plan Elemanı Ölçeğinde Uyulması Gerekli Ölçütler:

1. Mevcut hacimlerin, bölünerek kullanılması gerekli durumlarda; oturma sistemi tonoz olan mekanda oluşturulacak duvarlar, tonozla dik yönde kullanılacak, tonoz doğrultusunda bölünme yapılmayacaktır.

2. Mekansal birimlerin banyo, wc amaçlı bölünmelerinde, kalan kısmın boyutlarının geleneksel birim mekân boyutlarına (oda genişliği-boy-yükseklik ilişkisi Bkz: Bl.3.2.2.2.) aykırı olmamasına dikkat edilmelidir.

3. Bezeme ve eleman açısından zengin olan mekânların (duvar nişi, korniş, dolap, ocak, sedir v.s.) kullanımında bu değerlere zarar veremeyecek işlevler seçilmelidir. Banyo, wc gibi ıslak hacimler için yer seçiminde sözü edilen öğelerin en az olduğu erzak deposu mekânları kullanılmalıdır.

4. Konutlardaki mutfaklar tezgah, evive, dolap ilavesiyle çağdas kullanıma kavuşturulmalıdır.

* Genel Plan Düzeni Ölçeğinde Uyulması Gerekli Ölçütler:

Konutun planlamasındaki işlevsel mantığa ve bu doğrultuda oluşturulmuş olan düzene, planın belgesel değeri açısından dikkat etmek gereklidir. Bu genel ilkeye uygun olarak:

1. Tüm odaların ortak bir alana açıldığı sofalı evlerde, oluşturu lan banyo ve wc mekanlarının da işlevsel semaya ters düşmeyecek şekilde, sofa mekanına açılması sağlanmalıdır. (Şekil 6.1-2-3)

2. Konutlarda varolan mutfakların veri, -genelde avlu ile, tandır evi ile ya da erzak depolarıyla bağlantılı özellik gösterdiğinden (Bkz:Bl. 3.2.2.1.)- çok büyük zorunluluk olmadıkça değiştirilmemelidir.

3. Pansiyon olarak kullanılacak konutlarda, banyo, wc ve mutfak gibi ortak kullanım alanları, sofa, avlu gibi ortak alanlara açılmalıdır.

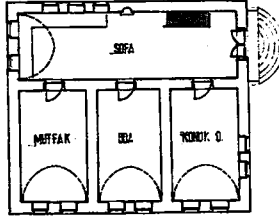
4. Banyo, wc gibi hacimler; bazı plan tiplerinde, odaların ortak kullanım ve dolaşım alanı olan sofa olarak nitelendirilen alana açıldığı işlevsel semayı bozmamak için bir alt katta yerleştirilebilirler. Genelde eğimli arazide yerleşen ve asıl giriş cephesinden tek, servis hacimlerine ulaşılan servis giriş cephesinden iki katlı olan konutlarda, mutfak ve erzak depolarından olmakla birlikte sofadan da servis hacimlerine ulaşan merdivenin olduğu konutlarda, mevcut merdiven, merdiven voksa işlevsel semaya uygun bir verden yapılan merdivenle alt katta banyo, wc mekanları oluşturulur. (Bkz: Güzelyurt Konutları Plan tiplerine Göre Banyo-wc Yerleştirme Önerileri: Bl-1a, Bl-1b, Bl-1al Plan Tipleri)

4. Konutlarda ortak kullanım alanı olan açık sofalar, kullanıcıların değişen ısı-konfor olgusuna bağlı olarak kapatılabilir. Ancak bu mekanlarda başka bir bölünme yapılmamalıdır. Katalog numarası: 12, 13, 16, 25 olan evlerde bu tür uygulama yapılabilir. (Bkz. 6.2.2.)

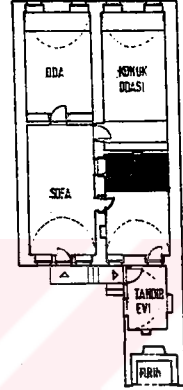
5. Giriş arkaları ve giriş evvanları kapatılmamalıdır.

6. Konuta yeni mekan eklenmesi çok gerekli olmadıkça yapılmamalıdır. Çağdaş yaşam düzenine bağlı olarak mevcut mekanlar vetmediğinde yapılacak olan ilaveler yapının yöresel özellikleri dikkate alınarak, abartılı olmavan, boyut ve malzeme olarak varolan düzene uygun yapılmalıdır. Mekan eklemelerde, bazı yapılarda varolan, dış duvarlarda bırakılmış tonoz başlangıç izleri değerlendirilmelidir.

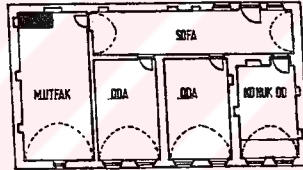
GÜZELYURT KONUTLARI PLAN TIPLERİNE GÖRE BANYO WC YERLEŞTİRME ÖNERİLERİ .1.

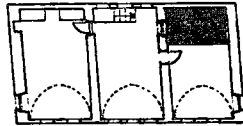
TIP B1_Ia
KATIL NO: 05
(BANYO-WC ALT KATTA YAPILACAK).

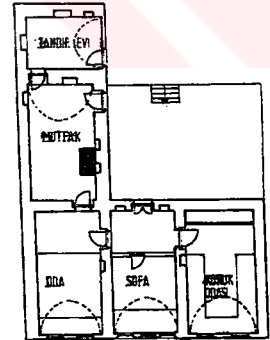
TIP B1_Ib
KATIL NO 08

TIP B1_Ib
KATIL NO 10
(BANYO-WC ALT KATTA Y.)

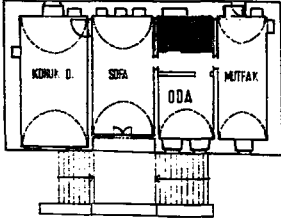
TIP A_IIa1
KATIL NO 15

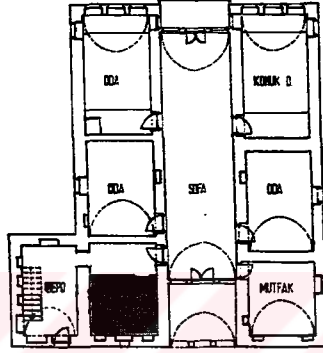
TIP B1_Ia1
KATIL NO 18
(BANYO-WC ALT KATTA Y.)

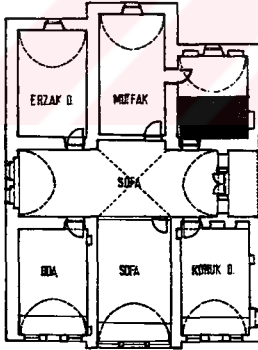
GÜZELYURT KONUTLARI PLAN TIPLERİNE GÖRE BANYO WC YERLEŞTİRME ÖNERİLERİ .2.

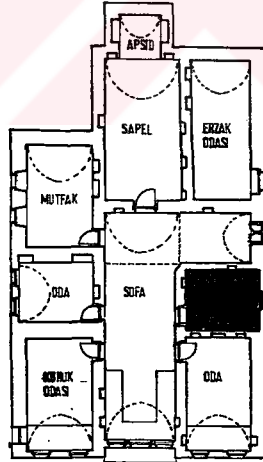
TIP B1-IIa1
KATL NO 19

TIP B1-IIa1
KAT NO 21

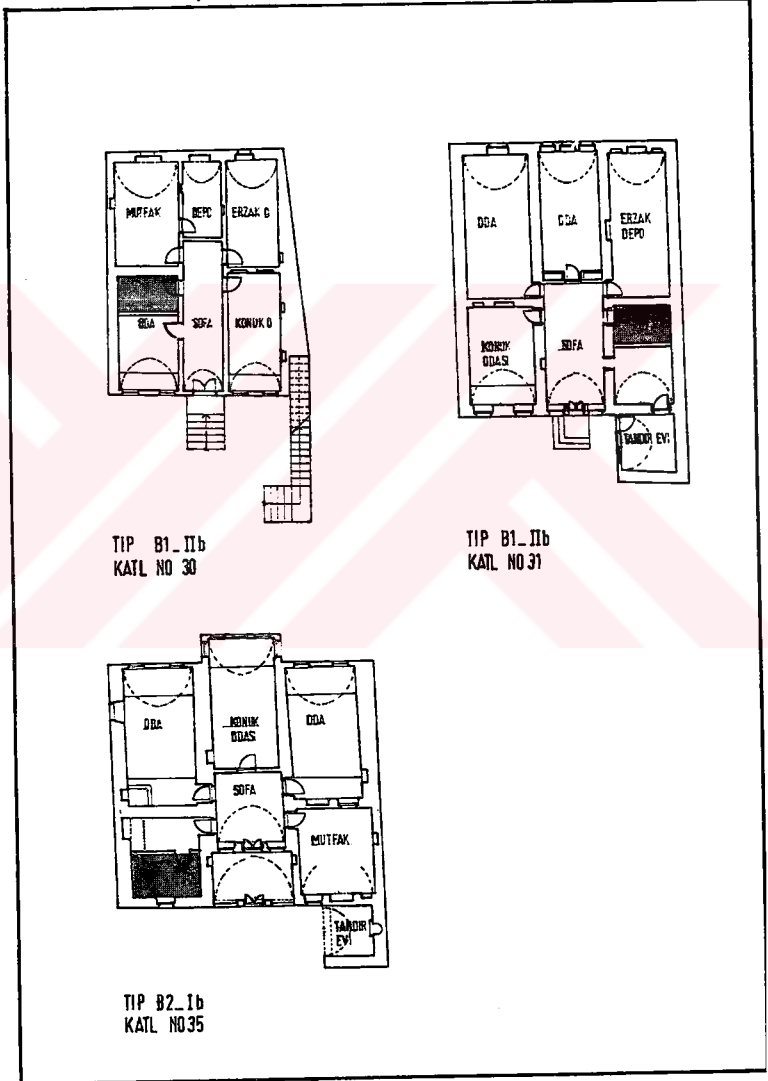

TIP B1-IIa2
KATL NO 22

TIP B1-IIa2
KATL NO 23

**GÜZELYURT KONUTLARI
PLAN TIPLERİNE GÖRE BANYO-WC
YERLEŞTİRME ÖNERİLERİ .3.**

. Cephe Düzeni

1. Konutların cephelerinde mekansal kullanımın değişmesine bağlı olarak açılan pencereler. Bölüm 3.2.4.2. de belirtilen boyutlara aykırı olmayan yöresel özelliği devam ettiren biçimsel özellik ve kompozisyonda yapılmalıdır. Kapı ve diğer duvar boşlukları için de aynı ilkeler geçerlidir.

2. Açık ortak kullanım alanı olan sofaların gereksinimler doğrultusunda kapatılması gereken durumlarda, biçimsel açıdan cephe ile uyumlu ve yeni olduğunda vurgulanmış ve yapısal açıdan önerilerde belirtildiği gibi inşa edilerek boşluk etkisi yüzeysel de olsa vurgulanmalıdır.

3. Çok gerekli olmadıkça yapılara ek yapılmamalı ve yapının mevcut kütleli etkisinin bozulması önlenmelidir. Yapılan ekler ve elemanları. Bölüm 3.2 de çözümlenmesi yapılan yöresel özelliklere uygun olmalıdır.

. Yapı Elemanları

Eksik kısımlar tamamlanırken; "bütün ile uyumlu, estetik ve belgesel özellikleri zedelemeyen vasıtası için orijinalden ayırtedilebilecek şekilde yapılması gereği" (323)

doğrultusunda uygulama yapmak gerekir. Bunun yanında genel ilke olarak, eksik kısımlar bulunduğu ve dekoratif işçilik arttığı oranda orijinale benzetmek tehlikelidir. (324)

(estetik açıdan kötü olabileceği ve belgesel vönden vanıtlıcı olabileceği için)

Bu doğrultuda, yapı elemanlarında malzeme bozulmalarına bağlı olarak oluşan bozulmaların giderilmesinde biçimsel olarak genel ölçüt; eksik taşların yerine konması ve bezemeli taşlardan oluşan yapı elemanlarının

---

(323). Venedik Kararları, madde 12.

(324). D.Kuban, "Modern Resorasyon ilkeleri Üzerine Yorumlar", Vakıflar Dergisi, S.8. 1970, s. 348. (341-356)

onarımında; tas sağlamlaştırma yöntemleri kullanılması erime nedeniyle sağlamlaştırma yapılamayacak olanlarda, mevcut bezemenin ana konturlarını içeren işleme yapılmasıdır.

6.2.2.2. Yapısal Olarak Koruma Ölçütleri Önerileri

. Taşıyıcı Sistem

Güzelvurt konutlarının taşıyıcı sistemindeki saptanan bozulma şekilleri ve çağdas koruma uygulamalarında kullanılan teknik ve yöntemleri doğrultusunda, taşıyıcı sistemin sağlamlaştırma ve venileştirilmesi için; "enjeksiyon", "öngerme" ve "yeniden yapma" yöntemlerinin kullanılması önerilmektedir.

Nemin Yapıdan Uzaklaştırılması

Yapılan araştırmalara göre yapıya su zeminden ve üst örtüden gelmektedir.

Zeminden yükselen su ve buna bağlı olarak duvarda oluşan nemin giderilmesi için en basit yöntem "drenaj" dir.

Güzelvurt'ta, temelleri yerli kavanın tonoz başlangıç seviyesine kadar da olabilen çeşitli yükseklikte, ovulmasıyla oluşturulmuş olan konutlarda, zeminden gelen suyun drene edilebilmesi için yapılması gereken, yapının zemin kotuna inen bir çevre açık kanal oluşturmaktır. (325)

Güzelvurt konutlarında, drenaj yöntemi; yapıları oluşturan tas olan

---

(325). Aynı yöntem Göreme El Nazar Kilisesi'nin zemin sularından korunması için önerilmiştir.

M. Yorulmaz, Z. Nayır, "Göreme El Nazar Kilisesi Koruma Sorunları", Restorasyon ve Konservasyon merkez Laboratuvarı, Konferans Bildirisi, İstanbul, Kasım 1988.

tüfün, zamanla suyun binvesinden uzaklaşması ile sertlik ve mukavemetini veniden kazanması özelliğine bağlı olarak, en elverişli ve kolay uygulanabilir olduğu için önerilmektedir.

Duvardan nemin uzaklaştırılması için kullanılan, drenaj yönteminde daha karmaşık ve masraflı olan ve uygulamalar sırasında ender de olsa yapıya zarar verebilen yöntemler önerilmemektedir.

Enjeksiyon

Enjeksiyon uygulamalarında öncelikle yapılması gereken taşıyıcı sistemin bağlayıcısının fiziksel özelliklerinin saptanması olmalıdır. Bundan sonra yapılacak olan, geleneksel harça ve tase uyum sağlayacak, zarar veremeyecek harc ve serbetin yapımıdır. Bunun belirlenmesi laboratuvar araştırmalarına bağlıdır. Laboratuvar araştırmalarında daha önce uygulanmış ve iyi sonuç alınmış harc ve serbetlerin yapımda kullanılan vaklaşımlardan yararlanılması, araştırmanın daha kısa sürede sonuçlanabilirliği açısından gereklidir. Bu yaklaşım doğrultusunda, yapılan araştırmalar incelendiğinde, enjeksiyon serbetlerinde portland çimentosunun geleneksel binvelere zarar veren kimyasal ve fiziko-mekanik özellikleri gibi olumsuzlukları yanında cabuk priz vupması gibi olumlu özellikleri dikkate alınarak zarar veremeyecek az miktarda kullanılması voluna gidildiği ve çimento/ kirec/ puzolonik madde karışımının kullanıldığı olumlu örneklerden yararlanılabilmektedir. (326)

---

(326). Valens Kemerinin restorasyon uygulamasındaki deneyler sonucu geleneksel horasan harçlı tas yapıya uygun bulunan enjeksiyon harcının oluşturulmasında; %60 bağlayıcı (çimento/ kirec/ horasan), %40 horasan (0.5mm.-2.5mm. granül) ve ağırlıkça su/kuru karışımında su yüzdesi %35-40' tır. Çimento/ kirec/ horasan hacimce: 1/ 2/ 3 oranında karıştırılarak yapılmış bağlayıcının, kapillarite, rötre ve basıncı dayanımı olarak geleneksel binveye uygun olduğu gözlenmiştir.

A. Ersen, "Enjeksiyon Serbetleri, Sorunlar ve Bir Uygulama Öncesi Araştırma Denemesi", İ.T.Ü. Basılmamış Araştırma, İstanbul, 1989.

Sonuc olarak; Güzelvurt'ta enjeksiyon harc ve serbeti hazırlanırken bu konudaki araştırmalar ve vaklaşımlar gözönüne tutularak (Bkz.5.1.3), geleneksel duvar dokusuna uygun kimyasal ve fiziko-mekanik özellikle enjeksiyon serbet ve harcının denevlerle saptanması genel ilke olarak benimsenmiştir. Harcın olusturulmasında bağlayıcıların cimento kirec tüf tozu ve agregasından oluşması önerilmektedir. Bunların karışımındaki oranları ve karışıma kum katılıp katılmayacağı, katılırsa oranının kumun kapilaritevi ve mekanik dayanıklılığı artırma gibi olumlu zellikleri yanında mekanik dayanıma bağlı olarak artan basınc mukavemetinin geleneksel binveve zarar vermesi olasılığı göz önüne alınarak, ağırlıkca su/ kuru karışım oranı yapılacak denevlerle saptanacaktır.

öngerme

Güzelvurt'ta yapılan saptamalara göre tonoz örtünün bozulması genelde üstten gelen su ve neme bağlı malzeme bozulmalarına bağlı olarak gerçekleşmekte olup, zemin oturmalarına bağlı taşıyıcı sistemin bozulması örneklerine de rastlanılmaktadır.

Güzelvurt konutlarında, örtü sistemindeki bozulmalarda öngerme yöntemi, duvarlara yakın olan acmalarda kullanılabilir. Tonoz duvar kenarından ve tonozun oturduğu duvarların içinden geçen celik halatın iki ucundaki vüklerin dış duvar yüzeyine noktasal etki yapmaması için celik plakalarla dağıtılması gerekmektedir. Bu önleme rağmen duvarın gerilim uygulanan kısımlarına geleneksel duvar harcın bağlayıcılık özellikleri ve mukavemetini belirlemek için yapılan denevlere bağlı olarak enjeksiyon harcı uygulanması gereklidir.

Bu sekilde öngerme yöntemi; örtü kaplamasının tamamen boşaltılmasına gerek olmayan örneklerde, zemin oturmaları ve yapım hatasına bağlı olarak görülen acmalarda uygulanabilir. Bu öngerme yöntemi, giriş ve balkonlarda yer alan sütunlu kemerli arkatlarda da uygulanabilir.

Yeniden Yapma

Güzelvurt konutlarında örtü sistemindeki bozulmaların giderilmesinde

genel ilke olarak gerek tonoz örtünün, gerek ahşap kirişleme sistemin yapım özelliği olarak birim elemanlardan (atki kemerleri ve ahşap kirişlemeler) olmasına bağlı olarak bozulan elemanların değiştirilmesi ve veniden yapma yöntemi önerilmektedir. Kapadokya Bölgesi tonoz sistemin özelliği olan insaatın evrelere bölünebilmesinden yararlanılarak, tonoz örtünün taşıyıcılık özelliğinin azalması ve tonozu oluşturan taşların ayrılmaları, kaymaları şeklinde ortaya çıkan bozulmalarda bozulan kemerlerin veniden aynı şekilde yapılması önerilmektedir.

Taşıyıcılık özelliği azalmış ve acma yapmış tonoz taşlarının sökülmesi ve veniden inşa edilmesi sırasında, yapının diğer bölümlerinin bu işlemlere bağlı olarak zarar görmemesi için, yapının strüktürel özellikleri doğrultusunda uygulama yöntemi oluşturulması gerekir.

Bu doğrultuda tonoz örtünün restorasyonunda izlenecek sıra ve dikkat edilmesi gereken ölçütler:

1. Öncelikle tonozu örten üst örtü kaplaması ya da kat döşeme kaplaması kaldırılır.

2. Tonozu oluşturan bozulmuş kemerlerin sökülmesinden önce tonozun oturduğu duvara ortak oturan van mekandaki tonoz ya da tonozların sökülecek kısımlarda desteklenmesi (strüktürel konsolidasyon) gerekir. Bunun için çeşitli yöntemler uygulanabilir. Örneğin; tonozun oturduğu her iki duvar atki kemerlerinin aralarında verlestirilen ve tonozun üzengi seviyesinin altında duvar boyunca veralan desteklerle takviye edilerek, van mekandaki tonozun acma yapması engellenir.

3. Destekleme işleminde sonra taşıyıcılık özelliğini yitirmiş, acma yapmış kemer taşları sökülür.

4. Tonoz yapımında izlenen geleneksel yöntem doğrultusunda (Bkz:Bl. 3.2.4.1.) atki kemerler örülür.

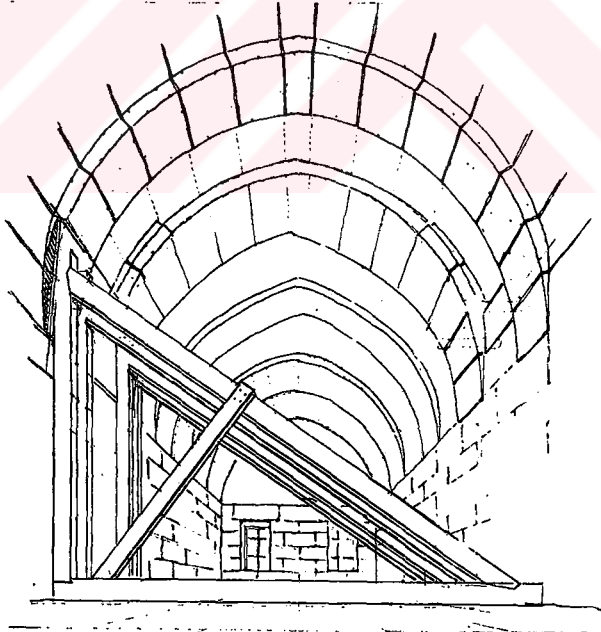
5. Atki kemerleri örüldükten sonra kalıp kaldırılıp, kemerler

arasındaki kısımlar tamamlanır.

6. Yandaki mekan va da mekanlarla ortak olan duvarı va da duvarları destekleyen sistem kaldırılır.

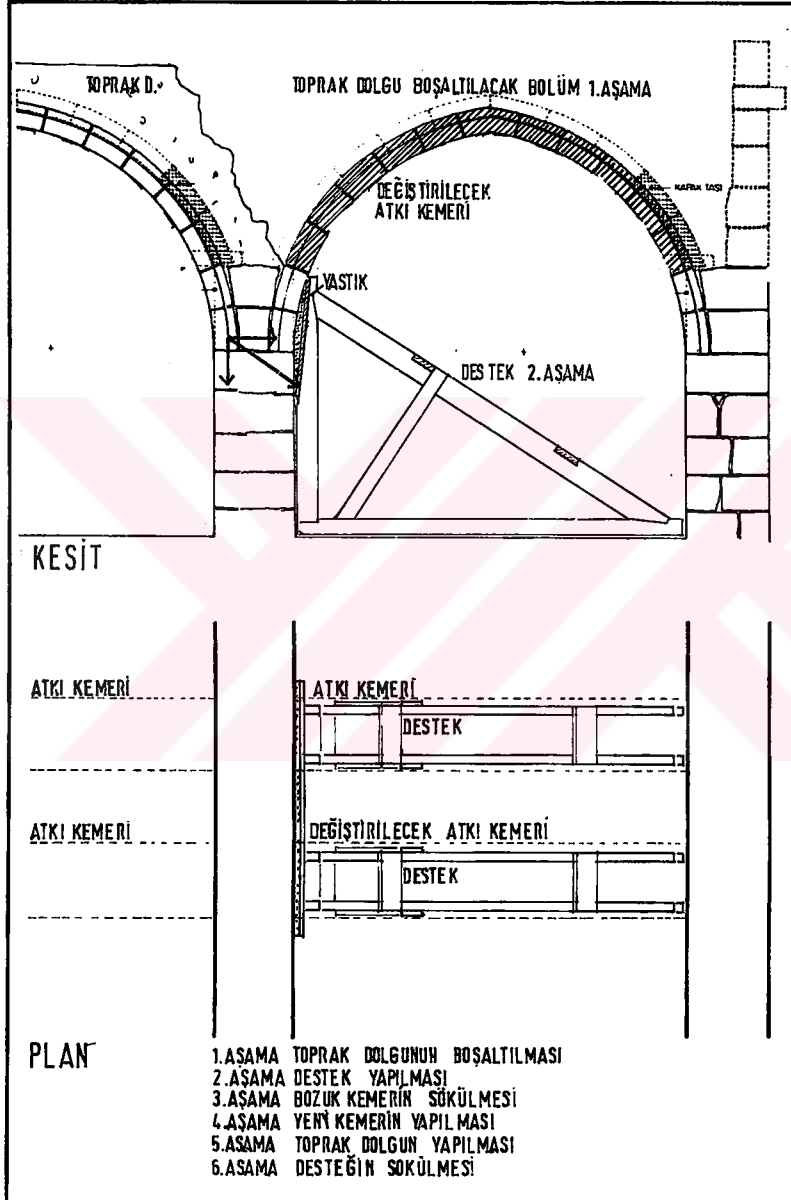
7. Üst kaplama, veniden oluşturulur. Uygulama alt kat örtü sisteminde yapılıyorsa, döşeme kaplaması yerine yerleştirilir. (Sekil 6.4)

Güzelvurt ve Kapadokya Bölgesinde, yukarıda önerilen yöntem dışında, bozulmuş ve taşıyıcılığı azalmış tonoz ve kemerin takviyesi için, Bölüm 5.1.3.1. de Çağdas Bir Strüktürle Geleneksel Taşıcı Sistemün Yükünün Azaltılması'nda belirtilen uygulama, geleneksel viğma bir binve icine rijit bir sistemin yerleştirilmesinin yaratabileceği sakıncalar nedeniyle önerilmemektedir.

GELENEKSEL TEKNİKLE ATKI KEMERİ YENİLEME YÖNTEMİ ÖNERİSİ

Şekil.6.4.

. Yapıyı Koruyan Ögeler

Güzelvurt'ta geleneksel üst örtü kaplaması toprak va da tas plak kaplamadır. Yalıtım özelliği bozulup, üstten su alan toprak damların onarımında izlenmesi gereken yöntem:

1. Öncelikle yapılması gereken üst örtüvü oluşturan nemli toprağın boşaltılmasıdır.

2. Çıkarılan toprağın yerine yapıya fazla yük oluşturmavacak hafif bir dolgunun yapılması gerekir. Bu dolgu geleneksel mimarımızda gövülen toprak küpler verilestirerek dolguda boşluklar oluşturmak olabileceği gibi, hafif dolgu malzemesi olan tüf tozu ve agregası ile de oluşturulabilir.

3. Birkac kat sekinde sıkıştırılmış dolgunun üzerine sırasıyla sıkıştırılmış kil tabakası, tesviye betonu, su yalıtımı ve toprak koyarak üst örtü yalıtımının yapılması önerilmiştir. Bu yöntem; halkın kolayca bulabileceği, ucuz, yapıya zarar vermecek, üzerinde dolasılabılır olan ve görünüm olarak yöresel örtü kaplamasıyla aynı olan bir uygulama yöntemidir. (Sekil 6.5.)

. Yapı Elemanları

Yapı elemanlarının onarımında bozulmuş taslar, malzeme koruma ölçütleri doğrultusunda yenilecektir. Strüktürel olarak bozulmuş duvar boşlukları olan kapı ve pencerenin restorasyonunda öncelikle taşıyıcı sistem fakviyesi (strüktürel konsalidasyon) yapılmalıdır). Acıklık oluşturulan ahşap kalıp ile desteklenmeli ve gereken taslar değiştirilmelidir.

. Yeni Eklerin Yapısıyla İlgili Temel İlkeler

Geleneksel konutların çağdas yaşam -konfor şartlarına uvarlanmasında yapılan yapısal değişiklikler ve eklerde geleneksel yapıım özellikleri ve verileri dikkate alınarak uygulanmalı yapılmalıdır.

Açık Sofaların Kapatılması

Açık sofaların kapatılmasında sütiin ve kemerlere zarar vermecek şekilde arkalarında oluşturulan ahsap doğrama ile ortada kapı iki vanda pencere olacak şekilde kapatılmalıdır. Metal doğrama kullanımı tasa zarar verebileceği için önerilmemektedir. (Sekil 6.6.)

Kapı ve Pencereilerin Yeri ve Yapımı

Konutlarda mekanların islev değistirmesi gibi nedenlerle gerekli olan yeni kapı ve pencereilerin yerlerinin secimi ve yapımında; yapının geleneksel yapıım ilkeleri doğrultusunda uygulama yapılacaktır.

Yeni açılan kapı boşlukları; tonozun oturduğu duvar yüzünde olcaksa atkı kemerlerin ara akslarındaki bölümde açılmalıdır. (Bkz: Bl. 3.2.4.2. Kapılar) Atkı kemerlerinin oturduğu duvar parçası üzerinde boşluk açma; tonoz sistemin yapısı ve taşıyıcılık özelliği nedeniyle örtü sistemi ve duvar arasındaki strüktürel bağlantının zavıflaması sonucunu doğurur.

Yeni pencere açılması veya varolanın boyutunun büyütülmesi şeklindeki uygulamalarda; çok gerekli olmadıkca tonozun oturduğu duvar üzerinde pencere açılmamalıdır. Gerektiği durumlarda yukarıda belirttiğimiz gibi atkı kemerleri arasındaki kısımlarda. Bölüm 3.2.4.2. de belirtilen yöresel boyutlarda ve yapıım sistemiyle boşluk oluşturulmalıdır.

Merdiven Yapımı

Alt hizmet katıyla vasama katı arasında doğrudan merdiven olmanın ve banyo wc ilave edilen restorasyonlarda plan kurgusunu bozmamak için alt katta bu mekenlerin yerlestirilmesi gereken örneklerde merdiven veri, planın olanak verdiği durumlarda, atkı kemerler arasındaki kısımlarda oluşturulmalıdır. Tonozun yapıım özelliğinden gelen; tek tek aralıklı taşıyıcı kemerlerden oluşma ve kemer aralarının kapatılmasıyla bütün halinde taşıyıcı tonoz olma özelliği merdivenin yapıım kolavlığını sağlamaktadır. Önerilen atkı kemerleri arasında yapıma yapının

tasarıvcı sistemine de ek yük oluşturmamaktadır. (Sekil 6.7.)

Tesisat

* Penceresi olmayan banyo, wc ve mutfağın havalandırılmasında, oluşturulacak olan hava bacaları yapımında; tasarıvcı sistemin zarar görmemesi ve yapım kolaylığından dolayı atkı kemerlerin arasındaki tas plakların kaldırılmasıyla baca oluşturulabilir. Yapım detayında, incelediğimiz konutlarda tandır olan mekanlardaki havalandırma ve duman bacalarının yapım esaslarından (Bkz. 3.2.4.2.Bacalar) yararlanılabilir. (Sekil 6.8.)

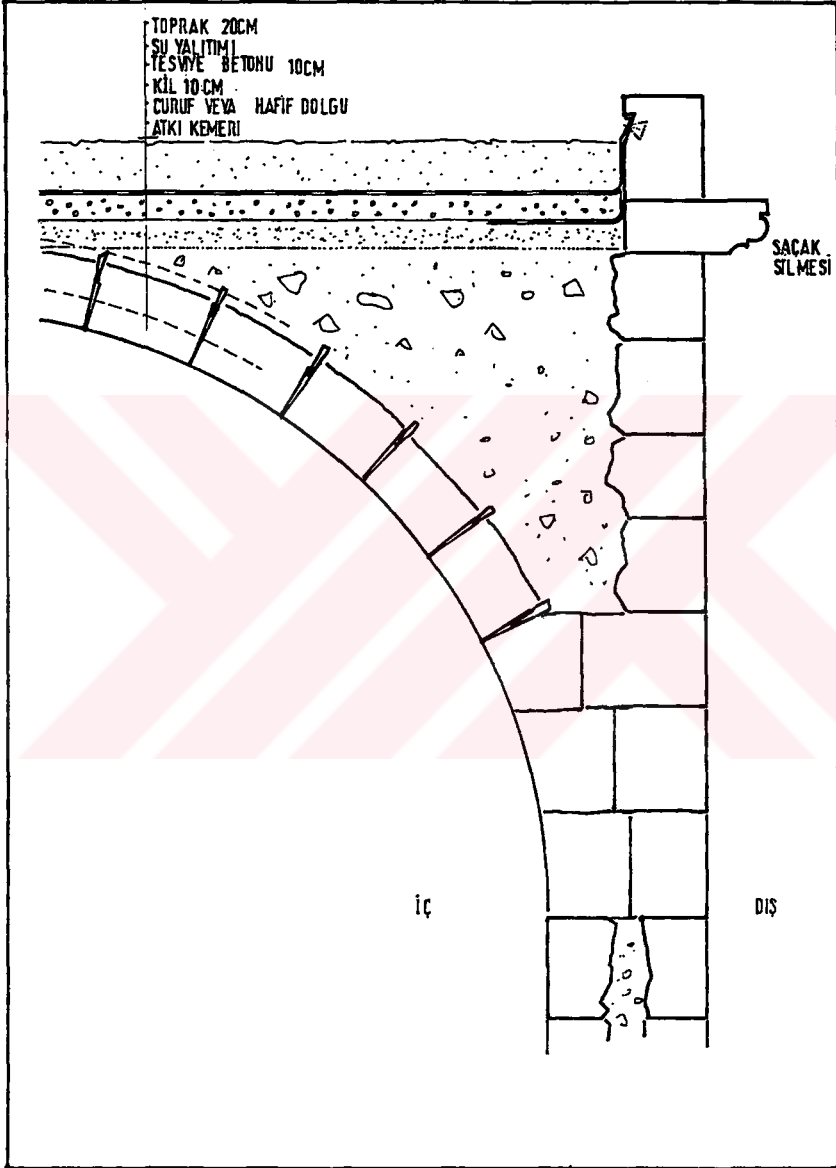
* Konutlarda ısıtma sistemi olarak hem ekonomik olması, hem sosyal açıdan uygun olması nedenleriyle soba ile ısıtma önerilmektedir. Pansiyon olarak kullanılacak konutlarda merkezi ısıtma düşünülebilir.

Yeni duman bacaları yapımında; baca tonozun oturduğu duvar üzerinde olmalıdır. Ancak, atkı kemerleri arasındaki kısımlardan delik açılması ve yöresel yapım sistemi doğrultusunda (bkz: bacalar) tercihen toprak bützler ile duman kanalı oluşturulmalıdır.

* Pis su ve atıklar kentsel ölçekte önerilen kanalizasyon sistemine bağlanmalıdır.

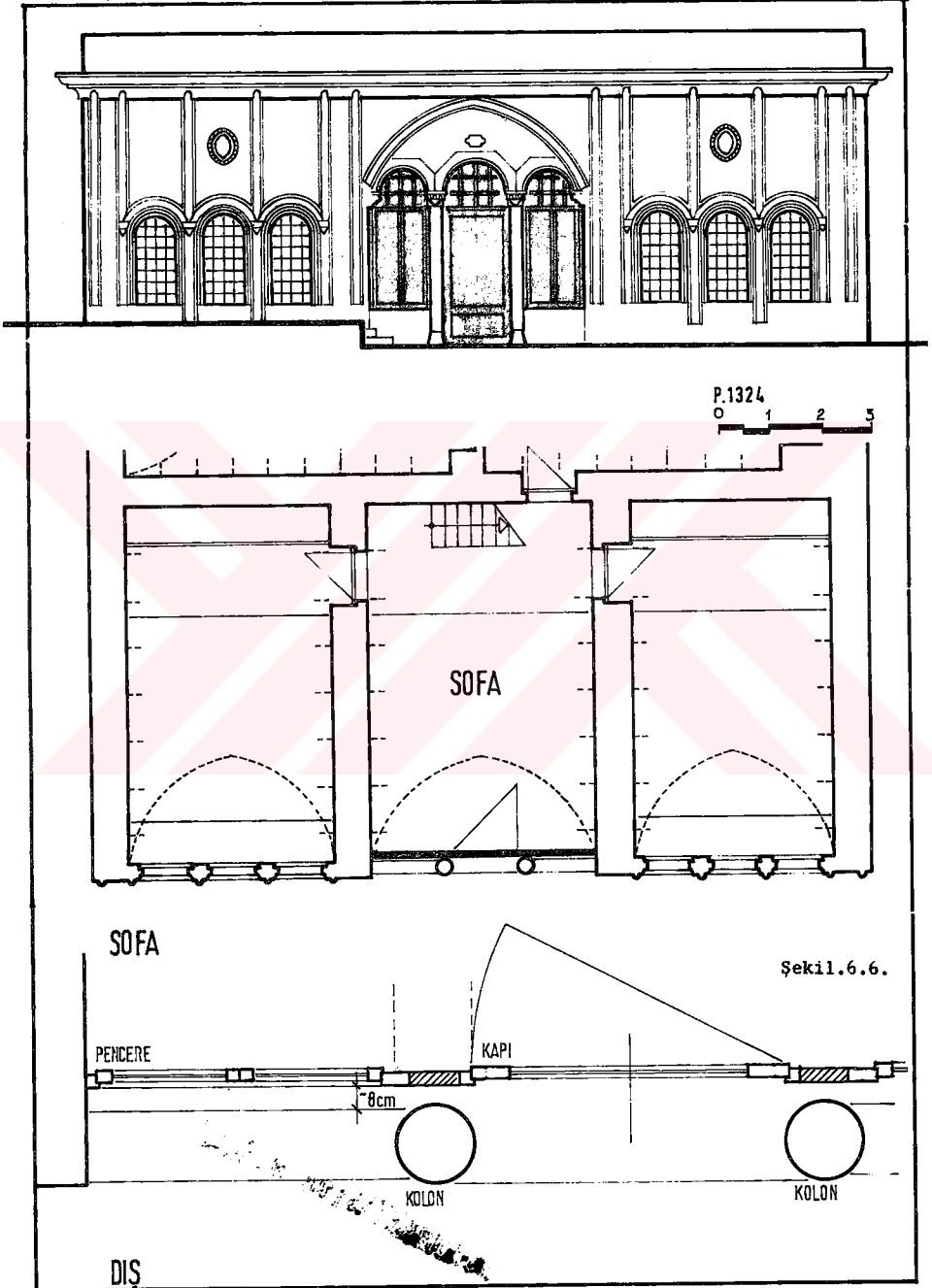
* Aydınlatmada elektrik tesisatı mekan içinden gelişigüzel geçirilmeli, estetik değerin bozulmamasına dikkat edilmelidir.

ÜST ÖRTÜ KAPLAMASI. YENİLEME YÖNTEMİ ÖNERİSİ

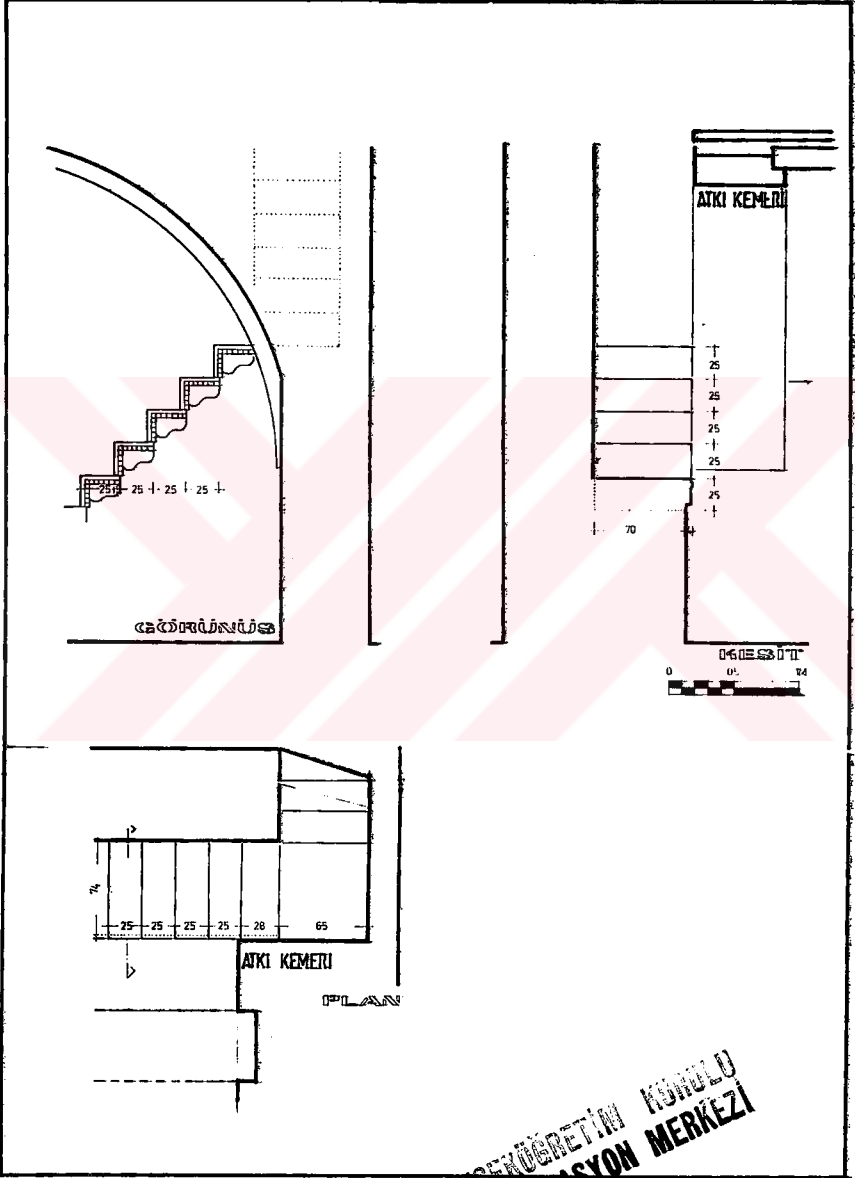

Şekil.6.5.

AÇIK SOFA KAPATMA YÖNTEMİ ÖNERİSİ

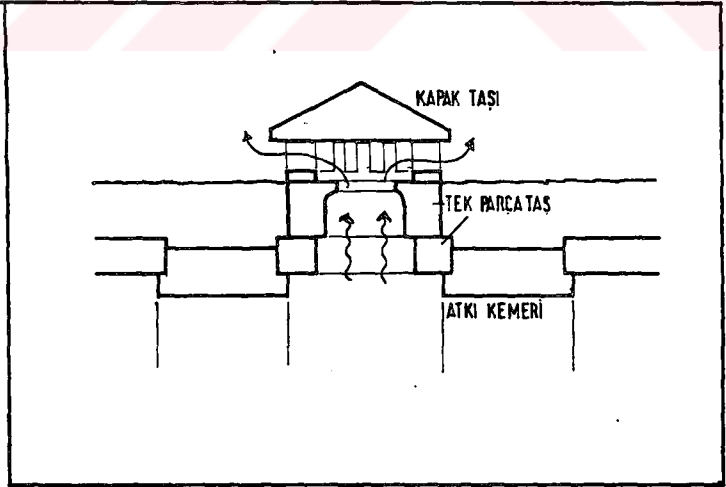

ATKI KEMERLİ TONOZDA YENİ MERDİVEN YERLEŞTİRME YÖNTEMİ ÖNERİSİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

GELENEKSEL TEKNİKLE HAVA BACASI OLUŞTURMA YÖNTEMİ ÖNERİSİ

Şekil.6.8.

Malzeme Koruma Ölçütleri

Güzelyurt konutlarında malzeme korumada yöntem, kullanılan taş malzemenin ve bağlayıcıların genel özellikleri doğrultusunda oluşturulacak olup, yöntem doğrultusunda kullanılacak malzemelerin neler olabileceği ve uygulanabilirlikleri laboratuvar araştırmaları sonucu kesin olarak oluşturulacaktır.

Onarım Harcı

Güzelyurt'ta kullanılmış harçlar özlü toprak (geçirimsiz killi toprak) ya da kireç harcıdır. Her iki malzeme de suya karşı dayanıksızdır. Buna bağlı olarak yapının dış etkilere açık ve suyla ilişkili olan kısımlarında derz boşalması ve ona bağlı yapısal bozulmalar görülmektedir.

Kireç harcın hazırlanması ve priz yapması uzun ve dikkat isteyen bir prosedürü gerektirmektedir. Kireç harcın hazırlanmasında, kireç taşlarının yakılması ve söndürülmesinde uyulması gerekli esaslara göre yapımının gerçekleştirilmesi harcın prizi ve dayanıklılığını belirleme açısından çok önemlidir.(327)

Kireç harcın, kimyasal uyumsuzluğa bağlı olarak taşın fiziksel bozulmasına neden olmaması gibi olumlu özellikleri yanında elastik olup taş üzerinde mekanik bir basınca ve buna bağlı olarak taşın bozulmasına neden olmaması, kimyasal ve fiziko-mekanik özellikler açısından taşla uyum içinde olduğunu gösterir. Kireç harç, kendisi gibi organik bir malzeme olan taşla kimyasal ve fiziko-mekanik açıdan uyum içinde olması özellikleriyle geleneksel yapılarımızda asırlardır kullanılmıştır.

Kireç harcın bu olumlu özellikleri yanında çimento harç, bağlayıcılık ve basınca ve çekmeye dayanıklılığı ve kolay elde edilebilmesi, çabuk priz yapabilmesi, yılın her mevsiminde uygulanabilirliği gibi

nedenlerle yapılan restorasyonlarda tercih edilmistir. (328)

Günümüz çağdaş restorasyonlarında, belirlenen olumsuzlukları nedeniyle (bkz: Malzeme Bozulmaları: portland çimento kullanımı kesinlikle önerilmemektedir).

Kirec harçlı geleneksel yapıların onarımında, bağlayıcı olarak, sodyum potasyum gibi alkali tuzların içeriğinin kabul edilebilir sınırlarda olması nedeniyle bevaz çimento tercih edilmektedir. (329)

Sonuç olarak; Güzel yurt'ta restorasyonlarda ve geleneksel yöntemle yeni yapılacak konutlarda, yukarıdaki veriler doğrultusunda, bağlayıcı olarak kireç harç kullanımı önerilmektedir. Geleneksel sımavide ve konutlarda kireç harç kullanılmış olması ve kireç harcının bağlayıcılık ve dayanıklılık yönünden çimentoya göre daha zayıf olmakla birlikte, çimento harcın olumsuz özellikleri dikkate alındığında kireç harcın bağlayıcı olarak kullanımı, kullanıcıların uygulamalara katılımı olgusu da dikkate alındığında, en doğru yol olarak görülmektedir. Kireç harcın dayanımının artması ve daha kolay priz yapması için yapılacak deneyler sonunda saptanacak oranda beyaz çimento eklenmesi önerilmektedir.

Temizleme

Güzel yurt'ta temizleme işlemi, hava kirliliği olmadığından, temizleme işlemi: bivolojik oluşumların yapı malzemeleri yüzeyinden uzaklaştırılması için yapılacaktır. Tası bozucu kimyasal tepkimelere neden olacak asit üretmeyen, tasın yüzeyini kaplayarak tasın doku ve rengini örten Algler'in, tasın fiziksel yapısını bozmak yerine, tas yüzeyinde doğal koruyucu tabakalar oluşturdıkları ve rüzgarın asındırıcı etkisine karşı tampon görevi üstlendikleri kabul

---

(328).A. Ersen."Geleneksel Harçlar Konusunda Bir Araştırma - Tahtakale Hanımı", i.T.Ü. Basılmamış Araştırma , s. 1-7.

(329). A. Ersen, "Valens kemeri Onarımları ve Bir Kirectası İmitasyonu Denemesi", i.T.Ü. Basılmamış Araştırma, s. İstanbul, 1989. s.3.

edildiğinden (bkz: Malzeme Bozulmaları), temizleme işlemi, sadece ıslak yüzeylerde oluşan yosunların yok edilmesine yönelik olarak yapılmalıdır. Temizleme işlemi suyun kaynağının kesilmesinden sonra ikinci bir koruma uygulaması olarak yapılmalıdır.

Su yosunlarıyla mücadelede, "bac" (benzalkonium klorür) = alkil - dimetil - benzil amonyum klorür) in en etkin biosid olduğu saptanmıştır. Taşın cinsine, yüzey durumuna bağlı olarak suda çözeltisinin kesin konsantrasyonunun değişecek olmasına dikkat edilmesi doğrultusunda, bu rakam %1 olarak verilebilir ve temizleme uygulamalarında, suyla yıkamalarda katkı maddesi olarak kullanılabilir. (330)

Sonuç olarak; Yukarıdaki yaklaşım ve araştırmalar doğrultusunda Güzeiyurt'ta, taş yüzeylerde tutunan ve taşın fiziksel yapısını zaman içinde salgıladığı oksalik asit ile bozan su yosunlarının taş yüzeylerinden temizlenmesi için; öncelikle su ile fırçalama şeklinde temizlik önerilmekte olup, iyi sonuç alınmadığı takdirde özellikleri taşın fiziksel özellikleri doğrultusunda yapılacak deneylerde - kimyasal maddelerin taş üzerinde çeşitli olumsuz etkiler yapması nedeniyle-yeterli olan minimum oranda "bac" denilen biosidin katılmasıyla hazırlanan suyla temizlenmesi gereken şekilde temizlik önerilmiştir.

Sağlamlaştırma

Ocaktan çıkarıldığında yumuşak olup, zamana ve dış şartlara bağlı olarak sertleşen ısı ile bünyesindeki suyun buharlaşması sonucu tüften elde edilen taşın kullanıldığı Güzeiyurt'taki konutlarda, genelde bezeme yönünden zengin konsollar, sacak silmesi, kat silmesi, kapı, pencere gibi yapı elemanlarını oluşturan bezemeli taşlarda, sağlamlaştırıcı malzemeleri, genel yaklaşımla kullanılabılır kabul edebiliriz. Fakat restorasyonda, minimum müdahalenin temel ilke olması

---

(330). A.Ersen, "Taş Koruma Kuramı ve Uygulamaların Evrimi", Basılmamış Araştırma İ.T.Ü., İstanbul, 1991, s. 44.

ve 150 yıllık tas sağlamlaştırma tarihinde. uzun vadede başarılı olacak bir malzeme bulunmasına bağlı olarak ve tüfün malzeme özelliği olarak, suya doygun halde azalan, asınmaya karşı direnci ifade eden "sertliğinin" sıcaklık yükselmesine kosut olarak suyun bünyesinden uzaklaştırılmasıyla artması doğrultusunda sağlamlaştırıcı malzeme kullanılmavıp, bozulma nedeni olan suyun yapı ve tas ile ilişkisinin kesilmesi şeklinde bir uygulama yeterli olacaktır.

Genel koruma yaklaşımı bu olmakla birlikte, uzun vadede tas korumada başarılı olabilecek bir malzemenin bulunması çalışmalarına katkıda bulunmak ve veri oluşturmak amacıyla birkaç örnek üzerinde, organik esaslı sağlamlaştırıcı malzemelerin laboratuvar araştırmaları sonucu verinde denenmesi önerilmektedir. Sonuncu yaklaşım malzeme korunmasında yapılması mutlak gerekli olmayan, sadece bilime hizmet edecek bir öneri olarak değerlendirilmelidir.

Taş Tamamlama ve Bitinleme

Güzelvurt'un mevcut ve örgütsel, ekonomik öneriler doğrultusunda gelişebilecek maksimum olanakları gözden kaçırılmadan, konutlarda sağlamlaştırıcılarla onarılamayacak kadar yüzey erozyonuna uğramış, yapısal olarak bağlayıcılığı bozulmuş taşlar için çürütme ve yeni doğal tas ile tamamlama önerilmektedir. Kapadokya genelinde varolan tas ocaklarının oldukça sınırlı sayıda kullanıma açık olması bizi tas kullanımında dikkatli ve minimum zaviat verir şekilde kullanmaya itmektedir. Bu doğrultuda blok olarak kullanımda öncelikle iç mekanlar tercih edilerek işlenen tasta arta kalanların değerlendirilmesi de düşünülerek imitasyon tas üretimi önerilmektedir. İmitasyon tas üretiminde tüftözu ve irmiği, kirec harc, bevaz cimento ve akrilik emülsiyon kullanımı önerilmiştir. İmitasyon taşı oluşturan malzemeler, laboratuvar araştırmaları sonucu belirlenen oranlara göre biraya getirilerek uygulanacaklardır.

KAYNAKLAR

- Abu'l-Farac. Abu'l-Farac Tarihi, Çev. Ömer Rıza Doğul, C.2. T.T.K. Yay., Ankara, 1945-1950.
- Acar E Ankara Osmanlı Anadolu Kentinde Mülkiyet/Doku ilişkileri, O.D.T.Ü. Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Ankara, 1975
- Ainsworth, W. F. Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotomia Chaldea and Armenia, London, 1844
- Akiadiadis, i.A. ΚΑΡΒΑΘΗ ΝΑΖΙΑΝΖΟΥ ΚΑΙ Ο ΒΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, (Gelveri-Nazianzos ve St.Gregorios Theologos'un Hayatı), Atina, 1928
- Akdağ, M. Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, C.I. Cem Yayınevi, İstanbul, 1974
- Akın G. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1985
- Aksoy, N., Ürgüp'te Kentsel Dokunun Gelişimi Korunması ve Yapı Elemanları üzerine Bir Araştırma, M.S.Ü. Fen Bilimleri Ens., Basılmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul, 1988.
- Aktukmaç, Türk İmar Hukuku, Ankara, 1977. I.Böl.
- Akurgal, A. Ancient Civilations and Ruins of Turkey, Çev. John Whybrow & Mollie Emre, İstanbul, 1983.
- Akurgal, E. "Tarih Öncesi Çağlardan Osmanlılara", Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat, s.30. 1983, s.5.
- Alioğlu F. Geleneksel Mardin Şehir Dokusu ve Evleri Üzerine Bir Deneme, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1989.
- Alper M. Urfa'nın Mekansal Yapısı, Türk İslam Mimarisindeki Yeri ve Önemi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1987.
- Andolfato, U. F. Zucchi. "L'aspetto Fisico Della Regione", Arte Della Cappadocia, 1971, s.51.
- Arseven C.E. Sanat Ansiklopedisi, İstanbul 1943
- Artel S. Yapı Malzemesi, İstanbul, 1969
- Asvesti.,M. Epangelmatikes Asholies ton Hellenon tes Kappadokias, Atina, 1980

Atasoy A. Değişen İhtiyaçlar Karşısında Konut Tasarlamasının Mevcut Konutların Değerlendirilmesi Yolu ile Geliştirilmesi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, Doktora Tezi, İstanbul, 1973

Avcıoğlu, D. Türklerin Tarihi, Kitap 5, Tekin Yavinevi, İstanbul, 1982.

Avgen Z. Koruma ve Kullanıcı Katkısı Tarihsel Temeller ve Günümüzdeki Olanaklar, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Temmuz 1992

Bailey, F.E. "British policy and Turkish reform movement", Cambridge, 1942.

Batur A. Osmanlı Camilerinde Kemer Strüktür-Biçim İlişkisi Üzerine Bir Deneme (1300-1730), İ.T.Ü. Yayını, İstanbul, 1974

Bayur, Y. Türk İnkılabı Tarihi, C.II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1983

Berker M. Ahsap Mimari Anıtlarda Koruma Uygulamaları ile İlgili Bir Yöntem Önerisi, M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 1982

Bidwel T.G. The Conservation Brick Buildings, The Repair Alternation and Restoration of Old Brick Work, Berkshire, The Brick Development Association, 1977

Binan D.U. "Kapadokya Bölgesi İçinde Tarihsel Çevrenin Turizm Amaçlı Kullanımına Örnek Güzelyurt-Gelveri", Turizm Yıllığı 1988-1989, Türkiye Kalkınma Bankası Yayını, Ekim 1990, Ankara, s. 140.

Binoğlu F., Güzelyurt(Gelveri)'un Fiziksel ve Tarihsel Gelişimi, YÜ.Fen Bilimleri Enst. İstanbul, 1985.

Encyclopedia Britannica, "Cappadocia", C.4, 1964.

Cengiz V. Yasal Veriler Karşısında Geleneksel Ahsap Karkas Türk Konut Mimarisi Koruma Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma, M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul, 1986, s.58.

Cadırcı, M. Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

Çakıray A. Ahsap Eski Eser Restorasyonlarında Malzeme Sorunları ve Koruma Yöntemleri, M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Y. Lisans Tezi, İstanbul, 1987

Çakıroğlu, N. Kayseri Evleri, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1952.

Çetin U. Güzelyurt (Gelveri) de Dini Yapıların İncelenmesi Yıldız

Universitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Y.Lisans Tezi, İstanbul, 1985

Cubukçuoğlu H., Güzelyurt'ta Yöresel Sivil Mimari Örnekleri, Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Y.Lisans Tezi, İstanbul, 1985

Creswell, C.H., Early Muslim Architecture, Oxford, 1932.

Darkot, B. "Türkiye Cumhuriyeti; Coğrafya, Jeoloji, Ziraat, Sanayi ve Ticaret", Meydan-Larousse, C.12, 1973, s.356.

Denel, S. Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, O.D.T.Ü. Mimarlık Fak. Yay., Ankara, 1982

Derten, Z. "Kapadokya'nın Jeolojik Oluşumu ve Tarihi", Milliyet, İstanbul'dan Göremeye Kültür Mirasımız, Fasikül 16, 1984, s.122.

Dincol, A. "Hititler Öncesinde Anadolu", Anadolu Uygarıkları Ansiklopedisi, C.1, 1982, s.12.

D.P.T. Turizm ve Tanıtma, C.1, D.P.T. Yayın ve Teksir Şubesi, Ankara, Ocak 1977, s.240-254

Düren, A. Toprak Hukuku Dersleri, O.D.T.Ü., Ankara, 1972, s.19.

Er, S. Güzelyurt(Gelveri) de Yapı Cephelelerindeki Mimari Öğelerin Araştırılması, Yıldız Univ. Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Y.Lisans Tezi, İstanbul, 1985

Erder C. Tarihi Çevre Bilinci, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, Yav.no: 24, Ankara, 1975

Erder C. "Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır", O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi, C.3, S.2, Güz 1977

Erdim M. Anadolu'da Geleneksel Konut Birimi, (Basılmamış Doktora Tezi), Cilt 1-2, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1980.

Erdoğan M. Nevşehir-Ürgüp Yöresi Tüflerinin Malzeme Jeolojisi Açısından Araştırılması, i.T. Ü. Maden Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1986

Erençin A. Kapadokya Yerel Konutlarında Turizme Yönelik Yenileme Çalışmalarına Bir Yaklaşım Örnek: Avcılar Köyü, Doktora Tezi, i.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1979

Erginbas E. Diyarbakır Evleri, i.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Doçentlik Çalışması, İstanbul, 1953.

Ergin, O. Mecelle-i Umur-u Belediye, Cilt 1, İstanbul, 1922.

Ersen A. Taş Koruma Kuramı ve Uygulamalarının Evrimi. i.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı, Basılmamış Doçentlik Çalışması. İstanbul. 1991

Ersen A. Gülec A. "Geleneksel Harclar Konusunda Bir Arastırma - Tahtakale Hamamı". Arastırma Raporu 1991

Ersen A. "Geleneksel Harclar Konusunda Bir Arastırma - Tahtakale Hamamı". i.T.Ü. Basılmamış Arastırma

Ersen A. "Enfeksiyon Serbetleri. Sorunlar ve Bir Uygulama Öncesi Arastırma Denemesi". i.T.Ü. Basılmamış Arastırma. İstanbul. 1989. s. 1-4.

Ersen A. "Konservasyon Uygulamaları: İmitasyon Üretimi, Taş Koruma, Bitünleme ve Yüzey Onarımları, Onarım Harcı Konularında Arastırmalar". i.T.Ü. Basılmamış Arastırma.

Ersen A. "Valens kemeri Onarımları ve Bir Kirecasi İmitasyonu Denemesi". i.T.Ü. Basılmamış Arastırma. s. İstanbul. 1989

Ercin G. "Eski Yapılarda Zeminden Gelen Rutubetin Önlenmesi Konusunda Bir Uygulama". Taç Vakfı Dergisi, C.I. S.1. İstanbul. 1986. s.21-22.

Eyice S. Karadağ Binbirkilise ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler, İstanbul. 1971

Feilden B.M. Conservation of Historic Buildings, Butterworth Publishers Ltd., England. 1982

Fitchen J. The Construction of Gothic Cathedrals, Oxford. Oxford Press. 1961.

Frankfort H. "The Origin Of the Bit-Hilani". Iraq, Vol.XLV. London, B.S.A. in Iraq. 1952

Frodl W. " Anıtlar, Bakım ve Onarımları". çev. B. Özer. Akademi, Mart 1966. S.5. s.4-14.

Geray, C. R.Keleş, F.Yavuz, C. Hamamcı, "Schircilik". Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.9,

Giovannini, L. Arte Della Cappadocia, Geneve, Nagel Publishers. 1971.

Godard, A., "Voutes Iraniennes". Ahtar-ı Iran, IV. 2. 1949. s.187-360.

Gökce G. Dünyada ve Bizde Vernaküler Mimari Üzerine Bir Deneme, Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul. 1978.

Göker, U. Özden E. "Kappadokya". Meydan-Larousse, C.6. 1971. s.908.

Göreme Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı, USAID/T. Temmuz 1972.

Greffiths, M.P. "Travels in Europe, Asia Minor and Arabia (1785-86)". Londra, 1805.

Gregor Von Nazianz. Briefe, Nr.20). An Valentinianus, Stuttgart, 1981.

Gregorios Nazianzos. THRESKEYTIKE KAI ETHIAI ENGYKLOPAIDEIA, C.4. Atina, 1964.

Günaltay, S. Yakın Şark II. Bölüm: Anadolu, En Eski Çağlardan Ahamenişler İstilasına Kadar. T.T.K. Yay.. S.VIII. no 3/2. Ankara, 1917.

Günaltay S. Persler'den Romalılar'a Kadar Selevkos'lar, Nebatiler, Galatlar, Bitinya ve Bergama Krallıkları. Yakın Şark IV. C.1. T.T.K.Yav., Ankara, 1951.

Günaltay G. Yakın Şark IV.-II. Bölüm: Romalılar Zamanında Kapodokya, Pont ve Artaksiad Krallıkları. T.T.K.Yavını. S.VIII. No 3/5. Ankara, 1951.

Giindogdu, G. Kayseri Sit Alanı içinde Yeralan Sivil Mimarlık Örnekleri Üzerine Bir Araştırma, M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Y.Lisans Tezi. İstanbul, 1986.

Güneri, H. "Azınlık Vakıflarının İncelenmesi". Vakıflar Dergisi. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını. S.X. 1973

Hasol D. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları. İstanbul, 1975

Heaton N. The Preservation of Stone. J. Roy. Soc. Arts, 1921

Hild, F. Das Byzantinische Strabensystem in Kappadokien. Wien, 1977

Hild, M. Restle, Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos), Wien, 1981

Hinsch M. ICOMOS, Central Office of Historic Monuments in Norway. Oslo, 1980

"Kayseri, Niğde, Nevşehir" Yurt Ansiklopedisi. C.7-8. Anadolu Yav., İstanbul, 1982-1983.

Ketin, i Türkiye Jeolojisine Genel Bakış. İ.T.Ü. Yav., İstanbul, 1983

Karaca, E. " I Paideia sto Gelveri tes Kappadokias." Deltio Kentru Mitrasiatikan Spcidon, C.3. Atina, 1982. s.127.

Konyalı, İ.H. Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi. C.3. İstanbul, 1974.

Köprülü, F. Osmanlı Devletinin Kuruluşu. T.T.K. Yav. S. VIII, no 8, Ankara, 1984.

Kuban D. Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul 1982

Kuban D. Sanat Tarihimizin Sorunları. İstanbul. Çağdas Yavıncılık, 1975

Kuban D. Mimarlık Kavramları. Yeni Yayın Geliştirilmiş 3.Baskı İstanbul, 1990.

Kuban D. "Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar". Vakıflar Dergisi. S.8. 1970. s. 348. (341-356)

Künev D. Güzelyurt, Manastır Vadisi Yerleşmesi, Tarihsel Gelişim ve Koruma Amaçlı Düzenlenmesi. Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Y.Lisans Tezi. İstanbul, 1985.

Lebides, A.M. Kappadokias, Konstantinopels. 1899. s.125.

Ilford S. Bevcusultan. vol.III-part.I, London: British Institute of Archaeology 1972

Lufsky K. Yapılarda Su İzalasyonu-İzalasyon Tekniğinde Bitüm ve Plastikler. Çev: A. İpekoğlu. İstanbul, 1980

Massari G. Humidity in Monuments. Rome. ICCROM. 1970

Maude, B. The Conflict Between Environment and Accessibility in Areas of High Attraction and Means of Solving it. Ekistiks 184. Mart 1971.

Maver, I. Some Principal Muslim Religious Buildings in Israel. Jerusalem. 1950.

Mazı H.F. Gaziantep Sekeroğlu Mahallesi Seyisoğlu Sokağının İncelenmesi ve Koruma Önerileri. M.S.U. Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Y. Lisans Tezi. İstanbul, 1984

Naumann R. Eski Anadolu Mimarlığı. Türk Tarih Kurumu Yayını. IV. Dizi. S.9. Ankara, 1975

Navir Z. Yorulmaz M. "Göreme El Nazar Kilisesi Koruma Sorunları". Restorasyon ve Konservasyon merkez Laboratuvarı, Konferans Bildirisi, İstanbul, Kasım 1988.

"Niğde". Yurt Ansiklopedisi. C.8. s. 6168-6169.

Neri, U. "Cristiani Dei Primi Secoli in Cappadokia". Arte Della Cappadocia, 1971. s.123.

Oelmann W. "Hilani und Liwanhaus". Jahrbücher des Vereins von Altertumsfreunden im Rheinlande

Ortahisar Araştırma-Değerlendirme ve Genel Koruma Projesi, Aşama 1, Rapor 2, T.C. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1975

Ortavlı, İ. "Türk Beledivesinin Denetim Yetkisinin Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu". Amme İdaresi Dergisi, C.6, s.4, 1973

Ortavlı, İ. Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, Nil Yavın, İstanbul, 1985

Osmanlı Tarih Devimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.I, M.E.R, Yavını, İstanbul, 1981, s.88.

Ostrogorsky, G. Bizans Devleti Tarihi, Cev. Fikret Kızıltan, T.T.K. Yav., X.dizi, no.7, Ankara, 1981.

ozsait, M. "Anadolu'da Roma Egemenliği". Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, C.2, 1982, s.335.

Peroni S. "Lime Based Mortars for the Repair of Ancient Masonry and possible Substitutes". Mortars, Cements, and Grouts Used in the Conservation of Historic Buildings Symposium, 1981 Roma, Roma, 1982, s.63-99.

Petropoulos, A. Andreadis A.La Vie Religieuse Dans La Region d'Akseray-Ghelveri, Atheenes, CEAM, 1970

Ramsay, A.W. Impression of Turkey During Twelve Years' Wanderings, London, 1897.

Pope A.U., "Possible Contributions to the Beginning of Gothic Architecture". Beitroge Zur Kunstgeschichte Asiens in Memoriam Ernst Diez, İstanbul, 1938, s.1-30.

Pope, A.U.(editor), A Survey of Persian Art, Vol II, III, VII, VIII, London, Oxford University Press, Second Impression, 1967.

Rapoport A. House Form and Culture, London: Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1969

Reuther O. Das Wohnhaus in Bagdad und Anderen Städten des Irak, Verlag Von Ernst Wasmuth, A.G., Berlin, 1910

Richardson C. "Structural Surveys". The Architect's Journal, Arch. Press Ltd., London, 1985, s.57-59.

Richardson B.A. Remedial Treatments of Buildings, London, The Construction Press, 1980

Sansoy, S., Kapadokya Bölgesi Yerel Yerleşimlerinin Yeniden Düzenlenmesi, M.S.U. Fen Bilimleri Ens., Basılmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul, 1985.

Sauvaget, J., Ecochard, M.ii Monuments Ayyoubides de Damas, 1936.

Sahillioğlu, "İkinci Kevkavus'un Bir Mülknamesi", Vakıflar Dergisi, S.8, 1969, s.57-65.

Sezgin H. Architecture Traditionnelle des Balkans Turquie, Editions Melissa, Athens, 1992

Sınokin P.A. Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri, Çeviren M.Tuncav, Bilgi Yav., Ankara, 1972

Sözen M. Tanveli U. Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1986

Tekeli, İ. "Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirilmesi ve İskan Sorunu", Toplum ve Bilim Dergisi, Birikim Yavınları, İstanbul, S.50 Yaz 1990, s.59.

Thierry, N. "La Cappadoce depuis L'antiquite", Histoire et Archeologie, S.63, 1982, s.6.

Thierry, N. "Le Chiese Rupestri", Arte Della Cappadocia, 1971, s.131.

Thierry, Nouvelles Eglises Rupestres de Cappadoce Region Hassan Dağı, Paris, 1963.

Ulusov D. Güzelyurt (Gelveri) da Geleneksel Yapım Sistemleri, Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Y.İlisans Tezi, İstanbul, 1985

Ustaoğlu Y., Güzelyurt'ta Hagios Anargyros(Sivisli) Kilisesi ve Çevre Dokusunun İncelenmesi, Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Y.İlisans Tezi, İstanbul, 1985

Uzuncarsılı, İ.H. Osmanlı Tarihi I.Cilt, Kuruluştan İstanbul'un Fethine Kadar, T.T.K. Yav., S. XIII, no 16/1, Ankara, 1947.

Uzuncarsılı İ.H. Osmanlı Tarihi II.Cilt İstanbul'un Fethinden Kanun Sultan Süleymanın Ölümüne Kadar, T.T.K. Yav., S.XIII, no 16/2, Ankara, 1949.

Unsal B. Mimari Tarihi, Teknik Okulu Yavınları, Sayı 53, İstanbul, 1949.

Vrvonis S.Jr., The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century, Universty of California Press, 1971, s.452.

Weidhaas E. "Der Bit Hilani", Zeitschrift für Assyriologie und vorderasitische Archaeologie, S.45, 1939

Wenzel F. "On The State of Structural Repair of Masonry", Structural Conservation of Stone Masonry, International Technical Conference

Athens, 1989, Rome, ICCROM, 1990

Wulzinger, K., Watzinger, C., Damascus, Berlin-Leipzig, 1924.

Tanyeli U. Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11 - 15.yy.), İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1987

Taut B. Houses and People of Japon, 2 nd. ed., Tokyo: Sanseido Co., 1958

Yavuz A.T. Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tonoz ve Kemer, Kelaynak Yayınevi, Ankara, 1983

Yavuz, S. "Kapadokya Bölgesinin Genel Tanımı ve Göreme Yapısal Koruma Projesi" Milliyet Kültür Mirasımızı Koruma Semineri, İstanbul, 1984, s.114.

Yerasimos, S. Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, 2 cilt Bizans'tan Tanzimata, Belge Yay., İstanbul, 1986.

Yerasimos S. "İslam Kenti Fikrini Yeniden Geliştirmeye Çalışıyorum", Dekorasyon Dergisi, S.7, 1991

Yücel A. "Mekan Okuma Aracı Olarak Tipolojik Çözümleme", Çevre Yapı ve Tasarım Dergisi, Ankara, 1979,

Yüksek R. Güzelyurt(Gelveri)un Sosyal Yapıları, Y.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Rölöve-Restorasyon A.B.D., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1985

Zeren N. Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fak. İstanbul, 1981.

Zornic R. "Strengthening of Masonry Vaults by Foam Concrete Application", Structural Conservation of Stone Masonry, International Technical Conference Athens, 1989, Rome, ICCROM, 1990, s. 291-298.

ŞEKİL KAYNAKLARI

Şekil.1.1., Şekil.1.2. Andolfato, U., Zucchi, F., "L'aspetto Fisico Della Regione", Arte Della Cappadocia, 1971.

Şekil.1.3. Thiery, N., Nouvelles Eglises Rupestres de Cappadoce Region Hassan Dağı, Paris, 1963.

Şekil.2.1. Karayolları Haritası, 1992.

Şekil.2.2. Sansoy, S., Kapadokya Bölgesi Yerel Yerleşimlerinin Yeniden Düzenlenmesi, M.S.Ü. Fen Bilimleri Ens., Basılmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul, 1985.

Şekil.2.3. Aksoy, N., Ürgüp'te Kentisel Dokunun Gelişimi Korunması ve Yapı Elemanları üzerine Bir Araştırma, M.S.Ü. Fen Bilimleri Ens., Basılmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul, 1988.

Şekil. 2.4., Şekil.2.5. Koç, E, "Kapadokya Konutları", Y.U.Y.B.S.E. Dergisi.

Şekil.3.1. Akakiadis, İ.A. ΚΑΡΒΑΝΗ ΝΑΖΙΑΝΖΟΥ ΚΑΙ Ο ΒΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, (Gelveri-Nazianzos ve St.Gregorios Theologos'un Hayatı), Atina, 1928

Şekil.3.5., Şekil.3.6., Şekil.3.7., Şekil.3.8., Şekil.3.9., Şekil.3.10. Yüksek R. Güzelyurt(Gelveri)un Sosyal Yapıları, Y.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Rölöve-Restorasyon A.B.D., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1985

Şekil.3.11., Şekil.3.12. Çetin U. Güzelyurt (Gelveri) de Dini Yapıların incelenmesi Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Y.Lisans Tezi, İstanbul, 1985

Şekil.3.27., Şekil.3.30 Er, S. Güzelyurt(Gelveri) de Yapı Cephelerindeki Mimari Ögelerin Araştırılması, Yıldız Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Y.Lisans Tezi, İstanbul, 1985

Tablo.3.5. Er, S. Güzelyurt(Gelveri) de Yapı Cephelerindeki Mimari Ögelerin Araştırılması, Yıldız Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Y.Lisans Tezi, İstanbul, 1985

EKLER

EK1:KATALOG

EK2:FOTOGRAFLAR

EK2-1:Bölüm 1,2,3,4 Fotoğrafları

EK2-2:Örnek yapı Adası

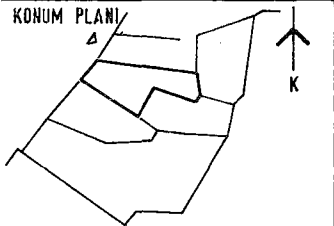
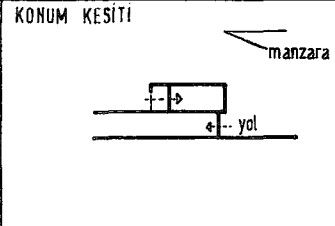
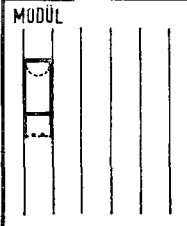
EK2-3:Güzelyurt

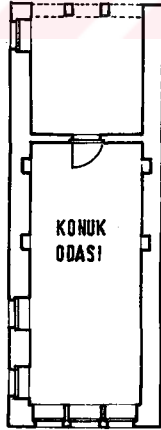
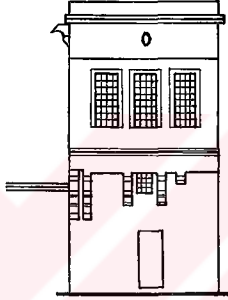
EK2-4:Kapadokya Bölgesi

EK3:ICOMOS-CIAV YÖRESEL MİMARİ KARTASI

EK1 : KATALOG

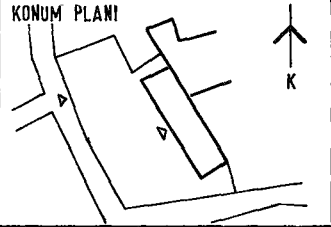
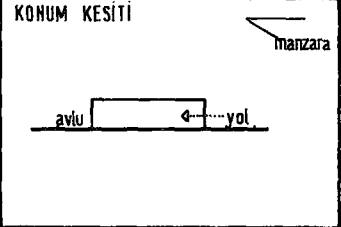
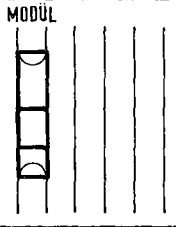
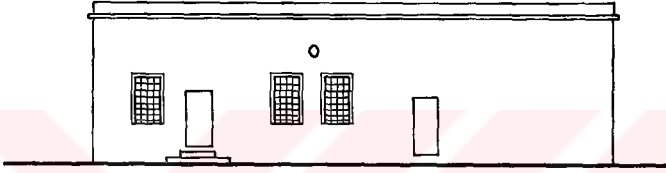
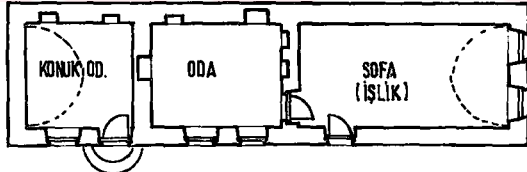
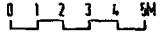

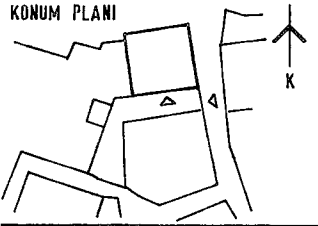
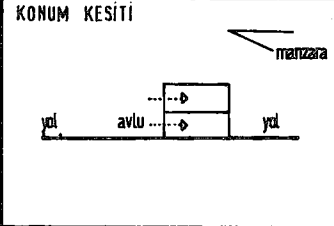
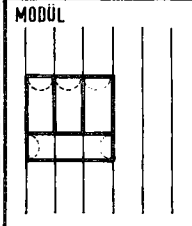
AKSARAY-GÜZELYURT KONUT		PAFTA 5	ADA	PANSEL 1007	YAPIM TARİHİ:
KONUM PLANI 		KONUM KESİTİ 			MÜDÜL

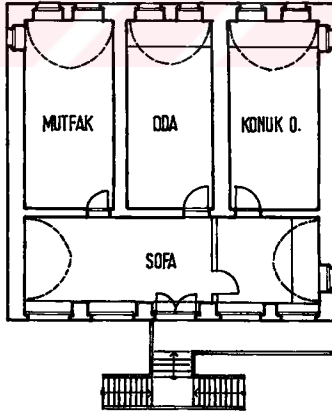

0 1 2 3 4 SM

PLAN

AKSARAY-GÜZELYURT KONUT		PAFTA —	ADA	PARSEL 1195	YAPIM TARİHİ:
KONUM PLANI		KONUM KESİTİ			MODÜL
					
					
					
					
PLAN					
K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: —		K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: —		KATALOG NO:04	

AKSARAY-GÜZELYURT KÖNÜT	PAFTA 3	ADA	PARSEL 1213	YAPIM TARİHİ:
KÖNÜM PLANI 	KÖNÜM KESİTİ 			MODÜL

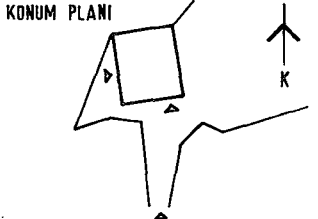
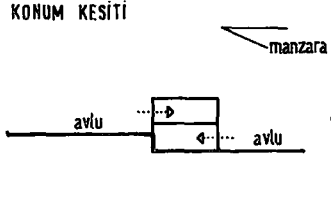
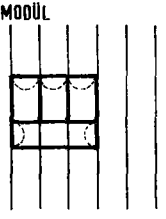
0 1 2 3 4 5M

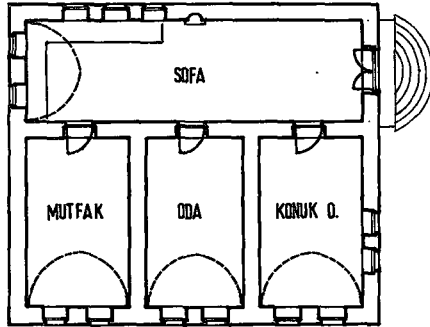
PLAN

Ç.K.T.V.K.K. ENVANER NO: 29

Ç.K.T.V.K.K. KÖRÜMÜ GRÜDÜ: II

KATALOG NO: 05

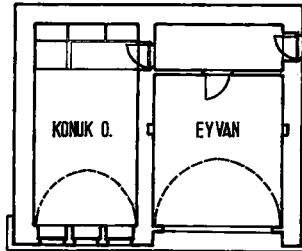
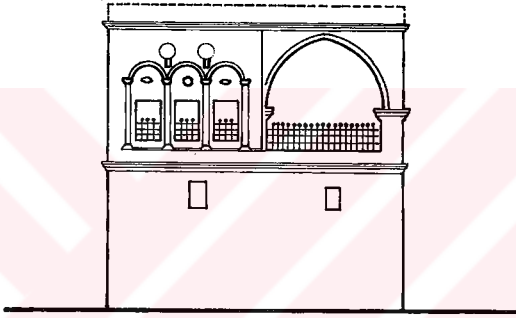
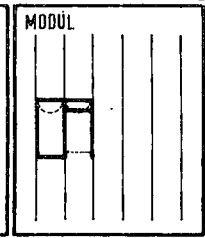
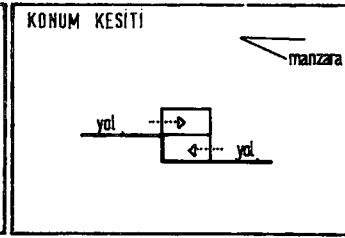
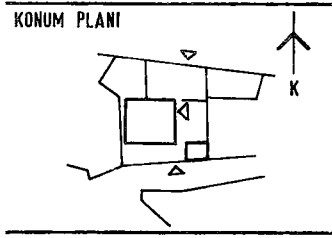
AKSARAY-GÜZELYURT KONUT	PAFTA 4	ADA	PARSEL 118	YAPIM TARİHİ:
KONUM PLANI 	KONUM KESİTİ 			MOÖL

0 1 2 3 4 5M

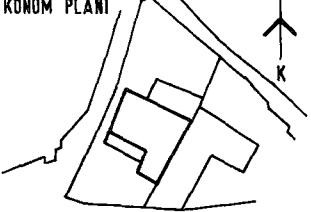
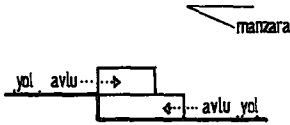
PLAN

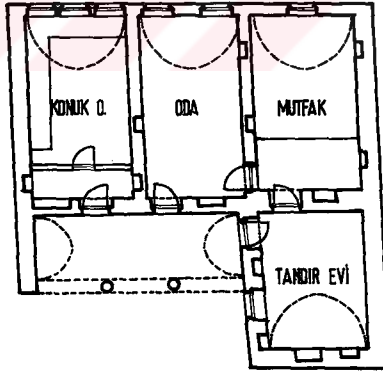
AKSARAY-GÜZELYURT KONUT	PAFTA &	ADA	PARSEL 1026	YAPIM TARİHİ:
-------------------------	---------	-----	-------------	---------------

0 1 2 3 4 5M

PLAN

AKSARAY-GÜZELYURT KONUT		PAFTA	ADA	PARSEL 1199	YAPIM TARİHİ:
KONUM PLANI		KONUM KESİTİ			MODÜL

0 1 2 3 4 5M

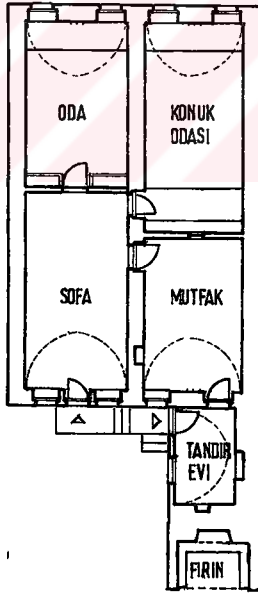
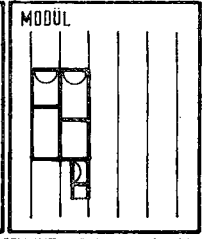
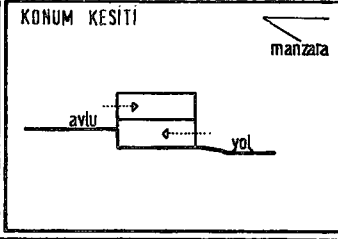
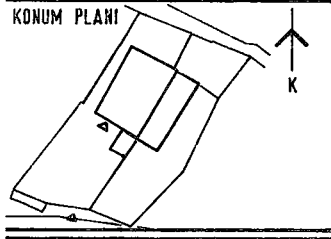
PLAN

K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: —

K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: —

KATALOG NO: 08

AKSARAY-GÜZELYURT KONUT PAFTA — ADA PARSEL 1357 YAPIM TARİHİ: 1910

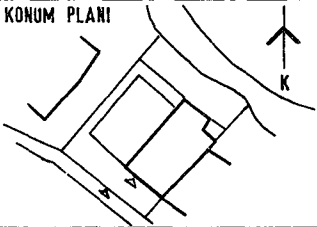
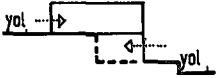
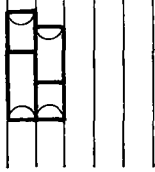
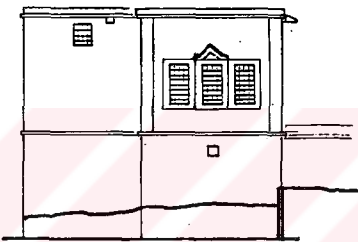
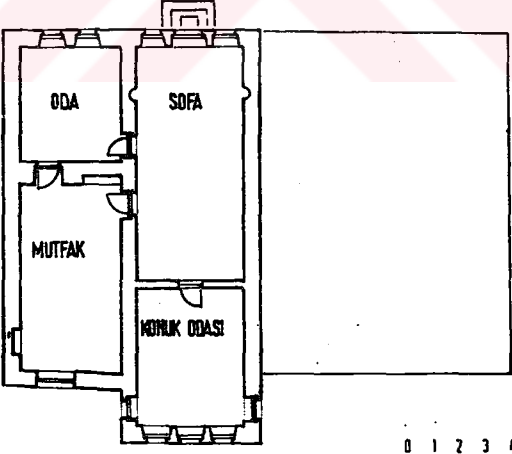
0 1 2 3 4 5M

PLAN

K.T.V.K.K. ENVANTER NO: —

K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: —

KATALOG NO:09

AKSARAY-GÜZELVURT KONUT	PAFTA 3	ADA	PARSEL 1365	YAPIM TARİHİ:
<p>KONUM PLANI</p> 	<p>KONUM KESİTİ</p> 		<p>MODÜL</p> 	
				
 <p style="text-align: right;">0 1 2 3 4 5M</p> <p style="text-align: right;">PLAN</p>				
K.K.T.V.K.K. ENVAHTER NO: 8	K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: II		KATALOG NO: 18	

AKSARAY-GÜZELYURT KONUT

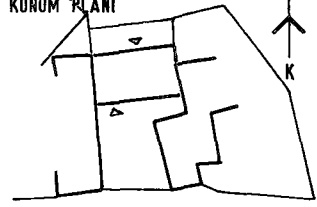
PAFTA

ADA

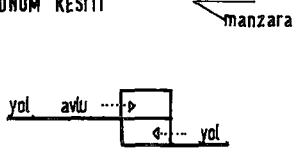
PANSEL 1189

YAPIM TARİHİ:

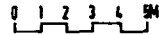
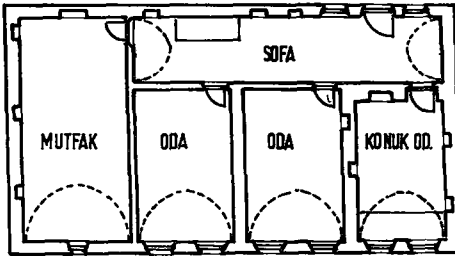
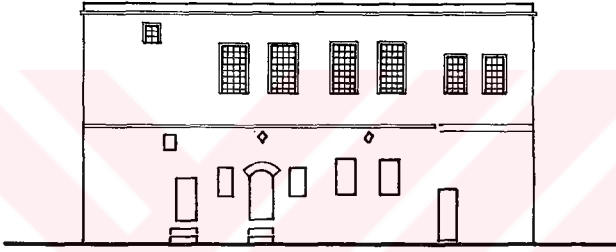
KONUM PLANI

KONUM KESİTİ

MODÜL

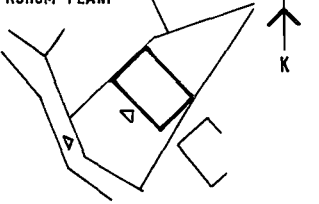
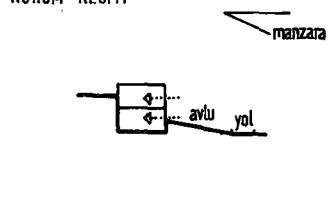

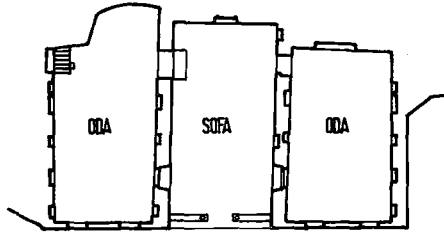
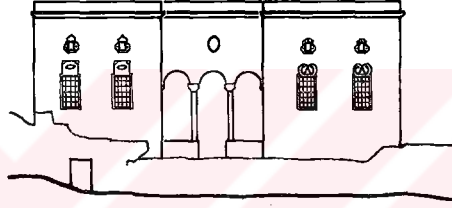
PLAN

K.T.V.K.K. ENVANTER NO: —

K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: —

KATALOG NO: 11

AKSARAY-GÜZELVURT KONUT	PAFTA. 2-3	ADA	PARSEL 1385	YAPIM TARİHİ:
KONUM PLANI 	KONUM KESİTİ 			MODÜL

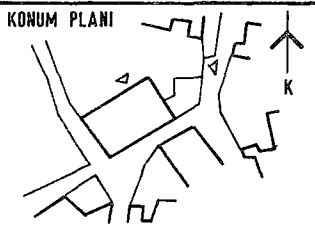
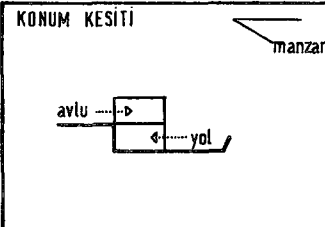
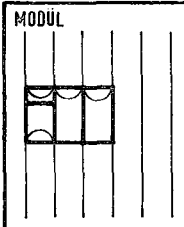
0 1 2 3 4 54

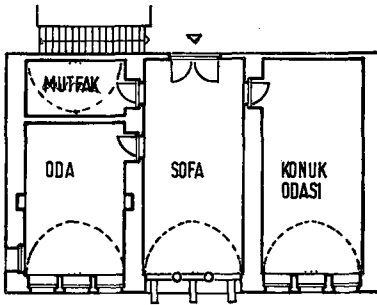
PLAN

K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: 35

K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: II

KATALOG NO: 12

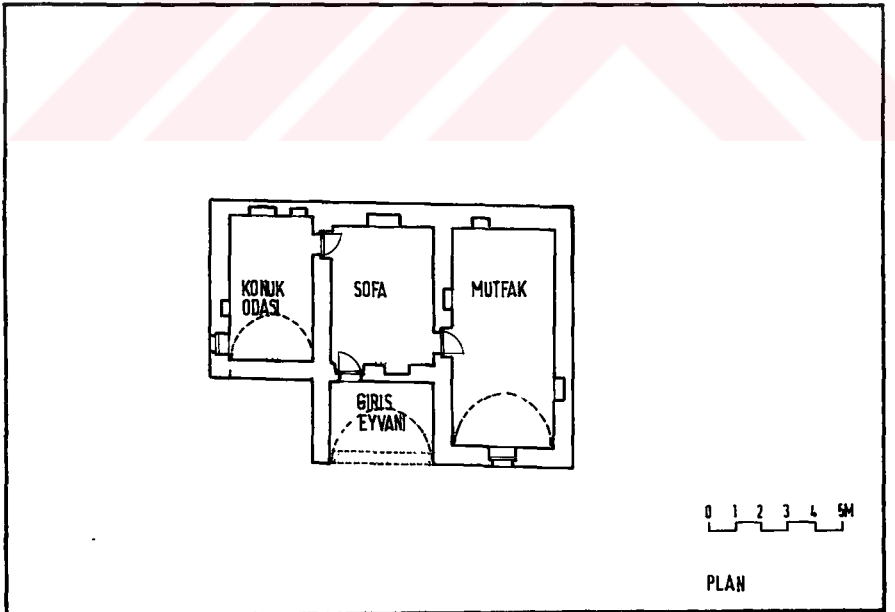
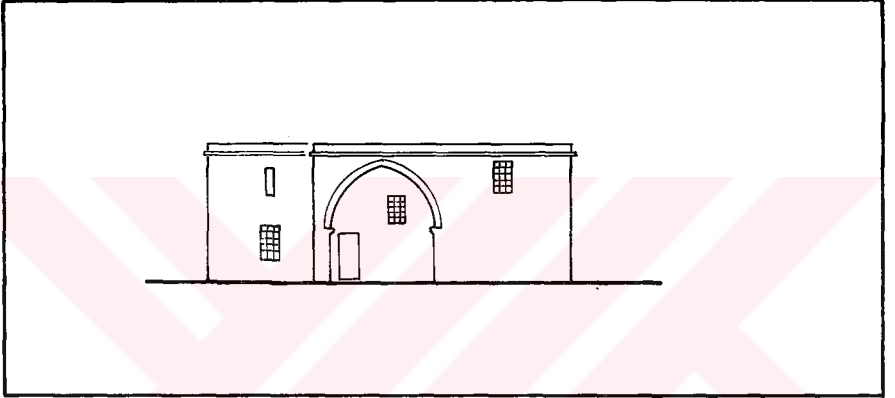
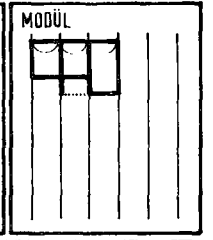
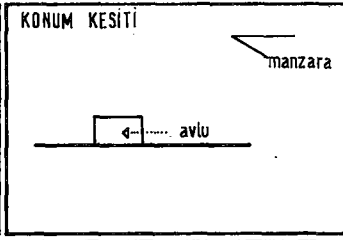
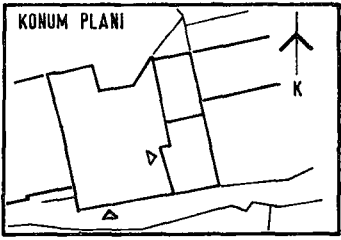
AKSARAY-GÜZELYURT KÖNÜT	PAFTA 3	ADA	PARSEL 1312	YAPIM TARİHİ:
KONUM PLANI 	KONUM KESİTİ 		MODÜL 	

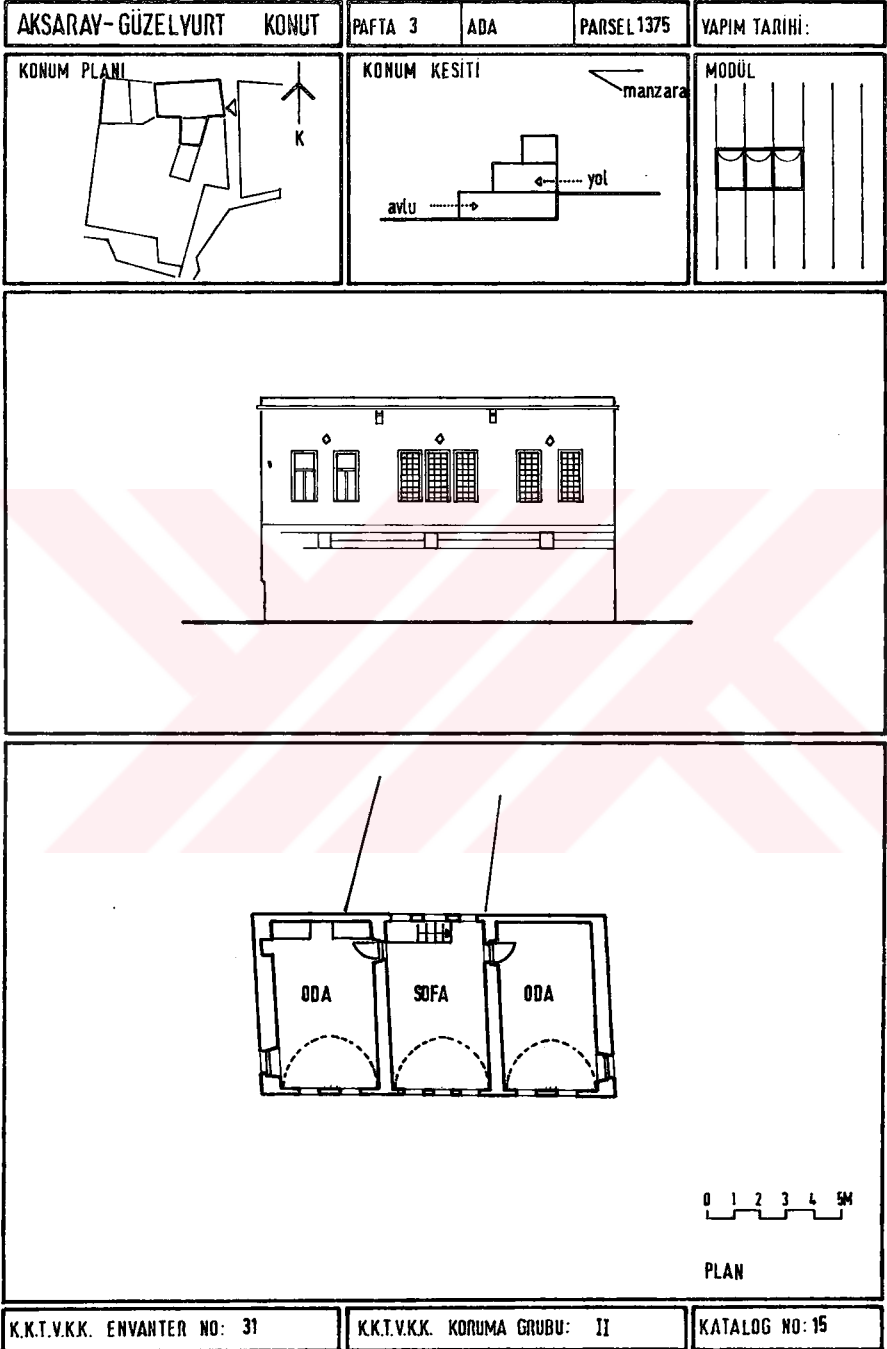
0 1 2 3 4 5M

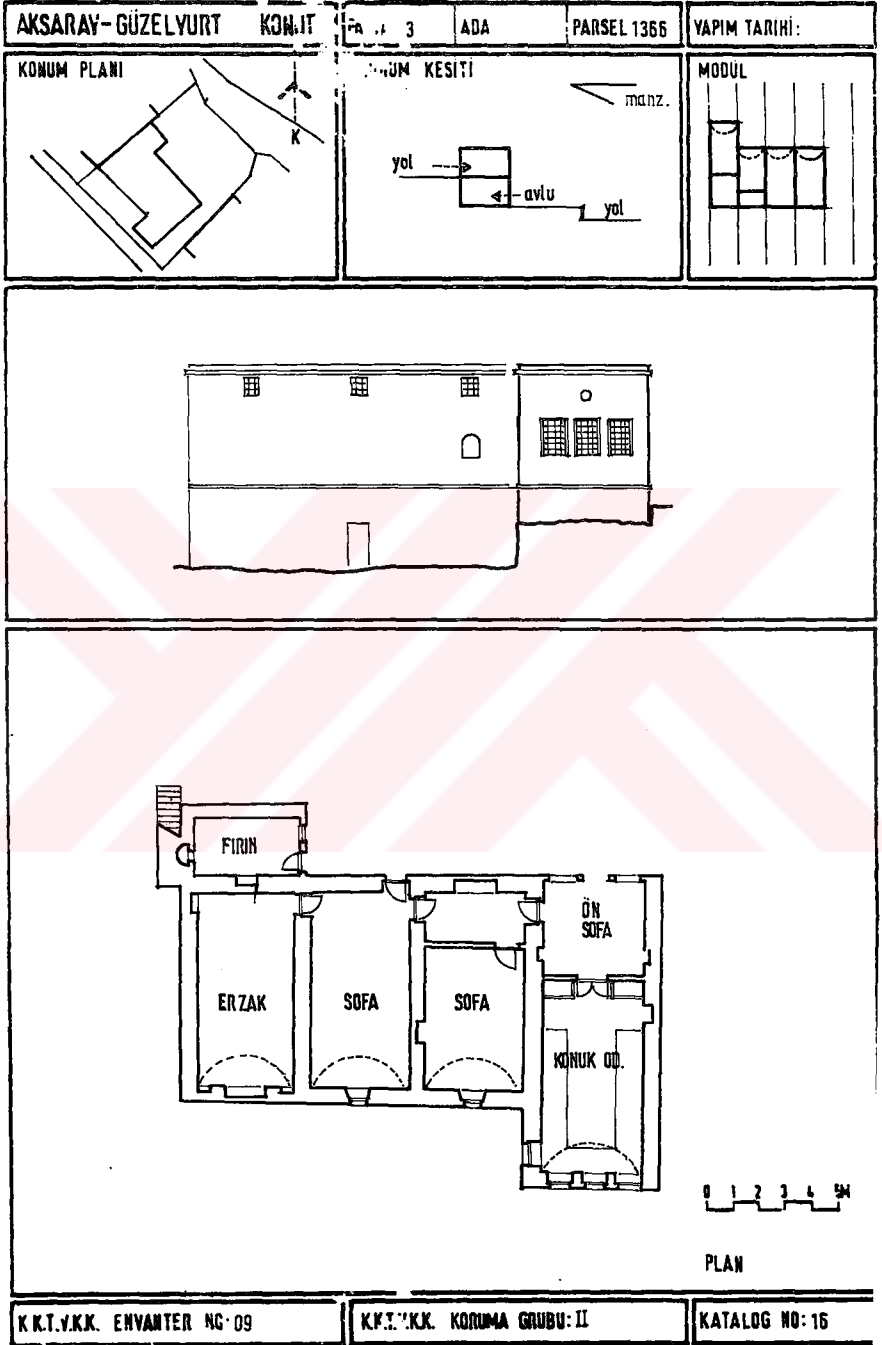
PLAN

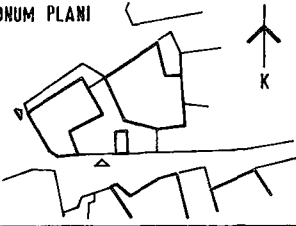
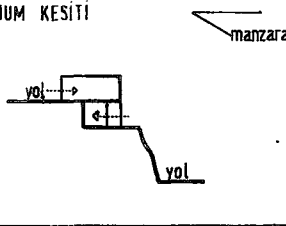
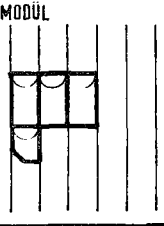
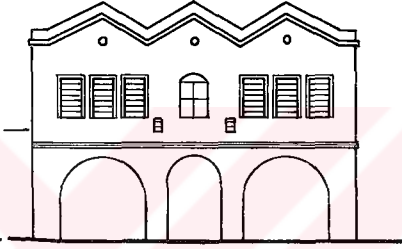
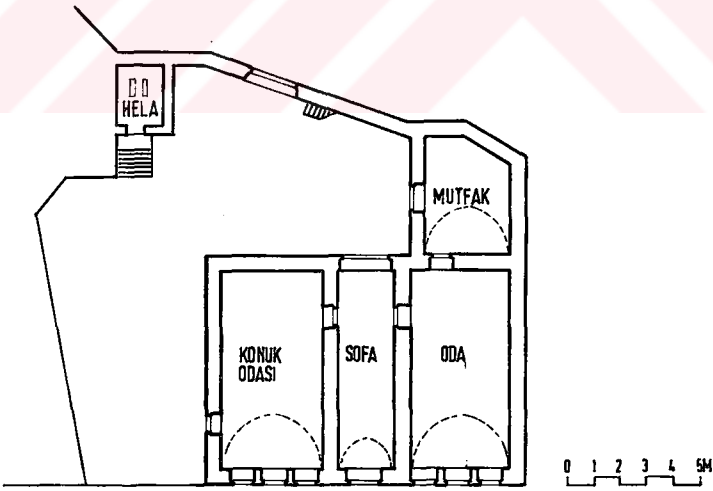
AKSARAY-GÜZELYURT KONUT	PAFTA	ADA	PARSEL 1190	YAPIM TARİHİ:
-------------------------	-------	-----	-------------	---------------

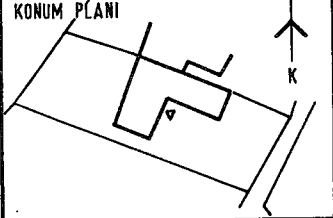
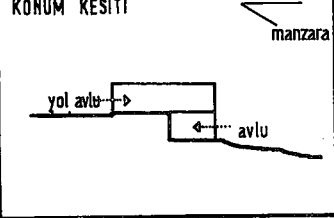
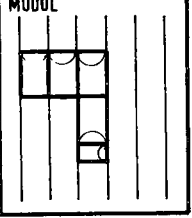
K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: —	K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: —	KATALOG NO: 14
-----------------------------	------------------------------	----------------

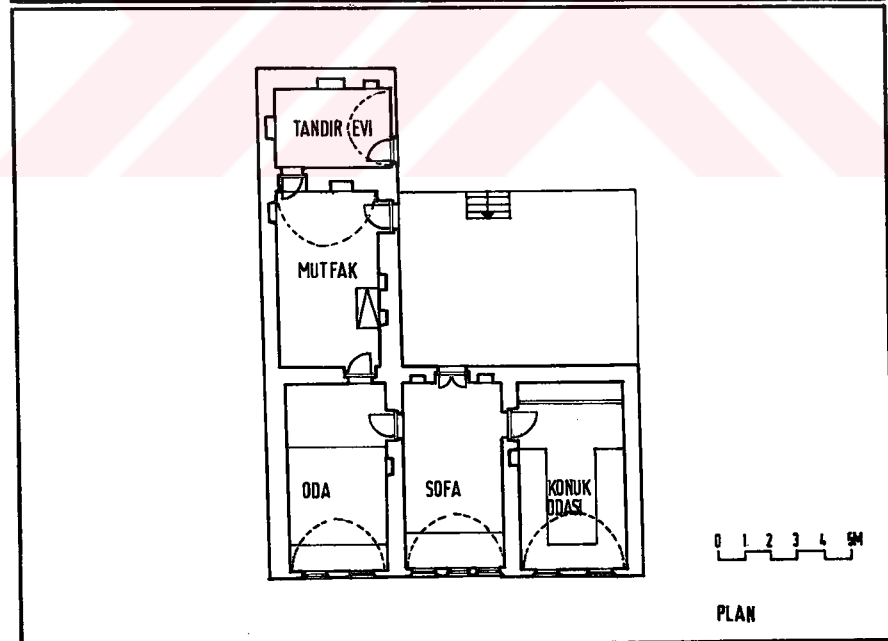

AKSARAY-GÜZELYURT KONUT	PAFTA 5	ADA	PARSEL 90 2	YAPIM TARİHİ:
<p>KONUM PLANI</p> 	<p>KONUM KESİTİ</p> 		<p>MODÜL</p> 	
				
 <p>PLAN</p>				
K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: 43	K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: II		KATALOG NO: 17	

AKSARAY-GÜZELYURT KONUT	PAFTA 3	ADA	PARSEL 1215	YAPIM TARİHİ:
-------------------------	---------	-----	-------------	---------------

KONUM PLANI 	KONUM KESİTİ 	MODÜL
---	---	--

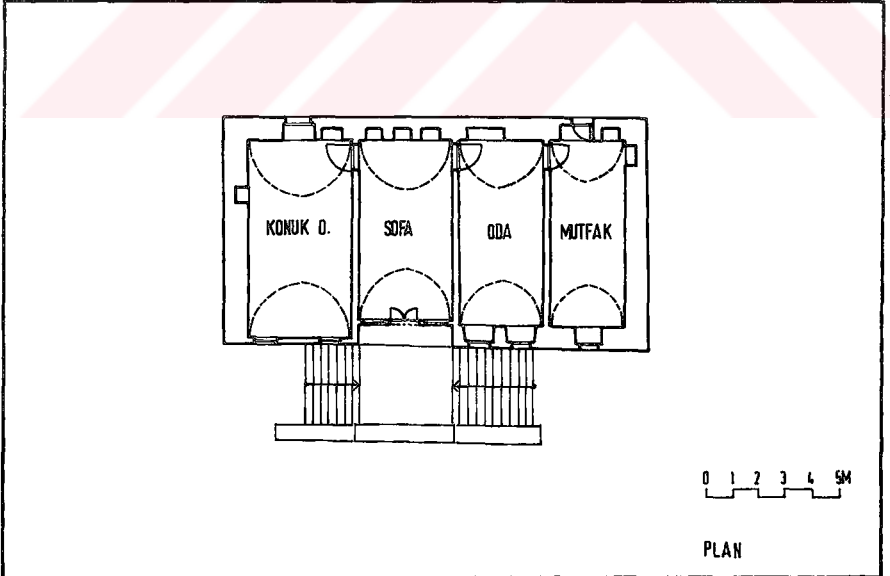
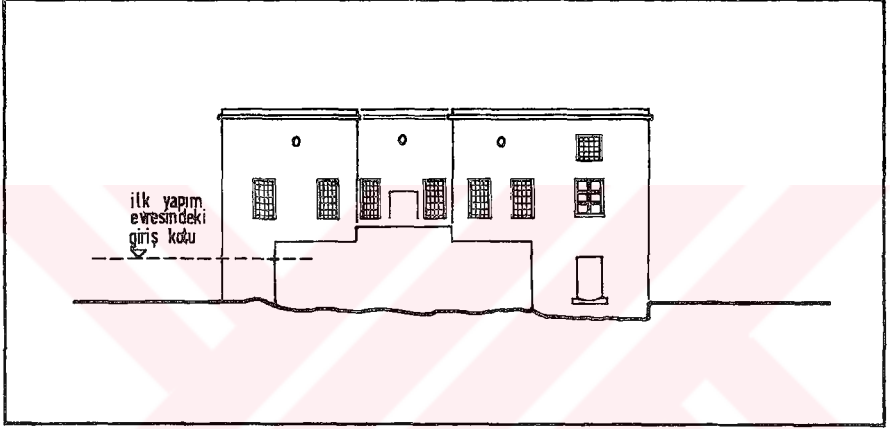
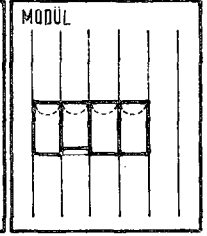
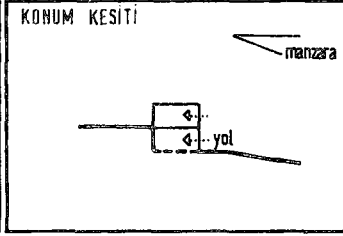
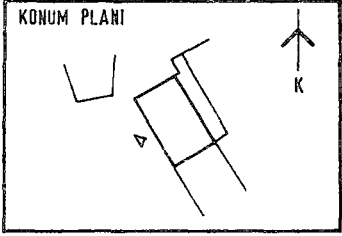
K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: 27

K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: II

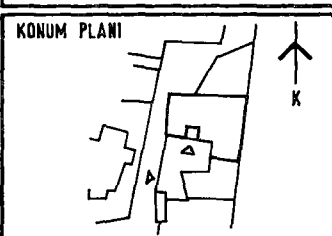
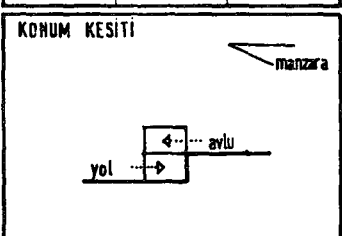
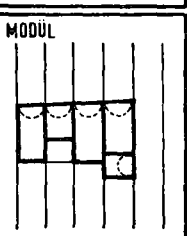
KATALOG NO: 18

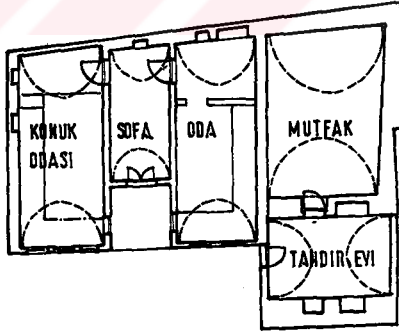

AKSARAY-GÜZELVURT KONUT	PAFTA	ADA	PARSEL 991	YAPIM TARİHİ:
-------------------------	-------	-----	------------	---------------

K.K.T.V.K.K. ENHANTER NO:68	K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU:II	KATALOG NO:19
-----------------------------	------------------------------	---------------

AKSARAY-GÜZELYURT KONUT	PAFTA	ADA	PARSEL 1425	YAPIM TARİHİ:
KONUM PLANI 	KONUM KESİTİ 			MODÜL

0 1 2 3 4 5M

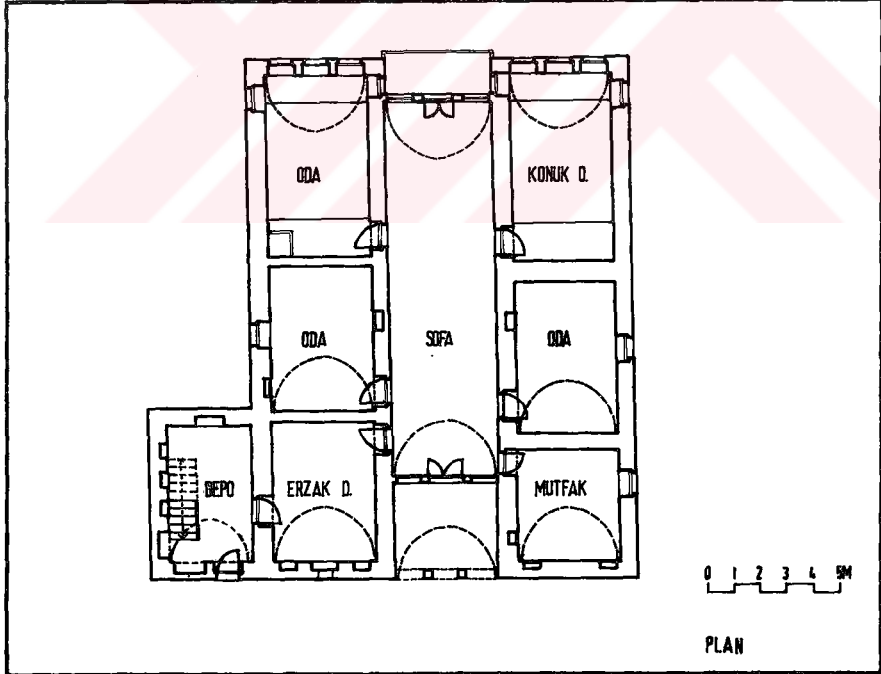
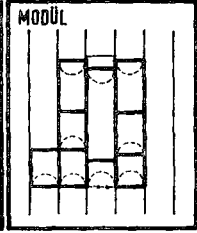
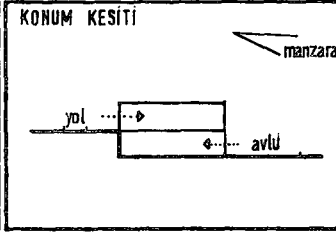
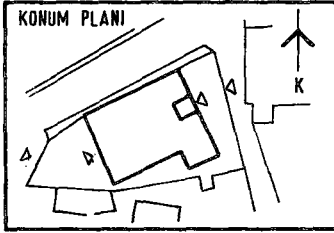
PLAN

K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: —

K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: —

KATALOG NO: 20

AKSARAY-GÜZELVURT KONUT PAFTA 3 ADA PARSEL 1472 YAPIM TARİHİ:

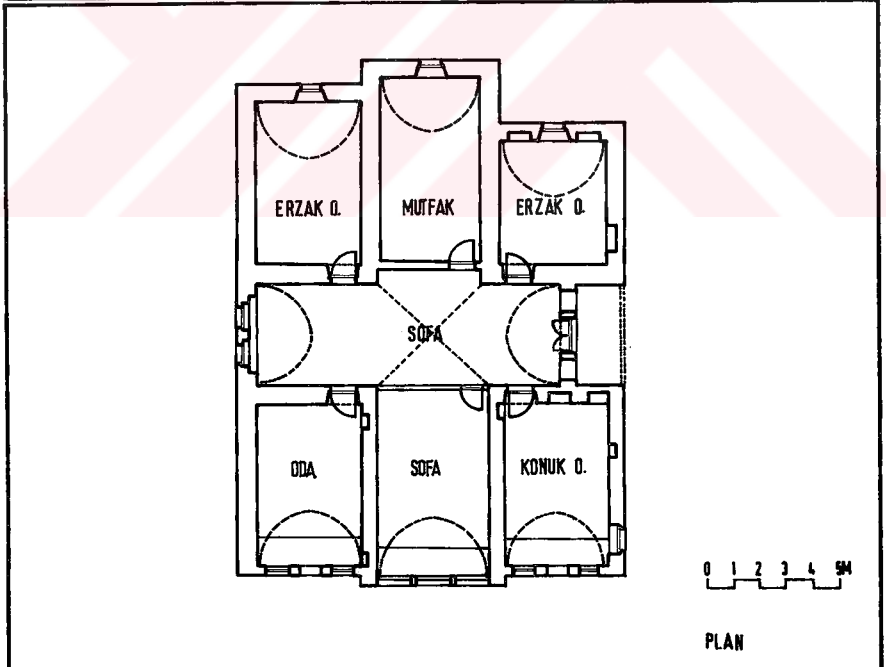
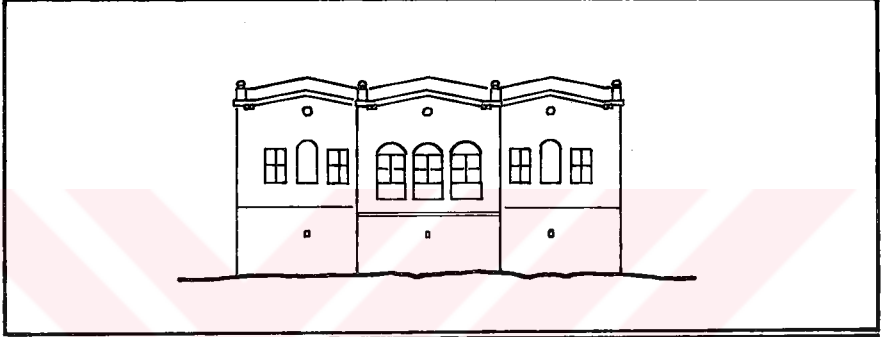
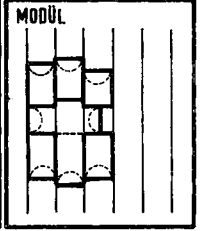
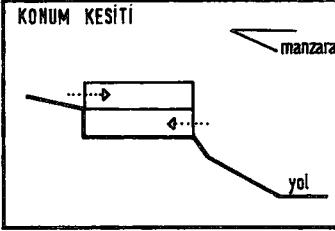
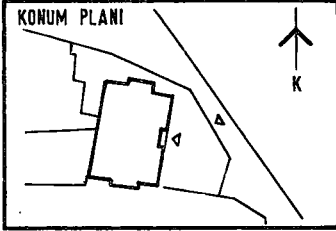

K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: 20

K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: II

KATALOG NO: 21

AKSARAY-GÜZELYURT KONUT	PAFTA 4	ADA	PARSEL 985	YAPIM TARİHİ:
--------------------------------	---------	-----	------------	---------------

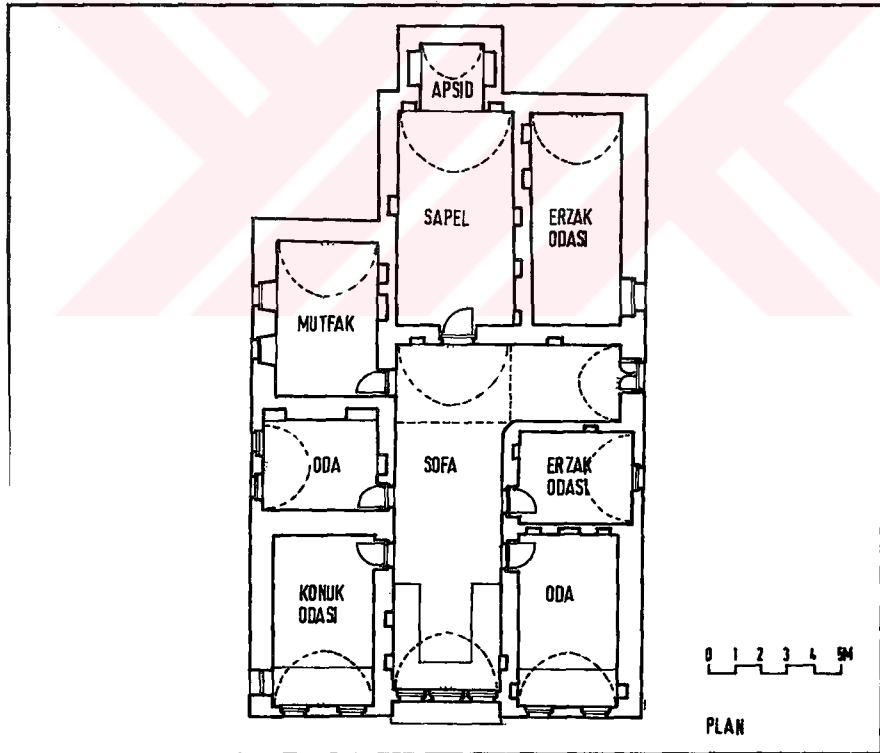
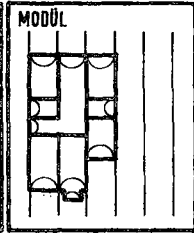
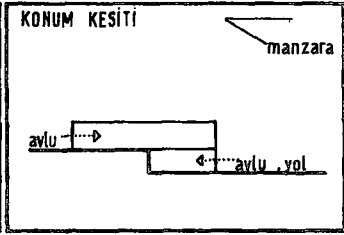
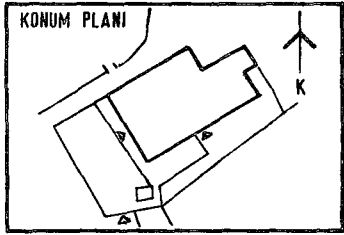

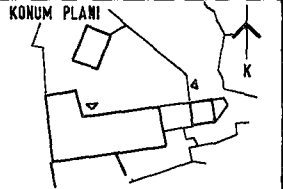
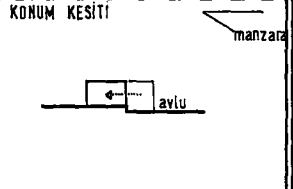
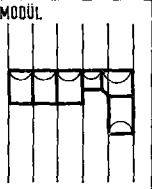
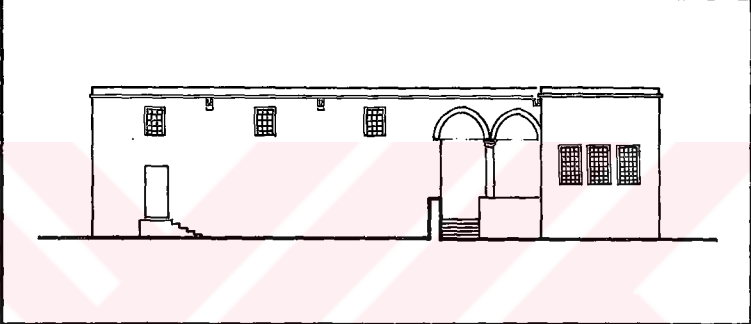
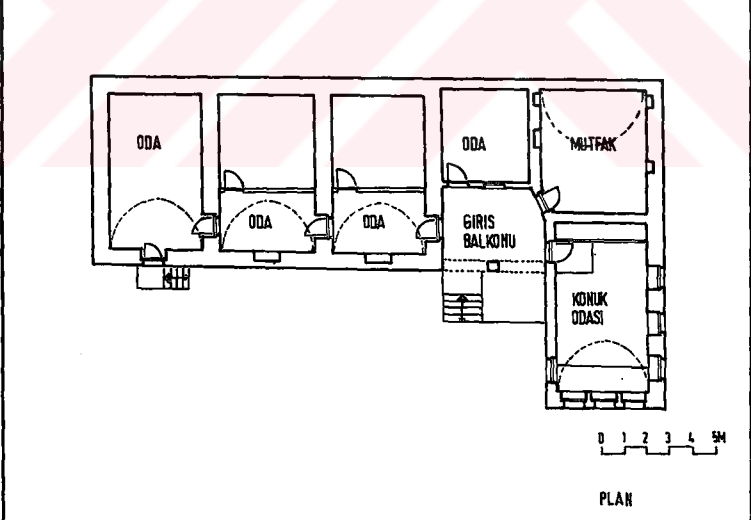
K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: 75

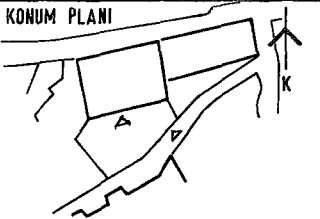
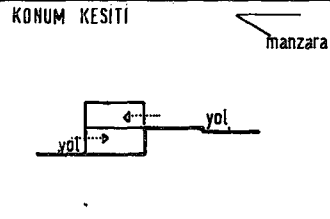
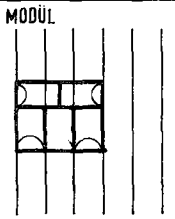
K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: II

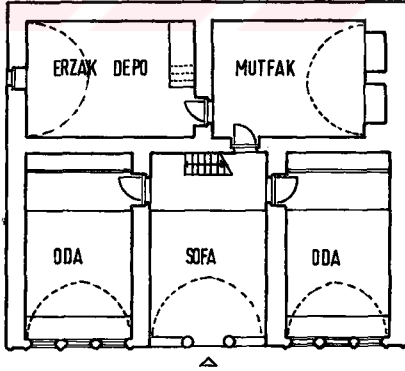
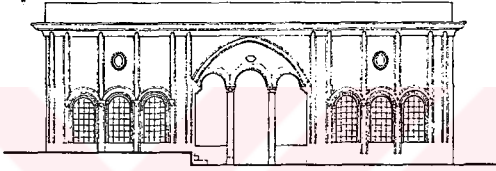
KATALOG NO: 22

AKSARAY-GÜZELYURT KONUT	PAFTA 4	ADA	PARSEL 988	YAPIM TARİHİ:
-------------------------	---------	-----	------------	---------------

AKSARAY-GÜZELYURT KONUT		PAFTA	ADA	PARSEL 1192	YAPIM TARİHİ:
KONUM PLANI		KONUM KESİTİ		manzara	MODÜL
					
					
					
K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: —		K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: II		KATALOG NO: 24	

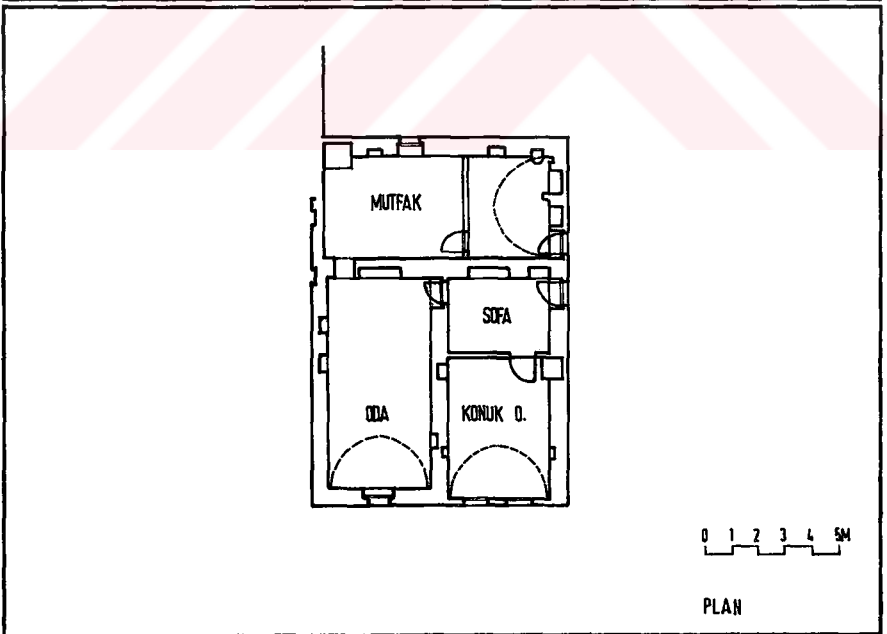
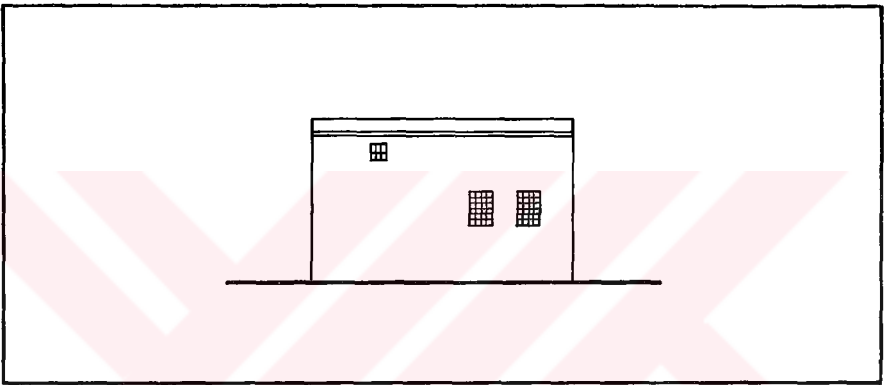
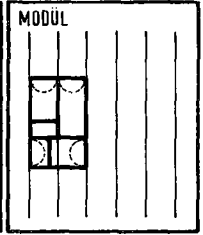
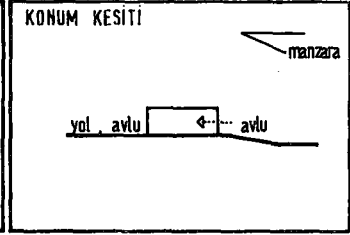
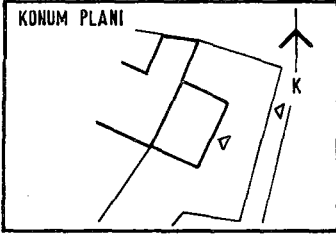
AKSARAY-GÜZELYURT KONUT	PAFTA 3	ADA	PARSEL 1324	VAPIM TARİHİ:
KONUM PLANI 	KONUM KESİTİ 		MODÜL 	

0 1 2 3 4 5M

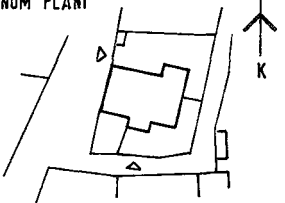
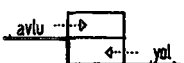

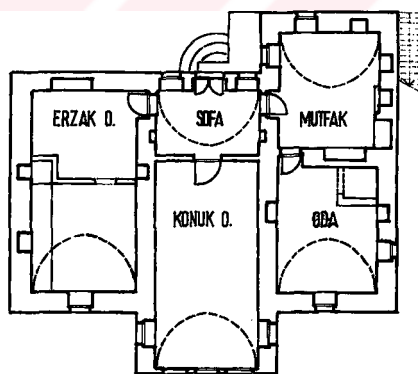
PLAN

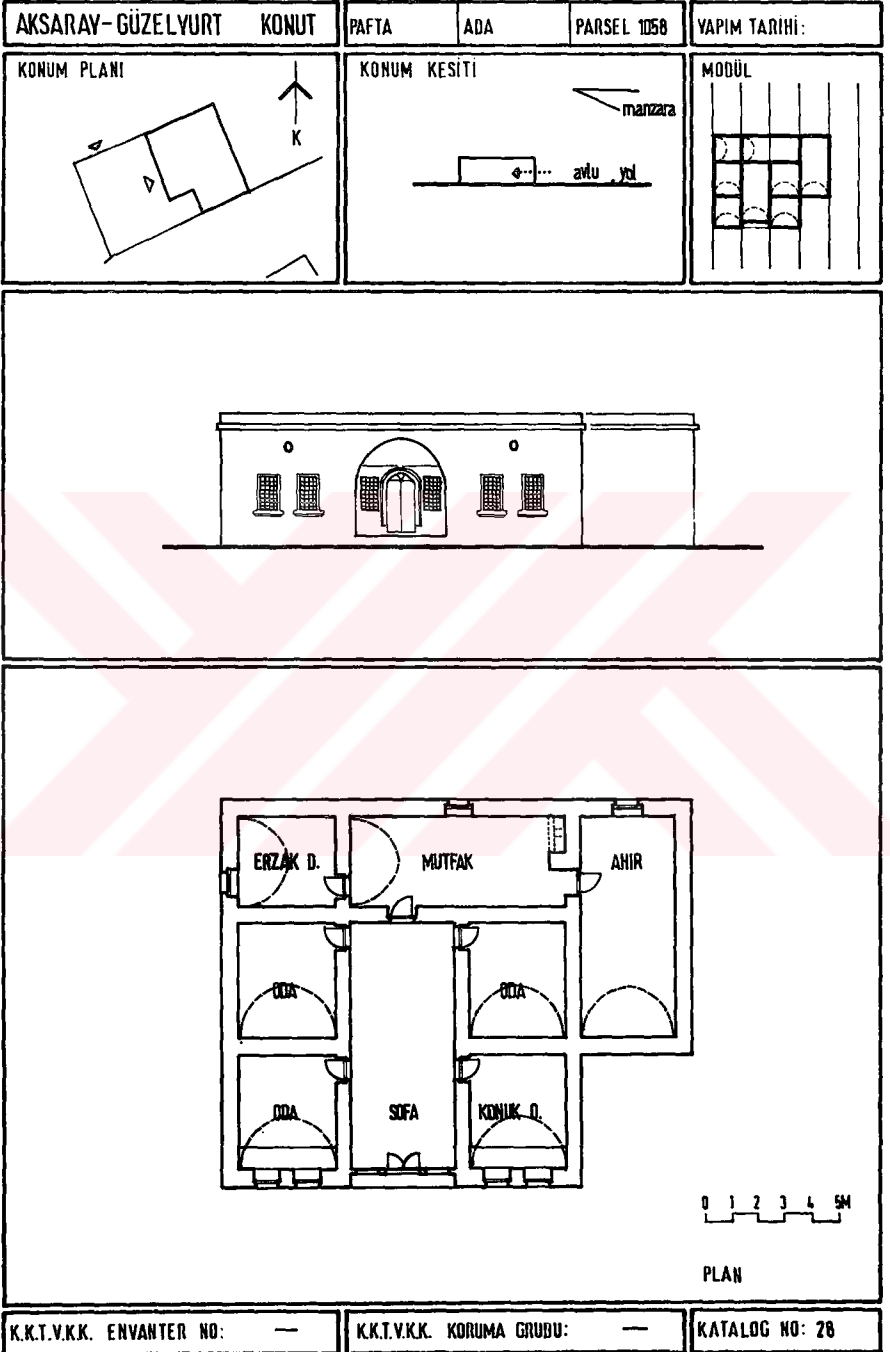
AKSARAY-GÜZELYURT KONUT	PAFTA	ADA	PARSEL 397	YAPIM TARİHİ:
-------------------------	-------	-----	------------	---------------

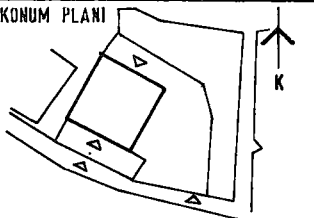
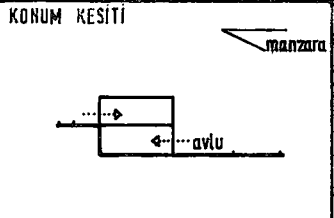
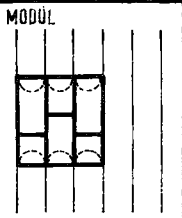

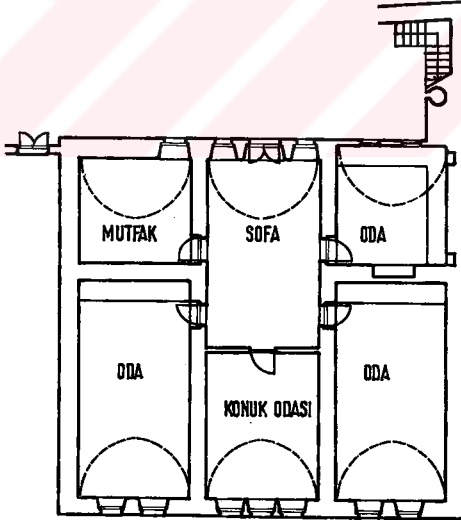
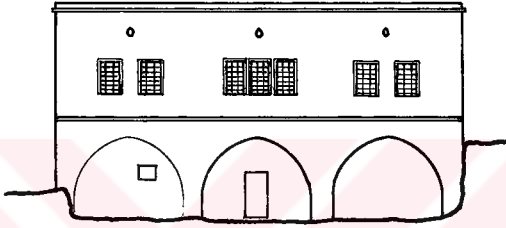
K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: —	K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: —	KATALOG NO: 26
-----------------------------	------------------------------	----------------

AKSARAY-GÜZELVURT KONUT	PAFTA	ADA	PARSEL 1426	YAPIM TARİHİ:
<p>KONUM PLANI</p> 	<p>KONUM KESİTİ</p> 		<p>MODUL</p> 	
				
 <p style="text-align: right;">0 1 2 3 4 5M</p> <p style="text-align: right;">PLAN</p>				
K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: —		K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: —		KATALOG NO: 27

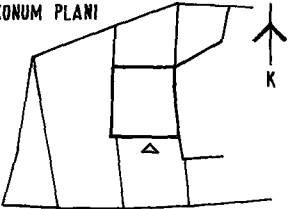
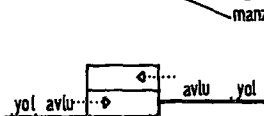

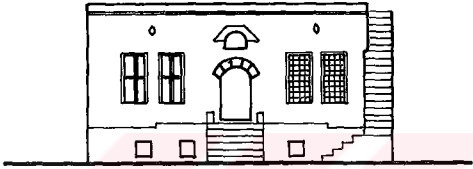
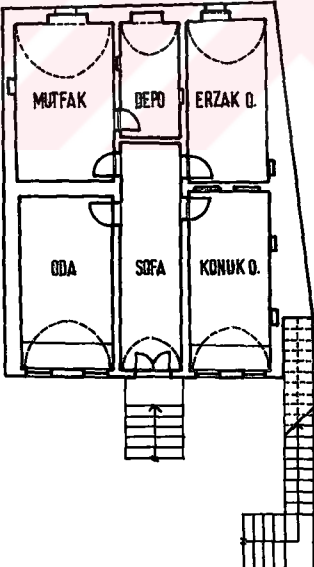

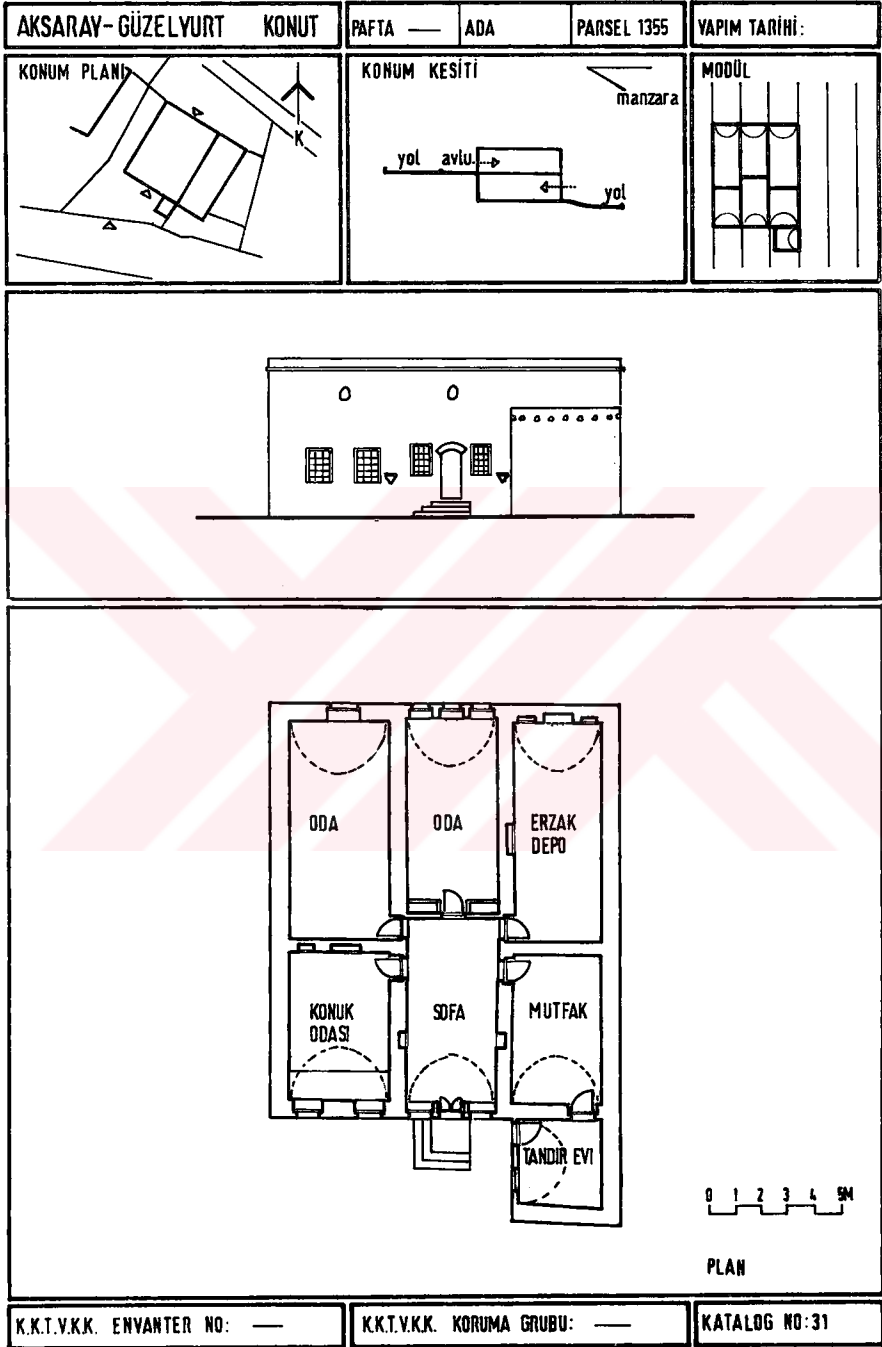
AKSARAY-GÜZELYURT KONUT	PAFTA 3	ADA	PARSEL 1367	YAPIM TARİHİ:
KONUM PLANI 	KONUM KESİTİ 			MODÜL

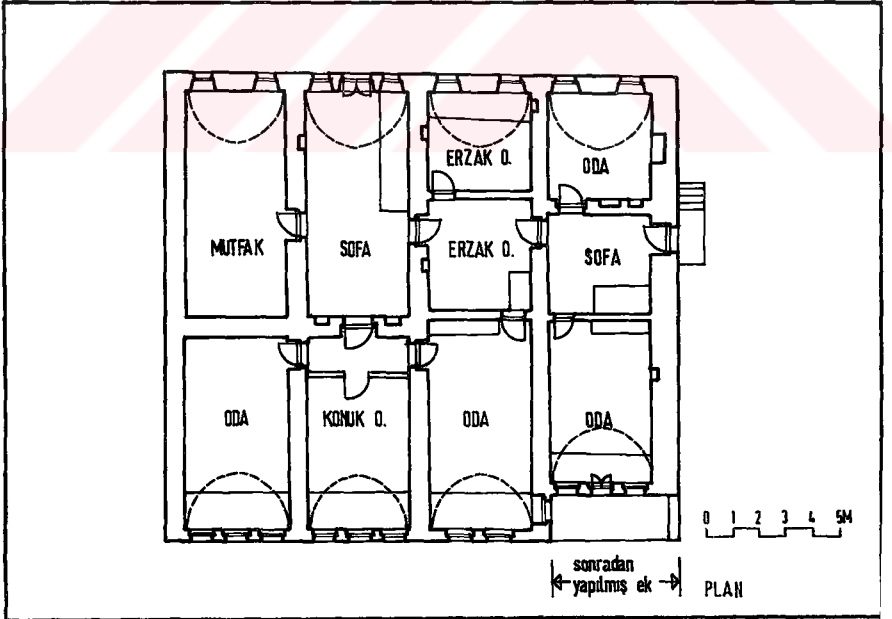
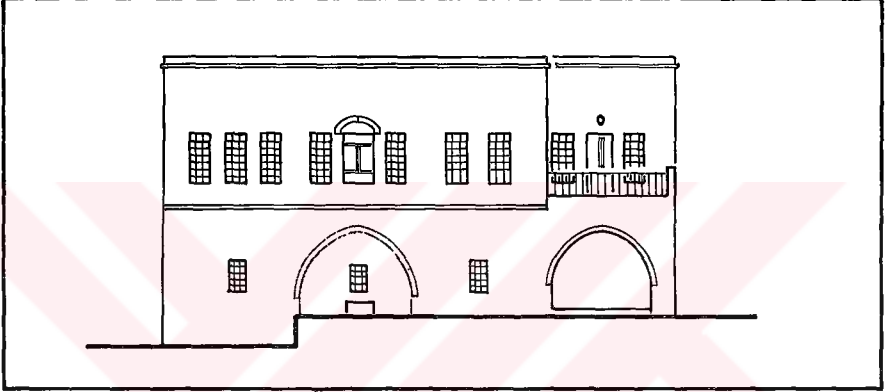
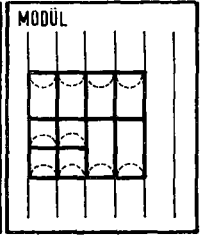
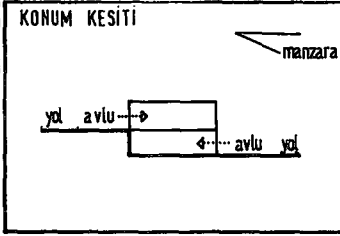
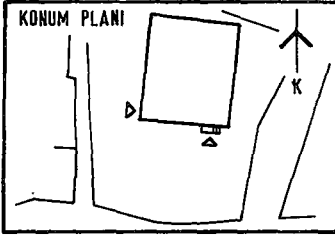
0 1 2 3 4 5M

PLAN

AKSARAY-GÜZELYURT KÖNÜT	PAFTA	ADA	PARSEL 1223	YAPIM TARİHİ:
<p>KÖNÜM PLANI</p> 	<p>KÖNÜM KESİTİ</p> 		<p>MODÜL</p> 	
				
 <p style="text-align: right;">0 1 2 3 4 5M</p> <p style="text-align: right;">PLAN</p>				
K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: —	K.K.T.V.K.K. KÖRÜMA GRUBU: —		KATALOG NO: 30	

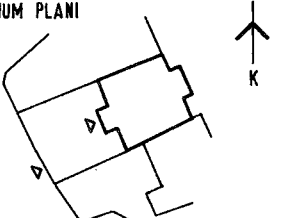

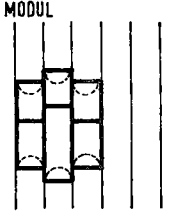
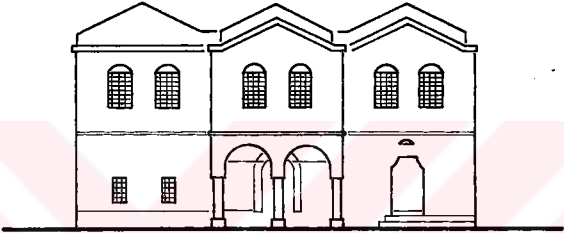
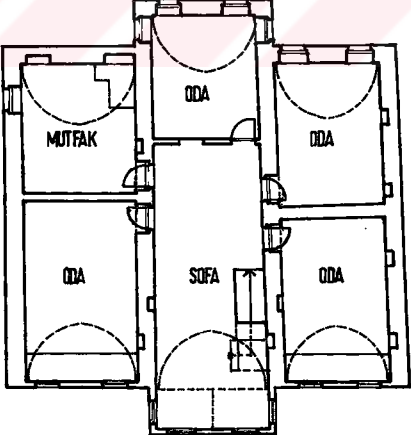
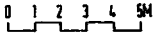
AKSARAY-GÜZELYURT KONUT PAFTA 3 ADA PARSEL 1216 YAPIM TARİHİ:

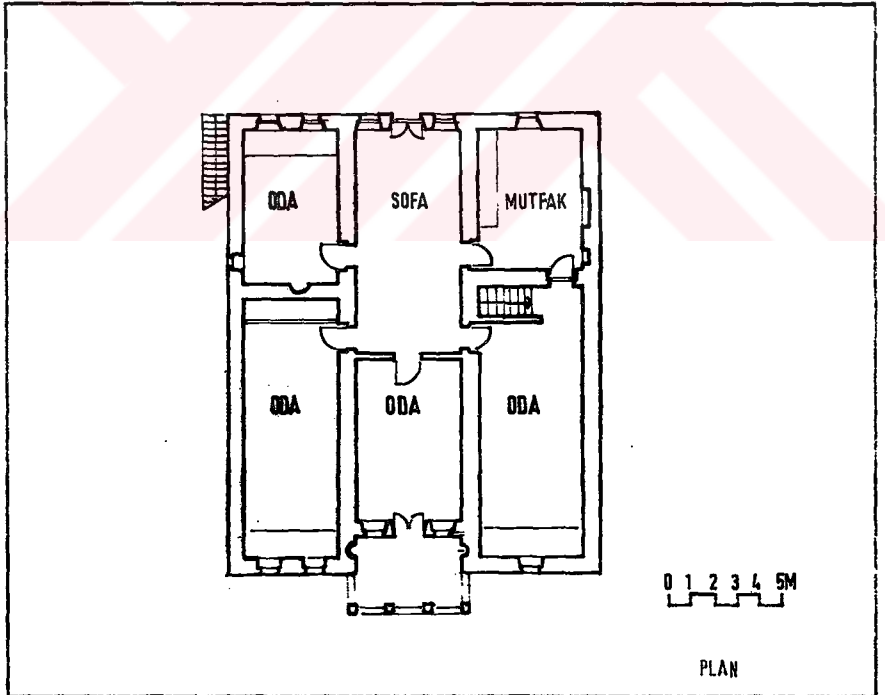
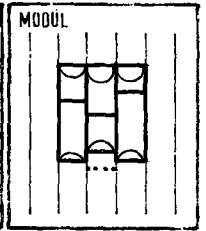
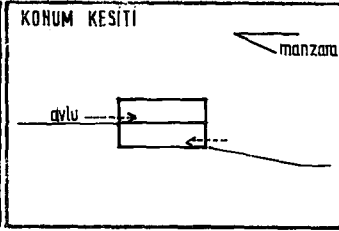
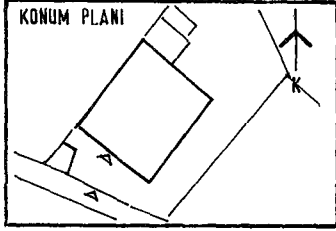
K.K.T.V.K.K. ERVANTER NO: 26

K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: II

KATALOG NO:32

AKSARAY-GÜZELYURT KONUT		PAFTA 4	ADA	PARSEL 1061	YAPIM TARİHİ:
KONUM PLANI 		KONUM KESİTİ 			MODÜL
					
					
					
					PLAN

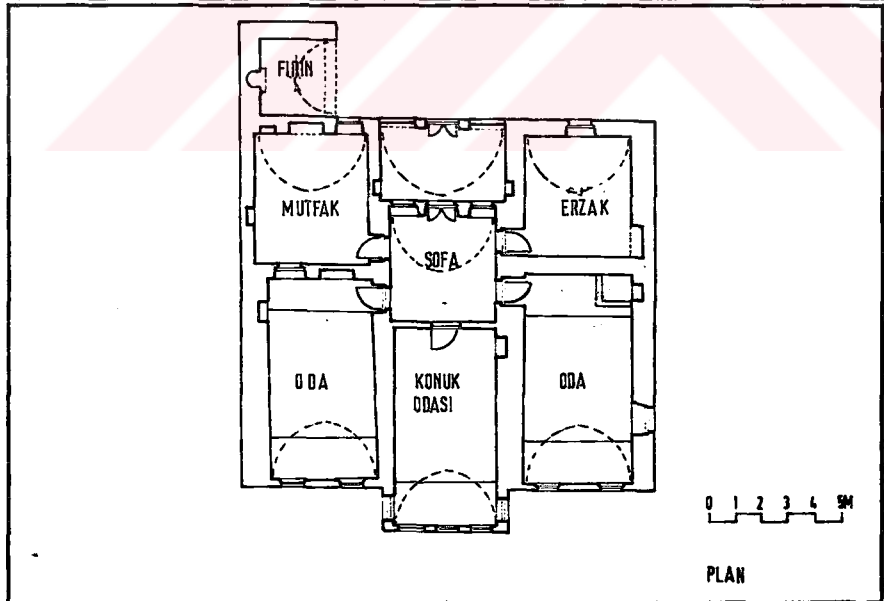
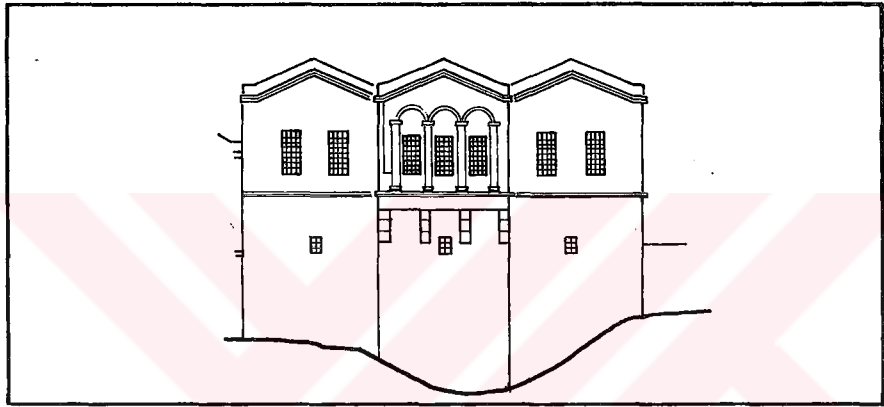
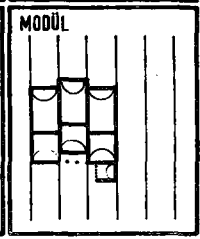
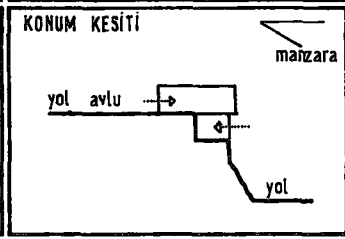
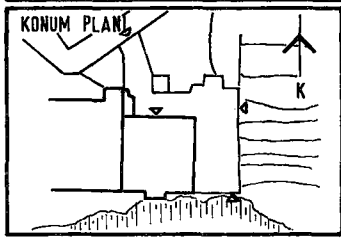
AKSARAY-GÜZELYURT KONUT	PAFTA 3	ADA	PANSEL 1364	YAPIM TARİHİ: 1905
-------------------------	---------	-----	-------------	--------------------

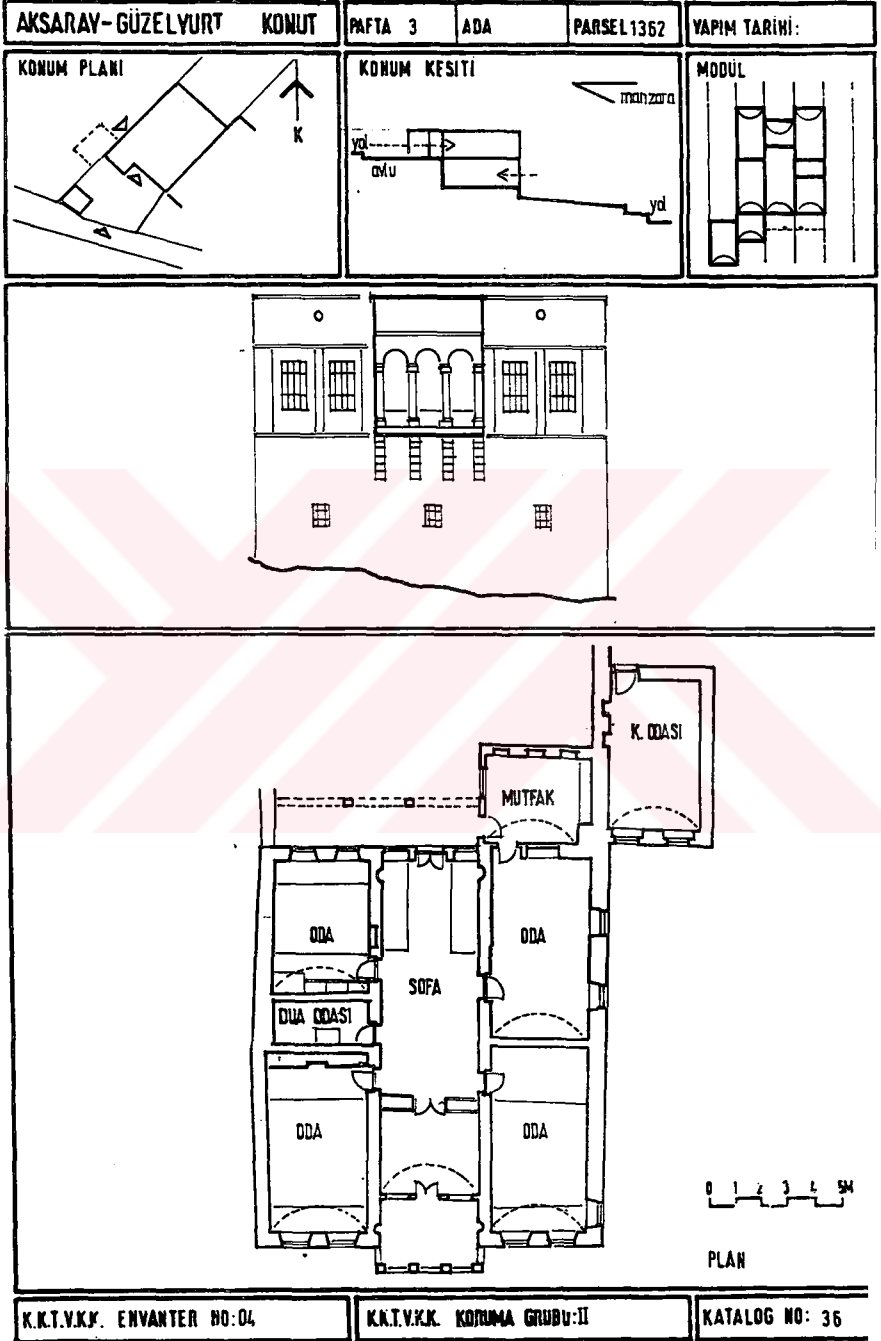

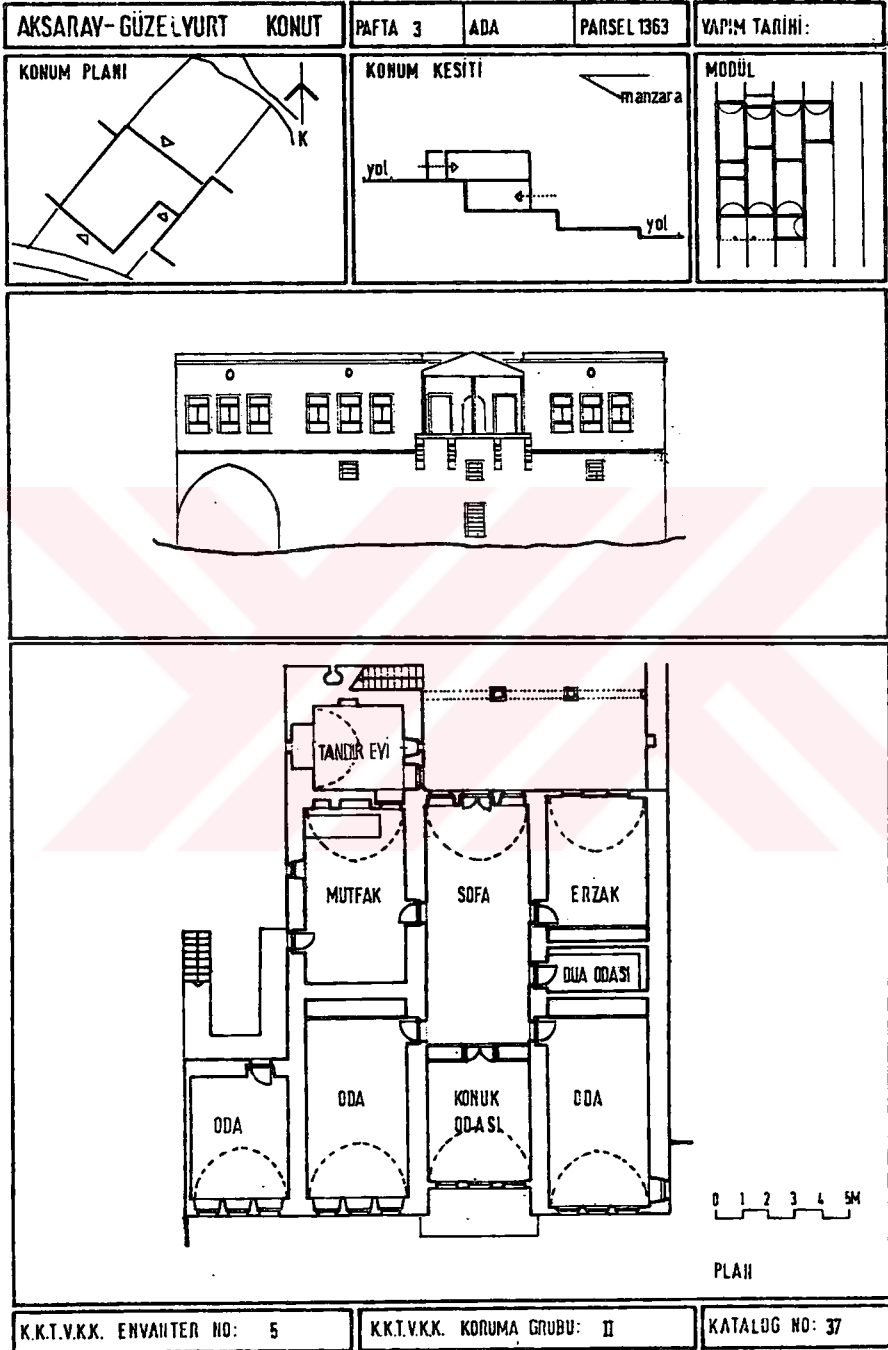
K.K.T.V.K.K. ENVANTER NO: 06	K.K.T.V.K.K. KORUMA GRUBU: II	KATALOG NO: 34
------------------------------	-------------------------------	----------------

AKSARAY-GÜZELVURT KONUT PAFTA 4 ADA PARSEL 1097 YAPIM TARİHİ:

EK2 : FOTOĞRAFLAR

Tezle ilgili fotoğrafları içeren nüshalar YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü ve YTÜ kütüphanesinde bulunmaktadır.

EK 3 : ICOMOS - CIAV YÖRESEL MİMARİ KARTASI

YÖRESEL (VERNAKÜLER) MİMARİ KARTASI

Giriş

Bu karta, ICOMOS tarafından tanınan, 1964 tarihli Venedik Kartasının ve diğer uluslararası dökümanların yöresel mimari konusunda tamamlayıcısı olarak kabul edilmelidir.

Bu kartadaki prensipler, kentsel ve küçük yerleşimlerdeki yöresel mimarinin korunması ve yeniden hayata kavuşturulmasında uyulması gereken kurallardır.

Bu karta, yöresel mimari ürünlerin etnografik ürünler gibi "in situ" olarak korunmalarını kapsamaktadır. Yerinde korumanın olanaksız olduğu durumlarda bunlar başka bir yere taşınabilirler veya bir açık hava müzesinde toplanabilirler.

Tanım

Yöresel Mimari örnekleri, çağdaş yerleşimlerle çevrili olarak, veya tarihsel kentler veya kasabalar içinde, ya da yalıtılmış tek bir yerleşim olarak görülebilmektedir.

Bir insan topluluğunun bağlı olduğu gerçek tarihsel değerlerinin bir ifadesi olan yöresel mimari, içinde bulunduğu kültürel, fiziksel ve ekonomik çevrenin bütün ihtiyaçlarına cevap verir.

Yöresel Mimari bir yerel veya bölgesel mimaridir. Strüktürler, biçimler, ve yapı malzemeleri, içinde bulunduğu iklim, jeolojik ve coğrafi veriler ekonomik ve kültürel yapı doğrultusunda belirlenir.

Yöresel Mimari, kültürel, sosyal, ekonomik ve malzeme ile ilgili değişimler doğrultusunda evrim gösterir. Çağdaş mimari yerel veya bölgesel geleneklerin devamlılığını kesmemek için, yöresel mimarinin geleneksel değerlerinden esinlenir.

Yöresel mimari mirası aşağıdaki özelliklerin biri veya birçoğunun gözlenmesi durumunda belirlenir:

- Ana fikir ve yapımda sistematik ve bilimsel olmayan bir beceri;
- Belirli bir topluluk tarafından uygulanan yapıım yöntemleri;
- Yöresel bir kültürel devamlılığın evrimi;
- Yerel zanaat ve sanat tekniklerinin kullanımı;
- Ahşap, toprak, taş v.b.bileşimler gibi yerel malzeme kullanımı;

- Zaman içinde ortaya çıkan yeni durumlara ve gereksinmelere uyum yeteneği.

- Bütünün altyapısı, çevre, geleneksel iç düzenleme, volümetri, plastiklik, ölçek, kompozisyon, biçimler, ve belirli tiplere bağımlılıoluşum özellikleri.

Yöresel mimari toplumun günlük yaşam biçimi, geçmişi, yaratıcı güçleri ve kökleri hakkında bilgiler içerir. Kültür mirası bilincinin gelişmesinde önemli bir eğitici rolü vardır.

Yöresel Mimarinin Korunması

Yöresel Mimarinin korunması ve değerlendirilmesi genel bir programlamayı gerektirir.

- Bu mirasın gelişmesi ve sınıflaması için gerekli bilimsel araştırma prensiplerinin tanımlaması

- Koruma ve protection yöntemlerinin tanımlaması

- Yapıların çağdaş yaşam içine uyarlanması

- Yapının kültürel kimliği korunarak toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek hale getirilmesi

- Toplumun, yöresel mimariyi koruma çalışmalarına katılması, desteklemesi ve konuyu anlaması için eğitilmesi

- Yöresel mimari anıtlarının, önemli yapılara ve yeni yaşam dokusuyla uyum sağlayan bir çevre olarak kabul edilmesi

- Yöresel değerlere, bölgesel, kentsel ve kırsal alan planlama eylemlerinin tümünde saygı gösterilmesi

Tavsiyeler

Koruma ve Restorasyon projeleri; bilimsel araştırmalar, envanterler, sınıflamalar, analizler, koruma ve restorasyon etüdüleri, anıtların sitler içine entegre edilmesi, toplum bireylerinin de katıldığı gelişme etüdüleri ve toplumu duyarlı hale getirmek için reklamlar gibi aşamalardan sonra oluşturulmalıdır.

Koruma, restorasyon ve işlev değişikliği uyarlaması projeleri hazırlanırken aşağıdaki tavsiyelere uymalıdır:

- Strüktür parçalarının oluşturduğu kümenin bütünlüğünün korunması;

- Anıtın, ölçeğinin, volümetrisinin ve planın yöresel strüktürünün korunması;

- Mümkünse orijinal malzemenin korunması; uyumsuzluk durumunda, ifade, görünüş ve doku olarak uyumlu, yeni malzeme kullanılması;

- Geleneksel malzemenin çağdaş yeni malzeme ile değiştirilmesi, mimari anlamı bozma pahasına yapılmamalıdır;

-Yöresel Mimarlık örneklerinin, çağdaş gereksinimlere uyarlanması, mevcut yapıların yaşamları, bütünlükleri ve görünümelerini bozarak pahasına yapılmamalıdır.

-Geleneksel yapıım tekniklerinin uygulanması tercih edilmelidir; geleneksel tekniklerin unutulmuş olması durumunda, malzemenin doğasının iyi tanınması ve doğru alet kullanımı ile benzer yeni üretimler yapmanın kuralları belirlenmelidir.

Sorumluluk

Yönetimler ve konu ile ilgili yöneticiler yöresel mimarinin kültürel kimliğinin devamlılığının sağlanması için gerekli olumlu şartları aşağıdaki yöntemlerle sağlamalıdır;

- Yasal, yönetsel ve ekonomik önlemler;

- Toplumsal bilincin yöresel kültüre karşı duyarlılaştırılması;

-Kişilerin toplumda geleneklerin oluşması ve geliştirilmesi konusunda, cesaretlendirilmesi ve desteklenmesi ;

- Bir ülkeye veya bölgeye has geleneksel teknikleri, yeniden kullanılabilir hale getirerek işletmek için, reklam, bankalar ve medyadan yardım alınması;

- Profesyonel restoratörlerin desteklenmesi ve yöresel kültürün devamlılığını değerlendiren bir öğrenim, duyarlılık ve eğitim girişimlerinin harekete geçirilmesi.

Ekler

Ulusal ve uluslararası kararlardaki yöresel mimarinin korunması ile ilgili bölümlerin olmaması ve yöresel mimarinin çağdaş yaşam karşısındaki zayıflığı nedeniyle, Uluslararası Yöresel Mimari Komitesi, bir süredir "Yöresel (Vernaküler) Mimari Kartası" üzerinde çalışmaktadır. Bu konuda birçok proje sunulmuş ve tartışılmıştır. CIAV ın hemen hemen tüm üyeleri yardım etmişlerdir. Sunulmuş olan çalışmalar arasında aşağıdakileri belirtmek gerekir:

- R. Anguelova'nın 1984 tarihli "Plovdiv kartası" isimli ilk çalışması

- N.C Moutsopoulos'un 1986 tarihli temel çalışması

- 1986 tarihli, M.Leanen, P. Kaila ve M..Stovel'in hazırladığı "Bokrijk" çalışması

- M. Leanen tarafından gözden geçirilen " Yöresel mimarinin korunması ve yeniden hayata kavuşturulması " isimli, 1992 CIAV toplantısına sunulan çalışma,

Bu toplantı sırasında nihai bir proje oluşturmak amacı ile bir grup oluşturulmasına karar verilmişti. Bu projenin Aralık 1992 de hazır olaması öngörülmüştü.

CIAV başkanı N.C. Moutsopoulos un gayretleri ile bu grup 9-12 aralık 1992 tarihleri arasında Selanikte toplanmış ve bu Kartayı oluşturmuştur. Bu 4 günlük çalışmaya katılanlar:

- Prof.Dr. N C Moutsopoulos CIAV başkanı (Yunanistan)
  - Prof.Dr. R. Anguelova (Bulgaristan)
  - Dr. M. Gschwend (İsviçre)
  - Prof.Dr. T.Kirova (İtalya)
  - Prof.Dr. P. Pavlowitsch (Yugoslavya)
  - Prof.Dr. H. Sezgin (Türkiye)
  - Prof.Dr. G. Stoica (Romanya)
- Dr.M Laenen (Belçika) ve Dr. Ch. Machat (Almanya) davet edilmişler ancak gelememişlerdir.

Selanik, 12 Aralık 1992

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı :Demet Ulusoy BİNAN

Doğum yeri ve yılı :1961 Trabzon

Orta Öğrenim :özel Yıldız Koleji, Şehremini lisesi

Yüksek öğrenim :1978-1982 İDMMA Akademisi KMMF

Lisansüstü :1982-1985 Yıldız Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü -Rölöve Restorasyon Yüksek lisans

Öğrenim sonrası :1985 - 1993 Mimar Sinan Üniv Mimarlık Fak. Restorasyon Anabilim Dalı Araştırma görevlisi

Ödüller: "Güzelyurt Emin Koç Evi Rölöve ve Restorasyon projesi"
Başarı Ödülü
Türkiye Anıt-Çevre-Turizm
Değerlerini Koruma Vakfı Koruma
Amaçlı Proje Ödüllendirmesi
 1985.

"Yıldız Sarayı-Tarihsel Süreklilik içinde Fiziksel Oluşum Sürecinin Belgesel Nitelik Açısından Çözümlemesi"
Teşvik Ödülü
Kültür Sürekliliği içinde Milli Sarayların Önemi Konulu Bilimsel Araştırma Yarışması 1987.
 Düzenleyen: T.B.M.M.Vakfı

"Kapadokya Bölgesi Bir Geleneksel

Konutun, Çözümleme, Koruma-
Sağlıklaştırma Projesi"

Konut Stokunda Sağlıklaştırma
Projeleri Sergisi

Katılım + ÖDÜL.

O.D.T.Ü. KAM 1988 SEMPOZYUMU 19-21

Ekim 1988.

Yayın:

Binan D.U. "Kapadokya Bölgesi içinde Tarihsel
Çevrenin Turizm Amaçlı Kullanımına Örnek
Güzelyurt-Gelveri",

Turizm Yıllığı 1988-1989,

Türkiye Kalkınma Bankası Yayını, Ekim
1990, Ankara, s. 132-148.

Bildiri:

"Geleneksel Türk ev Mimarisinde Kula
Evi'nin Yeri"

KULA'LAR YIKILMASIN SEMPOZYUMU 23-
24 Nisan 1988

Düzenleyen: İzmir ve İstanbul
Mimarlar Odası.

"Kapadokya Bölgesi Güzelyurt örneğinde Yöresel
Konut Mimarisi koruma Sorunları ve öneriler",
ULUSAL KORUMA PLANLAMASI SEMİNERİ II Eylül 1993
Düzenleyen: ICOMOS Türkiye Milli Komitesi-Y.T.U.

Konferans:

"Taşınmaz Kültür Varlıkları Nelerdir ve Niçin
Korumalıyız" Nisan 1992
Düzenleyen: Işık Lisesi